BEZDĚZ

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK ČESKOLIPSKA

Errata

BEZDĚZ 2009

str. 244 a 246 **Tabulka 2**
údaje ve 3. sloupci (síla hlídky)
přesuňte do 4. sloupce (způsob provedení)
v řádku 1. 6.
2. 6.
7. 6.
14. 6.
20. 6.
21. 6.
27. 6.

Tento svazek sborníku Bezděz byl vydán za finančního přispění Kulturního grantu města České Lípy

Všechny současné i budoucí autory sborníku prosíme o důsledné dodržování Pokynů pro úpravu příspěvků, otištěných na konci každého sborníku.
Redakční uzávěrka každého čísla sborníku pro přijímání historických příspěvků je 30. září, pro přírodovědné příspěvky 31. ledna následujícího roku.

Aktuální informace o Vlastivědném spolku Českolipska – Klubu přátel muzea v České Lípě naleznete na internetových stránkách:
www.vsc-kpm.cz

ISBN 978-80-86319-12-4
ISSN 1211 9172

EDITORIAL

Sedmnáctý listopad není pro náš Vlastivědný spolek Českolipska – Klub přátel muzea pouze státním svátkem a Dnem boje za svobodu a demokracii, jak je označen v kalendářích. Má pro nás ještě další význam. Přesně tento den v roce 1988, tedy rok před takzvanou revolucí, se sešla v badatelně okresního archivu v augustiniánském klášteře skupina mladých badatelů z různých oborů, které spojoval stejný cíl – vydávání odborného periodika, v němž by mohli publikovat výsledky svých výzkumů. Loni v listopadu jsme tedy oslavili 20 let od založení Vlastivědného spolku Českolipska, jenž se pak v roce 1997 v zájmu rozšíření činnosti a zvýšení vzájemné podpory sloučil s tehdy již 30 let existujícím Klubem přátel muzea.

Od prvního čísla sborníku Bezděz, kterým se přes počáteční finanční těžkosti podařilo v roce 1990 navázat na tradici předválečného Bezdězu, držíme nyní v rukou již osmnáctý svazek sborníku, který je bez falešné skromnosti možno pokládat za jediné odborné periodikum v severních Čechách, vydávané tak dlouho a na takové úrovni. Celých prvních čtrnáct čísel sborníku byl jednotící osobností, v jejíž rukách se sbíhaly všechny nitky činnosti našeho spolku, pracovník okresního archivu a náš kamarád Miloslav Sovadina. Bez přehánění můžeme říci, že nebýt jeho cílevědomé mravenčí práce, nemohli bychom uplynulé výročí oslavit. Několikrát se zdálo, že naše síly umdlévají a že nebudeme moci ve vydávání sborníku pokračovat. Milošovým přispěním se podařilo vždy všechny problémy překonat a zajistit vydání dalšího čísla.

V roce 2005 předal Miloš svoji úlohu redaktora Bezdězu do rukou mladšího následovníka, nad jiné povolaného kolegy Petra Gajdošíka. Ten dokázal navázat na Milošovy zkušenosti a s erudicí sobě vlastní úspěšně zastávat náročnou funkci redaktora a hlavního editora sborníku v dalších letech. Přestože se v témže roce 2005 vzdal Miloslav Sovadina i funkce jednatele spolku, zůstával stále spolehlivým rádcem a pomocníkem jak

Petru Gajdošíkovi, tak i nové jednatelce spolku Janě Blažkové a všem přátelům vůbec.

Tím více se nás dotýká odchod obou zmíněných spolupracovníků a kamarádů – Petra i Miloše – z České Lípy, shodou okolností obou na Moravu. Byli jsme postaveni před novou situaci, kterou – nechceme-li rezignovat na vydávání Bezdězu a činnost celého spolku – jsme byli nuceni řešit. Funkce jednatelky VSČ-KPM se ujala paní Milada Heráková a řízení redakce vlastivědného sborníku Bezděz jsem převzal sám. Pevně věřím, že se nám podaří navázat na skvělou práci obou zmíněných kolegů, zajistit kontinuitu vydávání sborníku a za pomoci dalších členů výboru pokračování celé činnosti spolku.

Oběma přátelům – Miloši Sovadinovi i Petru Gajdošíkovi – chceme poděkovat za vše, co pro českolipskou vlastivědnou práci a kulturní život v České Lípě vykonali a přát jim v jejich osobním životě i v jejich práci mnoho štěstí a úspěchů.

Jaroslav Panáček

ČLÁNKY A STUDIE

ŠKOLY A UNIVERZITNÍ STUDENTI NA ČESKOLIPSKU V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ

Jaroslav Panáček

Jaroslav Panáček: *Schools and university students in area Česká Lípa in the pre-hussite time*

In Česká Lípa as a true medieval center of the North-Bohemian region there was a school as early as in the 14th century. It is first mentioned as incorporated in the decanal church of St. Peter & Paul in 1391. Besides this school, written sources mention another one in the pre-hussite time, namely in 1408 in Dubá; despite literature references there is no reliable source about the school in Bliževedly, and perhaps another school can be presumed in Zákupy, where it is first mentioned in the charter of Beneš of Vartenberk of 1458. The number of schools known inside the region of Česká Lípa increased in the 16th century, and not only in purely municipal places. Pupils interested in university study had to receive necessary advancement at schools of higher degree called particular, or by means of private lessons from clericals, if the applicants had noble background. Particular („latin") schools existed in either royal or more significant bondage towns, of which the nearest one was in Litoměřice. In Česká Lípa a latin school is dated to the 16th century.

In the lists and registers of students enrolled to study or graduated at any of two Prague universities or at some German colleges (Erfurt, Leipzig) a number of names can be found, which probably link their bearers with Česká Lípa region. Ten persons can be mentioned with direct relationships to Česká Lípa, and further eight, whose relationships to the local region are evident, however no further details are known about them. Seven of those ten students had noble background and the remaining three were probably members of bourgeios families.

Posouzení úrovně školství a vzdělanosti v České Lípě a okolí v předhusitské době naráží na téměř naprostý nedostatek relevantních pramenů. Školství té doby, stejně jako veškerá výchova, vědění a poznávání, náleželo do sféry církve. Její pravomoci se samozřejmě přenášely i do městských škol, jejichž většina se nacházela přímo při farách. Většina škol v poddanských městech nepřekročila ve výuce tři elementární stupně středověké vzdělanosti, charakterizované schopností číst, psát a počítat.

S posunem v náhledu na tři první obory sedmera svobodných umění (lat. *septem artes liberales*), které tvořilo základ středověkého systému školství, se pro ně později vžil název triviální, používaný dodnes. Tyto vědomosti byly potřebné jak při přípravě kněžského dorostu, tak i synů z měšťanských rodin, jimž byly základem ke zvládnutí řemesel a živností, předávaných mezi generacemi. Městská správa, obsazovaná z nejvyšších měšťanských kruhů, také postupně zintenzívnila svůj zájem na řízení a financování městských škol.

Školy na Českolipsku

Mezi asi 170 školami v Čechách, o nichž máme zprávy z doby předhusitské (Hoffmann 1992, 322), mají své místo i dvě školy z Českolipska: v České Lípě a v Dubé. Ponecháme-li stranou naprosto nevěrohodnou kronikářskou zprávu, podle níž v roce 1244 zničil velký požár českolipskou radnici, školu, kostel a hradby (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 44, Kronika Hanse Kriesche, fol. 5v), nelze pochybovat o vzniku školy při farním kostele sv. Petra a Pavla nejpozději ve třetí čtvrtině 14. století. První spolehlivá zpráva pochází z nadání oltáře sv. Václava a Ludmily v české kapli tohoto farního kostela v roce 1391 (LE IV, 378–379, č. 529), z něhož obdržel školmistr *(magister scolae)* 56 grošů na držení jistých mší spolu s kněžími. Ve stejné zprávě je uveden dům vedle hřbitova, který leží mezi školou a domem jeptišek *(domus cimiterio adjacentem, quae inter scolam et domum monialium est sita)*. Existenci „domu jeptišek" sice dnes nedovedeme vysvětlit, ale bývá kladen mezi domy na jižní straně dnešního náměstí (tržiště). Vzhledem k poloze hřbitova u farního kostela lze snad důvěřovat v umístění školy na jižní stranu dnešního Škroupova náměstí, kde byla pak v roce 1612 postavena dodnes ve sklepech dochovaná nová školní budova (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 44, Kronika Hanse Kriesche, fol. 47v).

O patnáct let později, 21. října 1406, založil měšťan Jakub Sedlář (tj. Jakub z Weitmile, blízký příbuzný lipského faráře Kuníka; Panáček 2007, 18) nový oltář ve farním kostele, zasvěcený Božímu Tělu a Panně Marii (RL č. 154). Z bohaté nadace 25 kop grošů měl obdržet tři kopy školmistr jako odměnu pro zpěváky při mších. To dokládá obvyklý postup té doby, kdy žáci farní či městské školy pod vedením učitele *(cantora)* doprovázeli mše liturgickým zpěvem. Kostelní zpěv býval i vítanou příležitostí pro chudé žáky, aby si přivydělali. Ani funkce rektora či magistra školy (Schulmeister), jak býval nazýván i když byl na škole jediným učitelem,

nebývala honorována nijak slavně. Patrně to však zcela neplatí o rektorovi lipské školy.

Téhož roku, 3. prosince 1406, darovali bratři Kuník (lipský farář) a Zikmund z Weitmile oltáři sv. Anny, založenému již v roce 1363 jejich otcem a strýci ve farním kostele, věčný plat 6 kop grošů pražských (RL č. 159). K uvedenému platu náleželo dále ještě půl kopy, jež plynula z majetku a luk rektora lipské školy Petra *(in hereditatibus et pratis Petri rectore scole ibidem in Lippa)*. Jak zámožnost rektora školy, tak vztahy vyplývající z obou zpráv z roku 1406 navozují domněnku, zda snad rektor Petr nepocházel z rozvětveného příbuzenstva rodiny Weitmilů v České Lípě (Panáček 2007). Bohužel je toto také poslední zpráva z doby před husitskými válkami, která dokládá existenci školy při kostele sv. Petra a Pavla. Ještě v jejich průběhu, v roce 1424, odešel z České Lípy na faru do Blíževedel Jan ze Zákup *„sublector scole in Lippa"* (LC IX, 83). Nelze však pochybovat o dalším působení školy, doplněném pak na konci 16. století, ne-li dříve, druhou školou při kostele Panny Marie. O stavbě její budovy se nám zachovala zpráva z roku 1598 v již citované kronice pekařského mistra Hanse Kriesche (fol. 18r).

V 16. století však již v České Lípě existovala také škola vyššího typu, zvaná „latinská", na které se mohli připravovat studenti pro vstup na vysoké učení. V zápise purkmistrovských rejstříků z roku 1588 jsou společně zmíněni *„deutzschen schuelmeister"* a *„schuelmeister in die lateinische schuell"*, jimž oběma bylo tehdy k Novému roku vyplaceno po jedné kopě grošů (Gajdošík 2004, 539). Kde školy obou zmíněných kantorů ležely, nevíme. Snad mohla být latinskou školou farní škola u sv. Petra a Pavla a onen německý kantor snad učil na škole při kostele Panny Marie.

Druhou školou na Českolipsku, založenou nejpozději na počátku 15. století, spíše však již dříve, je škola v Dubé na berkovském majetku jižně od České Lípy. V roce 1408, 10. března (mylně Bernau 1888, 149–150), potvrzuje Vaněk Berka z Dubé (na Chudém Hrádku, ač hrad v Dubé tehdy pravděpodobně ještě fungoval – viz AICP VI, 31, č. 129) prodej platu 7 kop grošů pražských pro kaplanství v kostele sv. Kateřiny v Dubé (AICP VI, 220, č. 184). Součástí nadace byl i plat půl kopy grošů pro rektora dubské školy *(rector scole ibidem in Duba)*, splatný ve dvou termínech na sv. Jiří a sv. Havla. Ze zápisu F. Bernau (1888, 149–150) bez opodstatnění vyvodil závěr, že rektor zde mohl být dosazen pražskou univerzitou. Ač dozor rektora univerzity nad nižšími školami v Čechách, střetávající se však s nároky církve, je v některých případech předpokládán

(Hoffmann 1992, 329–330), nelze jej z citované zprávy dovodit. Zůstává však nepochybným pramenem existence školy v tomto malém berkovském městečku.

Existenci školy v předhusitské době předpokládal A. Herglotz (1910, 179–180) také v Blíževedlech. Podle opisu B. Balbina (1683, 141) z erekčních knih pražského arcibiskupství (VIII, c. 3) věnovala Přiba, vdova po Jiříkovi řečeném Mnichovec ze Stranného, v roce 1404 farnímu kostelu v Blíževedlech jistou sumu peněz, aby si mohl plebán vydržovat svého vikáře *(vicarium)*, tj. zástupce. A. Herglotz tomuto zástupci přisuzoval péči o školní výuku, z čehož usuzoval na existenci školy. Druhá zpráva z roku 1424 uvádí, že na faru v Blíževedlech byl konfirmován již výše zmíněný Jan ze Zákup, dříve podučitel školy v Lipém (LC IX, 83). Jak vidno, ani jeden z těchto pramenů jednoznačně existenci školy v tomto arcibiskupském městečku v oné době nedokládá. Spolehlivě je zde škola uvedena až v roce 1572.

Mezi školy existující v 15. století, snad již před husitskými válkami, můžeme zařadit ještě školu při kostele neznámého zasvěcení (dnes sv. Fabiána a Šebestiána) v tehdy ještě vartenberských Zákupech. Je doložena nepřímo v roce 1458 – zpěvem žáků při zádušních mších, jimž měl *„ffararz ztrawu a po grossi dawati"* – v česky psaném obnovení fundace fary a kostela Benešem z Vartenberka *„w miesteczku nassem a pod hradem Zzakupp rzeczenem"* (SOkA Č. Lípa, FÚ Zákupy, listina z roku 1458, bez inv. č.). Vysoce pravděpodobná je v 15. století existence školy v Mimoni, přestože první spolehlivý pramen dokládá její působení až roku 1552. Počet známých škol na Českolipsku narůstá v 16. století a to i v místech nikoliv městského charakteru (1506 Skalice, 1512 Kravaře, 1524 Lvová, 1544 Stráž pod Ralskem, 1545 Kvítkov, 1565 Horní Police, 1567 Stvolínky, 1572 Cvikov, po 1575 Kamenický Šenov, 1578 Brenná, 1580 Svébořice, 1583 Dobranov, 1586 Holany, 1590 Žandov, 1598 Jablonné v Podještědí). Do 17. století jsou pak datovány písemnými prameny školy v dalších místech regionu (1640 Mařenice, 1644 Chotovice, 1654 Kunratice, 1659 Lindava, 1667 Jestřebí, 1669 Doksy, 1674 Horní Libchava, 1682 Pavlovice, 1695 Brniště a Pertoltice).

Univerzitní studenti na Českolipsku

Městská či farní škola těžko mohla nejnadanějším žákům poskytnout přípravu na úrovni dostačující pro přijetí na univerzitu. Již před založením pražské univerzity však odcházeli nepochybně mladí lidé z měst

a panských sídel za studiem na univerzity v zahraničí. Je zřejmé, že potřebnou přípravu museli žáci získat buď na vyšším typu škol, zvaných partikulární, nebo v případě jejich urozeného původu i soukromým vyučováním prostřednictvím kněží.[1/] Partikulární („latinské") školy existovaly v královských či významnějších poddanských městech. Jako nejbližší pro studenty z Českolipska přicházely patrně v úvahu královské Litoměřice, kde působila městská (latinská) škola již od 13. století a proslulá a hojně navštěvovaná (150 žáků v roce 1318) kapitulní škola, existující nejspíše již od založení litoměřické kapituly. Teprve v 16. století, jak již bylo řečeno, je latinská škola doložena i v České Lípě.

Pražská univerzita, založená 7. dubna 1348 císařem Karlem IV., byla plnohodnotná čtyřfakultní univerzita. Studenti se zde rozdělovali na čtyři univerzitní národy podle svého původu a dorozumívacího jazyka: český, polský, saský a bavorský. Univerzita měla fakulty artistickou (podobně jako dnes filosofickou), právnickou, lékařskou a teologickou.

Po absolvování předepsaných přednášek získal student titul bakaláře *(baccalarius)*, který ho činil způsobilým k pomocné výuce a k účasti na disputacích. Vyšší stupeň titulu musel být prokázán zkouškou a dělí se ještě na dva další grady: licenciát *(licentia docendi)*, který opravňoval svého nositele k vyučování a byl udělován arcibiskupem, zatímco tituly mistr *(magister)* na artistické fakultě a doktor *(doctor)* na ostatních fakultách mohly být dosaženy záhy po získání licenciátu a dokládaly vstup do učitelského sboru dané fakulty. Udělení všech titulů bylo spojeno s nemalým poplatkem, takže někteří z absolventů si jej z finančních důvodů udělit nenechali. Příslušníci právnické fakulty pražské univerzity si po sporech s ostatními fakultami zvolili v roce 1372 vlastního rektora a dali tak podnět ke vzniku samostatné pražské právnické univerzity. Její činnost prakticky skončila v roce 1418.

Počátkem roku 1409 po vydání Dekretu kutnohorského, který změnil preference v rozhodování o univerzitě ve prospěch českého univerzitního národa, odešla na protest velká část scholarů a magistrů z ostatních tří národů na jiné univerzity. Důsledkem secese univerzitních studentů z Prahy byl nejen hospodářský úpadek hlavního města, ale také vznik nové univerzity v Lipsku právě v roce 1409. Univerzita v Erfurtu, o níž bude řeč v závěru, byla zřízena v roce 1392.

Neocenitelným pramenem pro studium univerzitní prosopografie je kompletní soupis studujících pražských univerzit v předhusitské době J. Třísky (1981), doplněný seznamy studentů z českých zemí na německých univerzitách J. V. Šimáka (1905; 1906). V seznamech a matrikách

žáků, zapsaných ke studiu nebo graduovaných na obou pražských univerzitách či na některých německých vysokých učeních (Erfurt, Lipsko), nalézáme řadu jmen, jež pravděpodobně spojují svého nositele s Českolipskem. Potvrzení jistoty jejich původu je však nesmírně obtížné vzhledem k nesnadnému ztotožnění místa jejich původu s konkrétní lokalitou. Přesto se dá hovořit o deseti osobách s přímým vztahem k Českolipsku a dalších osmi, jejichž vztah ke zdejšímu regionu je evidentní, ale nic bližšího o nich nevíme. Z oněch deseti studentů pochází sedm z řad nobility, převážně z rodů nižší šlechty, zbylí tři byli pravděpodobně příslušníky měšťanského rodu. Pokud to známé prameny dovolují, přiblížíme si jejich osudy.

Andreas Brenner z Lipé *(Andreas Brenner de Lypa)*

Získal v roce 1381 na pražské artistické fakultě titul bakaláře (Tříška 1981, 23), jenž ho opravňoval k pomocné výuce a k účasti na disputacích. Stejné jméno se objevuje v letním semestru roku 1425 mezi studujícími na univerzitě v Lipsku (Šimák 1906, 512). J. Tříška sice vztahuje obě zmínky k jedné osobě, ale vzhledem k časovému rozpětí 44 let se to nezdá pravděpodobné. Spíše by se mohlo jednat o otce a stejnojmenného syna.

Příjmí Brenner se sice nevyskytuje v oné době pouze v České Lípě, neboť se s ním setkáváme například v roce 1409 v Ústí nad Labem, kde se uvádí Jakub Brenner a jeho syn Jan řečený Brenner, oltářník farního kostela v Děčíně (Hieke – Horčička 1896, 88, č. 158). Spojení příjmí Brenner a označení původu *„de Lypa"* však s největší pravděpodobností uvádí Andrease Brennera do souvislosti s přední měšťanskou rodinou v České Lípě, jejíž příslušník Petr Brenner zde byl v letech 1389 a 1405 členem městské rady (RL č. 64, 66, 143). Zámožnost rodiny a její finanční možnosti vyslat syna na univerzitní studia v Praze či Lipsku dokládá vlastnictví svobodného statku či poplužního dvora na Věnné neboli Zádušní ulici (dnes Paní Zdislavy) v České Lípě (*allodio seu curia Petri Brenneri in platea dotis*; RL č. 181, 183, 184). Rovněž pozdější výskyt jména Andreas Brenner na univerzitě v Lipsku jej spojuje s německým prostředím rodiny v České Lípě. Příslušník této rodiny Georgius Brenner je v České Lípě doložen ještě v roce 1464 jako člen městské rady (SOkA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2367, opis, asi soudobý z 15. století, nadačního zápisu z roku 1464 z městské knihy).

Hynek Hynkův z Klučova, řečený Kluk
(Hinco Hinconis de Cluczow)

Již jako rektor farního kostela v Hořicích se stal 11. ledna 1371 kanovníkem pražského kostela (MV IV, 8–9, č. 10). Prebendu v Hořicích držel až do roku 1373 (MV IV, 412–413, č. 726), poté byl plebánem ve Mšeně (Tomek 1893, 169; Tříška 1981, 195). V roce 1372 vstoupil jako příslušník českého univerzitního národa na pražskou právnickou fakultu (Album 1834, 29). V témže roce se stal kaplanem Guida, biskupa oportského (MV IV, 237–238, č. 426) a 27. srpna 1373 děkanem kostela Pražského (MV IV, 412–413, č. 726). V letech 1379–1387 byl vzdorobiskupem litomyšlským (Friedrich 1997, 241) a stal se v Avignonu dvořanem *(familiaris)* vzdoropapeže Klimenta VII., pro něhož pracoval na materiálech ke sporu s Urbanem VI. (Tříška 1981, 546). Podle V. V. Tomka (1881, 121) byl z tohoto důvodu sesazen 29. června 1380 z úřadu děkana kostela Pražského. Klimentem VII. byl pak vyslán jako papežský nuncius ke dvoru krále Václava IV. do Prahy (Tříška 1981, 546). V zápisech z let 1379–1382 je označován již jako „Hinco Kluk" či „Hinco dictus Kluk" (RBMV I–1, 28 č. 68; 155–156, č. 638–642; 160, č. 661; 161, č. 666; 267, č. 1134).

Pravděpodobně okolo poloviny 14. století získal rod z Klučova statek Stvolínky. Jeho vztahy ke Klučovu (u Kostelce nad Černými lesy) nejsou bohužel z písemných pramenů známé. V roce 1358 se jako patron stvolíneckého kostela označuje Hynek z Klučova (LC Ia, 77), otec výše uvedeného Hynka (Sedláček 1927, 26, pozn. 10) a pravděpodobně i Jindřicha ze Stvolínek (Sedláček 1923, 301), jímž se budeme zabývat dále. Potomstvo Hynkovo přijalo příjmí Kluk a na Stvolínkách sedělo nejméně do roku 1426 (LC IX, 111). Stejné příjmí užíval později výše zmíněný Hynkův syn Hynek Kluk z Klučova. Jeho bratr Jindřich se stejně jako později otec (1380 LC III–IV, 126) psal „ze Stvolínek". J. Tříškou (1981, 546) uváděné příbuzenské vztahy *(nepos, consanguineus)* k jakémusi Václavovi z Vlčího Dolu (Wolfsthal) či Hynkovi ze Zásmuk se nepodařilo z pramenů doložit.

Jan Frenclinův z Dubé *(Johannes Frenczlini de Duba),* **zvaný později též Johánek z Dubé** *(Johanco de Duba)*

Mezi univerzitní studenty z Českolipska bychom měli počítat i Jana z Dubé, jehož původ z Českolipska předpokládáme a patří k nim i svým působením v kostele Panny Marie v České Lípě a dalšími doloženými kontakty s Českou Lípou. S vysokou pravděpodobností je možno říci, že

nepatřil svým původem ani k jednomu z rodů s predikátem z Dubé: Berkům z Dubé (Ronovcům) ani pánům z Dubé na Sázavě (Benešovicům). Svědčí o tom i jeho otcovské příjmí Frenclinův *(Frenczlini, Frenlini, Firenlini, Frendlini)*, které se ani u jednoho z těchto šlechtických rodů, pokud víme, nevyskytuje. Byl tedy pravděpodobně měšťanského původu. Z které Dubé Johánek mohl pocházet? Přestože ani J. V. Šimák (1938, 765) si v otázce Janova původu nebyl jist, zdá se pravděpodobné, že v úvahu přichází pouze výše uvedená Dubá (se školou roku 1408) jižně od České Lípy.[2/] Městečko pod hradem Dubá na Sázavě, odkud pocházel rod pánů z Dubé, neslo jiné jméno – Odranec. Jinou Dubou v Čechách neznáme.

Se jménem Jana z Dubé se setkáváme v desítkách, ne-li stovkách, zápisů v konfirmačních a erekčních knihách a soudních aktech arcibiskupské konsistoře. Zastával četné církevní úřady a byl držitelem mnoha významných (a výnosných) beneficií. Jeho kariéru, která by vydala na mnoho stránek textu, sledovala Z. Hledíková (1971, 135, č. 32). Představíme si ji pouze ve stručnosti.

Téměř celá profesní činnost Jana z Dubé byla svázána s pražskou arcibiskupskou kanceláří. Jako klerik byl původně služebníkem generálního vikáře Matěje ze Skramníků, v roce 1384 byl jmenován veřejným notářem, od roku 1393 byl protonotářem arcibiskupské kanceláře. Během husitství získal mělnické kanovnictví, stal se děkanem kostela Pražského a arcijáhnem bílinským. V prvním dvacetiletí 15. století býval velmi často zástupcem generálního vikáře pražské arcidiecéze, jímž se stal po odchodu pražské kapituly do Žitavy v roce 1419. V žitavském exilu, vynuceném husitskými válkami, pobýval pak jako administrátor až do roku 1430. Zemřel v roce 1442. Zanechal po sobě bohatou knihovnu, z níž 17 rukopisů dodnes vlastní pražská kapitulní knihovna. Je mezi nimi i jeho vlastní traktát *De vita clericorum*.

Jeho prvním beneficiem byla od roku 1392 fara v Kopistech (LC V, 131). Ne nadlouho, již koncem ledna 1393 směnil své beneficium s kaplanem Václavem, správcem oltáře v kostele Panny Marie na předměstí České Lípy, kam jej prezentovali purkmistr Jindřich z Weitmile a městská rada jako patroni zmíněného oltáře (LC V, 156). Ani zde však nezůstal nadlouho, neboť v listopadu tohoto roku opět směnil svůj úřad, tentokrát s knězem Jindřichem, plebánem v Nahořečicích u Žlutic (LC V, 175). Identitu Jana z Dubé zde odhalil J. Kašpar (1992, 210) na základě zápisu v soudních aktech pražské konsistoře, podle něhož mu bývalý plebán Jindřich z Nahořečic zůstal dlužen 84 grošů pražských. Nový plebán

kostela v Nahořečicích je zde totiž označen jako *„notarius cancellarie"* (rozumí se arcibiskupské; AICP III, 156, č. 204).

Před nástupem do kanovnických, děkanských a arcijáhenských úřadů vystřídal Jan z Dubé celou řadu dalších plebánií (Havraň, oltář P. Marie v kostele sv. Mikuláše v Praze, Kovářov, Libišice, kostel sv. Jiljí v Praze, Jenín aj.). Ve spojitosti s Českou Lípou se objevuje znovu roku 1406, kdy jemu a Petrovi, správci oltáře sv. Patronů zemských ve farním kostele v Lipém, dlužil pražský řezník Řehák dvě a půl kopy grošů pražských (AICP V, 150, č. 564). Oltářník Petr odešel pak na faru v Hostíkovicích a byl počátkem dvacátých let 15. století lipským děkanem (RL č. 257, 265, 283). Zhruba ve stejné době, 7. června 1422, byla zapsána do soudních akt smlouva o náhradu peněz Janovi z Dubé, pražskému kanovníkovi, zpronevěřených lipským oltářníkem Petrem z Dobranova, správcem oltáře Nejsvětější Trojice a sv. Zikmunda ve farním kostele v Lipém (AICP VII, 24–25, č. 46).

Jindřich ze Stvolínek *(Henricus de Stwolenka)*

Kariéra rodného bratra Hynka z Klučova byla neméně skvělá. Zapsal se na právnickou fakultu v roce 1373 (Album 1834, 30), v roce 1377 se stal bakalářem dekretů (Tříška 1981, 172). V prvé polovině roku 1378 zastával funkci vicerektora právnické univerzity (Album 1834, 26), poté byl v letech 1378–1379 a opět 1379–1380 jejím rektorem (Svatoš a kol. 1995, 292 – zde chybně jako Jindřich ze Stvolenky!). V roce 1380 se stal kanovníkem a děkanem kostela Pražského, oltářníkem u sv. Erharda pražského kostela a suplikantem kanovníka kostela Vyšehradského (Tříška 1981, 545). V roce 1391 získal dvě významná beneficia v zahraničí, obě v dnešním Švýcarsku: v Lausanne a v Sitten. Stejně jako jeho bratr se stal dvořanem papeže Klimenta VII. v době jeho sporu a procesu proti Urbanu VI. a byl papežským nunciem ve Freiburgu v dnešním Německu. Z jeho literární činnosti se zachovala v knihovně pražské kapituly *„Arenga coram cardinali Strigoniensi"*, tj. arenga (= úvod) [určená osobně] ostřihomskému kardinálovi.

Kliment Smilův z Mnichova *(Clemens Smilonis de Mnichow)*

V roce 1382, přesně 12. února, mu církevní autorita na univerzitě propůjčila titul licenciát *(licentia docendi)*, jenž opravňoval svého nositele k vyučování. Náležel tehdy k českému univerzitnímu národu *(de nat. Boem.*; Tříška 1981, 68) na artistické fakultě. Roku 1389 již byl farářem v Cítově (MV V, 207, č. 369) a označen jako magistr artistické fakulty,

jenž studuje teologii *(magister in artibus existit et in theologia studet).* V roce 1394, kdy dokazoval zaplacení dluhu jedné kopy grošů faráři v Liběchově (RBMV I-4, 1025, č. 4207), se stal farářem ve Vraném (LC V, 184–185), jímž byl až do roku 1408. Mezitím byl zapsán v roce 1400 na právnickou fakultu (Album 1834, 48) a stal se rektorem pražské univerzity, jímž byl v letech 1405–1407 a v roce 1408 znovu (Svatoš a kol. 1995, 291 – zde označen chybně jako Kliment z Mnichovic; správně Tříška 1981, 68).

Jak vyplývá z otcovského příjmí Klimentova, byl synem Smila z Mnichova, prvního známého člena rodu zemanů z Mnichova, zaniklé farní vsi mezi Zahrádkami a Jestřebím jižně od České Lípy (Panáček 2008). Smil z Mnichova je poprvé uveden jako svědek na listině Hynka Berky z Dubé z roku 1345 (RBM IV, 643, č. 1612), podruhé a naposled v roce 1377 (LE II, 145, č. 266).

Kuník z Weitmile *(Kuniko de Waitmil)*

Kuník, pocházející z měšťanské větve rodu z Weitmile, usazené od poloviny 14. století v České Lípě, se stal již jako klerik kanovníkem kapituly u sv. Apolináře na Novém Městě pražském. Jeho strýc Beneš Krabice († 1375) byl známý kronikář Karla IV. a ředitel stavby chrámu sv. Víta (Sovadina 1978), druhý strýc Jan v letech 1356–1380 českolipským farářem. Po půlročním nahrazení svého strýce plebánem Benešem se stal Kuník 22. srpna 1380 správcem českolipské fary u kostela sv. Petra a Pavla (RL č. 47). V roce 1382 se Kuník zapsal na pražskou právnickou univerzitu (Tříška 1981, 88), za což odvedl ze jmenovaných nejvyšší poplatek jednoho zlatého (florénu) a jednoho groše, stejně jako příslušník panského stavu Jan ze Šternberka (Album 1834, 37). Prakticky po celý svůj aktivní život, neuvěřitelných 42 let, byl Kuník z Weitmile českolipským farářem. Za jeho působení a v mnoha případech přispění bylo založeno ve farním kostele sedm nových oltářů, většinou bohatě nadaných ročními platy pro faráře a oltářníky. Patrně z jeho iniciace a za spoluúčasti jeho rodu byly postaveny dva nové kostely na předměstí – Panny Marie a sv. Kříže. Ještě před husitskými válkami v roce 1418 nechal majitel města Hynek Berka Hlaváč postavit druhý nový kostel ve městě – sv. Mikuláše. Kuník z Weitmile pak na počátku husitských bouří, 6. dubna 1422, na svůj úřad rezignoval a o konci jeho života bohužel nejsme zpraveni. Jeho život a působení v České Lípě byly podrobně zpracovány v roce 2007 (Panáček 2007).

Mikuláš Chudý z Újezda *(Nicolaus de Vgesd)*, **později zvaný Mikuláš z Lobkovic**

Jeho rodným statkem bylo malé zemanské sídlo ve vsi Újezd jihozápadně od Jestřebí na Českolipsku. Jako nejmladší ze tří synů Martina (Mareše) z Újezda byl stejně jako prostřední bratr Václav určen pro duchovní dráhu. Jeho předchozí školní vzdělání neznáme, ale víme, že se stal 26. dubna 1383 bakalářem artistické fakulty pražské univerzity (Tříška 1981, 424). Po smrti nejstaršího z bratrů musel však převzít otcovský statek v Újezdě a svést dědický spor se švagrem, lipským purkrabím Mikulášem, v roce 1397 (AICP III, 260, č. 118). Bratr Václav byl v té době farářem v nedalekých Pavlovicích. Díky svým schopnostem a patrně kontaktům získaným v Praze při studiích se stal Mikuláš Chudý v roce 1401 písařem kutnohorské urbury. Lukrativní úřad přinesl Mikulášovi brzy značný majetek, takže mohl koupit v roce 1409 statek Lobkovice, po němž se začal psát. Promyšlenými finančními transakcemi získal brzy do zástavy četné další majetky: v roce 1418 jím dobytý hrad Hasištejn, dále Nový Hrad na Moravě, Most a Přimdu. Hasištejn mu později panovník zapsal do dědičného držení, ostatní zástavní statky vyměnil za Hlubokou.

Do dějin pražské univerzity se zapsal Mikuláš Chudý ještě jednou. V roce 1409 byl jako jeden z oblíbených dvořanů Václava IV. rozhodujícím činitelem při vydání Dekretu kutnohorského, jenž zajistil Čechům samozřejmé právo na rozhodování o vlastním vysokém učení. Po roce 1417 se Mikuláš stal jako nejvyšší písař království českého i významným královským vojevůdcem a vyjednavačem. To však již dávno odstoupil od kališnického učení a stal se jedním z hlavních přívrženců císaře Zikmunda. Zemřel v roce 1435 a jeho synové Mikuláš (II.) a Jan se stali zakladateli dvou lobkovických větví: Hasištejnských a Popelů z Lobkovic. Významné osobnosti Mikuláše Chudého z Lobkovic byla nedávno věnována samostatná studie (Panáček 2009, v tisku).

Mikuláš z Vartenberka *(Nicolaus Wartenberch)*

V roce 1404 byl připuštěn k bakalariátu na artistické fakultě jakýsi *„Nicolaus Wartenberch"* (Tříška 1981, 425). Vzhledem k faktu, že v uvedené době neznáme žádného Mikuláše v rodě pánů z Vartenberka (Markvarticů), musíme jej pokládat za osobu měšťanského původu, pocházející z „Wartenbergu". A jelikož jiný Wartenberg v Čechách není, měli bychom jeho původ hledat v dnešní Stráži pod Ralskem. Záznam o jeho studiu však neposkytuje doklad o jeho příslušnosti k univerzitnímu národu, takže

není vyloučeno, že by mohl pocházet i z některého z Wartenbergů v Německu.

Kněží jsou skupinou osob, mezi nimiž bychom nejvíce mohli v oné době vzdělání předpokládat. Shodou okolností známe v uvedené době ve Stráži pod Ralskem tři kněze tohoto jména. Již v roce 1404 se zde vyskytuje plebán Mikuláš, který sem přišel z Vyšehradu (LC VI, 128). Připomíná se pak ještě v roce 1406 při příležitosti donace platu jedné kopy grošů jeho kostelu ve Wartenbergu (LE V, 701, č. 950) a týž farář Mikuláš měl podle V. V. Tomka (1881, 197) ještě další prebendu, totiž úřad správce oltáře sv. Doroty v kostele sv. Vavřince na Újezdě v Praze (AICP VI, 38, č. 158), kterou prý držel až do roku 1413. Současně s tímto farářem byl roku 1407 jiný Mikuláš oltářníkem oltáře Těla Kristova ve strážském kostele (tamtéž, 51, č. 211). V roce 1407 plebána Mikuláše vystřídal jeho jmenovec z Mimoně (LC VI, 221). V roce 1408 si oba, plebán a oltářník, své úřady vyměnili (AICP VI, 322, č. 518; též LC VI, 249). Podle znění zápisu v konfirmačních knihách zabil v roce 1409 při neznámé příležitosti Mikuláš, oltářník oltáře Těla Kristova, plebána Jana z Dubnice. Byl za tento skutek exkomunikován a nahrazen v úřadě Ambrožem, synem Alberta z Dubu (LC VI, 270).

Pavel z Oslovic *(Paulus de Ossslowicz)*

Objevuje se poprvé v roce 1393, kdy se zapsal na pražskou právnickou univerzitu (Tříška 1981, 438). Poté v roce 1395, označen jako *„Paulus student de Oslowicz"* koupil spolu s Pešíkem z Komárova roční plat 8 kop grošů na dědictví Matěje z Kostomlat ve Ctiněvsi od Anny z Lochkova, vdovy po Marešovi, za 80 kop grošů pražských (RTB I, 558). Matěj z Újezda jinak z Kostomlat koupil ve Ctiněvsi téhož roku další dva kmetcí (tj. selské) dvory (tamtéž, 560) a spolu se svým pastorkem, tedy nevlastním synem knězem Pavlem *(Paulus presbyter)* v roce 1400 další kmetcí dvůr od Ondřeje ze Ctiněvsi (tamtéž, 584). Téhož roku pak postoupil Pešík z Komárova všechna svá práva, která měl ve Ctiněvsi i jinde, Pavlovi z Oslovic a Anežce, manželce Matěje z Kostomlat (tamtéž, 585).

V roce 1401 odpíral Pavel kněz z Oslovic jménem mana Beneše z Mnichova a jeho bratra Vojslava proti odúmrti v Záhořanech po loni zemřelých Ješkovi a Bětce (AČ. 35/342, č. 29). V roce 1405 byl Pavel z Oslovic, kněz pražské diecéze, ustanoven plebánem v kostele sv. Maří Magdaleny v pražském Újezdě (LC VI, 141). Tamtéž přebýval jeho adoptivní otec Matěj z Újezda, jenž přijal „všechny své příbuzné na spolek" (Sedláček 1891, 203; RTB II, 37). V červnu či červenci 1408 Matěj z Újezda, písař desk zemských,

zemřel a jeho dědictví ve Ctiněvsi bylo provoláno 17. srpna v Mělníku (AČ. 35/142–144, č. 104). Našlo se však mnoho odpůrců, takže právo odúmrti nebylo naplněno. O Pavlovi z Oslovic již další zprávy nejsou.

Neznáme, bohužel, kromě adoptivního otce, konkrétní příbuzenské vztahy Pavla z Oslovic. Vzhledem k majetkovým a příbuzenským vztahům pánů z Mnichova a majitelů Hostíkovic a Oslovic, stejně jako ke vztahu Pavla z Oslovic a Beneše a Vojslava z Mnichova, je však zřejmý jeho původ z Oslovic u České Lípy. Četné zprávy pramenů o Oslovicích z let 1371–1437 dovolují vyslovit oprávněný soud o vysazení Oslovic, vyvázaných kolonizací z manské závislosti, na původně manském zboží v Hostíkovicích ve 14. století (Gabriel – Panáček 1994, 54). Před rokem 1437 byly připojeny Hostíkovice (a asi i Oslovice) k Milčanskému (později Rybnovskému) panství. Téhož roku koupil Václav Vrba z Oslovic dědictví v Medonosích (AČ. 3/516), kde jako poslední známý s predikátem „z Oslovic" v roce 1455 zemřel (AČ. 37/440).

Vilém Zajíc z Pihelu *(Wilhelmus Lepus de Phyhel)*

Matrika právnické pražské univerzity eviduje v roce 1385 mezi intitulovanými (zapsanými) na právech osobu jménem *„Wilhelmus Lepus de Phyhel"* (Album 1834, 39). Nemůže být nejmenších pochyb o tom, že se jedná o Viléma Zajíce z Pihelu, původem z hradu severně od České Lípy. Problém je v tom, že v inkriminované době se vyskytují dvě osoby stejného jména, otec a syn, původem z rozrodu pánů z Házmburka.

Významný český šlechtický rod odvozující svůj původ od Dětřicha Buzice († 1110) nosil ve svém erbu jako znamení kančí hlavu, doplněnou později mluvícím znamením sedícího zajíce v klenotu (Sedláček 1925, 18). Od poloviny 14. století užívali Zajícové z Házmburka čtvrcený erb, v němž křížem ve dvou polích byla černá sviní hlava ve zlatém poli, v druhých dvou zlatý zajíc v modrém poli. Klenotem pak byla opět sviní hlava. Potomky Oldřicha Zajíce, pražského purkrabí († 1271), se rod rozdělil na Zajíce z Valdeku a Zajíce ze Žebráku, po roce 1335 z Házmburka (OSN 10, 932). Synem Oldřicha (IV.) ze Žebráku († 1357) byl Hynek, jenž koupil či založil hrad Pihel na kupě severně od České Lípy. Jeho potomci přijali jméno Zajícové z Pihelu, ač používali někdy i predikátu „z Házmburka", jak uvádí A. Sedláček (1923, 193). Zajícové z Pihelu disponovali spolu s majiteli klinštejnského panství prezentačním právem ke kostelu ve Skalici (LC VI, 116, 181), označeni při tom jako „clientes" či „armigeres". Přesto bývali jako příslušníci rozrodu sviní hlavy považováni vždy za vyšší šlechtu.

Hynek Zajíc z Pihelu zemřel v roce 1363 (Paprocký 1602, 72) a zanechal syna Viléma. Vzhledem k tomu, že Vilém zasedal v roce 1404 na zemském soudu (RTB II, 5; též AČ. 2/361, č. 106), dá se předpokládat, že je oním Vilémem, zapsaným v roce 1385 na právnickou univerzitu. Pokud víme, měl Vilém dva syny: Viléma a Hynka. Není úplně vyloučeno, že Vilémem z roku 1385 by mohl být i Vilém syn, jenž nastoupil duchovní dráhu.

Vilém mladší byl v roce 1395 jmenován králem Václavem IV., děkanem a kapitulou proboštem boleslavským (RBMV I–5, 1114, č. 4554). Tehdy, stejně jako v roce 1398, kdy směnil svoji prebendu s Vlachníkem z Weitmile, proboštem litoměřické kapituly (RBMV I–6, 1690, č. 6692; též LC V, 312), je označen jako *„Wilhelmus de Haznburk"*. Užíval tedy i původního rodového predikátu. Proboštem litoměřickým byl ještě v roce 1406 (RBMV I–7, 1709, č. 6779), krátce poté zemřel. Jeho bratr Hynek se naposledy připomíná v roce 1408 (AČ. 2/51, 367).

Patrně ještě před husitskými válkami získal Pihel Jan z Chlumu, který doprovázel v roce 1415 Jana Husa do Kostnice. V průběhu těchto válek byl hrad Pihel patrně zničen a statek připojen k lipskému panství. Ještě v roce 1457 vznášel potomek Pihelských Hynek z Házmburka a z Pihelu nárok na roční plat 16 kop grošů ve Skalici (DD. 26/133) a o tři roky později zasedal rovněž na zemském soudu (Friedrich 1944, 92).

Další univerzitní studenti z Českolipska

Vedle deseti uvedených studentů známe ještě další osoby, jejichž původ z Českolipska je téměř jistý, ale další informace o nich schází. Označení míst, odkud na studia přišli, tedy Kuřívody *(Libera civitate, Freynstat)*, Cvikov *(Czwikow)*, Dubá *(Duba)* a Zákupy *(Reychenstot)* či Stráž pod Ralskem *(Wartenberg)*, nemůže směřovat jinam, než na Českolipsko. Uvedená městečka jsou totiž svými jmény v Čechách unikátní, jiné obce těchto jmen v Čechách neznáme.

V roce 1386 je v pražské univerzitní matrice uveden bakalář artistické fakulty **Bedřich z Kuřívod** (*Fridericus de Libera civitate*; Tříška 1981, 110) a v roce 1402 **Jiří z Kuřívod** (*Georgius de Freynstat*; Tříška 1981, 117). Ten by mohl být totožný s plebánem Jiřím, řečeným Říha z Chlumu, dosazeným na faru v Kuřívodech v roce 1398 (LC V, 305).

Další dva pocházeli ze Cvikova: **Jan** *(Iohannes de Czwikow)* se stal v roce 1377 bakalářem artistické fakulty (Tříška 1981, 234–235) a současně s ním **Mikuláš** (*Nicolaus de Czwickow*; tamtéž, 430), jenž byl gra-

duován v roce 1380 licenciátem a hned nato magistrem (tamtéž, 387). Snad bychom mohli některého z nich hledat v plebánu Janovi, který přišel v roce 1367 na faru ve Cvikově (LC Ib, 87) či Mikulášovi, který v tomto úřadu zemřel v roce 1394 (LC V, 201).

Dva bakaláři artistické fakulty, oba těsně po sobě, jsou označeni „de Duba" (kromě Jana Frenclinova): **Jindřich** *(Henricus de Duba)*, povolaný k bakalariátu v roce 1381, kdy také studium ukončil (Tříška 1981, 149–150), a **Petr** *(Petrus de Duba)*, který se stal bakalářem v roce 1382 a magistrem v roce 1387 na artistické fakultě (tamtéž, 446). Zatímco jméno Petr se nevyskytuje ani u jednoho z rodů s predikátem z Dubé a jde tedy s největší pravděpodobností o osobu z nešlechtického rodinného prostředí v severočeské Dubé, situace okolo Jindřicha je úplně jiná. U pánů z Dubé v Posázaví (Benešoviců) se vyskytuje v letech 1382–1413 jeden Jindřich na Dubé a Humpolci, ale nejde u tohoto rodu o příliš frekventované křestní jméno. U Ronovců bylo naopak jméno Jindřich a jeho varianty či domácké podoby Hynek a Hajman nejužívanějšími a za více než 700 let existence rodu neslo toto jméno téměř 27 % jeho příslušníků (Panáček 1993–1994, 103). U větví, které užívaly predikát z Dubé (všechny větve Berků, Škopkové a Adršpachové z Dubé), se v inkriminované době okolo roku 1381 vyskytovalo asi 7 osob pouze se jménem Jindřich *(Henricus)*, nepočítaje Hynky! V úvahu přicházejí i osoby mimo nobilitu a je tedy zřejmé, že nelze uvažovat o identifikaci zmíněného Jindřicha z Dubé.

Ze Zákup, vartenberského městečka východně od České Lípy, pocházel **Václav Pavlův ze Zákup** *(Wenceslaus Pauli de Reychenstot)*, jenž se jako příslušník českého univerzitního národa zapsal v roce 1378 na pražskou právnickou univerzitu (Album 1834, 33). Studenta z Českolipska však nalezneme i na zahraniční univerzitě. Je jím **Václav z Vartenberka** *(Wenceslaus Wartenberg)*, který studoval v roce 1402 na univerzitě v Erfurtu (Šimák 1905, 421). Forma jeho příjmí bez predikátové předložky *de* svědčí o jeho pravděpodobném měšťanském původu ze Stráže pod Ralskem.

Závěrem zbývá zmínit ještě několik jmen, u nichž však nemůžeme jejich původ z Českolipska jednoznačně potvrdit. Pocházeli totiž z jakési Lípy či Žandova a to nedává jednoznačnou odpověď na otázku jejich původu. Kromě České a Staré Lípy se v uvedené době vyskytuje v Čechách ještě pět dalších obcí jménem Lípa a stejná situace je u Žandova. V letech 1416 a 1417 jsou na právnické univerzitě jmenováni bakaláři **Vavřinec z Lípy** *(Laurentius de Lyppa)* a **Mikuláš z Lípy** (*Nicolaus de Lypa*; Album 1834, 56–57). Mikuláš je ještě téhož roku 1417 uveden mezi posluchači

letního semestru na univerzitě v Lipsku (Šimák 1906, 512). Jak už bylo zmíněno, je pravděpodobné hledat vzdělané osoby zejména mezi duchovními. Vzhledem k tomu, že církevní komunita v České Lípě čítala v té době nejméně půl druhé desítky osob (Panáček 2007, 15) a obsazení oltářních beneficií se poměrně často obměňovalo, je jasné, že jedno z nejfrekventovanějších jmen vrcholného středověku – Mikuláš – se mezi nimi často vyskytuje (cca 7×). Objevíme zde i Vavřince. I kdybychom připustili pravděpodobný původ Vavřince a Mikuláše z České Lípy, nemáme žádný důkaz ke spojení s některým ze známých duchovních.

Ze Žandova, těžko říci kterého, pocházeli **Mikuláš** *(Nicolaus de Zandow)* v roce 1387 na právech v Praze, tamtéž roku 1396 bakalář dekretů (Tříška 1981, 429), a **Petr** *(Petrus Sandaw)*, magistr artistické fakulty v Praze v roce 1398 (tamtéž, 460). Pro Mikulášův původ ze Žandova u České Lípy by mohl svědčit jeho spor o 13 kop grošů s měšťany Žitavskými v roce 1396 (RBMV I–5, 1240, č. 5044; 1293–1294, č. 5241, 5242), při němž je označen jako *„bacallarius in artibus"*. Mikuláš, plebán v Žandově, byl v roce 1407 lipským děkanem (AICP VI, 106, č. 402). Těžko však říci, zda se jedná o tutéž osobu.

Závěr

K tématu školství a studentů v naší oblasti v době před nástupem husitské revoluce se zatím nikdo nevyslovil. Skrovné písemné prameny ke konkrétním lokalitám ani neumožňují podrobnější vhled do problematiky a je možné většinou uvažovat pouze na základě analogií z jiných míst. Přesto je možné, jak se ukázalo, přinést alespoň základní informace o existenci triviálních škol církevních či městských (Česká Lípa, Dubá, snad i Zákupy či Blíževedly), uvažovat o postupu nadaných či bohatých studentů na školy partikulární – latinské (snad lze myslet na nejbližší v Litoměřicích, od 16. století i v České Lípě) a jejich vstupu na univerzity v Praze či v některém z německých měst.

I tak překvapuje nezanedbatelný počet univerzitních studentů z Českolipska, kteří se pak uplatnili většinou v církevních kruzích, ale také ve dvorských službách (Mikuláš z Újezda) nebo v zemských úřadech, jako například na zemském soudu (Vilém Zajíc z Pihelu). U některých z nich (Jan Frenclinův z Dubé, Jindřich ze Stvolínek) máme doloženu i jejich literární činnost. Řada z prvních deseti jmenovaných náležela nepochybně k jakési intelektuální elitě své doby.

POZNÁMKY

1/ Potvrzením výuky šlechtických potomků kněžími právě na Českolipsku je zpráva z let 1413–1414 o knězi Mikulášovi, působícím jako „hrobník a zakřišťan kostela hradu Pražského... jenž jest učil Jindřicha a Jana, syny Vaňkovy z Dubé, na hradě Pražském. Potom vzat byl s dětmi na Chudý Hrádek, a tu je učil skuoro puol léta" (Archiv český 37/2, s. 1407).

2/ Nově zjištěným dokladem pravděpodobného původu Jana Frenclinova právě z Dubé u České Lípy je zápis z kapitulního archivu (dnes Archiv Pražského hradu), že 6. června 1411 prodal Jindřich Berka z Dubé 60 kop grošů své pohledávky na lidech v Kruhu Janovi Frenclinovi z Dubé, protonotáři arcibiskupské kanceláře, a jeho bratru Václavovi za stejnou sumu peněz (J. V. Šimák, Kniha o Housce – pokračování, Bezděz VI, 1935, s. 173).

LITERATURA A PRAMENY

AČ: Archiv český 2. (ed. F. Palacký), Praha 1842; 3. (ed. F. Palacký), Praha 1844; 35. (ed. G. Friedrich), Praha 1935; 37. (Čtvrtá kniha provolací desk dvorských z let 1453–1480; ed. G. Friedrich). Praha 1944.

AICP: Acta iudiciaria consistorii Pragensis III. (ed. F. Tadra), Praha 1896; V. (ed. F. Tadra), Praha 1899; VI. (ed. F. Tadra), Praha 1900; VII. (ed. F. Tadra), Praha 1901.

Album 1834: Album seu matricula facultatis juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372. usque ad annum 1418, Praha.

AM: Archiv města (archivní fond).

Balbin, B. 1683: Miscellanea historica Regni Bohemiae. Decadis I. liber V. Parochialis et sacerdotalis in duas divisus partes, Praha.

Bernau, F. 1888: Der politische Bezirk Dauba, Dubá.

DD: Desky dvorské království Českého, NA Praha.

Friedrich, G. 1944: Desky dvorské království Českého VIII. Druhá kniha půhonná z let 1407–1530, Praha.

Friedrich, G. 1997: Rukověť křesťanské chronologie, Praha – Litomyšl (2. vydání).

FÚ: Farní úřad (archivní fond).

Gabriel, F. – Panáček, J. 1994: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství III, Castellologica bohemica 4, 27–62.

Gajdošík, P. 2004: Českolipské purkmistrovské rejstříky 1576–1617, Sborník archivních prací 54, 459–565.

Herglotz, A. 1910: Beiträge zur Geschichte der Schule in Bleiswedel, Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs 33, 179–183.

Hieke, W. – Horčička, A. ed. 1896: Urkundenbuch der Stadt Aussig bis zum Jahre 1526, Praha.

Hledíková, Z. 1971: Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské, AUC Philosophica et historica, Monographia XLI, Praha.

Hoffmann, F. 1992: České město ve středověku, Praha.

Kašpar, J. 1992: Vztahy vrchnosti, měšťanstva a městského kléru v České Lípě do roku 1426, rkp. diplomové práce FF UK, Praha.

LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim Ia. (ed. F. A. Tingl), Praha 1867; Ib. (ed. J. Emler), Praha 1874; III–IV. (ed. J. Emler),

Praha 1879; V. (ed. F. A. Tingl), Praha 1865–1866; VI. (ed. J. Emler), Praha 1883; VIII–X. (ed. J. Emler), Praha 1889.
LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., II. (ed. C. Borový), Praha 1878; IV. (ed. C. Borový), Praha 1883; V. (ed. C. Borový), Praha 1889.
MV: Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia IV. (ed. C. Stloukal), Praha 1949; V. (ed. C. Krofta), Praha 1903.
NA: Národní archiv, Praha.
OSN: Ottův slovník naučný 10, Praha 1896.
Panáček, J. 1993–1994: Křestní jména Ronovců, Onomastický zpravodaj (ZMK ČSAV) 34–35, 96–110.
Panáček, J. 2007: Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa" a jeho rod, Bezděz 16, 5–26.
Panáček, J. 2008: Zaniklá farní ves Mnichov a její držitelé, Bezděz 17, 5–25.
Panáček, J. 2009: Mikuláš Chudý z Újezda – první Lobkovic, Časopis Společnosti přátel starožitností 117, v tisku.
Paprocký z Hlohol, B. 1602: Diadochos id est svccesio: Ginak Poslaupnost Knijžat a Králůw Czeských/ Biskupůw y Arcybiskupůw Pražských/ a wssech třech Stavůw Slawného Králowstwj Czeskeho/ to gest Panského/ Rytířského a Měského, Kniha 2 (O Stawu Panském), Praha.
RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. (ed. J. Emler), Praha 1892.
RBMV: Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. Tomus I. Fontes Archivi capituli metropolitani eccl. Pragensis (ed. V. Jenšovská) I–1 Praha 1967, I–4 Praha 1976, I–5 Praha 1978, I–6 Praha 1982, I–7 Praha 1981.
RL: Regesta Lippensia, Anotovaná edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437 (ed. J. Panáček), Česká Lípa 2000.
RTB: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I–II (ed. J. Emler), Praha 1870–1872.
Sedláček, A. 1891: Hrady, zámky a tvrze království Českého VIII. Rakovnicko a Slánsko, Praha.
Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království Českého 14. Litoměřicko a Žatecko, Praha.
Sedláček, A. 1925: Českomoravská heraldika II. Část zvláštní, Praha.
Sedláček, A. 1927: Hrady, zámky a tvrze království Českého 15. Kouřimsko, Vltavsko a jihozápadní Boleslavsko, Praha.
SOkA: Státní okresní archiv.
Sovadina, M. 1978: Beneš Krabice z Weitmile a jeho vztah k České Lípě, Českolipsko literární 1977/II., 15–25.
Svatoš, M. a kol. 1995: Dějiny univerzity Karlovy I. (1347/48–1622), Praha.
Šimák, J. V. 1905: Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.–XVIII. st., Časopis Musea království českého 79, 290–297, 419–424.
Šimák, J. V. 1906: Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.–XVIII. st. (pokračování), Časopis Musea království českého 80, 118–123, 300–305, 510–539.
Šimák J. V. 1938: Středověká kolonisace v zemích českých, České dějiny I–5, Praha.
Tomek, V. V. 1881: Dějepis města Prahy V., Praha (1. vydání).
Tomek, V. V. 1893: Dějepis města Prahy III., Praha (2. vydání).
Tříška, J. 1981: Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409, Praha.

RESUMÉ

Schulen und Universitätsstudenten in der Leipaer Region in der vorhussitischen Zeit

Jaroslav Panáček

Die ältesten mittelalterlichen Schulen, damals Pfarrschulen und später Stadtschulen, sind in der Leipaer Region im Jahre 1391 in Leipa und 1408 in Dauba (Dubá) nachgewiesen. Die Existenz einer Schule in Bleiswedel (Blíževedly) ist nicht eindeutig nachgewiesen. Wir können die Existenz einer Schule auch in Reichstadt (Zákupy) vermuten, wo sie zum ersten Mal im Jahr 1458 erwähnt wird. Die Zahl der bekannten Schulen in der Leipaer Region wächst im 16. Jahrhundert, und zwar auch in ländlichen Ortschaften. Falls Schüler an einer Universität studieren wollten, mussten sie die notwendige Vorbereitung entweder an einem höheren Schultyp (sog. Partikularschule), oder – wenn sie adeliger Abstammung waren – durch Privatunterricht von Priestern gewinnen. Partikularschulen („Lateinschulen") gab es in königlichen oder bedeutenderen Untertanenstädten, hier am nächsten in Leitmeritz (Litoměřice). In Leipa wird eine Lateinschule im Jahr 1588 nachgewiesen.

In Verzeichnissen und Registern der Schüler, die zum Studium an den beiden Prager Universitäten oder an einigen deutschen Hochschulen (Erfurt, Leipzig) eingeschrieben wurden oder dort graduierten, finden wir eine Reihe von Namen, die mit der Leipaer Region in Verbindung stehen. Man kann über zehn Personen mit einer direkten Beziehung zu der Leipaer Region und weiteren acht sprechen, deren Beziehung zu dieser Region klar ist, von denen wir jedoch nichts Näheres wissen.

Von jenen zehn Studenten stammten sieben aus dem niederen Adel, die restlichen drei waren wahrscheinlich bürgerlicher Abstammung. Sie wurden meistens im Rahmen der Kirche tätig (Hynek Kluk von Klučov, Jan Frenclinův von Dubá, Jindřich von Stvolínky, Kuník von Weitmile), aber auch bei Hof (Mikuláš z Újezda) oder in Landesämtern, wie zum Beispiel beim Landesgericht (Vilém Zajíc von Pihel). Bei einigen von ihnen (Jan Frenclinův von Dubá, Jindřich von Stvolínky) wurde auch literarische Tätigkeit nachgewiesen. Die ersten zehn genannten Studenten gehörten sicher zu einer gewissen intellektuellen Elite ihrer Zeit.

Übersetzt von Petra Sochová

HYALITY, AGATINY A URANOVÁ SKLA ZE SKLÁRNY NOVÁ HUŤ NA SVORSKÉM KATASTRU

Michal Gelnar

Michal Gelnar: *Hyalites, agatines and uranium glass of glassworks Nová Huť on the registered land of Svor*

Glass works Nová Huť at the manor of Zákupy in North Bohemia was founded in 1750 and shut down in 1875. Its founder was glassmaker Jan Václav Müller of Okrouhlá (Schaiba), who formerly had worked for 17 years at the glass works in Falknov. The following proprietors of this glass works were the Kittels of a distinguished glassmaker family. Their relative Friedrich Egermann, a noted glass painter and refiner, worked here for a short period from October 1820 until December 1823. It is documented that he refined glass by yellow and red glazing and also produced his lithialines here. At this glass works various sorts of molten glass were made. On spot research and collecting on the site of this extinguished glass works proved that black and red hyalite had been produced there and subsequently refined by cutting, glazing and blowing into relief moulds. Production of socalled agatines and uranium glass was also proved. Colouring of glass by uranium oxides was proved not only by the discovery of blown glass pieces but also by a fraction of pressed candle-stick socket which was found here. These discoveries testify that this glass works was very significant and ranked among the foremost ones in Bohemia.

Motto:
„Určit podobu buquoyského skla není bez obtíží, zvláště když naše snahy ztěžuje pohyb skel určených k dalšímu zpracování severočeským rafinérům.“ Brožková 2001

Historii sklárny Nová Huť na katastru obce Svor [Röhrsdorf] popsal zevrubně archivář František Zuman před polovinou minulého století (Zuman 1938a), z jehož práce bude většinou čerpáno.[1/] Pro pochopení následujících řádků, týkajících se nálezů hmotných pramenů a jejich

zařazení do kontextu českého sklářství té doby, je dobré se znovu stručně historii této sklárny věnovat.

Sklárnu Nová Huť na katastru obce Svor vystavěl roku 1750 u mokřadní louky zvané Nová louka *„Tafelmachermeister"* Jan Václav Müller, kounický poddaný z Okrouhlé [Schaiba]. Do té doby tento tabulářský mistr pracoval 17 let ve falknovské huti. Müller ale již roku 1768 zemřel; zůstalo po něm pět dětí. Sklárnu dále vedla, i přes průběžně trvající nedostatek dřeva, vdova Marie Alžběta Müllerová, uváděná jako skelmistrová.[2/] Tou dobou měla huť tavicí pec se šesti pánvemi, u kterých pracovalo jedenáct sklářů. Poručníkem nezletilých dětí byl borský obchodník sklem Jan Kryštof Janke (1735–1804). Posléze na huti hospodařil dosud blíže neurčený Jan Antonín Janke (zemřel roku 1782) z (Nového) Boru a huťmistrem byl do té doby uváděn tovaryš hutě Augustin Bendl, po něm pak velkoobchodník sklem z Boru Jan Antonín Trauschke.[3/] V osmdesátých a devadesátých letech je jako huťmistrová uváděna Anna Klára Jankeová, vdova po Janu Antonínu. V té době bývá na huti uváděno deset až dvanáct tovaryšů, dva až šest učedníků, odnášíci, dva hutní topiči, taktéž tolik jejich učedníků, tavič skla, drvoštěp a pět až devět pomocníků, mezi nimiž jsou někdy uváděni ještě dva uhlíři. Po smrti Jankeové roku 1791 je hutním správcem do konce devadesátých let opět uváděn J. A. Trauschke, toho času borský purkmistr a zástupce Müllerových dědiců. Brzy nato se sklárny ujímají Müllerovy děti Jan Jiří, Jan František, Jan Antonín a Jan Kryštof, kteří jí v roce 1800 prodali Antonínu Kittelovi z rodu majitelů bývalé hutě ve Falknově [nynější Kytlice], sklárny hornochřibské a dalších. Ten sklárnu přejmenoval na Antonihütte. Kittel zemřel po dvaceti letech působení na této sklárně a sklárně ve Strážově [Strassdorf] na panství Bělá na východním okraji Českolipska (Gelnar 1997, s. 74). Huť vedla vdova Apolonie Kittelová se synem Mikulášem. Ku pomoci jim přibyl příbuzný borský malíř skla Friedrich Egermann, syn sestry zemřelého skelmistra A. Kittela. Egermann zde působil od října roku 1820 do prosince roku 1823. Po roce 1820 na huť přibyli skláři z hutě v Horní Chřibské, kde byl tou dobou zastaven provoz pro nedostatek dřeva. Také svorská sklárna pro nedostatek dřeva mívala výhasy, ve dvacátých a na počátku třicátých let 19. století pracovala střídavě pro nedostatek objednávek s hornochřibskou hutí.

Od roku 1857 původní hutní statek přešel do rukou zákupské vrchnosti, kterou byl Ferdinand I., císař na odpočinku. Poslední tavba na Nové Huti se uskutečnila roku 1875 (Cvrk – Slavíčková 1993, s. 63). V druhé polovině sedmdesátých let, kdy již huť byla mimo provoz, tam

stály ještě hutní byty, hostinec, fořtovna s byty pro dva hajné, tabáční domek a byt cestáře. Hutní budova i s byty sklářů byla zbořena po šesti letech roku 1881, vše ostatní spolu s hostincem shořelo v září 1896 (Zuman 1938a, s. 107).

V textu o výrobcích hutě z konce roku 1829 vyjmenovává Zuman výrobu skla křišťálového, obyčejného křídového a různě barevného, ovšem bez specifikací jeho barev.[4/] O pět let později sklárna uvádí opět sklo obyčejné křídové a různě barevné a nově sklo křišťálové (Zuman 1938b, s. 43). Nezachytil – a ani snad nemohl zachytit – všechny zde vyráběné druhy sklovin. V roce 1804 uvádí jen sklo mléčné (Zuman 1938a, s. 107, 108). O třicet let později, v roce 1834, je již vykazováno též tavení různého skla barevného, žel bez specifikace (Zuman 1938a, s. 109). Velkou šíři barevných skel, včetně bezbarvých, různě zelených, také skel mléčných, modrých, světle modrých a azurově zelených opakních a mnoho dalších barev, nám tak doložily až sběry ze stanoviště této zaniklé sklárny prováděné průběžně několik let; nejvíce jich bylo vyzvednuto výběrem z technické rýhy pro uložení plynového potrubí pokládaného v roce 1995 přes svorský katastr v místech bývalého areálu sklárny a také přes její odpadní haldu.[5/]

Škála nejen hutních technik i výzdobných, spolu z různými způsoby rafinace, ale i sklovin zde tavených, byla velmi široká a pestrá, od běžných křišťálových a křídových skel,[6/] zelených v široké škále tónů a sytostí,[7/] až po velkou šíři různých barev i vrstvených, tak jak to dokládá doba trvání této sklárny po dobu 125 let.

Přibližně ve 2. polovině 18. století zde byla vyráběna běžná skla té doby. Vedle bezbarvých, tj. křišťálových a křídových skel (ta však bez chemických analýz dosud nedokážeme rozlišit),[8/] také skla obvyklá pro dobu trvání této sklárny, uváděná jako skla lesní, tj. přírodně zelená skla, běžná v středoevropských sklárnách od raného novověku, v některých hutích až do 2. poloviny 19. století,[9/] přecházející zde u některých výrobků až do tmavých sytých tónů barvených záměrně (např. Zuman 1938a, s. 41; Vávra 1952, s. 46). Pak to jsou skla modrá různých valérů barvená kobaltem a skla mléčná.[10/]

Nyní si popišme několik barevných druhů skel méně běžných, používaných zde pravděpodobně někdy od začátku druhé třetiny 19. století, jejichž výroba je dosud uváděná jen z jiných sklářských regionů či hutí, a pro zdejší region jsou dosud neznámá.

O černém hyalitu, vynalezeném ve sklárně hrabat Buquoyů v Jiříkově Údolí [Georgenthal] v Novohradských horách ve druhém desetiletí

19. století, bylo napsáno již poměrně mnoho.[11] Buquoyové začali vyrábět černý hyalit od konce roku 1816, vrcholu dosáhly předměty z tenkého černého hyalitu v roce 1827, kdy se započala v dekoraci uplatňovat chinoiserie (Friedrichs 2001, s. 30). V roce 1820 obdržel hrabě Jiří Buquoy na jeho výrobu od císaře Františka I. privilegium na osm let. To však neodradilo další sklárny od výroby černého skla, a tak na pražských průmyslových výstavách roku 1828 a 1829 bývala výroba černého hyalitu uváděná též sklárnou hrabat Harrachů v Novém Světě v Krkonoších – vystaven kalamář a zvonek, ale na jiném technologickém principu, a to na oxidačním principu za použití kalcinovaného burele (Hais 1996, s. 11). Dalším výrobcem byl také Franz Anton Riedel ze sklárny v Antonínově [Antoniwald] v Jizerských horách. Ten vystavil artefakt z černého skla v podobě pyramidy jako pomník bitvy u Lipska (Friedrichs 2001, s. 32). Černé sklo také vyráběl sklář Johann Zich z Dolního Rakouska při hranici s Čechami (Brožová nedat. asi 1977; Hais 1996, s. 11).

Novohradský černý hyalit býval zušlechťován broušením a malbou zlatem. Z Jiříkova Údolí byl dodáván na Českolipsko malířům skla z Okrouhlé, z Falknova [Falkenau, nyní Kytlice] a Kamenického Šenova [Steinschönau], a poté odesílán zpět na Novohradsko. Po zušlechtění přejímal malovaný hyalit z Okrouhlé také Jankeho borský exportní obchodní dům (Brožová nedat. [1977]).

Že černý a červený hyalit byl vyráběn v první polovině 19. století i v severočeské sklárně Nová Huť v Lužických horách, není dosud všeobecně známo.[12] Zuman, který dosud jako jediný popsal výrobní sortiment této sklářské hutě na základě studia písemných pramenů, to neuvádí (Zuman 1938b). Zlomky výrobků z černého hyalitu jsou doloženy v počtu 21 kusů. Jsou různého charakteru. Jeden zlomek je pracovním odpadem, tzv. hlavicí,[13] ostatní z různých výrobků. U většiny nelze přesně doložit jejich původní tvar. Výjimky tvoří několik málo nálezů: ze dvou zlomků slepen neúplný malý oble čtyřhranný předmět určován jako kalamář nebo posypátko. Druhý zlomek je shodného tvaru, dochováno je však jen jeho dno a část stěny. Malým zlomkem je část z široce rozevřeného hrdélka s neúplným podhrdlím, jistě ze stejného předmětu jako uvedené předešlé dva nálezy, je však malován emailovými barvami – krátké bílé linky na vnitřním okraji a na oble hranaté výduti se žlutým a červeným dekorem kvítků s bílými snítky. Dále byl vyzvednut malý zlomek opět oble hranatého, zřejmě téhož předmětu, zdobeného taktéž emailovými barvami (bílou, červenou, žlutou a nevýraznou zelenou) girland z punktů a rostlinným motivem, spolu s drobnými listovými úponky

(obr. 15). Všechny tyto výrobky mají povrch mírně důlkatý a strupovitý, což dokládá obtížné tavení jejich skloviny.[14/] Z větší nádoby je plochá širší patka s částí krátké duté nohy(?), jejíž okraj je broušen jen nahrubo. Dalším zlomkem je segment dna nádoby (cca Ø 64 mm) a menší segment, jehož poloměr nelze rekonstruovat. Pracovním odpadem je opuknutá hlavice z větší nádoby (Ø 14 cm), dalším neúplná hlavice protáhlého tvaru, na jejímž lomu je vidět pracovní náběry v tmavě šedivých valérech. Broušení hyalitu dokládá také část zploštělé duté zátky nahoře s širšími broušenými matnými linkami (nedoleštěno), zlomek z hranaté nádoby (tloušťka max. 5 mm) a z kónického předmětu (dl. 66 mm). Téměř intaktním výrobkem je válcová lahvička s krátkým hrdélkem a vodorovně rozevřeným malým ústím (v. 85 mm). Z dalších drobných nálezů je již jen tenký a lesklý zlomek z rotačního předmětu (přibližný rekonstruovaný Ø je 11 cm). Ze zajímavých nálezů je část misky s nízkým šestihranným dnem a mírně šikmě zvednutým plastickým okrajem z ven vystouplých obloučků, foukané do reliéfní formy, v celé výšce nedochovaného[15/] (obr. 1). Takto provedených zlomků je z této lokality doloženo více, ale z jiných barevných skel – mléčného skla, sytě opakních modrých, azurově modrých, zelených a transparentně světle modrých. Velmi zajímavým a neobvyklým zlomkem z černého hyalitu je část z větší nádoby rozevírajícího se pláště, foukané do reliéfní formy s dekorem palmety s navazujícím motivem „rybí kosti" (obr. 2). Příbuzný dekor je dosud znám ze sklenice válcového tvaru z bezbarvého skla ve sbírce skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze (inv. č. 76 629), Východočeského muzea v Pardubicích (inv. č. 2 308) a Moravské galerie v Brně (inv. č. 2 208), z karafy Městského muzea a galerie v Poličce a také ze soukromých sbírek v zahraničí. Jsou ze skla bezbarvého nebo kobaltově modrého. Tento plastický dekor palmet a rybí kosti, provedený foukáním do reliéfní formy, je uveden v tištěném vzorníku skla sklářské firmy Josepha Conratha & Co. z Kamenického Šenova datovaného do přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století, původně ve sbírce Sklářského muzea v Kamenickém Šenově, dnes nezvěstného. Reprodukce jednoho z listů je v Pressglas-Korrespondenz z roku 2002–3 na str. 2, obrázek 001. Zde reprodukujeme jen detail tohoto listu[16/] (obr. 3). Námi nalezenému hyalitovému zlomku konkávního tvaru je velmi silně příbuzný kreslený předmět zde reprodukovaný, kterým je dóza na noze s víkem; na plášti je plastický motiv palmet a tzv. rybí kosti. Náš hyalitový zlomek je podobný dalšímu předmětu se shodným plastickým dekorem opět reprodukovaný v Pressglas-Korrespondenz č. 4 z roku 2002 na s. 17 na obrázku 007. Zde je předmět popsaný jako

váza z opakního světle modrého skla se shodnou výzdobou (obr. 4). Množství zlomků výrobků z takto a příbuzně vyráběných barevných sklovin, včetně skla mléčného, je doloženo na svorské sklárně. Je zde mnoho zlomků z předmětů foukaných do různých reliéfních forem (obr. 5).

Následné zlomky z černého hyalitu jsou zdobeny malbou zlatem. Část z rozevírajícího se okraje blíže neurčeného předmětu, pravděpodobně malé vázy (rekonstruovaný Ø 8,5 cm). Ten byl původně zdoben širokým zlatým pruhem, pod ním municiózní malbou drobných kvítků se snítky, z nichž některé jsou ukončené bobulkami, to celé doloženo žel jen již v „otisku". Tento předmět byl také dekorován broušením, z něhož je dochována jen nepatrná část (obr. 6). Uvedenou drobnomalbu známe z řady předmětů malovaných tou dobou na Borsku jak švarclotem, tak také zlatem.[17] Jiný drobný zlomek je projmutého tvaru neurčeného předmětu, s malbou dochovanou opět jen v otisku, s úzkým proužkem, pod nímž je rostlinný dekor ze snítek s bobulkami. Taktéž z okraje malého předmětu pochází drobný zlomek, jehož okraj i vnitřek jsou malovány zlatem; na vnější ploše je zlatem malovaná drobná rostlinná výzdoba větévky s paprskovitými kvítky, jejíž analogii máme např. na dózičce ve sbírce Sklářského muzea v Novém Boru (inv. č. NB 2953). Z neúplné masivnější patky (rekonstruovaný Ø je 13,6 cm) pochází další zlomek, na jejímž plášti jsou tři zlaté proužky, mezi dvěma stejně širokými je malován dekor rybích šupin (obr. 7). Posledním hyalitovým zlomkem je část ucha, jehož celý povrch je malován zlatem. Zlacení vnitřních ploch výrobků, jejich vnějších povrchů či jen jejích částí bylo běžné. Také k tomuto zlatem malovanému zlomku jsou analogie konvic kupř. opět ze sbírky Sklářského muzea v Novém Boru (inv. č. NB 2913), Moravské galerie v Brně (inv. č. 25.514 a, b) či Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

Zprvu jsme se domnívali, že nálezy prvních hyalitových zlomků by mohly být výrobky dodanými na tuto huť jako vzorky-předlohy, jak by měla či mohla vypadat novohuťská následná produkce tou dobou módních skel, protože je známo (viz výše), že buquoyské hyality byly odesílány severočeským malířům skla ke zlacení do nedaleké Okrouhlé, Skalice a také do o něco více vzdáleného Falknova. Následné nálezy hyalitových černých i červenočerně mramorovaných tavenin zamítly původní domněnku. Vzhledem k tomu, že tyto hyalitové výrobky (zlomky) nedokážeme přesněji datovat nedostatkem písemných pramenů této hutě k této problematice, musíme se držet datování buquoyských hyalitů[18] a připočíst posun o několik let výše; pravděpodobně po vypršení privilegia Buquoyů na černé hyalitové sklo, ale snad i dříve, jak vyplývá z údajů např. o hyalitu

z harrachovské sklárny či dalších. Výroba skla s plastickým dekorem palmet a „rybí kosti" je také doložena na Českomoravské vrchovině, kde je datována až do doby poslední čtvrtiny 19. století (Adlerová 1972, obr. 14).[19] Sklenici se shodnou plastickou výzdobou má ve sbírce Východočeské muzeum v Pardubicích (inv. č. 2.308), kde je uvedena jako výrobek ze sklárny v Milovech kolem roku 1880. Jiná číška z bezbarvého skla ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze (inv. č. 76 629) je publikována J. Brožovou v katalogu výstavy Uměleckoprůmyslového muzea v Praze roku 1977 *České sklo 1800/1860*, pod č. katalogu 182. Karafu s příbuzným plastickým dekorem ze sklárny v Milovech datovanou až do osmdesátých let má ve svých sbírkách skla muzeum v Poličce (Kapusta 1971, s. 48).

Vedle zlomků černého hyalitu, který byl velmi obtížně taven – u některých nálezů zlomků je to zřejmé – a pravděpodobně také zprvu těžce zpracováván (Hais 1996, s. 12), jsou zde ještě doloženy zlomky černého skla, avšak v průhledu před silným světelným zdrojem je zřejmá jejich skutečná barevnost. Okraj mírně kónického předmětu je z velmi sytě tmavě fialového skla (rekonstruovaný Ø 9,2 cm), torzo dna (rekonstruovaný Ø ca 8,6 cm), jemně kanelované ucho tvaru C,[20] jiným zlomkem je část pláště nádoby z tmavě sytého vínově červeného skla, dále dva drobné zlomky a nakonec necelá dutá patka neurčitého předmětu, jejíž dno má zrekonstruovaný Ø ca 8,6 cm. Poslední zlomek rozevírajícího se tvaru je ze sytě hnědozeleného skla.

Zdá se tedy, že sklárna Nová Huť při výrobě černého hyalitu, pravděpodobně po velmi složitých tavbách, šla snadnější cestou a to oxidačním tavením barvicími oxidy různých kovů.[21] Pravděpodobně podobnou cestou šly i ostatní sklárny, jistě i z důvodu lacinější a snazší výroby, jež deklarovaly výrobu módního černého skla, respektive tzv. hyalitu.[22]

Také výrobu červeného hyalitu na Nové Huti dokládají různé zlomky předmětů, pracovní odpad i jeho taveniny. O něm víme, že jej zušlechťoval svými lazurami malíř skla Friedrich Egermann z Polevska, které nazýval lithyaliny. Obecně je známo, že červený hyalit vyráběla buquoyská huť v Jiříkově Údolí od roku 1821, jeho časnější výrobu také znala novosvětská sklárna hrabat Harrachů, ze které je Egermann odebíral (Brožová 1995, s. 62). Ze sklárny Nová Huť jsou nalezeny zlomky, které nám přibližují část zde vyráběného sortimentu (obr. 8, 9, 10). Zlomek válcové nádobky, jejíž zúžená spodní část byla zasouvána do ploché čtvercové podložky s kruhovým otvorem, provedené z téhož skla (obr. 11). I zde bychom našli analogický předmět, a to opět ve sbírkovém fondu novoborského

Sklářského muzea (inv. č. NB 2842).[23] Následuje zlomek spodní části nádobky, jejíž prstenec je broušen do širších faset se zvýrazněnou kresbou mramorování; dokládá zde taktéž výrobu tohoto typu skla. Ze stejné skloviny je opět drobný zlomek s broušenými, dosud neleštěnými fasetami. Další dva k sobě nepříslušné zlomky pochází ze svislých polovin dutých zátek(?) z mramorovaného hyalitu, z nichž jeden má ve vrchlíku broušenou hvězdici (obr. 12). Na povrchu drobného zlomku z červeného hyalitu je několik, mělkou rytinou provedených krátkých linek, dokládajících, že zde – i na tomto druhu skla – byl pokus o provádění této rafinační techniky nebo její normální zušlechtění. Nalezený drobnější střep nám pak dokládá výzdobu lazurováním, jistě samotným Egermannem z dob jeho dvouletého působení na huti. K těmto některým zlomkům lze také doložit intaktní předměty z muzejních sbírek. Další z vyzvednutých zlomků je okraj hrdélka vybroušený do půlobloučků (obr. 13); tento motiv má protějšky např. ve sbírkách pražského Národního muzea (inv. č. H2 17.582 a H2 17.583) a Uměleckoprůmyslového muzea (inv. č. 14.585; 18.122, 18.142, 58 199, 87.208; tamtéž uloženy předměty z černého hyalitu s vybroušenými obloučky např. 90.096 a, b). Že tento výzdobný motiv obloučků byl v té době velmi módní, dokládají další předměty v našich i zahraničních sbírkách skla. Podívejme se ještě na uvedené dva předměty z konvolutu Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Při porovnání s nálezem okraje obloučkovitého hrdélka zjišťujeme jeho velkou shodu nejen co do počtu vybroušených obloučků, ale také i na totožné nasazení úzkého hrdélka na korpus plochého těla včetně vybroušeného klínového kruhového řezu (obr. 14).

Zajímavostí je doložení řady zlomků několika výrobků s dvěma vrstvami, vrchní s červeným hyalitem a vnitřní s opálem (obr. 15). Jen jediný zlomek dokládá převrstvení červeného hyalitu sklem bezbarvým.[24] Pravděpodobně z technologických zkoušek Egermanna z doby jeho působení na Nové Huti je kruhová placička z mramorovaného hyalitu o poloměru ca 5 cm (obr. 16). Drobné broušené, zpravidla čtvercové lithyalinové vzorky jsou doloženy opět ve sbírce skla pražského Uměleckoprůmyslového muzea. Z tohoto mramorovaného hyalitu je několik kousků pracovním odpadem, jeden podlouhlý 9,5 cm, jehož okraje jsou se stopou po stříhání sklářskými nůžkami. I toto je dokladem výroby tohoto barevného mramorovaného skla novohuťskou sklárnou.

K těmto neběžným sklovinám jsou na nalezišti této sklárny doloženy ještě další, méně obvyklé, barevné, převážně malé až drobné zlomky z foukaných předmětů. Patří do skupiny tzv. agatinů, tedy opakních

sklovin, jež jsou řazeny ke sklovinám opalínovým, což je druh zakaleného skla (Hais 1992, s. 107; týž 1996, s. 13). Jako první u nás byly vyráběny agatiny na buquoyských hutích po roce 1830. Několik různě barevných zlomků agatinů bylo nalezeno na stanovišti Nové Hutě. Jsou různých barev. První je ze světle fialového skla opakního, další nažloutle šedého, dva ze světle šedého a několik z tmavě šedého.[25/] Některé mají velmi lesklý povrch, zatímco vnitřní povrch zlomku (pracovního odpadu) je sametově matný. Jsou-li i tyto zlomy z produkce sklárny Nová Huť či výrobky jiných skláren, je otázkou, neboť k nim nejsou dosud nálezem doloženy taveniny. Snad se můžeme oprávněně domnívat, že i jejich výroba přísluší této sklárně.

Zmiňme ještě další z méně běžných barevných sklovin, o kterých je známo, že je taktéž vyrábělo jen několik málo předních skláren u nás,[26/] zejména Riedelova huť v Antonínově v Jizerských horách, sklárna hrabat Harrachů v Novém Světě v Krkonoších (Brožová 1997, s. 64), šumavská sklárna Zlatá Studna, huťmistr J. Meyer v Adolfově huti u Vimperka (Hais 2001, s. 119) a kamenickošenovští Konrathové ve své huti v Milovech na Českomoravské vrchovině (Brožová 1997, s. 64; táž 2005, s. 290, 308). Je jím sklo barvené oxidy uranu.

Z Nové Hutě je tento druh skla doložen řadou střepů z výrobků, pracovním odpadem při jejich zhotovování a následném tvarování. Střepy jsou velmi drobné, nelze tak určit z jakých předmětů pocházejí. Dokládají jen foukané tvary. Největším zlomkem je část okraje kalichu číšky nejspíše vejčitého tvaru ze žlutého uranového skla s rekonstruovaným poloměrem 6,6 cm; jen u dalších drobných dvou střepů je patrné hutní dekorování, a to optickým dekorem provedeným foukáním do reliéfních forem, resp. předforem. Přes dva centimetry je zvolna spirálovitě stáčená tyčinka, o něco větší je zlomek z rotačního foukaného výrobku se zbytkem emailové světle červené a okrové malby se stopami zlacení, tedy s výzdobou, jakou známe z tohoto sklářského regionu, předmětů datovaných do čtyřicátých let, nalézáme jej na číškách, talířcích a perských láhvích, kupříkladu opět ze sbírky Sklářského muzea v Novém Boru. Výjimku představuje zlomek lisovaného, blíže neurčeného předmětu, snad je to horní část svícnu, resp. tulejky, ze skla taktéž barveného oxidem uranu (obr. 17, 18).[27/] Má dochovány – byť v torzu – výzdobné prvky lomeného oblouku, tedy tvarosloví romantizující gotiky, známé např. z produkce lisovaného skla z Adolfovy hutě ve Vimperku, která zprvu lisovala do francouzských forem (Hais 2001, s. 119).[28/] Doplňuje to neurčitou informaci vídeňského Turiniho z druhé poloviny třicátých let, snad o výrobě lisovaného skla

na Borsku (Brožová 1995, s. 67–68). Uranem je taktéž barvena úzká noha s neúplně dochovaným prstencem s vydutou patkou, také malý silnostěnný zlomek pláště z foukaného předmětu. Vyzvednuto je několik zlomků žlutozelených opalínů. Spolu s nimi jejich výrobu dokládá několik drobných ostrohranných amorfních tavenin a střepů z pracovního odpadu, některé s otiskem okují z píšťal, takže není pochyb o tom, že uranové sklo skláři taktéž na Nové Huti vyráběli. Na českých hutích bylo běžně vyráběno od roku 1839 (Brožová nedat. asi 1977, nestr.).

Množství těchto zlomků skleněných výrobků dekorovaných řadou různých rafinačních technik – malbou, brusem a rytinou a jejich kombinováním, spolu s lazurováním žlutě a červeně, dokládá těsnou vazbu hutě s rafinací na jednou místě, tak jak je to dosud prezentováno jen z Novosvětské hutě hrabat Harrachů v Krkonoších. Charakteristická produkce a šíře zušlechťovacích technik této sklárny, pravděpodobně se shodným zaměřením i ve sklárně v Horní Chřibské, dokládá tak výjimečnost těchto hutí, na což již před lety ve vztahu k hornochřibské sklárně upozornila PhDr. Jarmila Brožová, Csc. (Brožová nedat. asi 1977, nestr.).

Tato sonda je jen nepatrným, ale důležitým dokladem výroby barevných sklovin ve sklárně Nová Huť na zákupském panství, jejich tvarování a zušlechťování různými technikami, používanými na této sklárně, jejíž význam pro dějiny regionu Českolipska, potažmo Čech, nebyl dosud doceněn pro nedostatek písemných a ikonografických materiálů. Docenění platí pro obě sklárny, jak svorskou Novou Huť, tak i sklárnu Hornochřibskou, jež byly v minulosti majetkem jednoho z významných sklářských rodů Kittelů. Pece posledně jmenované před časem vyhasly, ke škodě její několikasetleté tradice v tomto velmi starém sklářském regionu, nejspíše natrvalo.[29/]

Listopad 2008

POZNÁMKY

1/ Sklárna za své dlouhé období byla nazývána různě, a tak se v písemných i kartografických pramenech a také v literatuře můžeme setkat s jejími různými názvy např.: Neuhütte, Neu Hütte, Antonihütte, Antonínova huť či Antonínova výšina, Antonihöhe, Antonínova louka, ale také Nová louka, röhrsdorfská či svorská (tj. podle katastru). Byla založena roku 1750 a provoz ukončila roku 1875. Pokud neuvedeno jsou základní údaje čerpány z prací F. Zumana. Stejnou práci pak otiskl časopis Bezděz v roce 1948, předchůdce současného sborníku Bezděz.

2/ ČG – com. /1755–1772/, Haupt-tabella 1772. In: Lněničková 1997, s. 203–204.

3/ Psáno Trauschke (Jindra 1991 a n.; Šimánková 2003), Trauschke (Jindra 1991 a n.; Brožová 1994, s. 3), Troušek (Zuman 1948), Trautschke (Mareš 1893).

4/ J. Brožová uvádí, že zásadní obrat ve výrobě barevného skla v Čechách přinesl až rok 1831 (Brožová nedat. asi 1977, nestr.).

5/ Povrchové nálezy na stanovišti zaniklé sklárny byly prováděny od roku 1969 Ing. Václavem Sacherem a autorem, tehdejšími pracovníky Sklářského muzea v Novém Boru.

6/ Podívejme se, co nám k tomuto říkají současné a moderní vědecké analýzy dvou bezbarvých zlomků skel z Nové Hutě. Křišťálové sklo bylo z písku, příp. křemene vysokého stupně čistoty, tavidla s vysokým obsahem draslíku (potaš nebo ledek draselný [sanytr]) a stabilizačních vápenných komponentů (křída nebo vápenec). Vysoká čistota je dána velmi nízkým množstvím znečištění (Fe_2O_3, P_2O_5, MgO). Také zde byly prokázány příměsi % oxidu olova a bóru, také přítomnost oxidu sodného ca 1% dodaného boraxem ($Na_2B_4O_7$*10 H_2O). Odbarvování skla proběhlo díky arseniku (As_2O_3), jeho obsah je relativně vysoký. Viz: Analysen nordböhmischer Rubinfaden-Gläser – provedeno (včetně analýz rubínových skel) na TU v Berlíně a na pracovišti BAM tamtéž pí. Karin Adam v roce 1997. Komentář sklářského technologa p. Rudolfa Haise z Nového Boru z roku 2004 určuje toto sklo jako poloolovnaté, vzhledem k vyššímu obsahu PbO a B_2O_3, z hlediska tavení „velmi měkké" a z hlediska hutního zpracování spíše „delší", velmi dobře tvarovatelné. Část oxidu draselného, který je obsažen ve sklovině, byl vnášen ve formě draselného ledku, na což poukazuje obsah arseniku. Stopy manganu svědčí o odbarvování skla burelem. Tolik tedy současné poznatky o bezbarvém skle ze sklárny Nová Huť. Že mnohé suroviny na tavení skla skutečně byly na huti používány, dokládají písemné prameny, viz Zumanův článek; k roku 1768 jsou doloženy následné suroviny – draslo, arsen, vápno a ledek (Zuman 1948, s. 44). V lednu roku 1804 jsou v seznamu výrobků uvedeny výrobky z kostního skla, tedy sklo mléčné, ale o jiném barevném skle se nehovoří (Zuman 1938, s. 43). K roku 1807 je zde uváděna výroba křídového skla. V roce 1829 sklo křišťálové, obyčejné křídové a sklo bezbarvé. Až koncem tohoto roku, v listopadu, se uvádí sklo různě barevné. Totéž se opakuje v roce 1834, bohužel však není barevné sklo blíže specifikováno (Zuman 1938, s. 43; týž 1948, s. 166–167).

7/ Pojmenovávaných zpravidla *lesní sklo*, v některých písemných pramenech zpravidla uváděných jako *sklo ordinérní*.

8/ Viz pozn. 6.

9/ Autopsie z Lužických hor, Brd, Šumavy a Jeseníků.

10/ V Lužických horách je výroba mléčného skla doložena nejpozději již v druhé půli třicátých letech 18. století, jak dokládají sběry na nalezišti stanoviště zaniklé barokní sklárny Rollhütte na svahu Jedlové činné do roku 1739. Autopsie ze sběrů (Gelnar 2002).

11/ Černý hyalit je sklo napodobující obsidián, tj. vulkanické sklo černé až šedočerné barvy, silně skelně lesklé či wedgwoodskou černou kameninu (angl. *black basalt*), poprvé vyrobené na sklonku roku 1816 v buquoyské sklárně v Jiříkově Údolí na panství Nové Hrady v jižních Čechách (poprvé vystavena na lipském veletrhu roku 1818). Jeho objevitelem a autorem názvu byl hrabě Jiří Buquoy (1781–1851), přírodovědec a filozof. Název převzal od řeckého slova *hyalos* – sklo. Červený hyalit je opakní sklo hnědočervené barvy, napodobující podobný odstín wedgwoodské

kameniny zvané *antico rosso*, k níž inspiraci zavdala antická terakota, vyráběná tamtéž od roku 1819, naopak mramorovaný hyalit byl dosahován přidáním černých hyalitových střepů do červené taveniny. Všechny tyto barevné skloviny se tavily v Jiříkově Údolí, Stříbrném Vrchu a Černém Údolí v Novohradských horách, naposledy např. M. Gräfin v. Buquoy 1986, R. Hais 1996; o těchto druzích skel viz publikace výstavy *Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851*, pořádané Uměleckoprůmyslovým museem v Praze od října 2001 do února 2002 ve spolupráci s Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích a Passauer Glasmuseum v Bavorsku.

12/ Poprvé jsem textem na to upozornil v roce 1996 (Gelnar 1996, s. 52). Ústně sděleno PhDr. J. Brožové CSc. z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze před rokem 1975 v době autorova působení jako správce Sklářského muzea v Novém Boru, která toto sdělení publikovala v roce 1977.

13/ Hlavice (sklář. slangově *kopna*) je pracovní odpad skla při foukání do formy, který je nutno po vychlazení tzv. opuknout, čili odstranit, např. broušením.

14/ Katalog výstavy *Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851*, pořádané v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze od října 2001 do února 2002 ve spolupráci s Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích a Passauer Glasmuseum v Bavorsku, s. 81 *Recepty k výrobě černého hyalithu.*

15/ Tamtéž byl vyzvednut zlomek keramické formy, jehož reliéf je velmi totožný se zlomkem; jeho výška je 4 cm.

16/ Část tohoto vzorníku z archivu Sklářského muzea v Kamenickém Šenově publikoval W. Spiegel v č. 3 Pressglas-Korrespondenz v roce 2002 na s. 2. V levém dolním rohu je dóza na noze s víkem s totožným plastickým vzorem na plášti nádoby. Shodné vzory jsou na karafách publikovaných na torzu blíže neuvedeného vzorníku skla, přivázaného k torzu litografického vzorníku skla J. Röhmische z roku 1832, uloženého ve sbírce Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, č. inv. A – 30.972 (Brožová 1977 nestr.).

17/ Řada takových výrobků je vystavena ve španělské Segovii v muzeu skla v La Granja; autopsie a publikace tohoto muzea.

18/ Buquoy je však začal vystavovat až v letech 1828 a 1829 (Brožková 2001, s. 26).

19/ *České lisované sklo*, katalog III. výstavy průmyslového návrhu, Gottwaldov 1972, č. katalogu 56, obr. 14. Předmět pochází ze sbírky skla Moravské galerie v Brně (inv. č. 2.208), kde je uveden jako dar výrobce, kterým byla sklárna ve Velkých Losinách (resp. v Rapotíně) a datována rokem 1878. Shodnou sklenici vystavenou tamtéž má ve sbírce Východočeské muzeum v Pardubicích (inv.č. 2.208), kde je uvedena jako výrobek ze sklárny v Milovech kolem roku 1880. S motivem palmet a „rybí kosti" je taktéž číška z bezbarvého skla ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea v Praze (inv.č. 76 629), publikována J. Brožovou v katalogu výstavy Uměleckoprůmyslového muzea v Praze roku 1977 *České sklo 1800/1860*, pod č. katalogu 182.

20/ Jeho analogii bychom našli na buquoyské hyalitové konvičce z doby kolem 1820, imitující anglický černý basalt, která byla vystavena v Uměleckoprůmyslovém muzeu v roce 1907 (obrázek na s. 31 monografie výstavy Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851 v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze z roku 2002).

21/ Chemické analýzy černého skla z Nové Hutě budou provedeny v závěru roku 2008. Pak bude možno zaujmout přesnější stanovisko k výrobě tohoto černého skla na této sklárně.

22/ To by bylo však nutné tyto jejich dochované artefakty prosvěcovat silným světelným zdrojem k nabytí jistoty, že se jedná buďto o hyalit či o skla přesycená oxidy různých kovů.
23/ Za sdělení inventárního čísla tohoto sbírkového předmětu děkujeme ředitelce muzea Mgr. Petře Ajšmanové.
24/ Vrchní bezbarvá vrstva je popraskaná.
25/ V lomu je vidět jednotlivé náběry tenkých tmavých a světlejších nabíhavých vrstev.
26/ Nejstarší údaj o výrobě uranového skla je z roku 1834 (Hais 2001, s. 118).
27/ Nejstarší zmínka o výrobě lisovaného uranového skla pochází z Meyerovy Adolfovy huti u Vimperka ze čtyřicátých až padesátých let 19. století (Hais 2001, s. 119).
28/ Předměty ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.
29/ Krátce po roce 2000 byly vysloveny návrhy, aby areál této sklárny se stal průmyslovým skanzenem a muzeem sklářství tohoto regionu. Leč zůstalo jen u teoretických úvah.

PRAMENY A LITERATURA

Adler, Jiří 1986: Zánik sklářství na Novohradském panství. In: Sklář a keramik 8, roč. 36, s. 238–242.

Adlerová, Alena 1972: České lisované sklo. Oblastní galerie výtvarného umění Gottwaldov.

Brožková, Helena 2001: Mezi křišťálem a obsidiánem – buquoyské sklo první poloviny 19. století. In: Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851. Publikace ke stejnojmenné výstavě v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze ve spolupráci s Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích a Passauer Glasmuseum.

Brožová, Jarmila 1974: Lithyaliny a Friedrich Egermann. In: Ars vitraria 5, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, s. 79–97.

Brožová, Jarmila nedat. asi 1977: České sklo 1800–1860. Katalog výstav UPM v Praze, nestránkováno.

Brožová, Jarmila 1977a: Bedřich Egermann (1777 – 1864). In: Umění a řemesla 1, s. 27–32.

Brožová, Jarmila 1977b: Bedřich Egermann (1777 – 1864) a severočeské sklo jeho doby. Katalog výstavy k 200. výročí narození B. Egermanna ve Sklářském muzeu v Novém Boru. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze a oborovým podnikem Crystalex v Novém Boru.

Brožová, Jarmila 1979: České sklářství v polovině 18. století. In: Sklář a keramik 2, roč. 29, s. 45–49.

Brožová, Jarmila 1994: Český křišťálový lustr. In: Starožitnosti a užité umění 3, s. 2–4.

Brožová, Jarmila 1995: Severočeští rafinéři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století. In: Bezděz 3, s. 59–72.

Brožová, Jarmila 1997: Severočeští rafinéři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století. 2. část. In: Bezděz 6, s. 61–79.

Buquoy, Margarete Gräfin von 1986: Die Buquoyschen Glashütten. In: Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsch. Der südböhmische Heimatkreis Kaplitz – Hohenfurth – Gratzen, Band I, s. 366–389. München.

Drahotová, Olga ed. 2005: Historie sklářské výroby v českých zemích, díl I., Academia Praha.
Fröhlich, Jiří 1996: K lokalizaci skláren v Novohradských horách. In: Jihočeský sborník historický 65, s. 3–10.
Gelnar, Michal 1996: Sklářské hutě v Lužických horách a v jejich podhůří. In: Bezděz 4, s.37–74.
Gelnar, Michal 1997: Zaniklé sklárny ve vojenském prostoru Ralsko. In: Bezděz 5, s. 73–84.
Gelnar, Michal 2002: Barokní sklárna Rollhütte a zhodnocení hmotných pramenů z jejího zaniklého stanoviště. In: Děčínské vlastivědné zprávy 2, roč. XII, s. 9–17.
Gelnar, Michal 2007: Friedrich Egermann a sklárna Nová Huť v Lužických horách. In: www.Glassrevue.com, Sklo, doba, lidé, vydání 17/2007.
Hais, Rudolf 1992: Příspěvek k otázce historického sklářského názvosloví v odborné literatuře. In: Sborník konference České sklářské společnosti *Historie sklářských technologií 92*, s. 106–118. Nový Bor říjen 1992, vydal Dům techniky ČS VTS Ústí nad Labem a státní podnik Crystalex Nový Bor, s. p. EXBOR Egermann Nový Bor a GLAVUNION a. s. Teplice.
Hais, Rudolf 1996: Technologie výroby hyalitů, agatinů a lithyalinu v jihočeských sklárnách v 19. století. In: Sklář a keramik, 1, roč. 46, s. 11–15.
Hais, Rudolf 2001: České uranové sklo. In: Sklo bez hranic, díl 1., s. 117–122. Sborník příspěvků ze semináře, Glasmuseum Frauenau.
Jindra, Vladislav 1994: Bedřich Egermann (1777–1864). In: Bedřich Egermann. Na počest 130. výročí významného sklářského průkopníka. Městský úřad Nový Bor.
Kapusta, Jan 1971: Sklářství na Horácku. Polička.
Klofáč, Radko 1974: Buquoyské sklářství první poloviny 19. století. In: Ars vitraria 5, MSB v Jablonci n. N., s. 53–65.
Kolektiv 2001: Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851. Publikace výstavy v UPM v Praze, říjen 2001– únor 2002.
Lněničková, Jitka 1997: Hlavní Tabela skláren, sklářských mistrů a sklářů v Českém království (1771–1772). In: Minulostí Západočeského kraje, XXXII, s. 197–220.
Mareš, František 1893: České sklo. Praha.
Schebek, Edmund 1878: Böhmens Glasindustrie und Glashandel. Prag.
Slavíčková, Hana – Cvrk, František 1993: Kytlicko. Sklářské vesnice na Horní Kamenici. Děčín.
Sommer, Johann Gottfried 1834: Das Königreich Böhmen; statistisch – topographisch dargestellt, Zweiter Band, Bunzlauer Kreis, Prag.
Šimánková, Dagmar 2003: Vývoz skla do Španělska sklářskou obchodní kompanií G. A. Janke v letech 1766–1773. In: Sklář a keramik 1–2, roč. 53, s. 9–13.
Štiess, Bedřich 1964: Kapitoly z dějin jihočeských skláren. Huť v Jiříkově Údolí-Georgentalu. In: SaK, roč. 14, s. 254–255.
Vávra, Jaroslav R. 1952: Huťmistr Rückl. Československý spisovatel Praha.
Záloha, Jiří 1989: Zrcadlová huť v Borové. In: Ars vitraria 9, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, s. 48–53.
Zuman, František 1938a: Sklárna Nová Huť na zákupském panství. In: Časopis pro dějiny venkova, XXV., s. 90–109.
Zuman, František 1938b: Výrobky sklářské huti v Röhrsdorfu v 18. a 19. století. In: Bezděz IX, s. 40–43.

Obr. 1. Zlomek misky s nízkým šestihranným dnem a mírně šikmě zvednutým plastickým okrajem z ven vystouplých obloučků, foukáno do reliéfní formy, černý hyalit, sklárna Nová Huť. Foto autor 2008.

Obr. 2. Zlomky keramické formy pro misku s reliéfním dekorem. Sběr ze stanoviště sklárny Nová Huť. Foto autor 2004.

Obr. 3. Zlomek rozevírajícího se pláště vázy(?), foukáno do reliéfní formy s dekorem palmety a motivem „rybí kosti", černý hyalit, sklárna Nová Huť. Foto autor 2008.

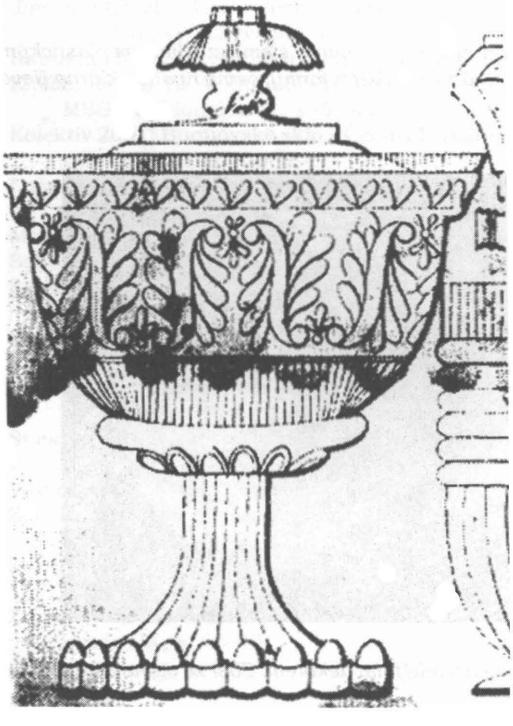

Obr. 4. Detail listu vzorníku skla sklářské firmy Joseph Conrath & Co., Kamenický Šenov 30.–40. léta 19. století, dóza na noze s víkem. Reprodukováno z Pressglas-Korrespondenz č. 3, 2002, s. 2, obr. 001.

Obr. 5. Váza z opakního světle modrého skla s plastickou výzdobou motivů palmet a tzv. rybí kosti. Reprodukováno z Presssglas-Korrespondenz č. 4, 2002, s. 17, obr. 007.

Obr. 6. Zlomek malé vázy(?), malováno nedochovanou malbou zlatem, černý hyalit, Nová Huť. Foto autor 2008.

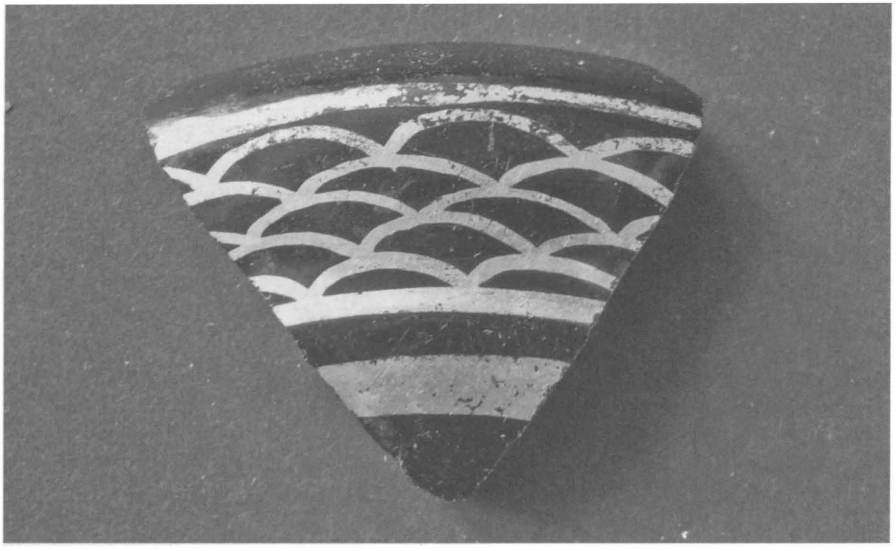

Obr. 7. Zlomek patky neurčitého předmětu s malbou zlatem tzv. rybích šupin, Nová Huť. Foto autor 2008.

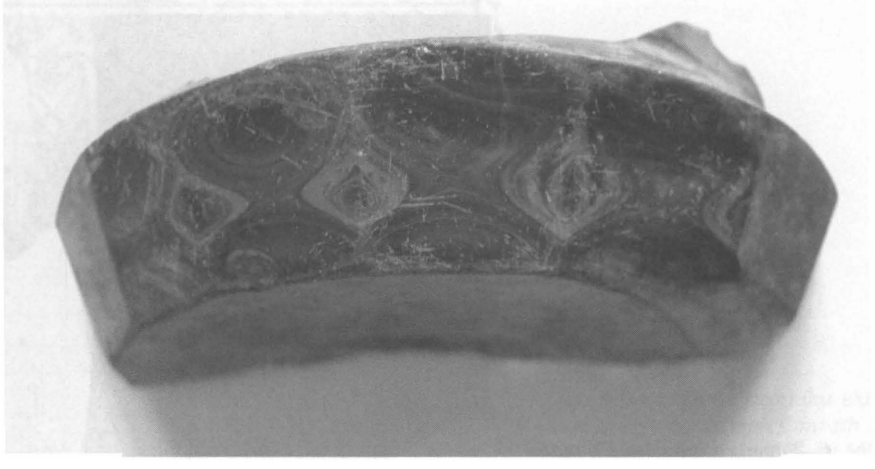

Obr. 8.–10. Zlomky mramorovaného červeného hyalitu, broušeno, Nová Huť. Foto autor 2008.

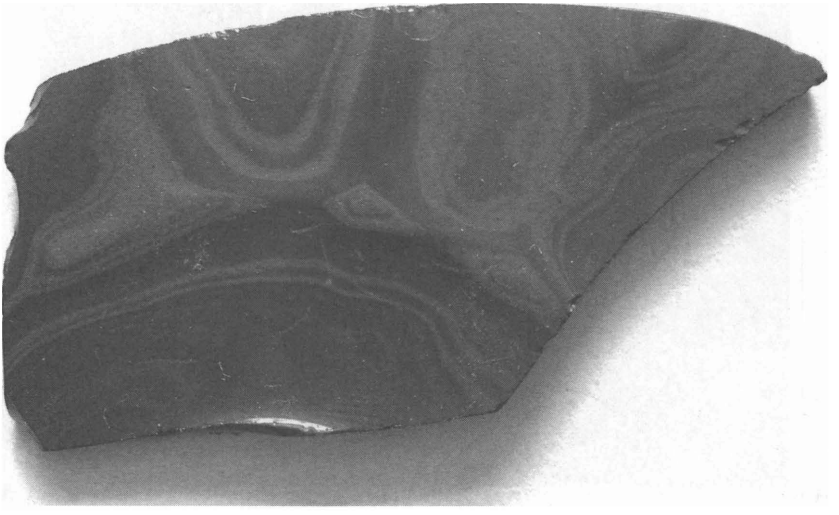

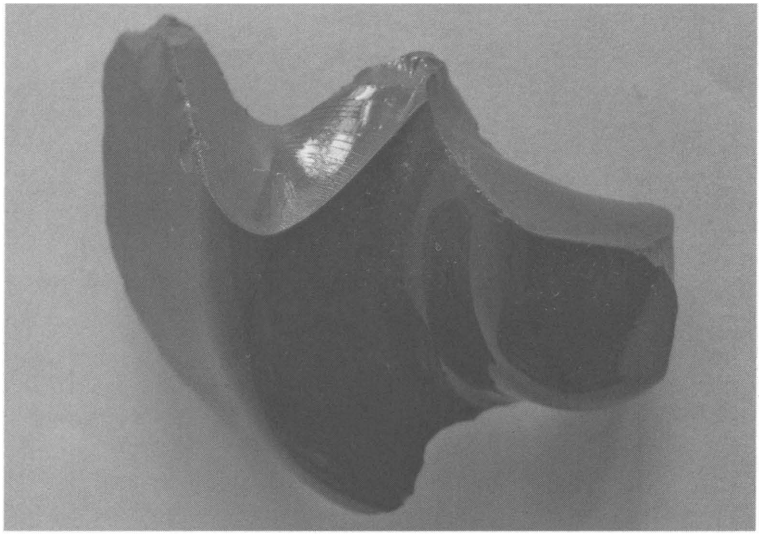

Obr. 11. Zlomek nádobky-kalamáře(?) z červeného hyalitu, Nová Huť. Foto autor 2008.

Obr. 12. Zlomek duté zátky z mramorovaného červeného hyalitu, broušená hvězdice, Nová Huť. Foto autor 2008.

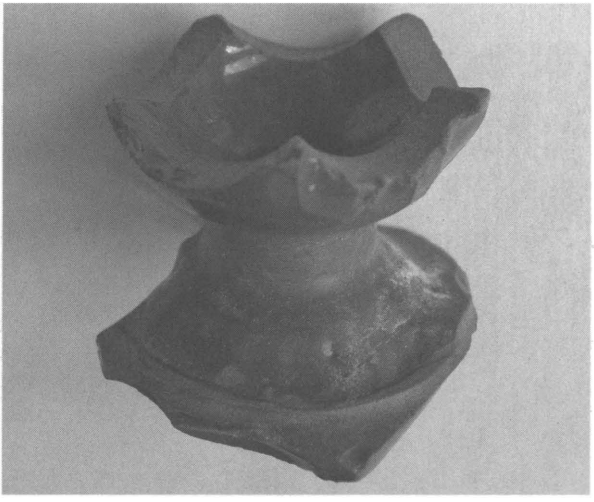

Obr. 13. Zlomek hrdla z tzv. těžítkového flakónu, červený hyalit, broušeno, Nová Huť. Foto autor 2008.

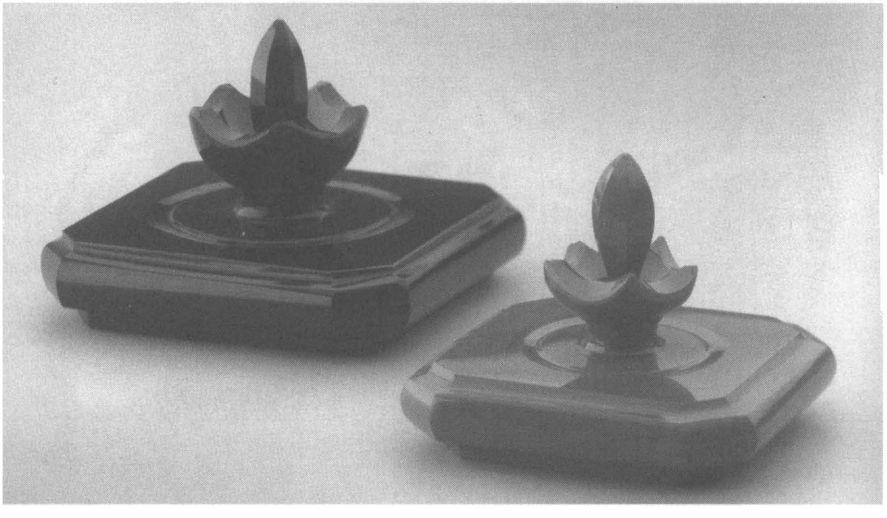

Obr. 14. Ploché tzv. těžítkové flakóny, červený a černý hyalit, broušeno, kolem roku 1832. Sbírka skla Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Reprodukováno z katalogu Biedermeier, Umění a kultura v českých zemích 1814–1848, Praha 2008, s. 108 obr. 11.

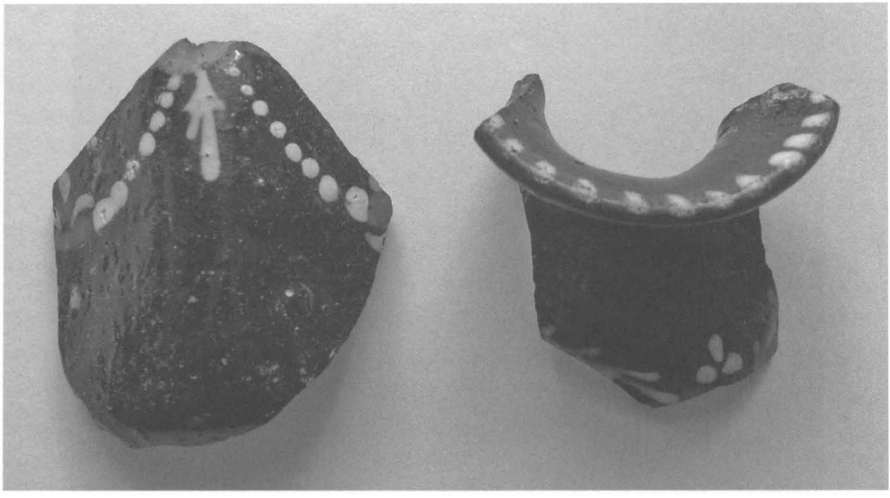

Obr. 15. Zlomky kalamářů(?) z černého hyalitu, malba emailovými barvami, Nová Huť. Foto autor 2008.

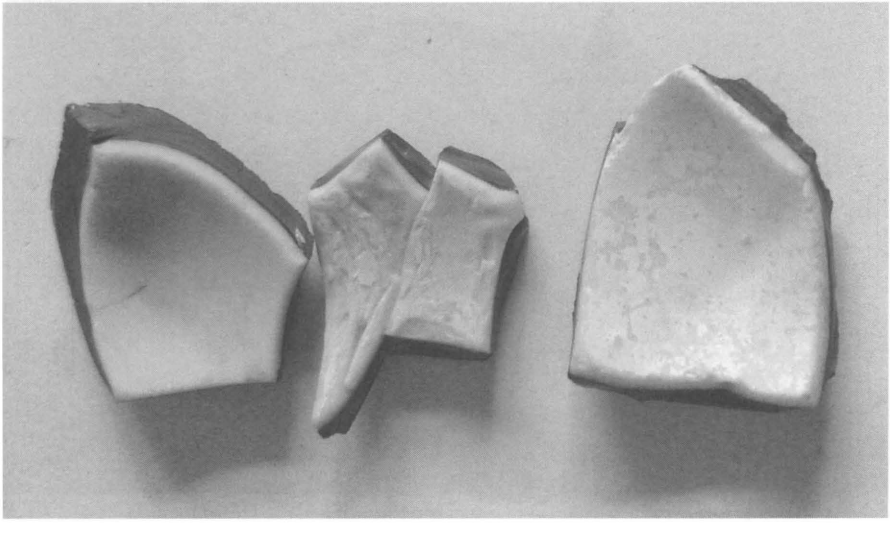

Obr. 16. Zlomky výrobku z červeného hyalitu podjímaného mléčným sklem, Nová Huť. Foto Gelnar 2008.

Obr. 17. Kruhová placička – vzorek z mramorovaného hyalitu (Ø ca 5 cm), jaké po vybroušení dodával Friedrich Egermann svým zákazníkům. Nález ze stanoviště zaniklé sklárny Nová Huť, k. ú. Svor. Foto autor 2008. Podobné vzorky jsou doloženy např. ve sbírce Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

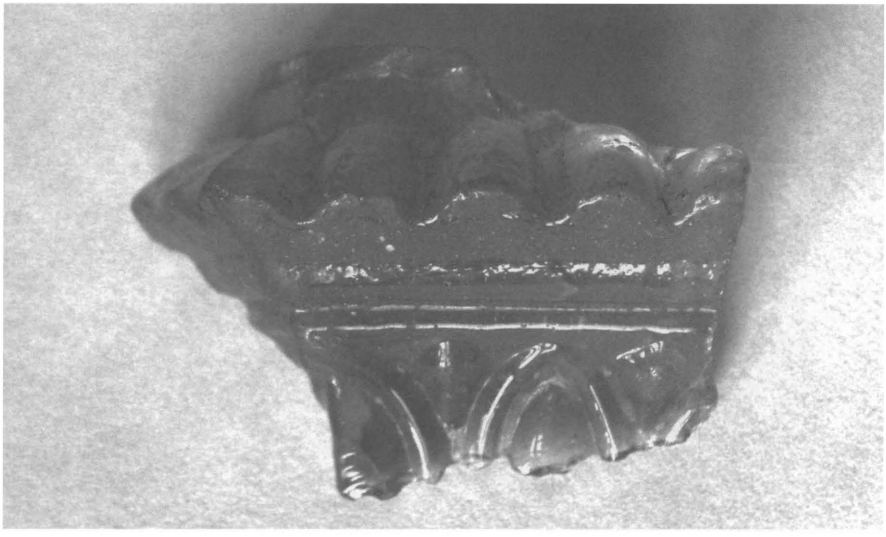

Obr. 18. Zlomek tulejky svícnu(?), uranové sklo lisované, Nová Huť. Foto autor 2008.

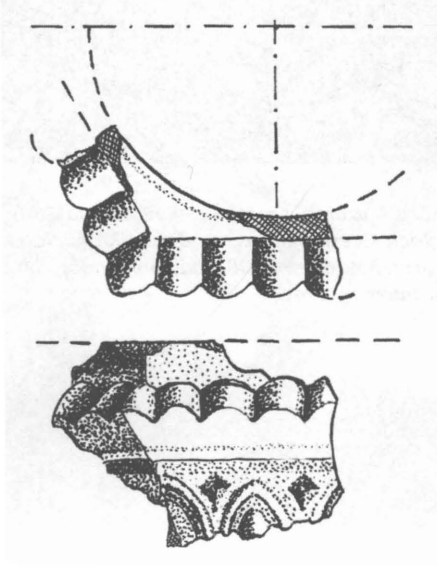

Obr. 19. Zlomek tulejky svícnu(?), uranové sklo lisované, Nová Huť. Kresba autor 2008.

RESUMÉ

Hyalith-, Agatin- und Uranglas aus der Neuhütte (Nová Huť) im Röhrsdorfer Kataster

Michal Gelnar

Die Glashütte „Neuhütte" in der Herrschaft Reichstadt (Zákupy) in Nordböhmen wurde im Jahre 1750 gegründet. Ihre Tätigkeit wurde nach 125 Jahren im Jahre 1875 eingestellt. Die Glashütte erbaute der Glasmacher Johann Wenzel Miller aus Schaiba (Okrouhlá), welcher davor 17 Jahre in der Falkenauer Hütte (heute Kytlice) gearbeitet hatte. Weitere Besitzer waren die Kittels aus einem bedeutenden nordböhmischen Glasmachergeschlecht. In den 20-er und Anfang 30-er Jahre des 19. Jahrhunderts arbeitete die Hütte wegen Auftragsmangel abwechselnd mit der Glashütte in Ober-Kreibitz (Horní Chřibská), welche sich ebenfalls im Besitz der Familie Kittel befand. Vom Oktober 1820 bis Dezember 1823 experimentierte in Neuhütte ein Verwandter der Familie, der Glasmaler und bedeutende Glasveredeler Friedrich Egermann aus Blottendorf (Polevsko) durch. Es ist bewiesen, dass er hier Glas mit einer gelben und roten Lasur veredelte und mit diesen Lasuren auch seine Lithyaline dekorierte. Während ihres Bestehens wurden in der Glashütte unterschiedliche, in der Region bisher unbekannte Glasmassen geschmolzen. Durch Untersuchungen und Sammlungen am Standort dieser untergegangenen Glashütte wurde die Herstellung von schwarzem und rotem Hyalithglas, dessen Veredelung durch Schleifen, Goldbemalung sowie Lasur und Formung durch Blasen in Reliefformen nachgewiesen. Bruchstücke von diesen Glasprodukten entsprechen vielen intakten Exponaten aus tschechischen und ausländischen Glassammlungen. Überraschend ist auch die durch zahlreiche Bruchstücke nachgewiesene Herstellung von so genanntem Agatinglas, d. h. Opakglas, welches zum Opalinglas gezählt wird, also eine Art Trübglas. Eine weitere, weniger übliche Glasmasse stellt durch Uranoxide gefärbtes Glas dar. Es wird hier nicht nur durch in glatte oder Reliefformen geblasene Gegenstände, sondern auch durch ein Bruchstück eines gepressten Ansatzes von einem Kerzenhalter(?) belegt. Die gefundenen Bruchstücke von rotem und vor allem schwarzem Hyalithglas und Glasmasse, dessen Veredelung durch regional übliche Raffinationstechniken, die Produktion von verschiedenen Opakglasmassen, d.h. Agatin- und Uranglas, einschließlich dessen Pressung, bestätigen die Bedeutung dieser nordböhmischen Glashütte und stellen sie in eine Reihe mit den damals bereits berühmten böhmischen Glashütten.

Übersetzt von Petra Sochová

FERDINAND V. DOBROTIVÝ VE SVĚTLE KNIH DENNÍCH HLÁŠENÍ

Martin Aschenbrenner

Martin Aschenbrenner: *Emperor Ferdinand V. in the light of Daily Reports Books*

Daily Reports Books are an important source for tracing the life of Emperor Ferdinand V. of Zákupy. The books were written in preprinted forms at the bureau of Emperor's Courtier-in-Chief. The records herein covered persons to be heard and those invited for lunch, issues of court stalls (primarily the movement of court coaches) and those of court staff (e.g. holidays) as well as special events at the court (e.g. concerts and visits). Enclosures to the books are no less important since they recorded summaries of movements of the entire court to their summer resorts, of received telegramms etc. The reports were drawn up from 1854 until emperor's death in 1875 and their quality was high at the beginning, but soon began to decrease, especially during the 1860s. The records testify to the way of living at the Emperor's court in Zákupy, which was rather eventful until about 1860, thereafter however it fell into tranquility and isolation.

V pobělohorské době se dotvořilo rozsáhlé panství zákupské, které se skládalo z městečka Zákup se sídelním zámkem vrchnosti, okolních vesnic, poněkud mimo ležících Častolovic, někdejšího panství Milštejn s centrem ve Cvikově a statku Horní Police s několika vesnicemi. Roku 1805 získala toto panství s několika dalšími (Ploskovice na Litoměřicku, Buštěhrad ve středních Čechách) toskánská větev Habsburků. Již více než čtvrt století před tím zde panstvo nesídlilo a tato situace dále trvala. V roce 1848 přešel tento rozsáhlý majetek na císaře a krále Ferdinanda V. Dobrotivého, který se 2. prosince 1848 vzdal trůnu a přesídlil na Pražský hrad. V roce 1850 se rozhodl, že jako svá letní sídla bude užívat zámky v Zákupech a Ploskovicích. Zámek v Zákupech byl upraven během zimy 1850–1851, a ačkoliv i v dalších několika letech probíhaly adaptační práce, jezdil sem císař od roku 1851 každoročně na letní pobyt až do roku

1874 (zemřel 29. června 1875), s výjimkou roku 1866, kdy léto strávil kvůli prusko-rakouské válce v Innsbrucku.

O Ferdinandovi V. panovalo, a někdy stále přetrvává, mínění, že byl slabomyslný. Tato domněnka vyhovovala jak protimonarchicky (a zejména protihabsbursky) orientované „první republice", tak pozdější komunistické diktatuře, protože „dokumentovala" „degeneraci" Habsburků, a snižovala tak jejich význam. Období od roku 1918 do roku 1989 tedy také nepřálo bádání o Habsburcích, a tak o jejich působení v našich jednotlivých regionech, tedy například i o působení císaře Ferdinanda V. na Zákupsku, se téměř nic neví. Zdálo se také, že k období jeho života po roce 1848 jsou jen minimální písemné prameny. Ukazuje se však, že tomu tak není, jak ukázal i autor tohoto příspěvku v minulých ročnících Bezdězu.[1/]

Po pramenech místní provenience se tentokrát budeme věnovat prameny, který vznikal přímo u císařského dvora a má úřední povahu. Jedná se o denní hlášení císaři, uložená v Národním archivu v Praze.[2/] Zkoumal jsem pouze ty části, které se týkaly pobytů v Zákupech (tedy roky 1854–1874 s výjimkou roku 1866). Právě jen těchto pobytů se týkají všechny informace v následujícím textu.

Denní hlášení pro císaře Ferdinanda V. se vedla od 29. července 1854 až do císařovy smrti. Na každý den byl určen jeden list o něco větší než formát A 4 a listy nakonec svázali do knih po jednotlivých letech. Knihy mají jednoduchou papírovou vazbu a na hřbetě označení příslušného roku. Díky jednoduchému způsobu svázání jsou knihy velmi náchylné k poškození a některé z nich se dokonce rozpadají.

Každý list nese na první straně předtištěný nadpis Tags-Rapport. Na každé straně se pak nacházejí předtištěné tři dílčí nadpisy, pro zápis zbývá tedy u každého z nich přibližně jedna třetina strany. Protože na první straně se nachází hlavní nadpis s připsaným datem, je zde volné místo pro zápisy u dílčích nadpisů menší než na straně druhé. Na první stranu se zapisovalo, kdo je pozván k audienci a na kolikátou hodinu (Audienzen), kdo je pozván k obědu (Gäste und Anordungen hinsichtlichen der Diner, Soirées etc.), třetí část, kam se měly zapisovat záležitosti dvora, se nikdy nevyplňovala. Na druhé straně se nacházely oddíly záležitostí dvorních stájí (Hofmarstall-Angelegenheiten), kam se zapisoval pohyb dvorních kočárů a nemoci koní, záležitosti dvorního personálu (Urlaube, Krankheitsfälle und sönstige Vorfälle unter den Hofstaats-Personale) a různé zvláštní události (Besondere Begebenheiten). Do roku 1858 se k předtisku používala tisková fraktura, od roku 1859 latinka. K formulářům

jsou do knihy vevázány různé přílohy, zejména rozpisy příjezdů a odjezdů dvora na letní pobyty a zpět, došlé telegramy apod.

Vzhledem k nedostatku času a také tomu, že můj výzkum nebyl původně určen ke zveřejnění, jsem nezjišťoval, kdo knihy psal. Jiří Štefan (2005, s. 151), který patrně jako první a také zatím jako poslední z knih čerpal, uvádí, že je vedl „Dienstkämmerer". To zřejmě znamená „službu konající komoří". Komoří (Kammerherren) byli původně čtyři, a to hrabata Ladislav Pergen, Ernst Bissingen-Nippenburg (též pobočník), Hugo Huyn a Ottocar Daun (též pobočník) (Hof- und Staats-Handbuch, 1856, s. 30). Je však rovněž možné, že fakticky denní hlášení sepisovali úředníci dvora, jimiž byli Heinrich Günter, Josef Ringlhan a Leopold Poche (tamtéž). S jistotou lze říci, že se v knihách objevuje několik písařských rukou.

Zpočátku se denní hlášení vedla velmi pečlivě, ale již záhy se některé zápisy začaly zjednodušovat (viz dále) a od roku 1867 je mnoho dní zcela vynecháváno. V roce 1869 po 20. dubnu následuje hned 23. září, zde však je tedy možno spíše předpokládat ztrátu než nepořádné vedení. Pro následující roky se však počet dní, pro které bylo hlášení vyplněno, výrazně snižuje, až rok před císařovou smrtí (1874) byl použit vždy jeden list pro celý měsíc. Následující údaje je tedy třeba brát s tímto omezením.

Příjezdy a odjezdy

Přesun císařského dvora z místa na místo nebyl jednoduchou záležitostí. Dvůr císaře čítal podle oficiálních údajů (Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, s. 31–32) v roce 1856 celkem 65 osob, dvůr císařovny 17 osob (tamtéž), mimo něj však stála ještě hradní stráž, kněží a osoby najímané na zvláštní smlouvy (např. péče o prádlo), dále bylo potřeba převézt i služebnictvo jednotlivých dvořanů a zavazadla, a to tak, aby chod dvora nebyl narušen. V roce 1854 ke dni 20. září se v posledním předtištěném oddílu (Besondere Begebenheiten) zaznamenává odjezd císaře a císařovny, vypočítává se jejich doprovod a na další, přiložené volné stránce je sepsán seznam těchto osob podle kočárů a hodiny, kdy odjíždějí, na závěr pak i osoby, které odjely už v předchozích dvou dnech. Od roku 1857 se pak zcela pravidelně objevují několikastránkové přílohy nadepsané „Přesídlení nejvyššího dvora" s udáním, odkud kam se jelo, a s datem. Ačkoliv kvalita zápisů vlastních denních hlášení, jak již bylo řečeno, postupně výrazně klesala, kvalita

(i kvantita) těchto příloh naopak stoupala. Protože od roku 1867 došlo ke změně v cestování, rozdělíme následující výklad na dvě období: 1857–1865 a 1867–1874.

V letech 1857–1865 obvykle přijížděli císařští manželé, nebo sám císař, do Ploskovic v prvních červnových dnech, později asi o týden až deset dní dříve, tj. koncem května. K cestě použili z Prahy do Terezína vlak a odtamtud do Ploskovic kočáry. V poslední dekádě června se pak přesouvali kočáry do Zákup, kde setrvali většinou do počátku října. Odtud se opět přesunuli kočáry do Ploskovic a odtamtud koncem října do Prahy, a to opět kočáry do Terezína a z Terezína do Prahy vlakem.

Vozy se používaly různých druhů, jak o tom svědčí různá pojmenování: koleska (Kolesch), bryčka (Priczka), později i vůz (Wagen), faeton (Phaeton). K nim se pak připojovalo, kolik sedadel má, popř. komu patří. Kočár, v němž cestoval císař, se označuje jako osobní vůz (Leibwagen) a jezdil jím také nejvyšší hofmistr, uváděný zpočátku jako „Jeho Excelence",[3] jen při přesídlení z Ploskovic do Zákup 7. 7. 1859 jej vystřídal komoří hrabě Bissingen a v posledních dvou letech (1873 a 1874) lékař Dr. Ehmig. Doprovázel jej také samozřejmě lokaj. S císařovnou jezdil také spací vůz (Bettwagen). „Dvorní koně" se zapřahali vždy jen do kočáru císaře, případně císařovny, a většinou do jednoho následujícího, ať už jím jel kdokoliv (většinou císařovi komoří, někdy císařovnina nejvyšší hofmistryně lantkraběnka Terezie Fürstenberková). Další koně byli najímáni od pošty. Někdy se od pošty pronajímalo i několik vozů. Občas se použilo také vozů či koní hospodářské správy příslušného velkostatku. Na cestě mezi oběma sídly se jednou až dvakrát přepřahalo, a to ve Stvolínkách, Úštěku, anebo v České Lípě. Jednotlivé kočáry odjížděly postupně, s různým časovým odstupem, jak je zřejmé z několika zápisů, u nichž jsou tyto časy uvedeny.

Přesun začínal většinou o dva dny dříve, než odjížděl sám císař. Nejdříve odesílali valník (v případě cesty ze Zákup do Ploskovic je někdy přímo uváděn jako valník povozníka Knoblocha) s předměty jednotlivých dvorních provozů (kuchyně, cukrárny, sklepa a stolnictví).[4] Druhý den následovaly další vozy se zavazadly provozů, s předměty stájí a také část hradní stráže, která si však většinou vůz obstarávala sama. Tentýž den opustil císařovo dočasné sídlo také někdo z personálu dvorní kuchyně, cukrárny, sklepa a stolu (s nimi dále úřední sluha). Císař odjížděl totiž téměř vždy mezi půl devátou a desátou hodinou dopolední a oběd, který se podával ve 14 hodin, musel být již připraven v novém místě pobytu. Císaře následovalo 10–20 vozů s příslušníky jeho dvora a služebnictva.

V jednom voze jely obvykle dvě osoby, s některými pak ještě lokaj. Přesuny dvora byly o to složitější, že někteří jeho členové odjížděli souběžně také na kratší či delší dovolenou, některá zavazadla se posílala např. s odjezdem dvora ze Zákup do Ploskovic rovnou do Prahy apod.

Císařovna Marie Anna ve sledovaném období navštívila Zákupy pouze jednou (roku 1859). Léto trávila v Itálii, kam odjížděla z Prahy nebo z Ploskovic. V čele jejího doprovodu stál jako „Reiseleiter" císařův komoří hrabě Ladislav Pergen. Naopak někteří členové (respektive členky) císařovnina dvora jezdili se dvorem císaře Ferdinanda do Zákup. Byla to jednak nejvyšší hofmistryně lantkraběnka Terezie Fürstenberková, která si patrně ve svém věku (narozena roku 1790) na náročnou cestu do Itálie netroufala, dále až do své smrti v létě roku 1858 císařovnina předčitatelka Kateřina Cibbini, téměř pro všechny sledované roky lze doložit pobyt komorné (Kammerdiennerin) Kateřiny Dermerové.

V období 1867–1874 nastala podstatná změna. V létě roku 1867 zbudovala totiž společnost Česká severní dráha trať mezi Českou Lípou a Bakovem nad Jizerou, kudy bylo možno dojet také do Prahy, a císařský dvůr ji začal využívat. Trať sice nevedla přes Zákupy, ale název Zákupy-Mimoň nesla dnešní stanice Srní. Zároveň začala Zákupy s císařem Ferdinandem pravidelně navštěvovat i císařovna Marie Anna. Mohlo to souviset nejen s jejím zvyšujícím se věkem, ale také s tím, že po prusko-rakouské válce roku 1866 ztratilo Rakousko Benátsko, kam dříve jezdívala. Na jaře císařští manželé opět navštěvovali Ploskovice, avšak do Zákup se odtamtud přesunuli vždy až kolem 10. července. Zde pak setrvali asi do poloviny října, kdy odjížděli vlakem ze zmíněné dnešní železniční stanice Srní do Prahy. Zatímco dříve tedy mohly kočáry přečkat léto v Zákupech a být použity k cestě do Ploskovic, nyní musely na podzim dopravit dvůr do Srní a odtamtud být samy vlakem přepraveny včetně dvorních koní do Prahy, kde zprostředkovaly cestu z nádraží na Pražský hrad. Cestovní listy tedy obsahují nejen rozpis kočárů, ale i některé poznámky o vlacích, kterými se dvůr přepravoval. Objevil se i nový povozník, který dopravoval zavazadla. Pokud je v tomto období jmenován, je jím vždy Josef Kirschner z Pertoltic. Díky přítomnosti císařovny přibylo také cestujících.

Další změny v organizaci letních pobytů nastaly počátkem sedmdesátých let. V letech 1871 a 1872 strávil dvůr podzim opět v Ploskovicích, vrátil se tedy ke „scénáři" letních pobytů z předchozího období, naopak v letech 1873 a 1874 byly již Ploskovice zcela vynechány a celé léto pobyl dvůr v Zákupech.

Pobyty císařovny Marie Anny v Itálii

Ačkoliv letních pobytů císařovny v Itálii se denní hlášení přímo netýkají, lze z nich některé okolnosti italských cest zjistit. Roku 1856 pobyla císařovna ještě v Zákupech, ale odtamtud se v polovině srpna odebrala právě do Itálie, do městečka Stra v Benátsku, které tehdy patřilo k Rakousku. Z tohoto roku se dochoval itinerář její cesty, zaznamenaný v denním hlášení ze 16. srpna v posledním oddílu (Besondere Begebenheiten) a pokračující na dalším, volném listě (příloha I). S císařem Ferdinandem zůstávala jeho manželka ve spojení ve formě pravidelných, překvapivě častých telegramů, které byly vevázány do knih denních hlášení jako přílohy k příslušným dnům. Jsou napsány na formuláři stejně velkém jako listy pro denní hlášení.Tyto formuláře nesou předtištěný nadpis Deutsch-Österreichischer Telegrapher Verein von die (doplněno místo), Telegraphische Depesche, dále se uvádí jejich číslo, počet slov, místo, datum, hodina a minuta podání a doručení. Z jejich velkého množství jsem prozkoumal telegramy právě z roku 1856, neboť dobře navazují na cestovní program, a dokonce ho i upřesňují. První telegram byl odeslán z Vídně 21. srpna 1856, tedy ještě během cesty, další pak 28. srpna 1856 a následující vždy ob den až do 7. října 1856. Podávány byly v Padově, přijaty v Podmoklech (Bodenbach, dnes součást Děčína). Jako odesilatel se uvádí „major hrabě Pergen", jako adresát „Jeho Excelence polní zbrojmistr baron Airoldi, nejvyšší hofmistr císaře Ferdinanda v Zákupech". Dále následuje text, který rovněž obsahuje místo a datum, popř. i hodinu vyhotovení (tj. v prvním případě Vídeň, v ostatních Stra). Podepsán je opět hrabě Pergen jako vedoucí cesty, někdy je uvedeno, že telegram posílá z příkazu císařovny. Telegramy obsahují obvykle sdělení: „Její Veličenstvo císařovna je v pořádku, těší se ze včerejšího sdělení a zdraví svého jasného manžela". Občas je některá ze tří částí textu vynechána, někdy použita jiná, synonymní slova, takže text nepůsobí formálně. Občas se objevuje také další sdělení o císařovnině programu: 12. září 1856 návštěva arcivévody Ferdinanda Maxe předchozího dne v poledne, 18. září 1856 se císařovna právě účastní mše u oltáře sv. Antonína z Padovy, 19. září (jediná výjimka, kdy telegram následuje hned další den po odeslání předchozího) poděkování za přání k narozeninám, 7. října o očekávané návštěvě arcivévody Ferdinanda Maxe. Z podrobně sledovaných prvních čtrnácti telegramů šel nejdéle telegram 3. září 1856 (7 hodin 16 minut) a nejkratší dobu 28. srpna 1856 (41 minut). Z telegramů tedy vyplývá, že císař vždy telegrafoval jeden den své ženě a ta druhý den jemu. Tato

skutečnost snad vnáší poněkud jiné světlo na vztah obou manželů, který se zdá být nikoliv formální, ale spíše přátelsky vřelý a starostlivý. Kromě Stra v Benátsku lze zjistit také pobyt císařovny v Opatiji na Istrijském poloostrově (1860) a v Gallieře v Benátsku, kde císařský pár koupil roku 1858 vilu (Štefan 2005, s. 158).

Dvořané a personál dvora

O dvořanech, personálu a dalších osobách kolem dvora se z knih denních hlášení dovídáme jen útržkovitě, přesto mají některé z těchto informací význam samy o sobě, jiné mohou posloužit v kombinaci s dalšími prameny.

Z cestovních listů se dovídáme o všech, kteří do Zákup přijeli a na konci léta odjeli. Ne vždy se uvádějí jména těchto osob (nenajdeme je u hradní stráže, někdy u velitele této stráže, u kočích, někdy u lokajů), i tak zde však můžeme zjistit více jmen než z oficiálních přehledů (Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich), které u nižšího personálu jména nemají. V oddílu záležitostí dvorního personálu se zapisovaly dovolené a služební cesty. O obojím nelze vyslovit nic obecného. Dovolené trvaly od jednoho dne do několika měsíců, služební cesty do několika dnů. Tento oddíl koresponduje s oddílem záležitostí dvorních stájí, protože dvořanům se většinou poskytovaly kočáry k cestě na nejbližší poštovní, popř. železniční stanici, jak v případě dovolených, tak v případě služebních cest. Podle toho si můžeme učinit představu o množství a složení personálu v Zákupech a jeho proměnách během léta.

V průběhu pobytu v Zákupech pak někteří dvořané využili občas dvorních kočárů k vyjížďkám do okolí. V oddíle záležitostí dvorního personálu se uváděly kromě služebních cest a dovolených také nemoci.

I v době pobytu dvora na letním sídle docházelo občas k zásadním změnám ve složení dvořanů a služebnictva: 1. září 1855 zaznamenávají denní hlášení v oddílu záležitostí dvorního personálu nástup nového dvorního kuchaře Josefa Eduarda Bauera, který přibyl do Zákup téhož dne ve 4 hodiny ráno, úmrtí soukromého sekretáře císařovny Marie Anny a císařského rady Jana Křtitele von Kleis (4. září 1854), úmrtí a pohřeb císařovniny předčitatelky Kateřiny Cibbini (12. a 14. srpna 1858) a úředního sluhy Václava Menzla (4. a 6. srpna 1859).

Zajímavě do sebe zapadá několik záznamů týkajících se císařovniny nejvyšší hofmistryně lantkraběnky Terezie Fürstenberkové, rozené ze Schwarzenberka (1780–1870). Jak již bylo řečeno, do Itálie s císařovnou

nejezdila, patrně pro svůj vysoký věk, zato v Zákupech lze její přítomnost doložit každoročně až do roku 1867 (z cestovních listů a z odddílu záležitostí stájí). Dne 4. září 1857 je v oddílu záležitostí stájí zaznamenána cesta oficiála Günthera do České Lípy a u ní je připsáno, že přivezl léky pro paní hofmistryni. Již 7. září se objevil syn lantkraběnky, olomoucký arcibiskup lantkrabě Friedrich z Fürstenberka. Ten odjel 15. září po 11. hodině, zatímco téhož dne ráno v půl šesté přijel její synovec kardinál Schwarzenberk. Od roku 1862 pak vždy přes léto pobývali v Zákupech střídavě příbuzní nejvyšší hofmistryně a obvykle ji i doprovázeli pryč (kromě zmíněných dvou to byli další její synové, Josef Ernst, Johan Nepomuk a Karel Egon, ojediněle i jejich manželky). Zdá se tedy, že o starou paní pečovali. Zajímavé je, že je císař velmi často zval ke stolu.

Ačkoliv měl císař dvorní lékaře (osobní lékař Dr. Georg Gassner a osobní chirurg Jakob von Semlitsch, kterého r. 1868 vystřídal Ignác Taubenthaler), využíval i služeb věhlasných lékařů mimo dvůr. Nejvíce se v knihách denních hlášení dočteme o Dr. Josefu Löschnerovi, dětském lékaři a balneologovi, řediteli dětské nemocnice U Sv. Lazara ve Spálené ulici v Praze. Objevoval se v Zákupech vždy několik málo dnů v letech 1854–1857, 1859, 1861, 1863 a 1865, někdy i dvakrát za léto, většinou byl také císařem zván k obědu. O příčinách jeho pobytu se nedovídáme. Pětkrát (1854, 1863, 1865, 1867 a 1868) zaznamenáváme na několik málo dní také přítomnost „osobního zubního lékaře" Dr. Jarische. V prvním případě (15.–18. srpna 1854) najdeme poznámku, že byl telegraficky povolán k císaři. Zdá se tedy, že zde byl důvod návštěvy jistě „pracovní".

Denní program císaře

Knihy denních hlášení nezachycovaly pravidelně se opakující činnosti, přesto přinášejí různé informace k dennímu režimu císaře Ferdinanda.

Jak víme z jiného zdroje (Leipaer Zeitung č. 60, 29. 7. 1875), ráno se císař po snídani účastnil v 8 hodin mše v zámecké kapli. Denní hlášení zaznamenávají v poslední kolonce („Zvláštní události") občasné návštěvy bohoslužeb v okolních kostelech v dopoledních hodinách (v 8, 9, nebo 10 hodin), patrně místo mše v zámecké kapli. Nejčastěji se takto účastnil bohoslužeb v zákupském děkanském kostele. Takové bohoslužby mívaly většinou nějakou slavnostní příčinu: od roku 1855 se vždy 19. nebo 20. září konala bohoslužba k narozeninám císařovny Marie Anny (a to i když v Zákupech nepobývala), dále je zaznamenána bohoslužba k oslavě jmenin císaře Františka Josefa I. 4. října 1855, děkovná mše za šťastné

slehnutí císařovny Alžběty 13. září 1856, smuteční bohoslužba u příležitosti smrti císařova synovce císaře Maxmiliána I. Mexického, popraveného tamními republikány, 18. července 1867. Kromě zákupského děkanského kostela navštěvoval císař každé léto také bohoslužby v klášteře kapucínů v Zákupech, v první polovině šedesátých let také v kostelech v Dobranově, Brenné, Horní Polici, Mařenicích a klášterním kostele augustiniánů v České Lípě. Mezi těmito zápisy se objevuje pouze jednou záznam o bohoslužbě v zámecké kapli, a to smuteční, u příležitosti smrti arcivévodkyně Markéty, první manželky císařova synovce Karla Ludvíka, 20. září 1858. V letech 1855–1865 se císař účastnil za léto většinou 4–7 takových bohoslužeb, někdy však také jen jedné či dvou. Od roku 1867 se již žádný podobný záznam neobjevuje.

Dopoledne, po mši, odjížděl císař Ferdinand na vyjížďku do okolí. Tyto vyjížďky se zaznamenávaly do oddílu „Záležitosti stájí". Do roku 1857 jsou tyto zápisy vedeny velmi podrobně, dovídáme se z nich tedy, kam císař jel a s kolika vozy (někdy s ním totiž jel zvláštní kočár s dvořany či doprovodný vůz). V roce 1858 údaj o místě postupně mizí a zapsán je pouze počet kočárů a rozdělení na dopoledne a odpoledne, avšak i poslední údaj od roku 1860 postupně mizí. V letech 1854–1857 jezdil císař dopoledne téměř vždy do lesa, míněno jistě v okolí Zákup. Jen ve druhé polovině srpna 1854 vyjížděl celkově málo, jinak pravidelně téměř každé dopoledne.

Po návratu následovaly audience, uváděné v knihách ve zvláštním oddílu. Císař je uděloval málo, nejvíce je jich v době pobytů v Zákupech zaznamenáno v roce 1855 (14) a 1856 (11), v ostatních letech uděloval maximálně čtyři, od roku 1872 již žádné. Přijímáni byli lidé velice různí, nejčastěji kněží (z patronátních i okolních kostelů i takoví, kteří prodlévali u dvora na návštěvě), místní osobnosti (představitelé státní správy, obcí apod.) a členové doprovodu urozených návštěv. Často bylo při jedné audienci přijato více osob. Konaly se většinou ve 13 hodin, méně často ve 12 hodin. Pokud byly přijímané osoby zvány i k obědu, konala se audience ve tři čtvrtě na dvě. Protože z jiného zdroje (Leipaer Zeitung č. 60, 29. 7. 1875) víme, že oběd (Diner) se podával ve 14 hodin, zdá se, že audience trvaly čtvrt hodiny.

Až do konce šedesátých let zval císař k obědu často hosty. Pozvaní se zaznamenávali do zvláštního oddílu, kam se většinou ještě rukou nadepisovalo „Diner". Tento oddíl koresponduje s oddílem záležitostí stájí, neboť tam se zaznamenávaly také cesty jízdních sluhů, kteří byli posíláni s pozvánkami. Ne vždy je však tento údaj zcela průkazný (není např. zaznamenáno, že příslušný jízdní sluha jel právě s pozváním, mohl být

také poslán v různém časovém odstupu před obědem, na který vezl pozvánku apod.). Do roku 1865 zval císař hosty k obědu nejméně jednou týdně, často však i několik dní po sobě. Zván býval někdy jeden člověk, většinou však více, občas se konala tabule i pro 10 či 15 osob.

K jídlu zval císař návštěvy, které se objevovaly u dvora, a jejich doprovod, o nich však pojednáme zvlášť.

U císařova stolu se dále běžně objevovali majitelé sousedních velkostatků a jejich příbuzní, zejména Hartigové z Mimoně, Kinští ze Sloupu, dále Kounicové z Nového Zámku a Valdštejnové z Doks. Identifikace jednotlivých osob není někdy snadná, zejména proto, že jen občas se uváděla jejich křestní jména. Poněkud jednodušší je situace u manželských párů, protože u ženy se jako druhé uvádělo její rodné „příjmení".

Asi nejvíce členů čítala ve třetí čtvrtině 19. století rodina mimoňských hrabat Hartigů. Žil ještě František de Paula Hartig (1789–1865) a jeho manželka Juliana Grudemannová (1788–1866), dále jejich synové Edmund (1812–1883), ženatý s Julií Konstancií Bellegarde, a Friedrich (1818–1877), ženatý po smrti své první ženy v roce 1856 s Amálií Gudenusovou. Dcera Františka Hartiga Eleonora Marie již nebyla naživu († 1838), ale v Mimoni patrně pobýval její manžel hrabě Michal Josef Althan s dcerou Františkou. Všichni jmenovaní členové mimoňské rodiny se objevují u císařova stolu, nejvíce František Hartig s manželkou (v letech 1854–1863 2–4 × za sezónu, 1863–1865 vždy jednou), na druhém místě Edmund Hartig, někdy bez manželky, někdy naopak manželka bez něj (nepravidelně, nejvíce v roce 1858 čtyřikrát, v letech 1863–1868 jednou až dvakrát, naposledy též s dcerou Paulou). Hrabě Althan byl zván v letech 1855–1859 nepravidelně, vždy s dcerou Františkou. Naopak pouze jednou sám (23. července 1856) a jednou s manželkou (30. srpna 1858) se tabule účastnil Friedrich Hartig.

Ze sloupských hrabat Kinských se u císařových obědů objevovala vdova po hraběti Karlu Kinském († 1831) Alžběta Thunová (1791–1896, v letech 1855–1861 3–4 × ročně, 1863–1868 jednou až dvakrát), téměř vždy se svou (patrně neprovdanou) dcerou komtesou Filipínou. Starší syn hraběnky Alžběty Kinské-Thunové Karel byl pozván v roce 1855, avšak „pro nepřítomnost omluven". Zemřel svobodný již následujícího roku. Jeho bratr August se pak u tabulí objevoval poměrně často (v letech 1855–1861 jednou až čtyřikrát, 1862–1871 jednou mimo rok 1867), většinou s manželkou hraběnkou Frederikou Dubskou.

Podstatně méně se obědů v Zákupech účastnili novozámečtí Kounicové. Dvakrát (15. 9. 1856 a 24. 8. 1857) byla pozvána vdova po hraběti

Michalu Karlu Kounicovi hraběnka Eleonora Voračická z Paběnic. Její syn Albrecht Vincenc, většinou s manželkou Alžbětou, byl zván nepravidelně (v letech 1856–1863 celkem devětkrát, ale hrabě dostal také dvakrát před obědem audienci).

Dokských Valdštejnů žilo ve třetí čtvrtině 19. století mnoho. S císařem stoloval v letech 1855–1858 jednou až dvakrát ročně hrabě Kristián z Valdštejna s manželkou Marií Thunovou, nebo „se synem", nebo „s komtesou". Avšak již v roce 1858 hrabě umírá. Nejvíce se u císařovy tabule objevuje vdova po Kristiánovu bratranci Adamu Emanuelovi († 1849) Karolína Khevenhüllerová (v letech 1854–1858 3–4 × ročně, 1859–1862 a 1865 jednou ročně).

Několikrát byl u oběda (a jednou také u audience) zaznamenán také hrabě Leopold Thun, snad totožný s příslušníkem děčínských Thunů, který působil jako ministr kultu a vyučování. Další šlechtice a šlechtičny je obtížné identifikovat, v padesátých letech se jich ostatně v Zákupech objevovalo poměrně mnoho. Podle jmen se často zdá, že by mohlo jít o příbuzné sousedních šlechticů, jmenovaných výše, přes manželky, kteří patrně trávili léto zde. Asi nejvíce z této skupiny lidí se zde objevují hrabata Kurtzrockové. Protože 1. 7. 1855 byla k obědu pozvána hraběnka „Huynová-Kurtzrocková", je možné, že se jednalo o příbuzné císařova pobočníka hraběte Hugo Huyna. V letech 1854–1860 2–3 × ročně, 1861–1863 jednou ročně býval zván ke stolu také c. k. polní zbrojmistr hrabě František Khevenhüller-Metsch (asi v polovině případů není uvedeno jeho křestní jméno). Patrně se jednalo o velkopřevora řádu maltézských rytířů v Čechách, který trávil léto na zámku v Horní Libchavě (srov. Böhmisch Leipaer Wochen-Blatt č. 24, 21. 8. 1856, s. 269). V letech 1855–1858 a 1860 sem také jednou ročně zajel na oběd místodržitel baron Mecséry.

Další skupinu osob, kterou zval císař Ferdinand k obědu, tvořili představitelé státní správy a samosprávy. Protože Zákupy patřily od roku 1855 do kraje mladoboleslavského a okresu Mimoň (Sovadina 1998, s. 48–49), objevovali se od tohoto roku u stolu přestavitelé kraje z Mladé Boleslavi, z představitelů okresu pak v letech 1856–1858 a 1860–1861 okresní hejtman Anton Platzer, avšak zváni byli i představitelé okresů sousedních: Česká Lípa, Jablonné, Cvikov a Nový Bor. Nejdéle s císařem stoloval přednosta okresu z Nového Boru Anton Quadrat (1858–1867, vždy jednou za sezónu, 1. července 1858 jej císař dokonce přijal v audienci). U stolu se také objevili starostové Zákup (Vincenc Strohmer dvakrát v roce 1855 a jednou v letech 1868, 1870 a 1871, August Henke 1856 a 1857 vždy dvakrát a Vilém Karas 1859–1867 vždy jednou, jen

v roce 1861 dvakrát), ale také českolipský starosta Josef Scheiner (1854 a 1857–1858 jednou, 1855 dvakrát) a jeho nástupce Anton Zink (1862–1865 vždy jednou). Jak je vidět, byli představitelé státní správy a samosprávy zváni jednou, výjimečně dvakrát za léto, nejčastěji v prvních dnech císařova pobytu, či přímo v den příjezdu, kdy byli přítomni uvítání císaře.

Zákupská jídelna však hostila i jiné místní osobnosti, většinou velitele střeleckých spolků, četnictva a důstojníky na penzi. Z nich nepochybně nejvýznamnější je rytmistr na penzi Ferdinand Leitenberger ze Zákup, potomek jednoho z nejvýznamnějších podnikatelů monarchie konce 18. století Johana Josefa Leitenbergera. Sám se proslavil založením prvního dobrovolného hasičského sboru u nás (1850) a pro podobné sbory sepsal i příručku. Císař jej zval k tabuli v letech 1855–1865 každý rok (3. října 1859 mu dokonce poskytl audienci). Druhou významnou osobností z této skupiny byl JUDr. Franz Schmeykal, advokát a známý německý nacionální politik. Císař jej zval v letech 1856–1859 a 1861–1865 jako velitele střelců z České Lípy. Při posledních dvou pozváních se však Franz Schmeykal omluvil. Ani jednou nelze prokázat pozvání (ani audienci) v literatuře často uváděného Friedricha Egermanna, i když styky s císařovým dvorem rozhodně udržoval.[5/]

Císař zval ke stolu také kněží, jednak ze svých zdejších patronátních kostelů, jednak z kostelů v okolí, jednak návštěvníky ze vzdálenějších míst. Z patronátních kostelů se jednalo především o zákupské děkanství. Odtud byl každoročně jednou až dvakrát zván děkan a také některý z kaplanů. V době císařových pobytů zastával úřad děkana Antonín Melzer (do roku 1865) a po něm Vilém Hikisch, který byl ke stolu zván již od roku 1856, patrně tedy jako kaplan děkanství. Další kaplan, Franz Kahl, se u tabule objevoval rovněž od roku 1856 až do roku 1868, kdy už byl kaplanem u císařova dvora. Ze Zákup pak byli ještě zváni kvardiáni kláštera kapucínů: P. Lefnar (u stolu 1855, dvakrát 1856 a 1858), Georg Kilian (1857–1865 jednou až dvakrát) a Longin Fritsch (1867, 1868, 1870, 1871). Z dalších kněží z patronátních kostelů bychom zde našli nejčastěji Franze Görnera, faráře v Dobranově, Mařenicích a od roku 1865 arciděkana v Horní Polici (v letech 1855–1871 celkem 11 pozvání, kromě toho třikrát u audience) a P. Müllera, farního administrátora a pozdějšího faráře v Brenné (1855–1868 a 1871 jednou až dvakrát ročně). Z kněží sousedních kostelů byl v letech 1855–1867 každoročně jednou zván představený kláštera augustiniánů v České Lípě a ředitel tamějšího gymnázia Kajetán Posselt, dvakrát rovněž přijatý v audienci, a českolipský děkan Johan Titz (1854–1867 kromě roku 1862).

Po obědě následovala opět vyjížďka. Tehdy již nebyl cíl tak jednoznačný jako dopoledne. V letech 1854–1858, kdy je možno cíle cest sledovat, převládal Sloup, dále následují Nový Bor, Mimoň, kromě toho se vyskytují Svojkov, Boreček, Horní Police, Horní Libchava, Nový Zámek, Dobranov, Česká Lípa, „les", „zahrada", ojediněle Starý Šidlov a Lasvice. Císař jezdil často sám, někdy s příbuznými, kteří ho navštívili. I zde je občas uveden doprovodný vůz. Kromě těchto vyjížděk podnikl někdy císař Ferdinand také „výlet" do vzdálenějšího okolí, vždy však s návštěvou, proto o nich hovoříme na jiném místě.

Císař miloval hudbu, nechával si ostatně každý den přehrávat na klavír a občas hrával jednoduché skladby se svými přehrávači čtyřručně (Ottlová 2004, s. 70; Max 1893, s. 486), takové produkce se však do denních hlášení nezapisovaly. Někdy císař uspořádal také koncert v apartmá. V Zákupech se jich konalo jen několik: 23. července 1854 večer zpěvák M. Guglielmi přednesl osm písní, 13. srpna 1857 vystoupil „po nejvyšší tabuli" klavírista James M. Wehli, 3. července 1858 v půl deváté večer tři tyrolští zpěváci a 17. července 1860 a 16. července 1863, vždy v 15 hodin, klavírista Hermann Altschul z České Lípy. V roce 1855 byl „u hraběte Bissingena", císařova komořího, citerista Umlauf z Vídně, není však jasné, zdali koncertoval před císařem. Kromě těchto koncertů si však císař Ferdinand užil hudby i jinak, v podobě produkcí, které pořádaly na nádvoří kapely střeleckých spolků ze Zákup či z České Lípy, popř. i jiné spolky, obvykle v předvečer nějaké oslavy (svátek či narozeniny císařovny Marie Anny apod.).

Večer se pak někdy v případě oslav, většinou narozenin a svátku císařovny Marie Anny, buď jako v předvečer, nebo jako vyvrcholení slavnostního dne, konal pochodňový či lampiónový průvod zákupských měšťanů. Například 5. července 1875 ve 20 hodin, v předvečer svátku císařovny Marie Anny, byl vytvořen pomocí 100 lamp obloukový nápis „Bůh nám ji zachovej dlouho" u vstupu do klášterní aleje, tedy dobře viditelný z oken císařova i císařovnina apartmá ve 2. patře zámku. Téhož roku se 18. září, v předvečer císařovniných narozenin, mluví o „iluminaci".

Návštěvy

Za císařem Ferdinandem přijížděli do Zákup nejen hosté z okolí na oběd či k audienci, ale také různí jiní, z míst vzdálenějších, kteří zde nějakou dobu pobyli. Jejich příjezd a odjezd je zaznamenán v oddílu zvláštních událostí, popř. i v oddílu dvorních stájí, pokud jim byl poskytnut

kočár k poštovní či železniční stanici, anebo pokud jej použili na vyjížďku. Nebylo automatické, aby návštěvy byly zvány ke stolu. Pokud se tak stalo, najdeme je také v kolonce pozvání k tabuli. Výjimečně jim byla také poskytnuta audience.

K císaři Ferdinandovi přijížděli jeho příbuzní – Habsburkové – i členové cizích panovnických rodů, dále šlechta a kněží. U některých osob můžeme být na rozpacích, zdali je označit za návštěvu, či zdali se spíše jednalo o přítomnost vynucenou pracovními povinnostmi u císaře (např. lékaři). Členové panovnických rodů přijížděli pochopitelně s doprovodem, byť i nepočetným. Z těchto důvodů nelze počet návštěv v jednotlivých letech přesně číselně srovnat. Pro rozdílnou délku pobytu by ostatně takové srovnání nemělo příliš velký smysl. Je však evidentní, že početně nejvíce hostů se v Zákupech objevovalo do roku 1860, od následujícího roku počet návštěv klesá na 2–3 ročně a jedná se již téměř výhradně o členy rodiny.

Pravidelně v Zákupech pobýval arcivévoda Ludvík (1784–1864), strýc císaře Ferdinanda, za jehož vlády byl členem tzv. státní konference. V roce 1854 ho již 29. července, kdy začala být denní hlášení vedena, zastihujeme v Zákupech, spolu s ním pak jeho doprovod, totiž barona Reischacha a osobního lékaře Dr. Fingera. Všichni byli po celou dobu svého pobytu hosty císaře Ferdinanda u tabule. Arcivévoda Ludvík podnikl několik výletů do okolí (Mimoň, Jestřebí, Svojkov, Boreček, Nový Zámek) a odjel 9. srpna v 9 hodin ráno přes Mělník, Prahu a Budějovice do Salzburku. Zákupy pak navštěvoval do roku 1857 a v letech 1860–1864, kdy v prosinci zemřel. Jeho pobyty trvaly 13–16 dní a odbývaly se převážně v červenci, výjimečně v první polovině srpna. V doprovodu arcivévody Ludvíka se pak místo barona Reischacha objevoval spíše komoří hrabě Josef von Schaffgotsch (někdy též hrabě Paar, občas se připomínají i další sloužící beze jmen).

Ojediněle (19.–26. července 1856) navštívil císaře Ferdinanda v Zákupech další jeho strýc arcivévoda Johan (1782–1859), který díky morganatickému sňatku s dcerou poštmistra z Ausee Annou Plochlovou založil rod hrabat z Merana. Manželka i syn přijeli do Zákup s ním (jmenováni pouze jako „hrabě a hraběnka z Merana"). Kromě 22. července, kdy arcivévoda podnikl výlet na Ojvín, byli všichni zváni k císařovu stolu.

Návštěvy Ferdinandova bratra arcivévody Františka Karla a jeho manželky v Zákupech nejsou v knihách denních hlášení doloženy, avšak jejich čtyři synové zde byli vícekrát. Dne 28. července 1860 navštívil krátce císaře Ferdinanda v Zákupech panující císař František Josef I.

Mladší bratr Františka Josefa I. arcivévoda Ferdinand Maxmilián (1832–1867), pozdější mexický císař, popravený tamními republikány, zde pobyl 2.–9. srpna 1854. Jeho doprovod tvořili korvetní kapitán Hadik (psán též Hadig) a tři sloužící. S korvetním kapitánem byl od 4. srpna hostem u císařova stolu, podnikal postupně výlety s arcivévodou Ludvíkem, který v té době v Zákupech také pobýval, do Svojkova, na Boreček a do Nového Zámku, a 9. srpna v 5 hodin ráno odjel přes Žitavu do Drážďan.

Častěji se zde objevil třetí z bratrů, arcivévoda Karel Ludvík (1833 až 1896) – v letech 1856, 1858, 1859, 1861 a 1863, vždy na 2–3 dny. Doprovod mu dělal komoří hrabě Oswald von Trapp, v posledním roce místo něj svobodný pán Oswald Schneeburg, někdy se uvádějí navíc tři služebníci. Jen v roce 1858 byl doprovod výjimečně početnější, neboť s arcivévodou přijela jeho mladá manželka, saská princezna Markéta. Do Zákup dorazili z Pilnitz, byli tedy patrně na návštěvě u jejích rodičů. Ze Zákup pokračovali přes Terezín do Vídně a pak dále do Itálie, kde mladá arcivévodkyně zemřela na tyfus. Dne 15. září obdržel císař Ferdinand z italské Monzy telegram o jejím nebezpečném onemocnění, následujícího dne o jejím úmrtí. Dne 17. září odešla do Monzy telegrafická kondolence a 20. září se konala již zmiňovaná smuteční bohoslužba.

V Zákupech se krátce zastavil i nejmladší z bratrů, arcivévoda Ludvík Viktor (1842–1919) (27. srpna 1858 a 31. července – 1. srpna 1859 při cestách do Drážďan).

Větší akcí byla návštěva nevlastní matky císaře Ferdinanda Karolíny Augusty (1792–1873). V Zákupech pobyla v roce 1858 od 1. července, kdy dorazila z Vídně v půl deváté večer, do 16. července, kdy v 10 hodin dopoledne odcestovala přes Mělník do Prahy. Její doprovod kromě nejvyššího hofmistra hraběte Bellegarde, dvorní dámy hraběnky Coudenhovové a pobočníka a vedoucího cesty Rudolfa Dazina tvořily dvě komorné a dalších devět osob. Po všechny dny byla se svým nejvyšším hofmistrem a dvorní dámou zvána k císařským tabulím. Dne 2. a 3. července se večer u císaře podával čaj, na němž císařovna-matka jistě nechyběla (jedná se o jediný „čaj" v denních hlášeních v Zákupech zaznamenaný). Dne 3. července v půl deváté večer se také uskutečnila produkce tří tyrolských zpěváků. Výlet do okolí však císařovna-matka nepodnikla, patrně tak 2. července učinil jen její doprovod (zápis nevyznívá jednoznačně).

Zákupy hostily také příslušníky modenské větve Habsburků, sourozence Františka V. (1811–1873), Marii Terezii (1817–1886) a Marii Beatrix (1824–1906). Modenskou větev Habsburků založil bratr Ferdinandova

děda, takže se jednalo o příbuzné poněkud vzdálenější. Bližší příbuzenství je pojilo s Ferdinandovou manželkou císařovnou Marií Annou, ta byla totiž jejich vlastní sestřenicí.

Již v roce 1855 se v Zákupech objevil nejstarší z těchto sourozenců, Marie Terezie, provdaná od roku 1846 za prince Jindřicha Bourbonského. Tento vnuk francouzského krále Karla X. opustil v roce 1830 Francii a přijal jméno hrabě Chambord. Manželé pak žili ve Frohsdorfu u Vídně, v zimě v Gorici. Hraběnka přijela do Zákup cestou z Drážďan 21. července 1855 s šesti osobami doprovodu, 23. července podnikli s císařem Ferdinandem výlet na Mariánskou výšinu, kde měli připraveno občerstvení a zahrála jim hudba zákupských střelců, u zdejšího pavilónu se setkali s císařovnou Marií Annou a večer si pak poslechli osm písní od zpěváka M. Guglielmiho. Druhý den si hraběnka Chambord vyjela do Mimoně a do Sloupu, kde bylo opět připraveno občerstvení a hrála sloupská střelecká hudba. Dne 25. července pokračovala již ve 4.45 ráno na vlak do Podmokel. Podruhé Zákupy navštívila 5.–6. září 1859 z Ploskovic.

Ve dnech 8.–9. srpna 1857 se u císaře Ferdinanda v Zákupech zastavil modenský vévoda František V. na cestě z Teplic.

Častěji tu pak pobyl nejmladší ze sourozenců, Marie Beatrix. V roce 1847 se provdala za španělského infanta Juana III. Bourbonského, brzy po svatbě se však odcizili a rozešli se. Marie Beatrix se pak odstěhovala s oběma jejich syny do Modeny, avšak její bratr byl při sjednocování Itálie v roce 1859 sesazen. V letech 1860–1863 pak s oběma syny, donem Carlosem a donem Alfonsem, trávila léto v Zákupech, kde ona i oba princové podnikali výlety do okolí. Pouze jednou, 6. července 1863, byli princové pozváni k císařově tabuli.

Dvakrát navštívil Zákupy bratranec císaře Ferdinanda arcivévoda Josef (1833–1905), a to 10.–14. srpna 1855 a do 4. července 1858 (příjezd není zaznamenán). Ojediněle se zde zastavil další Ferdinandův bratranec arcivévoda Štěpán (1817–1867), a to 26.–28. září 1858 při cestě z Vídně do Schaumburku, kde většinou žil.

Z příslušníků jiných panovnických rodů hostily Zákupy dva sesazené italské Bourbony. V roce 1868 se zde 7. srpna krátce zastavil a pobědval s císařem Ferdinandem bývalý parmský vévoda Robert. V září 1869 tu pobýval bývalý neapolský král František II. Protože, jak jsme výše uvedli, tento rok vykazují denní hlášení velkou mezeru, nemůžeme říci, kdy přijel. Je zaznamenán již 23. září, odkdy máme denní hlášení k dispozici, 25. a 26. září stoluje s císařem Ferdinandem a 26. září v půl sedmé večer odjíždí přes Turnov „s výletem do Hradce Králové“ do Drážďan. Král

František II. se v Zákupech ještě krátce zastavil s manželkou a doprovodem pěti sloužících 14. září 1873, kdy přijeli v 18 hodin z Karlových Varů, 15. září poobědvali „a la camera", tj. v soukromých pokojích, a již ve 13 hodin Zákupy opustili.

Ze šlechticů navštěvovala Zákupy pravidelně hraběnka Terezie Pálffyová, rozená Rossi, přítelkyně císařovny Marie Anny z jejího italského mládí. Denní hlášení se o ní zmiňují v letech 1854–1855 a 1867–1874. Pobývala tedy na zámku zejména v době, kdy se zde nacházela také císařovna. Často bývala zvána také k tabuli.

Do Zákup k císaři Ferdinandovi zajížděli také různí kněží, především litoměřický biskup Augustin Bartoloměj Hille (doložen 1855, 1856, 1858 a 1860). Jeho příjezdy a odjezdy jsou zapsány jen v prvně jmenovaném roce, pouze příjezd v roce 1856, jinak je zván k obědům či k audienci. Nedůslednost při zaznamenávání jeho návštěv může být dána tím, že své cesty nejspíše spojoval také s návštěvou zákupského děkanství, kde mohl rovněž pobývat. Jeho nástupce biskup Wahala byl pozván 19. září 1870 k obědu se svým ceremoniářem, když téhož dne přicestovali ve 12 hodin. Záznam o odjezdu rovněž chybí. Zajímavostí byl v roce 1855 Arihtazes Azaria, „arcibiskup Arménů" (přijel 16. září ve čtvrt na pět se sekretářem, do 21. září byl zván císařem na oběd).

Závěr

Knihy denních hlášení jsou jedním z nejvydatnějších pramenů k životu císaře Ferdinanda po jeho abdikaci. Tento příspěvek je třeba chápat jako první a základní zpracování tohoto pramene. Po zpřístupnění fondu by bylo třeba uvedené poznatky zrevidovat a zpracovat obdobné články pro dobu pobytu císaře Ferdinanda v Ploskovicích a na Pražském hradě, popř. v Innsbrucku v roce 1866. Fond Úřad nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda pak jistě poskytne ještě další materiál, o který bude možno tyto poznatky obohatit. Dobu do roku 1854 bude třeba doplnit z jiných pramenů.

POZNÁMKY

1/ Aschenbrenner, M.: Ferdinand V. Dobrotivý očima místního tisku, Bezděz 15/2006, s. 45–64, týž: Ferdinand V. Dobrotivý očima děkanské kroniky, Bezděz 17/2008, s. 27–39. V prvním z uvedených příspěvků se nachází také přehled života císaře Ferdinanda do jeho abdikace, který proto již zde neopakuji.

2/ Národní archiv Praha, fond Úřad nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda, Knihy denních hlášení, karton 169–174, fond dosud není archivně zpracován. Prostudování mi bylo umožněno díky tomu, že správa státního zámku Zákupy o zpřístupnění tohoto materiálu požádala v rámci podrobnějšího výzkumu historie zámku.

3/ V celém období, pro které se dochovaly cestovní listy, zastával úřad nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda baron Paul von Airoldi. V roce 1870 odešel na trvalou dovolenou a vykonáváním jeho úřadu byl pověřen dlouholetý komoří císaře Ferdinanda a přednosta komory (Kammer-Vorsteher) hrabě Ladislav Pergen.

4/ Tyto provozy se označovaly dnes již neužívaným slovem „Offizen". Lze je přeložit rovněž jako oddělení, avšak domnívám se, že označení „provozy" je výstižnější, neboť pojem oddělení by se mohl chápat jako označení všech částí dvora, zatímco pojmem „Offizen" se označovala jen oddělení uvedená v textu (Haslinger, Unterreiner, 2004 s. 77)

5/ Egermann se mohl u císařova stolu či u audience objevit před 29. červencem 1854, kdy ještě denní hlášení nebyla vedena. Rovněž k němu mohly směřovat císařovy vyjížďky do Nového Boru. Z jiných pramenů lze doložit obchodní styky císaře s F. Egermannem. Již 27. 5. 1850 psal správce zákupského statku Grömling na ředitelství statků do Prahy, že neopatřil sklo, ale vypůjčil si z továrny v Boru patrně jakési vzorky (Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze 1818–1918, i. č. 327). Dne 10. 6. 1850 bylo s odvoláním na výnos ředitelství statků statkem v Zákupech nakoupeno výslovně od „majitele sklárny z Nového Boru Egermanna" (ceny patrně ve zlatých a krejcarech): 12 křišťálových lahví po 2,15 – celkem 27,-, 18 sklenic na vodu po 0,35 – celkem 10,30, 13 lahví středních bílých po 1,15 – celkem 15,-, 18 sklenic na vodu bílých po 0,10 – celkem 3,-, 2 džbány na vodu po 1,30 – celkem 3,-, 2 poháry na hořčici křišťálové po 0,50 – celkem 1,40, 12 svícnů (...) po 0,20 – celkem 4,-, 2 (...) sklo po 0,24 – celkem 0,48, celkem všeho za 64,58 (Velkostatek Zákupy, Peněžní manuál 1850 – výdaje, i. č. 816, fol. 105). Dopisem ze dne 28. 11. 1850 nařídil nejvyšší hofmistr hrabě Brandis ředitelství statků, že Jejich Veličenstva potřebují pro zařízení zámku v Zákupech servis skla pro 24 osob a že za účelné považují opatřit ho z továrny v Boru, má se zaslat malý výběr (karafa na 4/8 mázu, karafa na 3/8 mázu, sklenice na pití (Trinkgläser), šampaňské, madeiru, tokajské a pivo) a cenová nabídka menšího skla pro doprovod (Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze 1848–1918, i. č. 91). Správce statku Grömling 4. 1. 1851 sdělil na ředitelství do Prahy, odkud dostal příkaz dopisem ze dne 29. 12. 1850, že posílá podle příkazu vzorek včetně cen (tamtéž).

6/ Dr. Tiefrunk škrtnut.

7/ Dvorní chirurg Fischer škrtnut.

8/ Zde několik škrtů.

9/ Baier škrtnut.

LITERATURA A PRAMENY

Babler, E. 2002: Die ehemalige Hofsilber- und Tafelkammer, In: Die Wiener Hofburg – Lernbehelf für Guides, Wien.
Hammanová, B. 1996: Habsburkové. Životopisná encyklopedie, Praha.
Haslinger, Ingrid – Unterreiner, Katrin 2004: Kaiserappartements. Sisi Museum. Silberkamer, Wien.
Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, Wien 1856.
Leipaer Zeitung 1875.
Max, E. 1893: 83. Lebensjahre, Praha.
Ottlová, M. 2004: Hold české hudby, In: Habsburské století 1791–1914, Praha.
Sovadina, M. 1998: Správní vývoj Českolipska, Česká Lípa.
Štefan, J. 2005: Život u dvora posledního českého korunovaného krále, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 3/2005, s. 143–163.
Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze 1848–1918, fond v Národním archívu Praha.
Úřad nejvyššího hofmistra císaře Ferdinanda, fond v Národním archívu Praha.
Velkostatek Zákupy, fond ve Státním oblastním archívu v Děčíně.

Příloha I – Cesta císařovny Marie Anny do Itálie v roce 1856

1) Itinerář cesty (začíná v kolonce zvláštních událostí, pokračuje na samostatném listě vevázaném do knihy za formulářem příslušného dne)

16. srpna 1856
Ve tři čtvrtě na 8 ráno: Odjezd Jejího Veličenstva
císařovny Marie Anny do Ploskovic a ihned do Stra
v benátské správní oblasti.

Směr cesty (Reise Route)
16. Ze Zákup, v poledne v Ploskovicích, večer – Praha
17. a
18. – v Praze
19. Z Prahy – v poledne v Chocni, večer v Brně
20. Z Brna. Odpoledne do Schönbrunnu
21. V Schönbrunnu
22. Ze Schönbrunnu, v poledne v Mürzzuschlagu, večer v Hradci
23. Z Hradce, v poledne v Cilli, večer v Laibachu
24. V Laibachu, odpoledne v Adelsbergu
25. Z Adelsbergu – v poledne ve Wippachu, večer v Görz
26. Z Görz – v poledne v Palmě, večer v Pordenone
27. Z Pordenone – v poledne ve Stra.

2) Související telegramy:

a) 21. 8. 1856, Vídeň, 10.55 dopoledne → Podmokly, 11.16 dopoledne: Major hrabě Pergen Jeho Excelenci polnímu zbrojmistru baronu Airoldimu, nejvyššímu hofmistrovi císaře Ferdinanda v Zákupech. Vídeň 21. srpna 1856. Její Veličenstvo císařovna Marianna včera večer 9 šťastně přijela. Zdraví jasného manžela. Kvůli vyvarování se vedru zítra jen do Mürzzuschlagu, pozítří Hradec, proto se další zastávky o jeden den posunou.

b) 28. 8. 1856, Padova, 2.50 odpoledne → Podmokly, 3.31 odpoledne: Major hrabě Pergen Jeho Excelenci polnímu zbrojmistru baronu Airoldimu, nejvyššímu hofmistrovi císaře Ferdinanda v Zákupech. Její Veličenstvo císařovna přibyla v žádoucím pořádku ve 12 hodin v poledne do Stra. Všechno je v pořádku.

Příloha II – Cestovní list z roku 1871.

Přesídlení Jeho Veličenstva císaře ze Zákup do Ploskovic
21. září 1871
Od povozníka Kirschnera z Pertoltic je objednáno:
18. ráno 1 vůz pro provozy
20. ráno 3 vozy pro dvorní zavazadla
1 vůz pro hradní stráž
1 dtto pro dvorní stáj
Při výše uvedených 3 vozech se vezme zřetel na část zavazadel z doprovodu Jejího Veličenstva.

20. září ráno odcestují:
Šikovatel Hammal s 1 mužem hradní stráže a 1 mužem četnictva v jednom velitelem samostatně obstaraném voze

Cukrář Dufour	Ráno 6 hodin 3 poštovní kolesky V Úštěku výměna koní a vozů
Osobní lokaj Sommerauer	
Výpomocný kuchař Bauer	
Cídič kotlů Fürst	
Sluha v kapli Hunger	
Dozorkyně nad prádlem Polatscheková	

20. září odpoledne 3 hodiny

Dvorní kuchař Wozabal	Furgon se 3 poštovními koni Výměna koní v Úštěku
Stolník Schulz	
Zvláštní muž Waniček	

Parisot, Braun a osobní lokaj Reinl přibydou 20. září v poledne z Prahy do Ploskovic a je pro ně objednán vůz hospodářské správy do Terezína.

21. září
Objednávka koní a vozů v 7 hodin
Odjezd Jeho Veličenstva v 9 hodin

Osobní vůz	Jeho c. k.Veličenstvo Jeho Excelence pan přednosta komory Osobní lokaj Fiala	
2sedadlová koleska	Pan hrabě Bissingen Pan hrabě Fünfkirchen Osobní lokaj Wittmaier	Ve Stvolínkách a Úštěku je vyjednáno přepřažení
2sedadlový vůz	Monsignor Bragato Sluha Luigi	
1) cestovní bryčka	Dvorní rada Geringer Knesche	2 poštovní koně
2) 4sedadlová koleska	Vládní rada Dr. Gassner[6] Dvorní chirurg Fischer	2 poštovní koně
3) 2sedadlový vůz	Negrelli a dvorní kaplan Kahl	2 poštovní koně
5) kavalírská bryčka	Lékař Dr. Tiefrunk,[7] Ringlhan	2 poštovní koně
6) doktorská bryčka	Jettmar a Rost	2 poštovní koně
7) komorní bryčka	Komorník Jeho Excelence[8] Sedlář Kříž	3 poštovní koně
4) 4sedadlová koleska	Ředitel stájí Brudermann, Poche	2 poštovní koně
8) poštovní vůz	Bittner a Brucker[9]	

Komorní podomek Köllinger si obstará vůz sám.
Lokaj Baier cestuje 21. září do Prahy, naproti tomu lokaj Scheidhauer 21. z Prahy do Ploskovic.
Wiltsch, Srnka a osobní lokaj Strondl cestují 21. září v poledne a zjednán k jízdě do Srní 1 vůz hospodářské správy.

K tomu je u poštovních úřadů Lípa a Úštěk objednáno:
Na 20. září ráno: 3 zapřažené poštovní kolesky
Na 20. září odpoledne: furgon, 3 poštovní koně
Na 21. září ráno: k 6 dvorním vozům 12 koní
k 1 dvornímu vozu 3 koně
dále 2 zapřažené poštovní kolesky
Od hospodářské správy Zákupy na 21. září v poledne 1 čtyřsedadlový vůz do Srní pro komoru Jeho Veličenstva.
Předešle se nenacházející personál provozů cestuje po následujícím odjezdu Jejího Veličenstva do Ploskovic (viz zvláštní cestovní program)

Jízda Jejího Veličenstva ze Zákup do Ploskovic v noci z 22. na 23. září 1871, a to

Železnicí ze stanice Zákupy-Mimoň přes Jedlovou, Podmokly až do Terezína.

Část dvorních zavazadel už 20. září byla poslána napřed, přistavuje povozník Josef Kirschner:

22. září 1 vůz

23. září 1 vůz pro zbytek z provozů do Ploskovic

21. září 1 vůz do Prahy

Jeden malý vůz pro zbylý transport stájí zařízený samostatně podkoním Billem

22. září večer bude z hospodářské správy přistaven 1 malý zavazadlový vůz do Srní.

Odjezd Jejího Veličenstva ze Zákup (nedoplněno) hodin večer

Osobní vůz	Její c. k. Veličenstvo Dvorní dáma hraběnka Taaffeová Osobní lokaj Hasele	2 dvorní koně
Faeton	Hrabě Saracini, hraběnka Kollonitzová Sedlář Dunda	2 dvorní koně
2sedadlový vůz	Monsignor Gaspardis Sluha Sebastiano	2 dvorní koně
1) poštovní vůz	Osobní lékař Dr. von Ehmig Téhož sluha	2 dvorní koně
2) poštovní vůz	Dvorní sekretář Dr. Eminger Sluha Čermák	
3) dvorní vůz	Komorné Brioschi, Tanzi Komorná Pawlovská Osobní lokaj Schulz	2 dvorní koně
Pro případ nepříznivého počasí rezervní vůz hospodářské správy		
4) poštovní vůz	Služebnictvo paní hraběnky Taaffeové	
5) poštovní vůz	Služebnictvo paní hraběnky Kollonitzové	
6) poštovní vůz	Sluha pana hraběte Saraciniho s Palekem	
7) poštovní vůz	Osobní lokaj Kerbler s příručními zavazadly, dále komorná Löfflerová	

Spací vůz Jejího Veličenstva s komorním podomkem Bauerem jde na cestě přes Úštěk se 4 poštovními koni. Tito 4 poštovní koně z Lípy jsou v 10 hodin dopoledne do Zákup objednáni. Hospodářská správa staví jeden malý zavazadlový vůz do stanice Zákupy-Mimoň.

Zvláštním dvorním vlakem jedou: 10 osob I. třídou
16 osob II. třídou, dále spolu cestuje osobní vůz Jejího V.

Jízda z Terezína do Ploskovic (...)

23. září ráno 6 hodin cestují

Pomocník stolníka Holzer	3 čtyřsedadlové poštovní kolesky Výměna vozů a koní v Úštěku 1 vůz pro zavazadla zbývající
Cukrář Fürst	
Pomocník sklepníka Menzl	
Kuchař Teubl, úřední sluha Naumann	
Výpomocný kuchař Grande	
Dozorkyně nad prádlem Schmidová	
Zvláštní muž Schafer	

Dále cestují 23. září ráno
3 muži hradní stráže s 1 četníkem jedním velitelem samostatně objednaným vozem.
K tomu je objednáno:
I Z poštovního úřadu Lípa do Zákup:
22. září dopoledne 10 hodin ke spacímu vozu 4 poštovní koně
22. září večer 6 hodin 7 čtyřsedadlových zapřažených poštovních kolesek
23. září ráno 6 hodin 3 čtyřsedadlové zapřažené poštovní kolesky
II Z poštovního úřadu Úštěk
22. září odpoledne 2 hodiny ke spacímu vozu 4 poštovní koně
23. září dopoledne 10 hodin 3 čtyřsedadlové zapřažené poštovní kolesky
III Z poštovního úřadu Litoměřice do Terezína (...)
IV Z hospodářské správy Zákupy
22. září večer 1 malý zavazadlový vůz
Jako rezerva 1 kočár pro komoru Jejího V.
Přejetí jednoho prázdného vozu do Srní

RESUMÉ

Kaiser Ferdinand V. im Licht der Bücher der Tagesmeldungen

Martin Aschenbrenner

Eine wichtige Informationsquelle über die Aufenthalte Kaiser Ferdinands V. in Reichstadt (Zákupy) stellen die Bücher der Tagesmeldungen, also eine Quelle amtlicher Art, dar. Sie wurden vom Oberhofmeister-Amt des Kaisers auf vordruckten Formularen geführt. In den Tagesmeldungen wurde berichtet, wer zur Audienz oder zum Mittagessen eingeladen wird, was in den Hofställen passiert (insbesondere die Bewegung der Hofkutschen), weiter wurden Angelegenheiten des Hofstaates (z. B. Urlaub, Ableben, Einstellung von neuen Angestellten) und verschiedene besondere Ereignisse bei Hof (z. B. Konzerte, Besuche) dokumentiert. Wichtig sind auch die Anlagen – Übersicht über die Verlagerungen des ganzen Hofes in Sommerresidenzen, eingegangene Telegramme u. ä.

Die Organisation der Verlagerungen in die Sommerresidenzen wird seit dem Jahre 1857 protokolliert. Bis 1865 verbrachte der Hof den Sommeranfang (Mai–Juni) immer in Ploschkowitz (Ploskovice), Ende Juni bis Anfang Oktober in Reichstadt und Ende Oktober wieder in Ploschkowitz. Die Kaiserin Marie Anna weilte in der Zeit meistens in Italien. Mit ihrem Gatten wechselte sie sehr häufig Telegramme. Das Jahr 1866 verbrachte der Hof in Innsbruck. Seit 1867 verlängerte sich der Aufenthalt in Ploschkowitz stets bis Mitte Juli und Ende Oktober fuhr man – wahrscheinlich wegen der günstigen Zugverbindung – von Reichstadt direkt nach Prag. Die Jahre 1873 und 1874 verbrachte der Hof nur noch in Reichstadt. Seit 1867 hielt sich regelmäßig in beiden Sommerresidenzen auch die Kaiserin auf.

Während seiner Sommeraufenthalte erteilte der Kaiser relativ selten Audienz. Sehr oft lud er jedoch zum Mittagessen Großgrundbesitzer aus der Umgebung (Hartig aus Niemes/Mimoň, Kinsky aus Bürgstein/Sloup, Kounitz aus Neuschloss/Nový Zámek und Wallenstein aus Hirschberg/Doksy) sowie deren Verwandte, weiter bedeutende Bürger, staatliche Beamte sowie Priester ein. Zu Besuch kamen des Kaisers Verwandte (am häufigsten und regelmäßig sein Onkel, Erzherzog Ludwig). Der Kaiser Ferdinand fuhr regelmäßig (meistens zweimal täglich) in die Umgebung aus. Insgesamt war das Leben am Hof des Kaisers Ferdinand in Reichstadt in den ersten Jahren sehr abwechslungsreich. Ungefähr nach 1860 begann die Zahl der Besucher und der Veranstaltungen zu sinken. Die Tagesmeldungen wurden vom Jahr 1854 bis zum Tod des Kaisers (1875) geführt. Ihre Qualität war anfangs sehr hoch, sehr bald nahm sie jedoch ab, insbesondere in den 60-er Jahren.

Übersetzt von Petra Sochová

ZMATENÁ DOBA PŘED PŘÍCHODEM BERGMANNA
OD LEIPAER ZEITUNG PŘES LEIPAER DEUTSCHE ZEITUNG K DEUTSCHE LEIPAER ZEITUNG (1882–1892)

Robert Krejcar

Robert Krejcar: *Period of chaos prior to the entry of Bergmann (From Leipaer Zeitung over Leipaer Deutsche Zeitung up to Deutsche Leipaer Zeitung 1882–1892)*

The report hereunder follows the article The beginning of periodical press in Česká Lípa in Bezděz 17/2007 and deals with the developmenmt of local newspapers in the years 1882–1892. At first it covers the state of periodical Leipaer Zeitung at the time of Ignác Widinský and thereafter short-term activity of a renowned homeland-study worker physician Franz Hantschel in his position of editor and publisher of Leipaer Zeitung (in 1884). An interesting character among the editorial staff of Leipaer Zeitung was undoubtedly Dr. Hippolyt Tauschinski, a renegate and former co-founder and leader of the Social Democratic Party in Austria.

In Agust 1884 publishing of a competing newspaper for Česká Lípa, namely Leipaer Deutsche Zeitung was launched, which was edited and printed by bros. Stopp in Děčín. They argued for this by claiming that Leipaer Zeitung did not support the issues of German population sufficiently. Since the original Leipaer Zeitung continued publishing concurrently, the citizens of Lípa had the opportunity to read local press four times a week!

In 1888 the Stopps succeeded to finish their competitor Leipaer Zeitung off. They purchased former Hamann's printery in Česká Lípa, where Leipaer Zeitung had been printed until then, and began to publish a local newspaper, which was again the only one, under modified title Deutsche Leipaer Zeitung. Česká Lípa received the attribute of faithful German town.

Also Stopps „truly German newspaper" was faced with attacks and suspicions due to lack of patriotism. In this spirit the development went on until 1892. In 1893 another competing newspaper was launched directly in Česká Lípa. This is however a topic for another chapter in the history of periodicals in our town.

V Bezdězu 17/2007 jsme sledovali regionální periodikum Leipaer Zeitung od jeho vzniku do roku 1881, kdy se list po odchodu Josefa Hamanna ocitl plně v rukou Ignáce Widinského. Noviny se vyvíjely organicky, impresoři se střídali přirozenou cestou. Nyní přichází etapa častých změn a zvratů, které byly ovlivňovány duchem doby, jejíž dogmatická nekompromisnost se nemohla v novinách neodrazit. V tomto pokračování nastíníme vývoj listu v oněch bouřlivých letech.

Leipaer Zeitung 1882–1884

Program nového vydavatele listu, Ignáce Widinského, byl představen v čísle 102 (čtvrtek 29. 12. 1881). V něm bylo zveřejněno poměrně obsáhlé Pränumerations-Einladung. Kromě zesílené vlastenecké noty se dotklo úlohy lokálního tisku:

Žijeme v politicky velmi závažné době. Hluboká vnitřní krize podrývá naši krásnou vlast. Jedna pestrobarevná strana, slepená z nejrůznorodějších částí, se zmocnila kormidla státu a hledá za pomoci jedné libé vlády, vždy ochotné k panování, jak by prostřednictvím různých administrativních kliček podkopala všechny vymoženosti, které vybojovala po mnohaletých snahách ***německá práce a německá píle*** *(prol. v orig.). V národnostních bojích, které jsou v německém Rakousku vedeny, má výrazné místo také provinční tisk. Proto chceme v novém roce, nezávislí na žádné straně, plně nasadit naše síly a doufáme, že se dočkáme živé podpory našich straníků (Parteigenossen).*

Budeme se snažit, aby XXXII. ročník – díky zahraničnímu politickému zpravodajství a bohatému vybavení lokálního oddílu a fejetonů – uspokojil naše čtenáře. Do románové přílohy máme připravena jedinečná, napínavá a poutavá díla. Redakce a administrace „Leipaer Zeitung". Redakce,tisk a nakladatelství Ig. Widinsky v České Lípě.

Noviny si zachovaly ve 32. ročníku dosavadní strukturu. Běžná čísla měla 8 stran, desetistránková vydání obsahovala přílohu. Zhruba polovinu listu zabíraly reklamy a inzeráty. Ani tento ročník se neobešel bez neustálého ujišťování, že list je úplně a zcela nezávislý a neochvějně německonacionální. Stálým hitem a tahákem na získání zákazníků byly romány na pokračování. V č.1/1882 na s.1 v pravidelném oslovení An unsere Leser! redakce sdělovala to, co považovala za zvýraznění hodné:

V příštím čísle naší beletristické přílohy „Blätter und Blüthen" zahájíme vydávání zcela nového, výtečného anglického románu In Trafalgars Bay od velmi známých autorů Besonta a Riceho. Proto upozorňujeme již dnes na toto jedinečné a velmi napínavé dílo.

V č. 2/1882 byl pod titulkem An unsere Leser! důraz na význam nabídky četby na pokračování dále zesílen. Redakce vábila čtenáře:

Rozhodli jsme se, že jako závažnou prověrku námi předkládaných románů budeme vydávat nové, mimořádně zdařilé a velké dílo Das vergrabene Testament. Podle anglického originálu převyprávěl Ed. Wagner. Vydávání zahájíme příští týden a proto vás již dnes upozorňujeme na tak jedinečné a velmi napínavé dílo.

V tomtéž roce se noviny také zabývaly sbírkou peněz na pomník císaře Josefa II., jehož vybudování se později projevilo ve změně adresy redakce listu. V oslovení čtenářů An unsere Leser! na poslední čtvrtletí byla opět, kromě osvědčeného lákání na napínavý román, použita vlastenecká nota:

V této těžce zkoušené době má každý Němec povinnost stát pevně a nepohnutě na straně společné národní věci. To máme i my stále před očima a dále budeme všemi způsoby a rozmanitými příspěvky, jak se sluší na nezávislý orgán, podporovat a zastávat zájmy německého národa. Doufáme, že stále se rozšiřující okruh přátel našeho listu dále poroste. Protože chceme plně a zcela naplňovat poslání lokálního listu, prosíme naše abonenty, aby při nás laskavě stáli radou i činem. ***Wo es wird gelten im Interesse einer allgemeinen guten Sache die öffentliche Stimme zu erheben, da werden uns unsere Leser immer bereit finden.***[1/] (prol. v orig.) *Noví abonenti obdrží zdarma dosud vydaná pokračování románu Der Kampf um's Dasein.*

Oslovení abonentů na konci roku obsahuje variace na stálé téma:

Budeme se snažit, abychom měli i v novém roce, jako úplně nezávislý politický orgán, prvořadý cíl být ***svobodně smýšlející, rozhodně německý nacionální list*** *(prol. v orig.)...S radostí sdělujeme abonentům, že nelitujeme velkých obětí a pořídili jsme úplně nová písma. Díky tomu budou noviny větší a získají si nové příznivce. Cena předplatného přesto zůstane stejná. Třicátý třetí ročník našich novin, nejstarších v severních Čechách, chceme zlepšovat nejen technicky, ale především obsahově.*

Titul a záhlaví novin byly v roce 1882 zpočátku stejné, jako v roce 1881. Brzy však došlo ke dvojímu zkrácení podtitulu. V č. 10 (čtvrtek 2. 2. 1882) přestalo být uváděno Localblatt für Dauba, Gabel, Haida, Niemes, Zwickau und Umgebung. *(Místní list pro Dubou, Jablonné, Bor, Mimoň, Cvikov a okolí).* V č. 31 (neděle 16. 4. 1882) došlo ke zkrácení podtitulu z Unabhängiges polit. Organ für den Leipaer Kreisgerichtssprengl na: Unabhängiges politisches Organ. Bylo tedy vypuštěno „für den Leipaer Kreisgerichtssprengl" *(pro obvod [česko]lipského krajského soudu).*

Od č. 93 (23. 11.) přestalo být v tiráži uváděno v názvu města „Böhmisch", nadále psali jen „Leipa". V roce 1882 neměl Widinsky s vydáváním novin žádné zjevné potíže. Teprve konec roku 1883 začíná signalizovat vážné problémy.

Ve 33. ročníku (1883) byly inovované „Unsere leitenden Grundsätze": „Mit Unerschrockenheit für Freiheit, Deutschtum und locale Wohlfahrt." Tyto vzletné myšlenky byly umístěny v záhlaví listu, ale z prostorových důvodů byly vysázeny malými písmeny. Adresa redakce a administrace byla Wiedengasse 2. Od č. 16 (čtvrtek 1. 3. 1883) měla redakce a administrace novou adresu Josefsplatz 5. Tiráž zněla: Redaction, Druck und Verlag von Ig. Widinsky in Leipa. Záhlaví, tiráž a cena potom nedoznaly po celý rok žádné změny. Nová adresa redakce a administrace – Josefsplatz No 5 – neznamenala v tomto případě přestěhování redakce ani tiskárny. Objekty postavené Hamannem byly plně vyhovující. Ale v roce 1869 vznikla po požáru ve Wiedengasse proluka. Po dostavbě rohové budovy reálky roku 1871 (dnes Obchodní akademie) vzniklo naproti klášteru nové náměstí. Po umístění bronzové sochy Josefa II. (1882) bylo náměstí pojmenováno Josefsplatz. Zajímavou otázku před nás staví velké reklamy Widinského tiskárny, které Widinský opakovaně zveřejňoval v průběhu roku. Reklama zněla:

„Die Buch- & Steindruckerei und Litographische Anstalt von Ig. Widinsky Leipa, Josefsplatz, gegenüber dem Kloster (gegründet im Jahre 1849)."

A právě o ono »gegründet im Jahre 1849« jde. Měl Widinsky pro toto tvrzení nějaké nám dnes neznámé podklady? Bude úkolem dalšího studia tuto variantu vzniku novodobé tiskárny v České Lípě objasnit. Také Ottův slovník naučný uvádí, jak jsme již psali, založení tiskárny v České Lípě do roku 1849. Není proto vyloučeno, že tiskárna byla v tomto roce alespoň úředně zaregistrována. Na základě dosavadního stupně znalosti problematiky je však její existence nezpochybnitelně doložena až pro rok 1850, jak o tom bylo pojednáno v předchozí kapitole.

Struktura listu zůstala zachovaná, u deseti nebo dvanáctistránkových čísel byla strana pět nadepsána jako příloha, ale ta neměla jednotnou náplň. Od strany šest následovaly jen reklamy. Potom se v číslech uvádí (tam, kde byl dříve jmenován Hamann), že jednotlivá čísla lze pohodlně zakoupit u kupce F. Bilkeho na náměstí. Čtvrtletní oslovení abonentů obsahovalo jen technická data a bylo oproti zvyku ne pod záhlavím, ale až na čtvrté straně. V pololetním oslovení čtenářů chválila redakce sama sebe a připsala si body k dobru. Sdělovala:

Obzvláštní přízeň, kterou projevil našemu listu v uplynulém kvartále pan státní návladní a kterému se dostalo přátelského přijetí u publika, nám dokazují, že jdeme po správné cestě, když všestranně zastupujeme tak mnohonásobně ohrožené zájmy liberálního národního kmene německé národnosti. Zároveň věnujeme, jako nezávislý list, plnou pozornost komunálním zájmům okruhu našich čtenářů, kteří se ocitli na ohrožené jazykové hranici. V tomto prohlášení, které jinak opakuje zaběhlé schéma, použily českolipské noviny poprvé ve svém vlastním příspěvku termín „ohrožená jazyková hranice".

V čísle 49 (čtvrtek 28. 7. 1883) oslovil na první straně místní volební výbor voliče města před volbami do zemského sněmu a propagoval osobnost Dr. Franze Schmeykala. Podívejme se, jak se město stavělo ke svému rodákovi. Nejdříve byla zdůrazněna důležitost voleb pro německé Rakousko, němectví a svobodu. Potom byl chválen Schmeykal, připomínalo se, jak se zasloužil o němectví a jeho svobodný vývoj. Výzva končila větami: *S hrdostí ho nazýváme naším rodákem, s pýchou ho vidíme v řadách čestných občanů tohoto města. (Česko)lipští voliči, dostavte se proto všichni k volbám a sjednoťte své hlasy ve prospěch muže, který požívá nejvyšší důvěry všech Němců v Čechách.* Němečtí předáci v České Lípě tak využili slavného rodáka při své agitaci v zájmu národní věci.

V oslovení abonentů na poslední čtvrtletí roku 1883 se dovídáme: *Nepřetržité konfiskace samy nejlépe vypovídají o tom, že je, vzhledem k těžkým podmínkám, stále nutnější přinášet německému pokrokovému tisku oběti. O to více nyní potřebujeme účinnou podporu našich stranických přátel.*

V tomto případě nekladla redakce při náboru odběratelů listu důraz na zajímavou a napínavou četbu na pokračování, ale apelovala jen na vlastenectví. Dosud používala redakce kombinaci obojího, pokud se v mnoha případech nespokojila jen s nabídkou vydávání nového jedinečného románu. Kombinace obojího byla také použita v oslovení abonentů na konci roku 1883, v číslech 100 a 101, kde se dovídáme: *Nejtvrdší kritika nás nutí kategoricky prohlásit, že ve dnech těžkých zkoušek, které přicházejí na německý národ, jsme připraveni a také chceme, přes všechno pronásledování, hájit se svobodnou myslí a rozhodností nezadatelná práva našeho národa. Zvláštní pozornost proto budeme věnovat našemu politickému zaměření. Rozšiřující se okruh našich čtenářů je nám důkazem, že jdeme správnou cestou a že jednáme v souladu s našimi straníky. V novém roce chceme energicky a ze všech sil pokračovat v nastoupené cestě. Noví abonenti dostanou gratis dosud vydaná pokračování románu Die Nachtwandlerin.*

Výše uvedená prohlášení redakce dostatečně ilustrují, jak obtížné bylo vydávat noviny v nacionálně vypjaté době. Vydavatelé lavírovali mezi dvěmi úskalími. Na jedné straně museli neustále zdůrazňovat, či spíše stupňovat, své vlastenectví a oddanost národní věci, na druhé straně se museli vejít do zákonného rámce. Ač zajisté nemůžeme úředníky krajského soudu v České Lípě považovat za Čechofily, jejich časté zasahování na základě tiskového zákona dokládá, že i přílišná – byť možná ne vždy dobrovolná – horlivost měla své meze. Ale ani všechna tato ujišťování Widinskému nepomohla, neboť v roce 1884 byly v Děčíně založeny konkurenční „vzdoro" noviny.

Třicátý čtvrtý ročník (rok 1884) začal zpočátku beze změn. Odběratelům se neopomněly připomenout vlastenecké postoje listu: *Spolu s dalším závislým i nezávislým německým tiskem hájíme prastará práva německého národa.* Ještě v polovině roku 1884 čtenáři patrně netušili, jak velké změny jsou na obzoru. V pololetním provolání k abonentům (č. 52/1884) je vše ještě při starém.

Poté, co jsme osvětlili zaměření listu za Widinského, nahlédneme do jeho členění. Struktura listu, jak vyplývá již ze samotné podstaty předmětu, nepodléhala – a vůči čtenářům by to nebylo ani vhodné – rychlým nebo náhlým změnám.[2/] Dokládá to řazení rubrik. Po úvodníku následovala povídka, pověst, historka nebo jiné vyprávění na pokračování, potom následovaly rubriky Tagesneuigkeiten – Inland a Ausland, Kleine Chronik (úvodní slova tučně), Locales und Provinzielles, (zprávy uvedeny tučnou větou), Aus dem Gerichtssaale, někdy verše, Vermischtes, ceny na trhu, burza ve Vídni, tah lota a reklamy. Úvodníky zaujímaly stanovisko k problémům, které považovala redakce ve své době za aktuální (Weihnachts-Ruhe, Die Eröffnung des Reichsrathes, Die Zweitheilung Böhmens). Rozsah listu byl osm stran. Novým předplatitelům byly nabízeny zdarma dosud vyšlé díly románu Die Nachtwandlerin. Vůdčí zásady zatím zůstaly stejné, jako v roce 1883: Mit Unerschrockenheit für Freiheit, Deutschtum und locale Wohlfahrt. Oslovení v pololetí (č. 52/1884) přineslo variace na známé téma:

Směr našich novin je našim čtenářům plně znám. Přesto chceme v této době, kdy je německo-národní provinční tisk vystaven mnoha postihům a zkouškám, pokračovat v nastoupené cestě. V boji, který jsme nuceni vést o zachování starých práv německého obyvatelstva, postupujeme v jednotě s ostatním nezávislým a opravdově smýšlejícím tiskem. V tomto boji dnes potřebujeme, více než kdy jindy, podporu našich abonentů a jsme přesvědčeni, že všichni naši přátelé zůstanou věrně stát na naší straně. Novým abonentům zašleme zdarma vydávaný román.

Další změna vydavatele a majitele tiskárny – dvojí zlom (1884)

Ve druhém pololetí roku 1884 začaly události nabírat na tempu. Nastala doba ostrého konkurenčního boje, krytá předháněním se ve velikosti a opravdovosti vlastenectví. Rychlé a dramatické změny předznamenala tiráž čísla 61 ze čtvrtka 31.7. 1884: Herausgeber und verantw. Redacteur Dr. F. Hantschel, Druck von Ig. Widinsky in B.(!) Leipa. Tím vstoupilo, ještě za Widinského, do dějin českolipských novin jméno MUDr. Franze Hantschela,[3/] velké osobnosti severočeské vlastivědy. Zároveň došlo k obnovení nabídky možnosti koupě jednotlivých čísel listu v Hamannově knihkupectví.

Záhlaví listu zůstalo zpočátku stejné. Jako úvodník byl v čísle 61 otištěn závažný a expresivní text pod titulkem „In eigener Sache" (Leipa, 29. Juli). Text nám dává nahlédnout do zákulisí problémů, mezi kterými museli vydavatelé novin lavírovat a přitom neztratit čtenáře. Úvodník byl poměrně dlouhý a spočíval v obhajobě Leipaer Zeitung proti napadání (politickými) odpůrci. Bezprostředním podnětem ostrého osočování a kritiky byla změna vydavatele listu. Leipaer Zeitung přešly do jiných rukou a to si vyžádalo mnohostranný a nedůvěřivý pohled. Každá stránka, každý odstavec, každá věta byla pečlivě prostudována, zda se neprojevují příznaky, že se list proměňuje, že změnil své tendence a celý svůj charakter. Podstatou všech útoků však bylo zveřejnění programu Německo-rakouské hospodářské strany:

Náš zločin spočívá dle všech obvinění hlavně v tom, že jsme vydali inzerát Dr. Schneidera. Mohli bychom se jednoduše ospravedlnit tím, že redakce není za inzeráty odpovědna. Ale nakonec jsme přece jen učinili k inzerátu poznámku. Vystoupili jsme proti útokům, které se spustily ze všech stran. Když jsme v našem listě zveřejnili inzerát dr. Schneidera, vůči jehož straně jsme se dosud nevyslovili ani pro, ani proti, stali jsme se zločinci. Cožpak není v severních Čechách dovoleno, vyjádřit své mínění alespoň prostřednictvím inzerátu, když jiná možnost téměř neexistuje?

V úvodníku je potom znovu otištěn inkriminovaný program. Přetištěný úsek má dokázat nezávadnost textu:

Ale ke ztrátě našeho kapitálu. Leipaer Zeitung přinesly příspěvek, ve kterém bylo pojednáno o programu nové, spřátelené strany, který zněl:

1. Jsme němečtí Rakušané (deutsche Österreicher) v Čechách a jako takoví stojíme právě tak za císařem a říší, jako za našimi vlastními právy, avšak nepoškozujíce práva všech ostatních národních kmenů, stojících uvnitř rámce základních zákonů státu.

2. Die deutsch-österreichische Wirtschaftspartei in Böhmen bude usilovat, aby Němectvu v Rakousku opět náležel jemu patřící vliv.

3. Die deutsch-österreichische Wirtschaftspartei in Böhmen bude nabízet všechno, co odpovídá době, aby mohla být provedena odpovídající hospodářská reforma.

K tomu byla učiněna poznámka, že tato reforma je velmi podobná programu Sjednocené levice.[4/] Různé listy přinesly důkazy, i když jen hypoteticky, že jde o to samé. Ať by toto stanovisko zaujaly Leipaer Zeitung právem nebo neoprávněně, byla by to zrada Rakouska, německé věci nebo blaha vlasti ?

Odpověď na tato všechna obvinění si mohou dát sami podezřívající. Vznesená podezření jsou úplně bez základu. Kdyby nás ale měli vážně dále podezřívat, že stojíme poněkud příliš na východiscích Sjednocené levice a upozorňovat kvůli tomu na naše noviny, pak proti tomu nic nemáme. Rozhodnutí přinese čas a ne terorismus, proti kterému se musí každý samostatně myslící člověk vzepřít.

A k tomu ještě zazněl názor mnoha poloúředních listů, aby se mezi lidmi rozšířilo mínění, že z pohledu vlády budou Leipaer Zeitung brzy soupeřit o místo s listem jako je Prager Abendblatt, který je dnes vydáván v mnohatisícovém nákladu. Naši podezřívači snad zaznamenali, že tímto způsobem popřeli nepohodlnou konkurenci. Nám je to jedno, protože my čtenáře opravdově ujišťujeme, že Leipaer Zeitung jsou samostatný, úplně nezávislý list. Když ale nevzbudil pozornost způsob, jakým byla záležitost podána ani rejstřík nadávek známých listů, tak tím nebyla určitě způsobena ve věci samé sebemenší škoda.[5/]

Výše uvedený text, psán košatou dobovou němčinou a vycházející z dobových souvislostí, představoval dosud nejobšírnější apologetiku listu a nebojme se říci, i apologetiku svobody tisku. Text v plné míře potvrzuje to, co napsal Masaryk ve své Sebevraždě, když charakterizoval situaci v Rakousku (1881): „Nyní veškerou rozumovou i mravní energii (v Rakousku – pozn. autor) zaujímají národnostní spory."[6/] Úvodník *In eigener Sache* nás seznamuje s programem Německo-rakouské hospodářské strany a je v tomto ohledu cenným pramenem. Straně bylo vytýkáno, že má podobný program jako Sjednocená levice. Taková obvinění byla buď účelová, nebo pramenila z nepochopení. Blíže ke Sjednocené levici viz poznámka pod čarou.

Krátce na to Hantschel tiskárnu koupil. Tiráž čísla 70 (neděle 31. 8.) uváděla: Herausgeber und verantw. Redacteur Dr. F. Hantschel, Druck von Dr. F. Hantschel & Co. in B. Leipa. Opakovala se tak známá situace,

kdy se vydavatel a redaktor listu posléze stal i majitelem tiskárny a soustředil tak vše do jedněch rukou. V oslovení předplatitelů na 3. čtvrtletí píše redakce a administrace:

Neustále a s plným vědomím a právem děláme to nejlepší pro svobodu, němectví a dobro ve městě a na venkově a chceme náš list udržet na výši těch požadavků, které jsou čtenáři na noviny oprávněně kladeny. I když byla naše snaha v poslední době mnohokrát podezřívána a osočována, nebyla zpochybněna ani v našem svědomí, ani, jak doufáme, našimi, nám pod prsty vidícími čtenáři, kteří si udělají vlastní úsudek. Což přece nespočívají všechna tato podezření na ničem jiném, než na pomíjivých snahách, které budou časem samy napraveny a odsouzeny? Noví abonenti dostanou na přání dosud vyšlý díl kriminálního románu „Ein Vampyr".

Dosud nejrozsáhlejší provolání k předplatitelům vyšlo ve třech posledních číslech roku: V roce 1885 začne vycházet již 35. ročník Leipaer Zeitung. Noviny se budou, jako dosud, neohroženě řídit svým programem „für Freiheit, Deutschtum und locale Wohlfahrt". Ve společném zájmu občanů budeme usilovat o úplnou nezávislost na všech názorových směrech. Pozdvihámě prapor Rakouska a pod touto slavnou korouhví budeme usilovat o pokrok ve všech oblastech – v oblasti materiální, duchovní a kulturní.

Potom následovaly tučným písmem vysázené tématické okruhy a jejich náplň a cíle – politika, řemeslníci a rolníci, úředníci a učitelé, místní zpravodajství, finance, zábava a poučení. Od roku 1885 zavedeme novou rubriku „Rádce", ve které budou na dotazy vás, čtenářů, bezplatně odpovídat odborníci v oblasti právní, lékařské a živnostenské. Leipaer Zeitung opět zdůraznily svou nezávislost, přihlásily se k němectví i k Rakousku, jmenovitě se staví za zemědělce, řemeslníky, úředníky a učitele.

V prosinci došlo ke čtvrté perzonální změně, které proběhly během jediného roku. V č. 97 (čtvrtek 4. 12. 1884) stálo: Herausgeber und Redacteur Dr. Hippolyt Tauschinski. Druck Dr. F. Hantschel & Co. in B.-Leipa: J. F. Lahn. Nový redaktor, Dr. Hippolyt Tauschinski, byl ve své době nechvalně známou osobností. Jeho angažování v Leipaer Zeitung přililo olej do ohně. Tauschinski (1839–1905), byl pracovníkem dělnického hnutí ze Štýrského Hradce. Předsedal zakládajícímu sjezdu rakouské sociální demokracie, který se konal v Neudörflu ve dnech 5. a 6. dubna 1874 a byl zvolen do čela strany se sídlem ve Štýrském Hradci.[7] V roce 1876 byl Tauschinski předsedou sociálně demokratického výboru ve Vídni, ale náhle své vůdčí postavení ve vídeňském dělnickém hnutí opustil. Za své odstoupení dostal od vlády osm set zlatých a od října 1876

byl zaměstnancem c. k. zpravodajské kanceláře. Proto byl považován za kolaboranta. Sjezd sociální demokracie ve Vídeňském Novém Městě v srpnu 1876 potvrdil vyloučení H. Tauschinského ze strany.[8] Předtím byl ve vězení pro zpronevěru stranických finančních prostředků na vydávání listu „Gleichheit", kde počala jeho spolupráce s vládou. Čtvrtého února 1876 zaslal z vězení císaři žádost o milost. Prosil zejména o prominutí právních následků trestu, především ztráty titulu doktora filozofie. Sliboval, že napříště se bude úplně zdržovat „všech agitací v náboženské a sociálně politické oblasti" a osvědčí se v každé situaci „jako věrný poddaný Jeho Veličenstva."[9] V letech 1879–1885 byl redaktorem německých buržoasních listů v Praze a České Lípě a nakonec si vyzískal titul „císařského rady". Před svou smrtí v únoru 1905 se dokonce navrátil do katolické církve. Závěrečné dějství působení Tauschinského v Č. Lípě vylíčila M. Vojtíšková:

„Vzájemné štvaní přívržencu různých frakcí německé buržoasie zasáhlo pochopitelně i místní list, z nějž byl vypovězen redaktor Toužimský. Proti nové redakci Dr. Franze Hantschela v Deutsche Leipaer Zeitung[10] založili němečtí nacionalisté vzdoročasopis Leipaer Deutsche Zeitung, který od roku 1884 vydávali pod vedením redaktorů bratří Stoppů, majitelů knihkupectví v Děčíně."[11]

Hippolyt Tauschinski obohatil plejádu lidí, pohybujících se kolem českolipských novin o osobnost, jejíž dobová proslulost překračovala hranice regionu i celé české provincie.[12]

Děčínská řada. Leipaer deutsche Zeitung 1885–1888

Dokladem složitosti doby je i to, že v srpnu 1884 začal pro Českou Lípu vydávat F. W. Stopp v Děčíně další noviny – Leipaer deutsche Zeitung. Děčínská řada je v SOkA Česká Lípa zastoupená až svým druhým, souvislým ročníkem.[13]

Nejprve ale krátce nahlédneme na Stoppovy děčínské začátky. Podle Ottova slovníku naučného byla první tiskárna v Děčíně založena roku 1853. *První děčínské noviny – „Tetschner Anzeiger" – začaly vycházet v roce 1856, jejich vydavatelem, redaktorem a tiskařem byl Fridrich Vilém Stopp. List vycházel dvakrát týdně, ve středu a v sobotu, zprvu obsahoval jen inzerty, téhož roku povoleny i nepolitické články, od 1. října 1858 vycházel jednou týdně, v sobotu. Náklad činil v roce 1857 šest set výtisků, r. 1858 tři sta padesát výtisků.*[14] F.W. Stopp tak byl, svým způsobem, děčínskou obdobou českolipského Filipa Jeřábka.

Leipaer deutsche Zeitung

Třetího ledna 1885 vyšlo 1. číslo druhého ročníku Leipaer deutsche Zeitung. Číslo bylo zakázáno a proto máme k dispozici jeho druhé vydání. Noviny měly motto: „Der Wahrheit eine Gasse." List měl poměrně dlouhý podtitul: „Unabhängiges politisches Wochenblatt. Organ des National-Vereines deutscher Bürger und Bauren für die Sprengel der Berichts-Bezirke Leipa, Haida, Niemes, Zwickau, Gabel, Kamnitz, Dauba und Bensen."[15/] Záhlaví novin s tímto podtitulem platilo po celou dobu trvání děčínské řady. Týdeník vycházel po celou dobu dvakrát týdně, ve středu a v sobotu. Za pět let vyšlo několik programových prohlášení redakce, na jejichž základě si můžeme udělat celkem dobrou představu, jak měly vypadat „správné" německé noviny. Ročník 1885 byl uveden:

Ctěným čtenářům! Tímto číslem vstupují Leipaer deutsche Zeitung do druhého ročníku. Jsme rádi, že naše tendence došla ohlasu německých obyvatel měst i venkova. Ujišťujeme, že zůstaneme této tendenci ve druhém ročníku věrni. Naše nezávislost, naše němectví, čestnost našich snah – to není nic nového.

Ale nakonec i takto uvědomělá redakce láká čtenáře na nový napínavý román. Román na pokračování byl do týdeníku o formátu 28 × 40 cm vkládán ve formátu 28 × 20 cm, příloha měla 4 strany a dala se samostatně svázat. Noviny byly vydávány a tištěny v Děčíně, ale expedice LDZ byla v České Lípě, v Lehmanově domě na náměstí. Adresa redakce a administrace byla uváděna v podobě: F.W. Stopp'sche Buch-und Steindruckerei Tetschen, Ringplatz. Tiráž zněla: Druck und Verlag von F.W. Stopp, für die Redaction verantwortlich: Paul Stopp. Od čísla 15 (21. 2.) je v tiráži uváděn jako odpovědný redaktor Otto Püschel. Vydavatelské údaje nedoznaly po celý rok žádné změny. V č. 14 (18. 2. 1885) bylo otištěno na prvním místě rubriky „Orts- und Provinzialnachrichten" krátké, ale závažné oznámení pod titulkem Ausweisung Tauschinski's. Tauschinski tou dobou ještě pracoval jako redaktor domácích Leipaer Zeitung. Následující věty předznamenaly konec jeho redaktorské kariéry, a to nejen v Č. Lípě:

Jak jsme zaznamenali, podepsalo do včerejšího večera již 500 řádných německých obyvatel Lípy, náležejících ke všem vrstvám občanů našeho města, petici na úřad starosty, ve které naléhavě prosí o vyhoštění ostudného Tauschinského z území města.

Na snahy o vypovězení z města reagoval Tauschinski na stránkách Leipaer Zeitung. Stoppovy Leipaer deutsche Zeitung pohotově replikovaly jeho obhajobu v úvodníku čísla 15 (21. 2. 1885). Úvodník poměrně

podrobně a značně jízlivě rozebírá a vyvrací vše, co napsal Tauschinski na svou obranu. Kauza „vyštvání Toužimského z redakce místního listu", jak se jí ve zkratce dotkla (jak již bylo citováno) M. Vojtíšková v knize „Česká Lípa", spěla ke svému závěru. Řečený úvodník vyšel pod titulkem Fastnachtsreflexionen des Dr. Hippolyt Tauschinski:

Proti svému zvyku se vyjádříme k tomuto pohnutému tématu, které Dr. Hippolyt rozpřádá v dlouhé úvaze. Vyvrácení tohoto kázání zakladatele víry a. D. nemá samo o sobě pro nás žádnou cenu – ale jsou věci, které musí být pro svou hloupost rozporovány. A k nim počítáme pět sloupců dlouhý výkřik bolesti pana Tauschinského k obyvatelům Lípy, k těm obyvatelům, kteří podporují jeho vykázání z obvodu města... Ale pomalu! Tauschinski ví o tom, jakým způsobem uhradit našim měšťanům škodu. Již se jejich rozhodnutí neomaleným způsobem nevysmívá, ale lichotí jim: „Nicht die Leipaer sind deutsch-confus, Gott bewahre, nur dieses Häuflein von „etwa drei Dutzend Advocaten, Concipienten und Juden".[16] *To zní žertovně – ten člověk vůbec neví, že jednu hrubost nelze smazat jinou hrubostí, nebo věří, že si může dovolit, získat naše samostatně myslící občany pochlebováním? A po tom všem přichází výčet, za co Lípa, město a okres, vděčí působení Schneiderovy strany: Je to známá řada vyznamenání a řádů, které byly udělovány dílem „občanům okresu". „Und diese reclamiert Dr. Tauschinski als ein Verdienst der deutsch-österreichischen Wirtschaftspartei ! Mit Verlaub, das gibt uns mehr zu denken als Alles, was Dr. Tauschinski seit Unbeginn seiner Schneiderlaufbahn zu Stande gebracht und manifestiert hat."*[17] *Per aspera ad astra – jak pěkně dokáže ten člověk citovat, a my teď konečně chápeme, proč on a jeho „krejčí" to všechno snášejí, vždyť jsou přesvědčeni, že nakonec přece jen dospějí – ke „hvězdám".*

Obsah výše uvedeného úvodníku dokazuje, že Německo-rakouská hospodářská strana neměla v České Lípě na růžích ustláno. Nic nepomohlo, že strana vlastně v Lípě vznikla. Němectví v tomto případě jednoznačně převýšilo lokální patriotismus. To, že se stal Tauschinski, jako přívrženec této strany, ve „Schmeykalově" městě neoblíbeným, je pochopitelné. Vždyť strana měla (alespoň) v programu národnostní snášenlivost.[18] K tomu ještě krátká douška. Velké dobové encyklopedie u místodržitele, barona Alfréda Krause (pokud ho vůbec zmiňují), o žádné Německo-rakouské hospodářské straně, kterou měl iniciovat, nehovoří. Advokát Knotz se dočkal krátkého hesla jenom v Masarykově slovníku naučném a záležitostmi Německo-rakouské hospodářské strany a osudy jejich protagonistů se dnes nezabývají ani regionální badatelé.

Ve třetím ročníku zůstaly noviny stejné strukturou i zaměřením. Pokračovalo i nepřátelství ke Schneiderově straně. V čísle 56 (14. 7. 1886) byl protivné straně věnován úvodník *Schneider und- Staatspartei. Leipa, Juli 1886.* Stylistika článku a použité výrazy (žluč a zloba, kreatury, tiskoví husaři, atd.) potvrzují, jak byla Německorakouská hospodářská strana v určitých kruzích neoblíbená a že měla být ve městě svého původu diskreditována. Tiráž zůstala stejná i celý rok 1887, byla trochu pozměněná úprava záhlaví, ale bez vlivu na jeho obsah. Celý rok 1887 proběhl také bez personálních změn.

Také rok 1888 (pátý ročník děčínské řady) začal zaběhlým způsobem. Titul, podtitul, dny vydávání ani tiráž se z počátku nezměnily. Ani oslovení čtenářů na druhé čtvrtletí ještě neobsahovalo nic nového. Ale již brzy se měla situace radikálně změnit. V prvním čtvrtletí uveřejňovaly noviny inzerát Stoppovy tiskárny v Děčíně-Podmoklech. Z něj se dovídáme, že tiskárna byla poháněna párou a že F. W. Stopp vydával dva provinční listy – Tetschen-Bodenbacher Zeitung a Leipaer Deutsche Zeitung. Ve třetím čtvrtletí ale došlo k velkému zlomu. Děčínským se podařilo bývalou Hamannovu tiskárnu koupit a vydávání Stoppových novin bylo přeneseno z Podmokel do České Lípy.

Stoppovo vítězství. Přenesení Leipaer Deutschen Zeitung do České Lípy

Oznámení Stoppova vítězství bylo zveřejněno v č. 78 z 29. září 1888. „Stoppovci", opojení radostí, hrdě ohlásili svůj velký politický, podnikatelský a vlastenecký triumf:

Již přes čtyři roky stojí náš list spolehlivě a věrně za svatou německou věcí a nemohl v klidu odpočívat, dokud nebude navždy zlomen nešťastný vliv vykřičené Wirtschafts-Partei a do německého města Lípy opět nezavítá mír, který je bezpodmínečně nutný pro rozkvět města. Říkali jsme, že předsevzatou povinnost splníme ze všech našich sil. Podle hesla Der Wahrheit eine Gasse budeme, když nás v našich záměrech podpoří naši přátelé, bojovat přes těžké materiální oběti a přes opakovaná protivenství. Chceme naším čtenářům říci:

Svou povinnost jsme splnili, dodrželi jsme, co jsme slíbili. Matadoři oné strany, pokud někteří snad ještě zůstali, jsou rozptýleni do všech koutů světa. Je zaručeno, že již nikdy nebudou moci vystoupit se svými plány. K tomuto radostnému poselství máme ještě jedno. Také orgán oné strany a jeho „slavná" činnost zmizí ze scény. Jedovatá kousnutí poslední doby byla skutečně posledními kousnutími dobré staré „tety"![19]

Potom následovalo tučným písmem:

Die Druckerei am Josefsplatze und mit ihr die Leipaer Zeitung sind in unseren Besitz übergangen und damit ist die „TANTE" vollständig verschwunden – woll's Gott, in alle Ewigkeit.[20] ***Nyní zůstaneme německy nacionální na věčné časy!***

Teď musíme plně dokončit náš úkol. Účel, pro který byly Leipaer Deutsche Zeitung založeny, byl splněn. Leipaer Deutsche Zeitung nyní mohou opustit jeviště doby. Ale odejde jen forma, duch zůstane. Zůstane v prostorách Josefova náměstí, bude tam dále působit a pracovat ku prospěchu svaté německé věci, pro dobro našeho drahého německého města Lípy. Již příští číslo vyjdou místo Leipaer Deutsche Zeitung die deutsche „Leipaer Zeitung". Doufáme a přejeme si z celého srdce, aby je všichni obyvatelé našeho města a okresu přijali s radostí a sympatiemi. Zůstaňte věrni novému listu, který se vrací do starých zdí, ale v plně obnoveném německém duchu. Chceme sloužit obyvatelům, kterým jsme sloužili jen krátký, ale těžký čas. Die Leipaer Deutsche Zeitung sice zmizí z jeviště dějin, jejich duch ale zůstane stále živý v deutschen Leipaer Zeitung. Tento duch bude věrně německý, neohrožený, národní a živý, jen pro dobro našeho drahého města Lípy. Mit deutschem Gruss und Handschlag: Die Schriftleitung der „Leipaer deutschen Zeitung" F. W. Stopp, Verleger. Gustav Werner, Schriftleiter. Paul Stopp, verantw. Redacteur.

Hovoří-li se zde o likvidaci „vykřičené" Wirtschafts-Partei, kterou Stoppovci přezdívali „alte Tante" a jejíž porážka byla dle nich předpokladem rozkvětu České Lípy, vraťme se na chvíli do doby pádu starosty Schönfelda. Jak již bylo zmíněno, Schönfeld nebyl znovu zvolen pod tlakem Schmeykala a jeho přívrženců. Starostou byl zvolen nedávno se přistěhovavší notář Adolf Knötgen, který zvedl již roku 1882 oposici proti Schönfeldovi.[21] Notář Knötgen stál v čele Německého nacionálního spolku ve městě. Knötgen, po dohodě s místodržitelem baronem Krausem založil novou německou stranu, Německo-rakouskou hospodářskou stranu. Jedním ze zamýšlených účelů strany mělo být jednání s Čechy. Víme, že Knötgen nebyl žádný čechofil, byl Schmeykalovým mužem, ale po tomto činu se znelíbil všem frakcím. Z pohledu Schmeykalovců nebezpečně porušil jednotu Němců. To přivodilo jeho pád a Hospodářská strana dostala do vínku protinárodní stigma. Proto byla a musela být trnem v oku zachránců německé myšlenky a německé jednoty. Výše uvedeným proklamacím jsme věnovali zvýšenou pozornost nejen pro jejich obsahové sdělení, ale i proto, že se jednalo o první tak výrazný příklon listu k nacionalismu za téměř čtyřicetiletou historii českolipských novin. Zároveň jsme se poprvé za dobu

vydávání českolipských novin setkali s formou „násilného" převzetí nepohodlného konkurenčního listu. Něco podobného, byť v menším měřítku a v opačném gardu, provedl Josef Hamann s novoborským Donathem.

Ve stejném čísle, na straně 12, vyšlo na třetině stránky, v ozdobném rámu, oznámení An unsere P. T. Abnehmer & Inserenten!, ve kterém stálo:

Tímto číslem přestaly die Leipaer Deutsche Zeitung vycházet. Die Leipaer Deutsche Zeitung budou spojeny s Leipaer Zeitung a budou již od 3. října vycházet jako deutschnationale Leipaer Zeitung. Noví abonenti dostanou již vydané díly napínavé novely „Hass und Liebe" od Augusta Schradera. Cena zůstává stejná, jako u Leipaer Deutsche Zeitung. Inzerentům připomínáme vyšší náklad novin.

Podepsáno: die Verwaltung der „Leipaer Deutschen Zeitung." Tiráž tohoto čísla zněla: Druck und Verlag: F. W. Stopp Tetschen, verantwortlicher Redacteur: Paul Stopp.

Tento text nám jasně potvrzuje tvrzení Šonského, že v letech 1884 až 1888 byly pro Českou Lípu vydávány dvoje noviny. Původní Leipaer Zeitung, vydávané v České Lípě Německo-rakouskou hospodářskou stranou a financované Gewerbliche Zentrallkassou a Stoppovy Leipaer Deutsche Zeitung, vydávané v Děčíně.[22] Českolipští tak měli, pokud jim v tom nebránila finanční situace nebo politická předpojatost, k disposici lokální tisk čtyři dny v týdnu. Leipaer Zeitung v úterý a ve čtvrtek a Leipaer Deutsche Zeitung ve středu a v sobotu. Tímto způsobem, díky politickému a konkurenčnímu boji, vlastně vycházel pro Českou Lípu a okolí nepřímo deník. Lidé si tak zvykali na jistý nadstandard. Tato etapa tedy tvořila určitou předehru k vydávání řádného deníku.

Deutsche Leipaer Zeitung (1889)

Nové Deutsche Leipaer Zeitung (dále jen DLZ), vydávány i tištěny od října roku 1888 „doma", navázaly v roce 1889 na historické číslování ročníků (1889 – 39. ročník). Adresa redakce a administrace byla Josefsplatz 5. Tiráž se vrátila na konec poslední strany v podobě: Eigenthümer und Herausgeber:[23] Friedrich Stopp. – Für die Druckerei verantwortl.: Eduard Frenzel. – Verantwortlicher Schriftleiter: Gustav Werner. Podtitul listu zněl Unabhängiges deutsch-nationales Organ. Noviny měly nové motto: Deutsch und frei. Vycházely ve středu a v sobotu.

Na první straně byl úvodník a pod ním fejeton. Fejetony měly klasický (Redacteurs Sylvesternacht) nebo poučný obsah (Wie sind wohl die

Steuern entstanden? Etwas vom Geld und seiner Entstehung). Následovaly rubriky Politische Nachrichten, Aus Stadt und Land (rubrika obsahovala rozmanité lokální informace, od zpráv o činnosti Nordb. Excursionsclubu a dalších spolků k neštěstím, loupežím a úmrtím). Na straně šest byla rubrika Geschäfts – Zeitung, která zahrnovala ceny chmele, loterii, ceny na trzích v České Lípě, Litoměřicích a Lovosicích, Vídeňskou bursu a nabídku knih. Další list, kde by měly následovat strany sedm a osm byl nadepsaný jako Beilage, ale tyto strany nebyly číslované. Příloha měla na přední straně rubriku Tagesneuigkeiten. Ta obsahovala různorodé zprávy z celého světa, úvodní slova byla vysázena tučně (Ein Raubmord, Eine Falschmünzerbande). Na zadní straně přílohy byly reklamy. Teprve potom přicházel list se stranami 7 a 8, na kterém byly po obou stranách reklamy. Obvyklý rozsah čísla byl 12 stran. Cena čtvrtletního předplatného byla 1 zlatý, s donáškou do domu 1,25 a poštou 1,50 zlatého.

Přibylo soudních rozhodnutí o konfiskacích listu. Již číslo 4 (sobota 12. 1. 1889) bylo konfiskováno a vyšlo jako druhé vydání. Konfiskace měla svá pravidla. V dotčeném čísle redakce informovala o konfiskaci a v dalším čísle musela otisknout rozhodnutí soudu. V případě konfiskace čísla 4 to probíhalo takto. Ve druhém vydání, pod titulkem An unsere Leser! bylo uvedeno: „Dnešní číslo DLZ bylo kvůli úvodníku „Vae victis"! (psáno latinkou), který kritizoval postupy českého sněmu, c. k. státním zastupitelstvím zakázáno. Ihned jsme zorganizovali vynechání článku, který byl označen jako závadný a začlenění nového textu do dalšího vydání." Druhé vydání pak mělo trochu pozměněnou strukturu. Číslo 5, které vyšlo ve středu 16. ledna, přineslo návrat k původní struktuře. V čísle 6 (sobota 19. ledna) bylo pod záhlavím a pod titulkem: Erkenntnis. Im Namen Seiner Majestät des Kaisers! zveřejněno rozhodnutí krajského soudu v České Lípě ohledně úvodníku „Vae victis". Podepsán president krajského soudu Bauer. V č. 12 (sobota 9. 2. 1889) byl otištěn úvodník *Die Tschechen in Leipa* (nepodepsáno). Tento úvodník nám dovoluje nahlédnout do myšlení místních Němců a dává jasnou odpověď na to, proč nemohla být v České Lípě a potažmo na celém Českolipsku zřízena jediná česká škola až do vzniku Československa. Vyjímáme:

To, že slavizace Čech nepřetržitě pokračuje, není třeba nikomu vysvětlovat. Ta útočí z velké části přímo systematicky, z části jde vpřed formálně. Češi se snaží nalézt a sjednotit ty Čechy, kteří žijí rozptýleně a kteří již dávno ztratili své národní vědomí. Zemští úředníci, kteří ovšem zároveň pocházejí z Čechů, tvoří ve jménu rovnoprávnosti zákony, které vůbec neslouží rovnoprávnosti, ale účelům slovanského národa! (der slavischen Nation!).

Potom kritizují nový zákon, podle nějž musí města plně německého charakteru zřídit českou školu, když je tam 40 dětí, ať chtějí, nebo ne:

Podívejme se ještě jednou do Lípy. Žije zde určitý počet Čechů, kteří se těší bohatým ziskům a plnému respektu, mnozí z nich jsou dokonce zámožní. Před několika léty nebylo o našich Češích slyšet, žili s Němci, jak to ostatně bylo jejich povinností, v míru. Ale nyní se děje něco jiného. „Beseda", která dosud existovala takříkajíc jen podle jména, po nějakých dvaceti letech znovu ožívá. Jeden krejčí, který získal svůj majetek mezi německými obyvateli, dokonce usiluje o získání nového sálu pro „Besedu" ***(bemühlt sich sogar, ein neues Saalgebäude für die „Beseda" zu erwerben*** *– prol. v orig.). Němci musí navíc stále častěji poslouchat názory z českých úst, že by bylo lehké zřídit v Lípě českou školu, jen kdyby se chtělo. Jak to vypadá, může to v Lípě dojít velmi daleko, když nebudou Němci bdělí. Ještě je čas. Situace je zlá, ale ještě ne tak zlá, aby nemohla být lepší, jen je třeba mít se na pozoru. Znamená to „otevřít oči!"*

Co by se mělo dělat? Ještě to nedospělo tak daleko, aby se tomu nedalo zabránit, ale teď jen připomeneme naším Čechům Ciceronův výrok: „Silent leges inter arma – Im Waffenlärm schweigen die Gesetze". Ve válce neplatí zákony. Tato slova se mohou snadno stát pravdou. Když se plánuje nepopiratelný atentát proti našemu německému obyvatelstvu, nemůže být snášenlivost zachována. Ředitelství severní dráhy a jeho správa jsou ***německé****, na to by se v žádném případě nemělo zapomínat. Dále by se nemělo zapomínat na to, že v případech, kdy to bude stačit k ústupkům,* ***může být odebrán výdělek****. Zatím ještě nechceme být důslednější, ale dávejme, jak je naší povinností, pozor, abychom brali vážně, až naše obyvatelstvo zavolá ono: „Hannibal ante portas!".*

Úvodníky vůbec se staly hlavním kolbištěm nacionální výchovy a propagandy. V tomto směru byl příznačný úvodník v čísle 74 (sobota 14. 9. 1889) *Soll Leipa deutsch bleiben?*, kterým se uvedl nový redaktor Josef Zörkler, který v tiráži vystřídal Gustava Wernera. Výzva k předplatitelům v pololetí jen opakovala, že noviny budou věrny svému heslu neochvějně zastupovat Němectvo, pokrok a osvětu a také budou usilovně dbát o obecní dobro. Čechofobie byla součástí tohoto trendu. V č. 75 (středa 18. 9.) byla v úvodníku *Zum deutsch-tschechischen Ausgleich* otištěna řeč Dr. Schmeykala na zasedání exekutivního výboru německých poslanců zemského sněmu v Praze z 15. 9. 1889. Výzva k předplatitelům na poslední čtvrtletí obsahovala stejné věty. K tomu dodali, že ač neustále stoupá náklad listu, doporučují si ho objednat. I Stoppovy noviny nebyly výjimkou v tom, že musely čelit různým útokům a podezřením. Tuto, nám

již známou skutečnost, dokumentuje provolání k předplatitelům na konci roku ve dvojčísle 103–104 (sobota 28. 12. 1889). Po obvyklých ujištěních, že noviny, věrny heslu „Deutsch und frei" vždy stály v těžkých bojích Němců v Rakousku pevně a neochvějně na straně skutečného práva, němectví, osvěty, vzdělání a svobody a jako spolubojovníci drželi vysoko korouhev národa. Právě tak, jako v boji za naší národnost a pokrok, budou DLZ sloužit v užším kruhu naší německé obce vždy pro dobro a rozkvět našeho věrně německého města. Potom následuje reakce na výpady proti DLZ:

K radosti našich tajných nepřátel se dnes nespokojeně a otevřeně brumlá o naší závislosti na jedné klice. Proti tomu můžeme poukázat na naše dosavadní postoje v národním ohledu a klidně odkázat naše ctěné odběratele a čtenáře na vlastní úsudek o takových základních a bezobsažných podezřeních, která mají jednotlivě i v celku poškodit nás a náš podnik. Pozoruhodný rozvoj, který právě v poslední době DLZ dosáhly, je pro nás jistým a potěšitelným znamením, že naše čestné snažení je všemi viditelně uznáváno. Takto budeme pokračovat. Závěrem slibují zajímavou a poučnou četbu.

Po celý čtyřicátý ročník (1890) měly DLZ stejný titul, podtitul, motto i dny vydávání, jako ročník 39. Stejný byl obvyklý rozsah listu, to znamená 12 stran, vydání s přílohou měla až 16 stran. List se nadále nevyvaroval mnoha zákazů krajského soudu. Ani tento ročník se neobešel bez změny redaktora. Od č. 94 (sobota 22. 11. 1890) vstupuje na scénu nový odpovědný redaktor Josef Schwaab.

V listě vyšel inzerát, ve kterém oznamoval jistý S. Bergmann, Tempelgasse 7, že nově zřídil doučování pro národní a měšťanskou školu i reálku a soukromou výuku všech obchodních oborů. Dále nabízel, že převezme zavedení a vedení knih ctěných pánů obchodníků a živnostníků. Z inzerátu nelze usoudit ani vyloučit, zda se nejedná o Zikmunda Bergmana, který se později stal majitelem tiskárny a vydavatelem CL novin. Se jménem Bergmann se setkáváme i v děčínském časopise „Deutscher Schiffer", který vycházel dvakrát měsíčně od září 1895. Časopis tiskl F. W. Stopp v Č. Lípě, nakladatelem, vydavatelem a redaktorem byl Sigmund Bergmann. „Deutscher Schiffer" zanikl roku 1897.[24] Existuje značná pravděpodobnost, že se v tomto případě jednalo o téhož Bergmana, který potom vydával a tiskl noviny v Č. Lípě.

Struktura listu zůstala prakticky stejná, před „Politische Nachrichten" bývá zařazováno „Aus dem Abgeordnetenhause," objevuje se rubrika „Letzte Nachrichten" a meteorologická hlášení. Nejednalo se však o předpovědi

počasí, ale o záznam tlaku a teploty předchozích dnů. Rubrika „Land- und Forstwirtschaft," „Industrie," „Handel und Gewerbe" zabírala cca jeden sloupec. V reklamách byla poměrně velká nabídka bytů nebo bytů s obchody k pronájmu. Hodně článků bylo věnováno opovážlivým požadavkům Čechů. Inzeráty byly přijímány nejpozději v úterý a v pátek v poledne, později doručené se vracely. Čtvrtletní a pololetní oslovení abonentů nepřinášejí nic nového, redaktoři zdůrazňují, že plní své heslo. Články pod úvodníky, kde byly dříve fejetony se nyní věnují vlastivědě, seznamují vždy s nějakým regionem nebo obcí. Po delší době jsou opět více zařazovány básně, některé pak v nářečí. Ani oslovení předplatitelů na poslední čtvrtletí neobsahuje nic nového. Číslo 93 vyšlo jako druhé vydání, první bylo zabaveno pro úvodník „Volkes Stimme ist Gottesstimme!"

Také Bezugs-Einladung v posledních číslech ročníku se příliš neliší od předchozích:

Prvního ledna vstoupí DLZ do svého 41. ročníku. Na politickém a národním kolbišti stojíme za našimi národními statky a dáváme všechny naše síly pro pravou věc německého národa v Rakousku. Také chceme věnovat plnou pozornost místním záležitostem ve městě a okrese. Podle naších možností budeme podporovat dobro, ušlechtilost a krásu ve prospěch a blaho našeho věrného německého města. Díky získání počtu pilných zpravodajů jsme sto v novém roce přinášet nejdůležitější, všeobecně zajímavé události blízkého i vzdáleného okolí a tak uspokojit v tomto ohledu přání našich ctěných čtenářů. Potěšitelný růst nákladu našeho listu nás ujišťuje, abychom kráčeli stejnou cestou a neúnavně se snažili obohacovat obsah listu. S ohledem k velkému rozšíření doporučujeme náš list zvláště inzerentům.

Pomineme-li opakovaná soudní rozhodnutí o zákazu některých čísel listu, dá se říci, že tento ročník proběhl bez dramatických událostí. I v roce 1891 zůstávají noviny zatím stejné, i jejich obvyklý rozsah a cena. Co se týče informací o ojedinělých kulturních podnicích (divadelní hry apod.), tyto jsou zařazovány mezi reklamy. Pokračuje zveřejňování úvodníků, věnujících se národnostním tématům: Deutsche und Slovenen in Kärnten., Tschechen, Russen u. Franzosen., Nationale Fahrlässigkeit., Das Deutschtum in Ungarn...) Také pokračuje loňský zvyk zařazovat po úvodnících vlastivědné texty: Z Lužických hor, Od Kuřivod k Jizeře, výlet Excursionsklubu na Jedlovou apod. Politika byla opět rozdělena na Inland a Ausland. Oddíl Ausland pravidelně začíná Německem.

Knihkupectví J. Hamanna na náměstí nabízelo v reklamách úžasné básně Josefa Schwaaba: „Maientraum u. Winterschnee". Reklama uváděla

dobrozdání čtenářů z Vratislavi, Meiningenu a Hannoveru. Jednalo se snad o Josefa Schwaaba, redaktora DLZ?

Čtvrtletní oslovení abonentů měla stejné znění. Až v náboru abonentů na 42. ročník bylo řečeno více. Redakce věří, že si čtenáři včas zajistí předplatné listu. Ujišťují, že nadále budou zastupovat na politickém a národnostním kolbišti svůj národ a jeho nezcizitelné statky, věnovat celé své síly v boji za Němce v Rakousku a plnit svou zásadní úlohu – být předvojem rozhodných bojovníků obyvatel svého okresu a být jim spolehlivým rádcem. Kromě toho se také chtějí věnovat místním záležitostem, událostem ve městě a okrese, a podle možnosti podporovat dobro, ušlechtilost, krásu a blaho svého věrného německého města.

Můžeme uzavřít, že 41. ročník proběhl po delší době v nezvyklém klidu, bez zásadních změn a zvratů. Zato v průběhu roku 1892 došlo ke dvěma rychle po sobě jdoucím změnám v redakci. V tiráži čísla 34 (sobota 30. 4. 1892) se objevuje místo Josefa Schwaaba opět Eduard Frenzel: Druck und Verlag von Friedrich Stopp, Buch- und Steindruckerei, Leipa – Für die Redaction verantwortlich: Eduard Frenzel. Ale již týden na to, v tiráži čísla 36 (sobota 7. 5.) se objevil nový redaktor, Albert Löger: Druck und Verlag von Friedrich Stopp, Buch- und Steindruckerei, Leipa. – Für die Schriftleitung verantwortlich: Professor Albert Löger.

Mezitím se, jako již několikrát, připravoval kardinální zvrat. Majitel druhé tiskárny v České Lípě se rozhodl vydávat vlastní noviny. Oslovení předplatitelů v prvním čísle 42. ročníku (sobota 2. 1. 1892) mělo stejnou sazbu jako na konci předchozího roku a proto nemohlo obsahovat nic nového. Uvodník *Im neuen Jahr* rozvíjel oblíbené téma. Po počátečních obecných konstatováních typu, že nový rok přináší nové naděje, nová očekávání a pod. se dotýkají toho, že chtějí mírovou Evropu a mírové soužití národů. *Ale egoisté štěpí oba národy, ničí krásné společné dílo a slaví v požehnaném českém kraji orgie. Pro německý národ proto nastal čas, se ctí a láskou k míru a pod vedením svých vůdců a s eminentními silou více pracovat pro potomky.* Stěžují si na zhoršení situace v severních Čechách. *Člověku by se chtělo s nářkem zvolat: „O deutschen Volkes schäumende Kraft, wohin bist Du entschwunden?", když se rozhlédne po kvetoucích severních Čechách, kde dříve povolávali mocní tribuni lidu svůj národ k nejlepším činům, a kde byl ještě nedávno každý potměšilý mocný nepřítel zahnán ranou palice. Teď se národní spolky staly mumiemi, nejlepší muži se stali hnojem, zlenivěli, rezignovali na své povinnosti. Dokonce i nejlepší vymoženost naší doby, nadšení německých žen pro čest národa, tiše odplynulo do říše legend, ve které dřímá tolik dobrého a krásného.*

Situace není lepší ani ve zlaté Praze, kde národ tragicky spí. Věřme, že se pomalu, ale jistě probere, že se do roka a do dne ozve. Noc ohrožuje německý národ, pokud brzy někdo nezapálí pochodeň duchovní práce. Je starou chybou Němců, že se jako obvykle stali vlažnými v době, kdy je nejdůležitější co nejčilejší práce. Touto chybou trpí německý národ, touto chybou spěje do záhuby. A to vše zapříčinili svou lhostejností jeho vůdci!

Cílem této práce není podrobný rozbor textů. Na první pohled je však zřejmé, že úvodník podává sebereflexi národa tak, jak ji viděli a cítili jeho mluvčí zejména v Sudetech.[25] Na půdě monarchie pod vládou německé dynastie, kde byla němčina státním jazykem a Němci měli jasnou ekonomickou převahu a politickou moc, s velkým sjednoceným Německem za zády, nemohlo jít o obranu v pravém smyslu slova. Obavy, že by pro Německo mohlo představovat myslitelnou hrozbu několik milionů Čechů, kteří sami usilovali o vlastní udržení, proto měly nejspíše preventivní a motivační charakter. Výzva k předplatitelům na druhé čtvrtletí byla bez ideologie, ale zato úvodníky byly často zaměřené na Slovany v Rakousku a Čechy v Čechách. Vinily vládu, že hází flintu do žita a německý národ musí být na stráži. Pod úvodníkem byl zařazován volný text, převážně vlastivědného obsahu. Potom následovaly rubriky „Inland", „Ausland", „Tagesneuigkeiten", „Aus Stadt und Land", meteorologická hlášení a předpověď počasí, ceny na trhu, burza Vídeň, Lotto (strana 6), strany 7–12 zabíraly reklamy. Některá čísla měla až 16 stran.

Celá první strana čísla 30 (sobota 16. 4. 1892) byla věnována výzvě *An das deutsche Volk in Böhmen!* Výzva byla datována a podepsána: Prag, am 12. April 1892. *Für den Club der deutschen Landtagsabgeordneten Dr. Schmeykal.* V dubnu (od čísla 36, sobota 7. 4. 1892) se objevil nový redaktor, profesor Albert Löger. Za profesora Lögera se objevuje za rubrikou „Tagesneuigkeiten" rubrika „Kleine Nachrichten", kam byly umisťovány zprávy typu: Im Gerichtssaale gestorben, Sieben Nonnen ertrunken, a pod. Na poslední straně, před reklamami, (většinou to byla strana 6) byla zavedena rubrika „Neueste Posten", která obsahovala jen několikařádkové zprávičky. Oslovení předplatitelů v pololetí obsahovalo citaci proloženým písmem:

„Den rücksichtslosen Kampf für wahre Geistersfreiheit, Fortschritt und die Vertheidigung des deutschen Volksthums auf unserem Boden auf unser Banner schreibend, werden wir niemals ermüden, *einseitige rechthaberische Fractionsverbissenheit* von der Hand zu weisen und das *Gemeinsame,* nicht das *Trennende* unter Deutschen zu fördern, denn nur aus der *Einheit* erspriezt für das Deutschtum die *Freiheit*".

Dále uváděli, že velkou pozornost budou věnovat místním záležitostem města a okolí a, jak jen dovolí místo a zaměření listu, budou uveřejňovat příspěvky čtenářů. V srpnu se opět zvětšil počet rozhodnutí soudu proti některým článkům, s uvedením paragrafů, které byly porušeny. V oslovení předplatitelů na čtvrté čtvrtletí se čtenáři mohli dočíst potěšující fakt, že se list, především v posledních měsících, těšil rostoucímu zájmu (kvůli soudním zásahům?) a kromě Lípy a okolí se rozšířil do širšího kraje. *Budeme ze všech sil pracovat na vzkříšení národní myšlenky, budeme neohroženě a energicky usilovat o ochranu a podporu německé práce, o obranu práv a svobod německého národa a německé vlasti. List si zachovává plnou nezávislost na jakékoliv straně. Náš list přináší každodenně důkazy, že je plně nezávislý z leva i z prava, „und sich jener Förderung auch würdig zu erwiesen versteht, die bei den Tschechen die unabhängige nationale Presse findet".*

Z výzvy k předplatitelům na další rok ocitujeme typickou větu:

„Die gegenwärtige Lage, die dem deutschen Volke die Pflicht verdoppelter Wachsamkeit und Festigkeit auferlegt, wird auch und mit Kraft und Verständnis für unsere Aufgabe gerüstet finden".

Poměrně oblíbené se staly latinské citáty. Jako příklad uvedeme citát z dlouhého textu *„Böhmen im Jahre 1892"*, který je plný ohrožení a terorismu ze strany Čechů. Na závěr stojí:

„Obracíme se na německý národ a jeho poslance Vergiliovými slovy:

Tu ne cede malis sed contra audentior ito,
Quo te tua fata sinunt, via prima salutis
Quod minime reris Graja pandetur ab urbe."

Citát byl vysázen latinkou, po něm následoval tento překlad do němčiny: „Du aber, weiche der Drangsal nicht, sondern blick ihr umso führet, geh getrost! Der erste Weg zur Rettung. Du magsts wohl nicht glauben, eröffnet sich Dir aus der feindlichsten (griechischen) Stadt."

S oblibou byl citován také Cicero. Výroky neantických klasiků (např. Shakespeare), byly uváděny rovnou německy. Mezitím se, jako již několikrát, připravoval kardinální zvrat. Majitel druhé tiskárny v České Lípě, Jan Künstner, se v roce 1893 rozhodl vydávat vlastní noviny. Vývoj místního periodického tisku od roku 1893 bude nastíněn v následujícím ročníku Bezdězu.

POZNÁMKY

1/ Kde to bude platit v zájmu všeobecně dobré věci, pozdvihneme veřejně hlas. Tady nás naši čtenáři najdou vždy připravené.

2/ Ke změnám struktury novin si dovolím poznámku obecnějšího charakteru. Kolem roku 2 000 Hospodářské noviny několikrát změnily vzhled, řazení příloh, umístění komentářů, ekonomických analýz apod. Noviny pokaždé tvrdily, že nové úpravy, které dělali zahraniční odborníci, jsou ve prospěch čtenářů. Jako čtenář a tehdy i pravidelný dopisovatel HN jsem změny nevítal, spíše mne obtěžovaly a stejné názory jsem zaznamenal ve svém okolí.

3/ Osobě F. Hantschela věnuje pochopitelně pozornost Hantschelova Heimatkunde. Na s. 679–682 Vlastivědy je vcelku podrobný životopis a bibliografie jeho publikací a článků. Franz Hantschel se narodil roku 1844 v Chotovicích, do školy chodil v rodné obci, potom v Novém Boru, 1864 maturoval s vyznamenáním na gymnáziu v České Lípě, medicínu vystudoval ve Vídni, kde byl promován na doktora všeobecné medicíny v roce 1870. Potom působil 10 let jako vojenský lékař. Stať vypisuje pluky, u kterých sloužil (ve Lvově, Vídni, Znojmě, Brně, Bosně). V roce 1879 se usadil jako praktický lékař v České Lípě. Když jeho syn odešel po absolvování zdejšího gymnázia v roce 1892 na univerzitní studia, přesídlila rodina na Smíchov. Krátké Hantschelovo působení v novinách je – jak příznačné, co se týká zájmu o tisk – taktně odbyto jednou větou. *Brzy zanechal povolání (lékaře), protože se dal na spisovatelství a za tím účelem koupil na přechodnou dobu také tiskárnu Leipaer Zeitung.*

4/ Připojujeme základní údaje, jak je uváděly velké dobové encyklopedie. „Vereinigte Deutsche Linke" (VDL, Sjednocená německá levice) vznikla 6. 11. 1888 spojením Německo-rakouského klubu (Deutsch-österreichischer Club) a Německého klubu (Deutscher Club). VDL získala ve volbách r. 1891 celkem 109 křesel. „Vereinigte Linke", parlamentní klub, který vznikl v zimě 1881/1882 sjednocením Verfassungspartei a Fortschrittsklub pod vedením von Chlumeckého, Herbsta, Koppa, Sturma a Plenera. Již ve volbách r. 1885 volala část strany po ostřejším tónu (nach einer „schärfer Tonart") ohledně nacionálního stanoviska. 21. 9. se Vereinigte Linke opět rozdělila na Deutsch-österreichischer Club a Deutscher Club. Viz: Brockhaus' Konversations-Lexikon, sv. 16, (1895), s. 233.

„Deutsch-österreichischer Club" Stranická skupina (71 členů) v rakouském parlamentu, vznikla 21. 11. 1885 odštěpením od tzv. Sjednocené levice pod vedením Chlumeckého etc. Program: Ochrana historicky vzniklého postavení Němců v Rakousku, zachování jednoty státu, posílení němčiny jako státního jazyka, posílení vztahů s Německou říší. Již 6. 11. 1888 se Německý klub a Německo-rakouský klub opět spojili ve Sjednocenou levici. Viz: Brockhaus', sv. 5., (1894), s. 224.

„Deutsch-österreichischer Klub", frakce, která zahrnovala spíše liberální, než nacionální elementy. In: Meyers Konversations-Lexikon, sv. 4 (1897), s. 949.

„Deutscher Klub", frakce rakouského parlamentu, oddělila se v r. 1885 od Sjednocené levice. Požadovala tvrdší tón v zájmu Němectví, proti vládě a její podpoře Slovanstva. Kluby se r. 1888 opět sjednotily. Viz: tamtéž, s. 831.

5/ Německo-rakouská hospodářská strana a Dr. Schneider, kterým byla na stránkách Leipaer Zeitung a jejich kritikům přikládaná nebývalá důležitost, nejsou v základních souborných pracích (např. Kořalka – Urban, Dějiny Rakouska apod.) vůbec zmíněny. Obojí nijak neeviduje ani Ottův slovník naučný, ani velké německé lexikony. Několik

základních údajů je v knize „Česká Lípa" na s. 88 a 89: „V roce 1883 pod tlakem Schmeykalovy kliky nedošlo už ke zvolení starých členů výboru, ale nastoupili noví lidé, většinou ani nepocházející z České Lípy. Starostou byl zvolen nedávno se přistěhovavší notář Adolf Knötgen, jenž zvedl již v r. 1882 opozici proti Schönfeldovi. Knötgen se ve své ctižádosti spojil s místodržitelem baronem Krausem a z jeho návodu vyhlásil založení nové německé strany, která měla podle domnění některých státníků usnadnit těžká jednání s Čechy. Schmeykalův Německý spolek pokládal vznik Německo-rakouské hospodářské strany za nebezpečné porušení jednoty nacionálních Němců, de facto za zradu programu. Předseda Německého nacionálního spolku pro okresy Česká Lípa, Benešov, Dubá, Jablonné v Podještědí, Mimoň, Rumburk a Cvikov – advokát Knotz, jenž stál jako radní již dříve v opozici proti Knötgenovi, vzbouřil nyní svoje voliče a vyvolal v obecním zastupitelstvu zmatky a nepokoje, které vyústily ve zhroucení a rezignaci Knötgena, v odchod řady členů městského představenstva z jejich funkcí."

6/ T. G. Masaryk, Sebevražda, Praha 1930, s. 203.

7/ J. Kořalka, Vznik socialistického dělnického hnutí na Liberecku, Liberec 1956, s. 317 a 318.

8/ J. Kořalka, Severočeští socialisté, s. 165. V citované knize odkazuje J. Kořalka na monografii „Pittner, Annelies: Hippolyt Tauschinski (1839–1905): Ein Akademikerschicksal zwischen Liberalismus und Sozialismus. Štýrský Hradec 1954, disertace filosofické fakulty, rukopis." Zmínka o Tauschinském – Toužimském v knize „Česká Lípa" se stala podnětem, abych toto jméno jen tak nepominul a hledal vysvětlení důvodu tak nebývalého odporu k jeho osobě.

9/ J. Kořalka, Severočeští socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí, Liberec 1963, s. 140.

10/ V roce 1884 se noviny jmenovaly „Leipaer Zeitung."

11/ M. Vojtíšková – J. Panáček, Česká Lípa, s. 89.

12/ V případě Tauschinského a Českolipska je vidět, kolik regionální minulosti leží dosud zasuto v zapomnění. V každém turistickém průvodci, v mapách, nemluvě o odborných nebo populárně naučných článcích, si může kdokoliv přečíst u obce Svojkov, že se tam v únoru 1874 konala v hostinci tajná konference, jako předpříprava zakládajícího sjezdu rakouské sociální demokracie v Neudörflu. Nikde se ale neuvádí, že jeden ze zakladatelů této strany a její významný předák byl později redaktorem českolipských novin.

13/ Dle Šonského současně vycházela (1885–1888) „původní řada" vydávaná Gewerbliche Zentralkassou v Praze. Ota Šonský, Tiskárna Bergman, nestr.

14/ Roubík, Časopisectvo, s. 186, 187.

15/ Nezávislý politický týdeník. Orgán Národního svazu německých měšťanů a rolníků pro obvod soudních okresů (Česká) Lípa, (Nový) Bor, Mimoň, Cvikov, Jablonné (v Podještědí), (Česká) Kamenice, Dubá a Benešov (nad Ploučnicí).

16/ Lípáci nejsou německy konfúzní, chraň Bůh, jen tak hrstka „asi tři tucty advokátů, koncipientů a Židů".

17/ A toto reklamuje Dr. Taušinský jako zásluhu Německo-rakouské hospodářské strany! S dovolením, to je více na pováženou, než všechno, co Dr. Taušinský prováděl a manifestoval od začátku své životní dráhy Schneiderovce.

18/ Viz č. 61 Leipaer Zeitung z 31. 7. 1884

19/ Die (alte) Tante – tak přezdívali Stoppovci Wirtschafts-Partei.

20/ Tiskárna na Josefově náměstí a spolu s ní Leipaer Zeitung přešly do našeho vlastnictví a „teta" tím pádem – dá Bůh, že na věky, úplně zmizela.
21/ M. Vojtíšková – J. Panáček, Česká Lípa, s. 88.
22/ V archivu jsem byl informován, že jedna studentka v 70. létech 20. století pracovala na diplomové práci, ve které měla oba listy srovnávat. Pracovníci si pamatují, že zjistila, že děčínská vydání byla nacionálnější než českolipská. Její diplomovou práci ale v archivu nemají. Tuto bývalou studentku se mi podařilo vyhledat. Od ní jsem se dověděl, že od tématu ustoupila a nakonec zpracovala úplně jiné téma, až z padesátých let 20. st.
23/ Někdy je místo „Herausgeber" použit termín „Verleger"
24/ Roubík, s. 54
25/ Označení Sudety zde má své oprávnění i před vznikem geopolitického pojmu „Sudety", jako termín zeměpisný, protože Lužické hory patří do horopisné soustavy sudetské.

RESUMÉ

Verworrene Zeit vor dem Eintritt von Bergmann (Von der Leipaer Zeitung über die Leipaer deutsche Zeitung zur Deutschen Leipaer Zeitung 1882–1892)

Robert Krejcar

Das Kapitel umfasst die Periode 1882–1892. In diesem Jahrzehnt kam es zu vielen Veränderungen und während der Hälfte der beschriebenen Zeit hatte die Zeitung sogar zwei unabhängige Herausgeber.

Das Jahr 1882 stand im Zeichen von spannenden und einzigartigen Romanen, Heimatliebe, von technischen Verbesserungen des Blattes sowie der Betonung der Tatsache, dass es sich um die älteste Zeitung Nordböhmens handelt.

Im Jahre 1883 war außer anderen in diesem Kapitel beschriebenen Änderungen interessant, dass zum ersten Mal der Begriff „bedrohte Sprachgrenze" auftauchte. Die Zeitung musste auch einer erhöhten Kritik wegen Mangel an Heimatliebe standhalten. Als Werbung für die Zeitung wurde eine lobende Äußerung des Staatsanwaltes genutzt. Irgendwie in Widerspruch dazu klangen Hinweise auf Verfolgung und Beschlagnahme des Blattes. Im gleichen Jahr wurde ein Teil der ehemaligen Wiedengasse als Josefsplatz umbenannt. Uns ist auch aufgefallen, dass Widinsky die Gründung der Druckerei bereits im Jahre 1849 erwähnt. Im Hinblick auf die Gattungen konnten wir feststellen, dass sich Feuilletons in klassischer Form herauskristallisierten.

Große Änderungen brachte das Jahr 1884. In die Zeitungsherausgabe trat im Juli der namhafte Heimatforscher MUDr. Franz Hantschel ein. Die Zeitung schrieb, dass sie gemeinsam mit der anderen abhängigen sowie unabhängigen Presse die Rechte des deutschen Volkes wahrnähme. Trotzdem wurde zum ersten Mal seit der Erscheinung der Leipaer Zeitung von F. W. Stopp ein Konkurrenzblatt gegründet. Als Grund für die Herausgabe einer zweiten Zeitung für Leipa und Umgebung führte Stopp das Argument an, dass die Leipaer Zeitung die deutsche Sache unzulänglich verträte. Die Zeitung erschien damals in einer Auflage von 1800 Exemplaren. Zu Hantschels Zeiten beschäftigte die Zeitung der Fall der Partei von Dr. Schneider. In diesem Zusammenhang stand die Zeitung im Verdacht, dass sie das gleiche Programm wie die Vereinigte Linke fördere. Im Dezember taucht der Redakteur Dr. Hippolyt Tauschinski auf, welcher der Zeitung ein weiteres großes Problem brachte. An der Zeitungsherausgabe beteiligte sich auch J. F. Lahn, Autor des zitierten Artikels in den „Mittheilungen".

Merkwürdige Jahre in der Geschichte der Zeitung stellt die Periode 1884–1888 dar. Die Bürger konnten zwischen zwei regionalen Zeitungen wählen. Weiterhin erschien die „alte" Leipaer Zeitung und parallel dazu Stopps Leipaer deutsche Zeitung. Die Leipaer hatten somit die Möglichkeit viermal wöchentlich die lokale Presse zu lesen! Stopps Leipaer deutsche Zeitung setzte dermaßen auf den deutschen Nationalismus, dass sie – selbst in dieser Region – ständig Schwierigkeiten mit Verboten und Beschlagnahmen hatte. Im Jahre 1885, als der 2. Jahrgang der Tetschener Reihe erschien, erreichte der Fall Tauschinski seinen Höhepunkt. Er musste die Redaktion des Blattes verlassen und wurde dem Druck ausgesetzt, aus der Stadt wegzuziehen. Im Jahre 1886 wurden die Ausfälle gegen Schneiders Partei fortgesetzt und die antitschechische und

antislawische Haltung der Zeitung gestärkt. 1887 präsentierte sich die DLZ nicht nur als eins der am meisten verbreiteten Blätter in Nordböhmen, sondern auch als eins der größten provinziellen Blätter in Österreich.

Ein interessanter Durchbruch kam im Jahre 1888, als es Stopp gelang, die Leipaer Konkurrenzzeitung zu beseitigen. Mit dem Kauf von Hamanns Druckerei besiegelte er die Niederlage der „guten alten Tante" und gab ab sofort die einzige regionale Zeitung unter dem erneuerten Titel Deutsche Leipaer Zeitung heraus. Leipa erhielt das Epitheton einer treudeutschen Stadt. In diesem Zusammenhang ist nicht uninteressant, die Entwicklung des Blatttitels zu verfolgen. Das Wochenblatt begann unter dem Titel „Böhmisch-Leipaer Anzeige-Blatt" (1850) zu erscheinen. Auch nach den Namensänderungen, zuerst „Böhmisch-Leipaer Wochenblatt" (1851) und später „Böhmisch Leipaer Anzeiger" (1863), blieb das Adjektiv „böhmisch" ein Bestandteil des Titels ununterbrochen fast 19 Jahre lang. Das Wort „böhmisch" wurde im Namen des Blattes im Jahre 1869 weggelassen, als die Zeitung als „Leipaer politisches Wochenblatt" umbenannt wurde. Mit dem Adjektiv „Leipaer" begann der Name der Zeitung weitere 19 Jahre lang, von 1869 bis 1888.

Übersetzt von Petra Sochová

VRAŽDA AGENTA STB JIŘÍHO DANEŠE-HRADECKÉHO ANEB DOHRA POLITICKÉHO PROCESU MILADA HORÁKOVÁ A SPOL. NA ČESKOLIPSKU

Kateřina Joklová

Kateřina Joklová: *The murder of the agent StB Jiří Daneš-Hradecký, Epiloque of the Political Trial Milada Horáková and the others in Česká Lípa*

The article attends to political trials of the 50s of the last century. Especially with the political trials with the so called terroristic group „Dr. Eduard Beneš". The organization was on trial in the cause Emil Weiland and the others and Josef Záleský and the others. The aim of this work is to recostruct this cause. The cause Emil Weiland and the others took place from 18th till 21st July 1950. The cause Josef Záleský and the others took place from 26th till 29th July 1950. Both causes were judged by one of the most important judge of the 50s Karel Trudák in Liberec. Investigators characterized the group like the terroristic organization, which tried to destroy the socialistic Establishment. The group were infiltrated by the agent of StB Jiří Daneš-Hradecký. The leader of the organization Bedřich Judytka realizated that this man is the agent. The group decided to murder him. Bedřich Judytka and Bohuslav Houfek were sentence to death. Nineteen people were sentenced to life imprisonment. The rest of punishments was from 9 till 25 years imprisonment. The defendants were sentence in the fabricated law-siut for treasonous aktivity, provoked by StB coworker.

ÚVOD

Politické procesy měly v každé diktatuře svou důležitou roli. Po únorovém převratu v roce 1948 se staly nedílnou součástí politického systému. Perzekuce měla stabilizovat nový politický systém, odstranit skutečné i domnělé odpůrce režimu a vyvolat ve společnosti atmosféru strachu. Představitelé politického systému uplatňovali zásadu, že právo je služkou moci a využívali ho k prosazení své politické linie. Svévolně a účelově

vykládali právní normy a tak zlikvidovali nezávislost soudů. Změny, ke kterým došlo, poznamenaly na několik desetiletí život každého člověka.

Proces s Miladu Horákovou měl v historii politických procesů klíčový význam. Šlo o největší politický proces v poúnorovém Československu. Při jeho konstruování se uplatnil sovětský vzor a role jednotlivých článků mechanismu výroby politických procesů se jasně vyhranila. Poprvé se také uplatnilo učení odpovědí podle vypracovaného scénáře přelíčení. Milada Horáková byla odsouzena k trestu smrti za vlastizradu. Byla popravena 27. června 1950 v Pankrácké věznici.[1/]

Jako reakce na tuto událost začaly po celé republice soudy s představiteli nekomunistických politických stran. Bezpečnostní komise ÚV KSČ naplánovala kolem 31 okrajových procesů v jedenácti krajích s předběžným počtem 446 obžalovaných.[2/] Plán byl splněn a dokonce i překonán. Celková bilance následných procesů byla: v 35 procesech Státní prokuratura žalovala 639 osob. Bylo uděleno 10 trestů smrti, 48 trestů těžkého žaláře na doživotí a další tresty vězení na celkem 7830 let. Zproštěno viny bylo jen 21 obžalovaných.[3/] Tyto tzv. okrajové procesy měly zdiskreditovat osoby na regionální úrovni a vyvolat ve společnosti pocit, že v republice působí organizovaná protistátní síť.

V libereckém kraji naplánovala bezpečnostní komise ÚV KSČ tři okrajové procesy, které měly proběhnout od 13. do 31. července 1950.[4/] Konkrétně šlo o procesy Emil Weiland a spol., Rudolf Škubal a spol. a Josef Záleský a spol. Těmito procesy ale perzekuce členů Československé strany národně socialistické neskončila. Docházelo k dalším lokálním procesům.

Tento článek se věnuje perzekuci členů takzvané teroristické skupiny *„Dr. Eduard Beneš"*, která podle vyšetřovatelů StB působila v roce 1949 na Českolipsku a Novoborsku. Křestní jméno prezidenta Beneše je Edvard. Vyšetřovatelé StB však jeho jméno zkomolili na Eduard. Takovéto chyby se v protokolech objevují velmi často. Členové skupiny byli souzeni ve dvou politických procesech – Emil Weiland a spol. a Josef Záleský a spol.

Vedení ilegální organizace *„Dr. Eduard Beneš"* bylo odsouzeno v politickém procesu Emil Weiland a spol. Podle vyšetřovatelů byla ilegální skupina bývalého poslance Národního shromáždění Emila Weilanda napojena na *„vedení záškodnického spiknutí Milady Horákové v Praze"*. Emil Weiland získával od ústředí v Praze pokyny pro ilegální činnost v severních Čechách. Liberecké vedení podle vyšetřovatelů vytvořilo teroristickou skupinu „Dr. Eduard Beneš", která prováděla sabotáže v okrese

Česká Lípa. Zbytek členů teroristické skupiny byl odsouzen v následném procesu Josef Záleský a spol., který se konal před Státním soudem v Liberci od 26. do 29. července 1950.

TERORISTICKÁ SKUPINA „Dr. EDUARD BENEŠ "

Členové teroristické skupiny „Dr. Eduard Beneš" byli souzeni ve dvou politických procesech – Emil Weiland a spol. a Josef Záleský a spol. Oba procesy proběhly před Státním soudem,[5] který zasedal v Parku kultury a oddechu v Lidových sadech v Liberci. V obou případech zastupovali státní prokuraturu Pavel Barbaš[6] a František Janda.[7] V čele soudu byl Karel Trudák,[8] jeden z nejvýznamnějších soudců spojených s politickými procesy v padesátých letech.

Proces Emil Weiland a spol. se konal od 18. do 21. července 1950. Obviněno bylo šestnáct osob, které tehdejší tisk charakterizoval jako nepřátele socialistického zřízení. Obvinění byli obžalobou rozděleni do čtyř základních skupin. První skupinou byli „reakční političtí profesionálové" Jaroslav Kolín a Emil Weiland.[9] Druhou skupinou byli „političtí prospěcháři" národní socialistka Růžena Košková a lidovci Miroslav Eminger, Jaroslav Drahokoupil, a Antonie Svobodová.[10] Třetí skupinou byli bývalí továrníci František Klápště a Karel Kopal.[11] Poslední skupinu tvořili „deklasovaní živlové, teroristé, vrahové a lupiči" Jaroslav Štadtherr, Bedřich Macek, Antonín Hošna, Bohuslav Houfek a Bedřich Judytka.[12] Další obžalovaní Antonín Beršík a Karel Flieger[13] byli v rozvržení opomenuti.[14] Z šestnácti obžalovaných bylo členy ilegální organizace „Dr. Eduard Beneš" osm – Bedřich Judytka, Bohuslav Houfek, Jan Přibyl, Antonín Hošna, Karel Fieger, Bedřich Macek, Karel Kopal a František Klápště.

Proces Josef Záleský a spol. se konal od 26. do 29. července 1950. Obžalováno bylo třicet jedna osob,[15] které byly obviněny z rozvracení lidově demokratické republiky. Obvinění pocházeli z různých sociálních vrstev od ženy v domácnosti Marie Bártíkové po vedoucího provozu národního podniku Velveta Josefa Sedláčka.

Vedení teroristické organizace bylo zatčeno již v prosinci 1949. Na základě jejich výpovědí byl v lednu 1950 vzat do vazby také zbytek skupiny. Zatčení byli internováni v liberecké vazební věznici, kde probíhal kolotoč výslechů.[16] Výslechy byly dlouhé, někdy trvaly celou noc a den. Vyšetřovatelé využívali fyzický a psychický nátlak. Vyšetřovaní byli opakovaně biti a kopáni až do bezvědomí, páleni cigaretou nebo jim byly

špendlíky vráženy pod nehty. Psychické týrání také nebylo výjimkou. Nejčastěji se jednalo o vyhrožování příslušníkům rodiny. Cílem těchto metod bylo člověka absolutně zlomit. František Klápště vypověděl o vyšetřovacích metodách StB toto: *„Při vyšetřování bylo se mnou zacházeno velmi hrubě, byl jsem několikrát tělesně týrán a zejména protokolace výslechů byla prováděna tím způsobem, že vyšetřující orgán moji výpověď koncipoval tím způsobem, že si do protokolu uvedl to, co chtěl sám, ačkoliv to nebyla pravda, a celý výslech se táhl tím směrem, že já jsem svou činností chtěl přivodit zvrat režimu v republice.* "[17] Antonín Hošna popsal fyzické týrání takto: *„Můj zdravotní stav není dobrý, trpím tuberkulózou varlat,*[18] *což je následkem nelidského zacházení při vyšetřování StB, neboť těmito jsem byl kopnut do přirození, následkem čehož jsem utrpěl uvedenou nemoc.*"[19] Fyzické násilí bylo pácháno i na ženách. Například Růženě Koškové bylo zlomeno horní patro, což zjistila až ve stáří.[20] Obžalovaným nebyla poskytnuta základní zdravotní péče, pokud byli zraněni. Důsledkem byly zdravotní problémy, které přetrvávaly i po propuštění z vězení.

ŽALOBA[21]

Obžalovaní byli souzeni za trestný čin velezrady[22] a vyzvědačství.[23] Bohuslav Houfek byl obviněn z trestného činu úkladné zjednané vraždy.[24] Bedřich Judytka, Jan Přibyl, Antonín Hošna, Zdeněk Seidl, Josef Záleský, František Celer, Oldřich Žák a Marie Bártíková byli obžalováni z trestného činu spoluviny na vraždě.[25] Bedřich Judytka, Jan Přibyl, Bohuslav Houfek byli obviněni z trestného činu loupeže[26] a Bedřich Macek ze zločinu spoluviny na loupeži.[27] Jaroslav Komárek byl obžalován z trestného činu zneužití moci služební[28] a přečin nedovoleného ozbrojování.[29]

Skupina byla podle vyšetřovatelů založena v červenci 1949 a dostala krycí jméno „Dr. Eduard Beneš". Skupina byla organizována podle vojenského způsobu. Přestože většina členů skupiny pocházela z Varnsdorfu, soustředila se jejich sabotážní činnost mezi obce Česká Lípa a Nový Bor.[30] Nejspíše se jednalo o krycí manévr, který měl odvést pozornost od místa bydliště většiny členů organizace.

Organizace údajně vznikla na popud Milady Horákové. Ta měla pověřit dr. Čuperu,[31] aby pro každý kraj našel důvěrníka, který by vedl evidenci osob nesouhlasících s režimem a shromažďoval nejrůznější informace.[32] JUDr. Bedřich Hostička[33] vypověděl před Státním soudem 4. června 1950, že důvěrníkem Libereckého kraje se stal Josef Artl, který umožnil spojení s bývalým zemským poslancem Jaroslavem Kolínem.[34] Jaroslav

Kolín dále kontaktoval Emila Weilanda, který dal údajně impuls k vytvoření teroristické skupiny „Dr. Eduard Beneš".[35]

Ilegální organizace „Dr. Eduard Beneš" byla vystavěna na podobném základě jako skupina bratří Mašínů. Jednalo se o ilegální skupinu založenou na vojenských principech, která si kladla za cíl změnu politického zřízení.[36] Jejich teroristická činnost údajně spočívala v organizované přípravě státního převratu. Podle vyšetřovatelů hromadili zbraně a střelivo. Pomocí vysílací stanice se snažili spojit se západními imperialistickými mocnostmi a sdělit jim počty stanic SNB a StB, závodních milicí a motorových vozidel. Podle obžaloby plánovali zbavit se vedoucích činitelů veřejného, hospodářského a politického života v okrese Česká Lípa. Příkazy údajně získávali od západního agenta.[37]

Podle obžaloby byl vůdcem teroristické skupiny Bedřich Judytka, který byl napojen na ústředí v Liberci.[38] Růžena Košková-Krásná tuto informaci odmítla. Při rozhovoru vypověděla, že členy organizace neznala a poprvé je viděla až před soudem.[39] Bedřich Judytka si vybral krycí jméno „Jana", později „Barbora". Svým zástupcem jmenoval Bohuslava Houfka, který ve skupině působil pod krycím jménem „Johana". Jan Přibyl měl obsluhovat vysílačku, kterou u sebe schovával Emil Wagner. Ostatní členové neměli přesně určené funkce. Většinou měli provádět sabotáže, shromažďovat informace a sbírat zbraně a střelivo.

Skupina se údajně scházela v dílně Antonína Hošny. Několik setkání mělo proběhnout v hostinci U Vágnera. Schůze organizace vedl velitel skupiny Bedřich Judytka, který také určoval její činnost.

Podle vyšetřovatelů donutil Bedřich Judytka všechny členy skupiny složit do jeho rukou tajnou přísahu, jejíž text sám vytvořil. Potom, co přísahu přečetl, k němu každý člen musel přistoupit, podat mu ruku a říci „přísahám". Všichni se tak zavázali k tomu, že budou poslouchat jeho příkazy a nikdy ho nezradí. Přísaha obsahovala klausuli: *„V případě tom, že někdo zradí, bude zastřelen a v těžším případě i členové jeho rodiny"*.[40]

Skupina prý pracovala podle tajných rozkazů „R1" a „R2". Tyto rozkazy obsahovaly rozvrhy teroristických činů. Bedřich Judytka při vyšetřování tvrdil, že rozkaz „R1" získal od agenta nepřátelské kontrarozvědky.[41]

Nejhrůznějším činem skupiny byla vražda pravděpodobného agenta StB Jiřího Daneše-Hradeckého.[42] Ten byl přiveden do bytu Antonína Hošny neznámým mužem. Prohlašoval o sobě, že je zahraniční spojkou a organizátorem „Katolické mládeže".[43] Jiří Daneš-Hradecký spolupracoval přímo s Bedřichem Judytkou, kterému přislíbil větší obnos peněz

od „Katolické mládeže". Za tímto účelem jel Bedřich Judytka s Jiřím Danešem-Hradeckým do Prahy, kde mělo být centrum organizace. V Praze peníze nezískal, což ho velmi popudilo.

Bedřich Judytka údajně získal informace, že Jiří Daneš-Hradecký byl pouze nastrčeným agentem StB. Na základě varování skupina hlasovala o tom, co udělat, a rozhodla se pro likvidaci nepohodlného muže. Růžena Košková-Krásná se dozvěděla o vraždě Jiřího Daneše-Hradeckého od spoluvězeňkyně Antonie Poršové.[44/] Ta jí vyprávěla o soudu, který s Jiřím Danešem-Hradeckým skupina zinscenovala. Zde se hlasovalo o jeho likvidaci. Členové skupiny jednohlasně odhlasovali zavraždění agenta. Pokud by jen jeden z nich byl proti, vražda by se neuskutečnila.[45/]

K vraždě došlo v pondělí 5. září 1949 na příkaz Bedřicha Judytky. Ten činem pověřil Bohuslava Houfka, Antonína Hošnu a Jana Přibyla. Vše lze rekonstruovat jen na základě výpovědi Jana Přibyla. Tato výpověď je ale ovlivněna tehdejšími vyšetřovacími metodami. Vyšetřovací spis popisuje situaci následovně.

Jan Přibyl se setkal v odpoledních hodinách s Bohuslavem Houfkem a Zdeňkem Seidlem, kteří mu oznámili, že se má večer setkat s Antonínem Hošnou. Společně měli odvézt automobilem Jiřího Daneše-Hradeckého do lesa, kde ho měl Bohuslav Houfek zastřelit. Jan Přibyl se následujícího dne dostavil k Antonínu Hošnovi, s kterým odjel jeho autem na vlakové nádraží do Svoru, kde se setkal s Bohuslavem Houfkem, Zdeňkem Seidlem a Jiřím Danešem-Hradeckým. Společně pak pokračovali v cestě po státní silnici na Nový Bor. Když přijeli k Borskému vrchu, odbočili vpravo na silnici směrem do lesa.

Při průjezdu lesem zastavil Antonín Hošna automobil v očekávání, že Jiří Daneš-Hradecký vystoupí a oni ho budou moci zastřelit. Jiří Daneš-Hradecký ale zůstal v autě, a tak pokračovali dál. Po chvíli opět Antonín Hošna zastavil a předstíral poruchu motoru. Všichni vystoupili, aby tlačili auto. Antonín Hošna uvedl automobil za vysokých obrátek do chodu, přičemž pustil spojku a auto tak poskočilo. V tomto okamžiku Bohuslav Houfek běžícího Jiřího Daneše-Hradeckého zezadu zastřelil pistolí, kterou měl po celou dobu v kapse kabátu.

Zdeněk Seidl a Jan Přibyl z místa činu utíkali za Hošnovým autem asi 100 metrů, kde vyčkali do příchodu Bohuslava Houfka. Rozhodli se na místo činu vrátit, aby ukryli mrtvolu. Tělo Jiřího Daneše-Hradeckého vhodili do příkopu a naházeli na něj větve stromů. Následně se opět z popudu Bohuslava Houfka k tělu vrátili. Bohuslav Houfek tělo Jiřího Daneše-Hradeckého svlékl a odvlekl ho k potoku, kde ho společně zahrabali.

Zavraždění agenta StB Jiřího Daneše-Hradeckého je velmi rozporuplná událost. Poválečná situace byla velmi chaotická. Lidé byli stále ovlivněni zážitky z války. Vlastnit v pohraničí zbraň nebylo nic neobvyklého. Politická situace se po únoru 1948 vyhrotila. Docházelo k masové represi a nebylo divu, že si někteří lidé připadali jako v občanské válce. Toto přesvědčení v jejich očích legitimizovalo použití násilí. Když se skupina dozvěděla, že je v jejich řadách tajný agent, uvědomovala si, jaké nebezpečí to pro ni znamená. Dostali se do situace „kdo z koho." Pokud by agenta nezlikvidovali, jejich činnost by byla odhalena a došlo by k jejich zatčení. Vražda se tak stala řešením bezvýchodné situace. Otázkou zůstává, zda je jejich jednání ospravedlnitelné. Dal jim strach o vlastní život právo vraždit?

Po tomto činu skupina v teroristických akcích pokračovala. Následovalo neúspěšné přepadení nákladního poštovního auta, které převáželo 5 500 000 Kčs. Tyto peníze měly být údajně využity k financování činnosti teroristické organizace, k zakoupení vysílací stanice a podpoře politických vězňů. Celou akci měl zorganizovat Bedřich Judytka a Bedřich Macek. Přepadení se účastnili Bedřich Judytka, Jan Přibyl, Bohuslav Houfek a Antonín Hošna.

Podle vyšetřovatelů proběhla loupež následovně. Dne 1. října 1949 mezi šestou a půl sedmou přepadli čtyři maskovaní pachatelé na státní silnici mezi obcemi Polevsko a Nový Bor nákladní auto ČSAD. Na místo činu se skupina dopravila černým automobilem BMW Antonína Hošny. Pachatelé zastavili svůj vůz na křižovatce za obcí Kytlice, kde si vyměnili poznávací značku. Když je předjelo auto ČSAD, opět se rozjeli a čekali na příhodné místo, kde by poštovní auto zastavili. Antonín Hošna oblečený v dlouhém koženém kabátě předstíral, že je silniční kontrola a zastavil terčíkem nákladní automobil. Jan Přibyl a Bohuslav Houfek vnikli do automobilu a vyhrožovali dvoučlenné posádce, Jaroslavu Šimečkovi a Karlu Vohánkovi, pistolemi. Následně je omámili přiložením vaty napuštěné chloroformem. K otevření trezoru chtěli použít kopii klíče, který měli k dispozici od Bedřicha Macka. Když zjistili, že kopie je nepoužitelná, pokusili se získat klíč od posádky vozu, ale nenalezli ho. Jejich činnost přerušili kolemjdoucí chodci.[46/] Bedřich Macek a Bedřich Judytka chtěli čin opakovat, ale Jan Přibyl a Bohuslav Houfek už neměli odvahu.

ROZSUDEK

Státní soud rozhodl o vině všech obžalovaných. Padly dva rozsudky smrti pro Bedřicha Judytku a Bohuslava Houfka. Jan Přibyl, Antonín Hošna, Bedřich Macek, Jaroslav Štadtherr, Emil Weiland, Josef Záleský, František Celer, Oldřich Žák, Jan Babčický, Augustin Dudych, Antonín Batlička, Bedřich Kučera, František Pálek, Ladislav Karda, Marie Bártíková, Anna Mašková, Bohuslav Koblasa, Jan Pohlreich, Petr Kouba, Miroslav Eichler a Emil Wagner byli odsouzeni k trestu odnětí svobody na doživotí.[47/] Další tresty odnětí svobody se pohybovaly od 9 do 25 let.[48/] Do trestu byla odsouzeným započítána doba strávená ve vazbě.[49/] Obžalovaným byly uloženy také peněžní tresty ve výši od 10 000 do 150 000 Kčs[50/] a museli nahradit náklady na trestní řízení a individuální náklady na výkon trestu.[51/] Byli zbaveni čestných práv občanských na 10 let[52/] byl jim zkonfiskován[53/] veškerý majetek.[54/]

Proti rozsudku se odvolali František Klápště, Karel Kopal, Antonie Svobodová, Bedřich Judytka, Bohuslav Houfek, Ladislav Karda, Marie Bártíková, Vladimír Hrdina, Jakub Častoral, Emil Wagner, Josef Zvolánek, Anna Mašková, Helena Capoušková, Josef Hybner, Bohuslav Koblasa, Jiří Kabíček, Miroslav Eichler a Horst Kalkovský. Ostatní odsouzení rozsudek přijali. Odvolací soud k procesu Emil Weiland a spol. se konal 29. srpna 1950. Odvolání nakonec podala také Růžena Košková. Její odvolání bylo prohlášeno za nevhodné a neodůvodněné, protože trest přijala. Bylo tedy odmítnuto.[55/] Růžena Košková-Krásná v rozhovoru uvedla, že možnost odvolání odmítla, protože jí nebylo přesně řečeno, na co kývla.[56/] Nejvyšší soud v Praze projednával odvolání k procesu Josef Záleský a spol. 23. května 1951.[57/] Oba odvolací soudy potvrdily rozhodnutí Státního soudu v plném rozsahu[58/] a odvolání zamítly.

Den po vynesení rozsudku byli všichni odsouzení odvezeni do věznice na Pankráci v Praze. Měli být ve vazbě odděleně, protože rozsudek nad skupinou ještě nenabyl právní moci.[59/] Během eskorty na Pankrác však byli pohromadě. Atmosféra v antonu byla velmi stísněná. Odsouzení měli zakázáno komunikovat a nevěděli, kam jsou převáženi. Rozděleni byli až po příjezdu do věznice.[60/] Bohuslav Houfek a Bedřich Judytka byli popraveni 18. prosince 1950 ve věznici na Pankráci v Praze. Jasným příkladem zrůdnosti tehdejší justice je, že v době, kdy byl Bohuslav Houfek převážen k vykonání trestu smrti na Pankrác, bylo v jeho průvodních dokumentech zaznamenáno špatné křestní jméno, a to Jaroslav.[61/]

ZÁVĚR

Jedním z typických znaků padesátých let dvacátého století v Československu se stala s nástupem nového režimu perzekuce nepohodlného obyvatelstva. Toto pronásledování s sebou přineslo řadu politických perzekucí.

Cílem práce bylo na základě analýzy pramenného materiálu zrekonstruovat procesy se členy *„teroristické skupiny Dr. Eduard Beneš."* Přestože šlo o takzvané okrajové procesy, vykazují procesy Emil Weiland a spol. a Josef Záleský a spol. charakteristické znaky monstrprocesu jako je veřejné zasedání, propagace tiskem a mobilizace mas.

Díky dochovanému materiálu je prokazatelné, že procesy proběhly na základě politické objednávky KSČ. K dispozici je rozhodnutí Krajské bezpečnostní pětky, ze kterého je patrné, že rozhodnutí o trestech smrti pro Bedřicha Judytku a Bohuslava Houfka padlo již sedm měsíců před konáním hlavního líčení.[62/]

Souzeno bylo 47 osob (7 žen, 40 mužů), které byly tiskem charakterizovány jako nepřátelé lidově demokratického zřízení. Obžalovaní byli nuceni přiznat se k trestné činnosti pod fyzickým a psychickým nátlakem. Na základě prostudovaného materiálu usuzuji, že ilegální činnost skupiny byla vyprovokována agenty StB. Emil Weiland započal svou „podvratnou" činnost na základě dopisů Josefa Kühnela, který byl chycen v akci Kameny.[63/] StB tak od počátku činnost ilegální organizace monitorovala. V pomocných „teroristických" skupinách působili agenti StB Jiří Daneš-Hradecký[64/] a Václav Veselý.[65/] Činnost Jiřího Daneše-Hradeckého byla Bedřichem Judytkou odhalena, což vedlo k jeho likvidaci. Šlo o zoufalý pokus obžalovaných zachránit se před odhalením a následným zatčením. Václav Veselý, přestože byl podle výpovědi Jaroslava Štadtherra z listopadu 1956 jedním z nejaktivnějších členů ilegální organizace, nebyl souzen v procesu Emil Weiland a spol. ani se skupinou „Jan Roháč z Dubé."

Po často dramatické době výslechů a traumatickém procesu následoval výkon trestu. Podmínky ve věznicích byly otřesné. Vězni neměli dostatek jídla a o hygieně se nedá prakticky mluvit. To bylo velmi nepříjemné hlavně pro ženy, které neměly k dispozici ani základní hygienické potřeby jako vložky. Vězení znamenalo těžkou manuální práci, hladovění, zimu, nulovou hygienu, stále hrozící korekci, ustavičné ponižování a znelidšťování. Psychické týrání spočívalo často v neodevzdávání pošty od členů rodiny, zákazu či odkladu návštěv, stálé hrozbě útlaku rodinných příslušníků a často i v přímém nátlaku na rozvod. Kontakt s okolním světem

byl značně omezený. Všechny tyto metody měly vést k sociální izolaci vězně, který pak byl mnohem lépe ovladatelný.[66] Růžena Košková vzpomínala na to, že se k nim bachařky chovaly jakoby ani nebyly lidské bytosti.[67]

Odsouzené ženy byly vězněny v ženské věznici v Pardubicích. Muži byli internováni ve věženích a pracovních táborech po celém Československu. Prošli například věznicemi v Leopoldově, Valdicích, Mírově, NPT Příbrami a NPT Ostrov.

Většina odsouzených byla propuštěna na amnestii prezidenta republiky 9. května 1960.[68] Posledními propuštěnými vězni ze skupiny „Dr. Eduard Beneš" byli Antonín Hošna a Bedřich Macek, kteří opustili vězení na základě rozhodnutí Okresního soudu v Trnavě v roce 1964.

Propuštění na svobodu neznamenalo ukončení represe. Oběti politické perzekuce byly poznamenány dlouhodobě. Soudní druhy perzekuce jako zkušební doba nebo ztráta občanských práv nebyly tím nejhorším, s čím se mohli bývalí vězni setkat. Praktické zpětné začlenění do společnosti bylo vlastně úplně znemožněno. Nejen že byli neustále sledováni spolupracovníky StB, ale museli se vyrovnat s otřesnými zážitky z vězení. Svět se během doby jejich věznění změnil. Političtí vězni se museli přizpůsobit novému rytmu života.

Odsouzení nebyli za svou vinu trestáni sami, ale s celou rodinou a přáteli. Důvodem byl předpoklad, že i oni nebyli režimu nakloněni. Jejich problémy začaly již v době uvěznění příbuzných. Na manželky byl vyvíjen nátlak, aby se se svými muži rozvedly. Tlak byl tak silný, že tak některé učinily. Například Libuše Přibylová, manželka Jana Přibyla odsouzeného v procesu Emil Weiland a spol., opustila svého muže krátce po jeho odsouzení. Příbuzným bylo znemožněno studovat a později pracovat v zaměstnání odpovídající jejich kvalifikaci. Například sestra Růženy Koškové-Krásné byla vyhozena ze studia praktické medicíny na základě špatného kádrového posudku. Rodinám vznikla také finanční újma. Obžalovaní museli zaplatit výlohy soudního líčení, vysoké peněžní tresty a často jim byl zkonfiskován veškerý majetek. Rodiny se tak dostaly do situace, kdy ztratily střechu nad hlavou. V nejhorších případech zkonstruovala komunistická strana procesy také s nimi. Brzy po odsouzení Emila Weilanda byla obviněna jeho manželka Milada. Také František Judytka, bratr popraveného Bedřicha Judytky, byl obviněn z organizování protistátní skupiny.

Teprve pádem komunistického režimu v roce 1989 byly vytvořeny podmínky pro plnou rehabilitaci politických vězňů, a to zákonem č. 119

z roku 1990, kdy odsouzení nabyli plné rehabilitace jak morální, tak majetkové. Ne všichni se jí ale dožili.

Procesy s nekomunistickými politickými stranami nejsou v dnešní době kompletně zpracovány. Odborná literatura se věnuje hlavně procesu s Miladou Horákovou a spol., který měl celostátní význam. Veřejnost tak často získává pocit, že monstrprocesy probíhaly pouze v Praze. S procesy, které nesly znaky monstrprocesů, se ale můžeme setkat i mimo hlavní město. Okrajové procesy byly často doprovázeny nejen silnou mediální propagandou, ale také rezolucemi občanů žádajících tvrdé potrestání viníků. Studium těchto procesů má velký význam nejen pro regionální dějiny, ale také pro pochopení komplexního fungování mechanismu výroby politických procesů v 50. letech.

POZNÁMKY

1/ Více k procesu s Miladou Horákovou a spol. např. Kaplan, Karel: Největší politický proces M. Horáková a spol., Praha 1995.
2/ Kaplan, Karel: Největší politický proces M. Horáková a spol., Praha 1995, s. 170.
3/ Tamtéž, s. 172.
4/ Tamtéž, s. 299.
5/ Státní soud vznikl v roce 1948 a soudil zvláště závažné trestné činy podle zákona číslo 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Státní soud zanikl v roce 1953. Za svou krátkou dobu činnosti se stal jednou z nejúčinnějších institucí bojujících v tzv. zostřeném třídním boji.
6/ Dr. Pavel Barbaš je uváděn v Organizační struktuře a personálním obsazení Státní prokuratury a Státního soudu, generální prokuratury a nejvyššího soudu pro věci Státní prokuratury a Státního soudu a jiné organizační a personální záležitosti související s těmito prokuraturami a soudy jako vedoucí II. oddělení státního prokurátora pod vedením náměstkyně prokurátora a vedoucí správního oddělení dr. Ludmily Matušínské. Dále je veden jako prokurátor Generální prokuratury pro věci Státní prokuratury a státního soudu. Viz: Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena – Babka, Lukáš: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech (díl II.), Praha 2004, s. 48, 60, 121.
7/ František Janda byl posluchač I. běhu jednoroční Právnické školy pracujících u Ministerstva spravedlnosti v Praze (1. 12. 1948–30. 11. 1949), původním zaměstnáním zámečník. Je uváděn v Organizační struktuře a personálním obsazení Státní prokuratury a Státního soudu, generální prokuratury a nejvyššího soudu pro věci Státní prokuratury a Státního soudu a jiné organizační a personální záležitosti související s těmito prokuraturami a soudy v VII. oddělení státního prokurátora pod vedením Dr. Ervína Munka pod vedením náměstkyně prokurátora a vedoucí správního oddělení dr. Ludmily Matušínské. Viz: Tamtéž, s. 49.
8/ Dr. Karel Trudák byl v čele soudního senátu v procesu Milada Horáková a spol. Je uveden v seznamech zaměstnanců Nejvyššího soudu ke dni 1. 5. 1950 jako soudce

státního soudu. V seznamech obsazení Nejvyššího soudu k 17. 5. 1950 je veden jako soudce z povolání u Státního soudu a přednosta politického prezidia. V seznamu prokuratury a soudcovských kádrů pro mimořádné procesy ze 7. 3. 1952 je veden jako soudce pro mimořádné procesy v Českých zemích se speciálním politickým výcvikem. Působil u soudu v letech 1950 a 1951. Viz: Tamtéž, s. 33, 35, 42.

9/ Jaroslav Kolín – narozen 16. 1. 1914 Gračanoca, Jugoslávie, posledně bytem Liberec, lidovec. Emil Weiland – narozen 27. 10. 1896 Plzeň, posledně bytem Liberec, národní socialista.

10/ Růžena Košková – narozena 22. 6. 1921 Český Dub, posledně bytem Liberec, národní socialistka. Miroslav Eminger – narozen 16. 2. 1919 Gorná Orebice, Bulharsko, posledně bytem Liberec, lidovec. Jaroslav Drahokoupil – narozen 9. 11. 1915 Dymokury, posledně bytem Jablonec nad Nisou, lidovec. Antonie Svobodová – narozená 16. 6. 1902 Praha, posledně bytem Praha, lidovec.

11/ František Klápště – narozen 1. 5. 1906 Vrátno, posledně bytem Železný Brod. Karel Kopal – narozen 20. 12. 1904 Turnov, posledně bytem Přepeře.

12/ Jaroslav Štadtherr – narozen 8. 7. 1898 Koberovy, posledně bytem Rychnov. Bedřich Macek – narozen 23. 11. 1902 Nový Hradec, posledně bytem Smiřice. Antonín Hošna – narozen 12. 8. 1914 Sedlčany, posledně bytem Varnsdorf. Bohuslav Houfek – narozen 17. 5. 1919 Heřmanův Městec, posledně bytem Varnsdorf. Bedřich Judytka – narozen 13. 5. 1913 Postřižín, posledně bytem Horní Jindřichov.

13/ Antonín Beršík – narozen 10. 11. 1899 Česká Třebová, posledně bytem Jablonec nad Nisou. Karel Flieger – narozen 13. 2. 1895 Bystřice pod Hostýnem, posledně bytem Vysoké Mýto.

14/ Kočová, Kateřina: Paměť Liberecka I. – Příběh Růženy Koškové – Krásné. In: Fontes Nissae – Prameny Nisy, Regionální historický sborník V., Liberec 2004, s. 274–275.

15/ Josef Záleský – narozen 11. 1. 1916 v Ostřetíně, posledně bytem Varnsdorf. František Celer – narozen 27. 12. 1919 Tuněchovice, posledně bytem Varnsdorf. Oldřich Žák – narozen 21. 2. 1922 Jizerní Vtelno, posledně bytem Varnsdorf. Zdenko Seidl – narozen 23. 2. 1930 Praha – Ďáblice, posledně bytem Varnsdorf. Jan Babčický – narozen 2. 2. 1921 Horní Podhájí, posledně bytem Jablonec nad Nisou. Jaroslav Komárek – narozen 13. 6. 1919 Žitština, posledně bytem Liberec. Augustin Dudych – narozen 3. 10. 1911 Trstenice, posledně bytem Jablonec nad Nisou. Antonín Batlička – narozen 19. 6. 1920 Praha, posledně bytem Varnsdorf. Bedřich Kučera – narozen 18. 7. 1918 Librichovice, posledně bytem Varnsdorf. František Pálka – narozen 23. 1. 1921 Kročechlavy, posledně bytem Varnsdorf. Josef Sedláček – narozen 14. 6. 1921 Praha, posledně bytem Varnsdorf. Václav Vyskočil – narozen 30. 7. 1912 Svěcená, posledně bytem Chomutov. Ladislav Karda – narozen 4. 10. 1912 Stráž nad Nežárkou, posledně bytem Varnsdorf. Marie Bártíková – rozená Dlasková, narozena 3. 9. 1918 Varnsdorf, posledně bytem Rumburk. Irma Tilischusová – rozená Vizová, narozena 24. 5. 1925 Předboře, posledně bytem Varnsdorf. Marie Maternová – rozená Křišelová, narozen 15. 7. 1914 Varnsdorf, posledně bytem Varnsdorf. Vladimír Hrdina – narozen 17. 11. 1924 Jablonec nad Nisou, posledně bytem Jablonec nad Nisou. Jakub Častoval – narozen 1. 3. 1909 Hartoky SSSR, posledně bytem Rumburk. Emil Wagner – narozen 25. 3. 1914 Gross–Schönn Německo, posledně bytem Varnsdorf. Josef Zvolán – narozen 26. 8. 1910 Peršík, posledně bytem Horní Podluží. Anna Mašková – rozená Červenková, narozena 14. 3. 1928 Třebusice, posledně bytem Dolní Podluží. Helena Capoušková – narozena 3. 6. 1928

Velké Žernoseky, posledně bytem Dolní Podluží. Jaroslav Rimkevič – narozen 2. 7. 1923 Ráj, posledně bytem Horní Podluží. Josef Hýbner – narozen 26. 3. 1900 Kobylce, posledně bytem Turnov. Bohuslav Koblasa – narozen 24. 1. 1921 Nové Pavlovice, posledně bytem Liberec. Jiří Kabíček – narozen 29. 8. 1919 Jistebnice, posledně bytem Jablonné v Podještědí. Jan Pohlreich – narozen 30. 10. 1915 Vídeň, posledně bytem Varnsdorf. Petr Kouba – narozen 6. 6. 1921 Prachatice, posledně bytem Jiříkovice. Miroslav Eichler – narozen 30. 1. 1923 Mladá Boleslav, posledně bytem Jiříkov. František Kubát – narozen 21. 2. 1912 Dobrá Voda, posledně bytem Jiříkov. Horst Malkovsky – narozen 4. 8. 1930 Varnsdorf, posledně bytem Dolní Podluží.

16/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora PST 1 994-50.

17/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis generálního prokurátora T 0268-50. Výpověď Františka Klápštěho. Protokol z 29. listopadu 1956, vedený prokurátorem Plickem, zapsán zapisovatelkou Šnajdrovou, se konal ve věznici Leopoldov. Protokol byl veden za účelem přezkoumání žádosti o revizi rozsudku z roku 1950.

18/ Tuberkulóza varlat je druh mimoplicní tuberkulózy. Jde o zánětlivé onemocnění, které se šíří krví. Často je následkem neléčené tuberkulózy plic. Velmi špatně se hojí. Neléčená se projevuje navenek kožními výrůstky.

19/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis generálního prokurátora T 0268-50. Výpověď Antonína Hošny. Protokol z 29. listopadu 1956, vedený prokurátorem Plickem, zapsán zapisovatelkou Šnajdrovou, se konal ve věznici Leopoldov. Protokol byl veden za účelem přezkoumání žádosti o revizi rozsudku z roku 1950.

20/ Rozhovor s Růženou Krásnou 1. 2. 2007.

21/ Pokud není uvedeno jinak, informace pochází z vyšetřovacího spisu 957075 MV, Archiv bezpečnostních složek.

22/ Podle § 5 odst. 2, odst. 1 lit. c), odst. 3 lit. b) Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb. Jaroslav Štadtherr, Bedřich Judytka, Bohuslav Houfek, Jan Přibyl, Antonín Hošna též podle § 1 odst. 3 lit. c) téhož zákona.

23/ Podle § 5 odst. 1 Zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb.

24/ Podle § 134 č. 1 a 3 tr. zák.

25/ Podle § 5, 134, 135 č. 1 a 3, 136 tr. zák.

26/ Podle § 190, 192, 193 tr. zák.

27/ Podle § 5, 190, 192, 193 tr. zák.

28/ Podle § 360 vojenského tr. z. v souběhu podle § 100 tr. z.

29/ Podle § 29 odst. 1a) z. č. 231/48 Sb.

30/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora PST 1 994-50.

31/ Dr. Čupera byl členem Československé strany národně socialistické. Patřil do tzv. politické šestky, v jejímž čele byla Milada Horáková. Politická šestka fungovala jako koordinační a autoritativní ústředí strany. Prokurátor ho navrhl jako svědka v procesu Milada Horáková a spol. Svědčil šestého dne procesu. Následně byl odsouzen v jednom z okrajových procesů na doživotí.

32/ Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice Horáková a společníci, Praha 1950, s. 42.

33/ Bedřich Hostička, narozen 9. dubna 1914 v Praze. Působil jako poslanec za Československou stranu lidovou. Souzen v procesu s Miladou Horákovou a spol. a odsouzen k trestu odnětí svobody na 28 let.

34/ Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice Horáková a společníci, Praha 1950, s. 163.

35/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora PST 1 994-50.
36/ Více ke skupině bratří Mašínů např. In: Němeček, Jan: Mašínové: Zpráva o dvou generacích, Praha 1998 nebo Rambousek, Ota: Jenom ne strach, Praha 1990.
37/ Archiv Bezpečnostních složek, Návrh Krajské bezpečnostní pětky KV KSČ Liberec, archivní spis 310-23-1/98-100.
38/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora Or. I/5 62/50.
39/ Rozhovor s Růženou Koškovou-Krásnou vedený 15. 4. 2008.
40/ Archiv bezpečnostních složek, Vyšetřovací spis archivní číslo 957075 MV.
41/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora PST 1 994-50.
42/ Jiří Daneš-Hradecký byl nejspíše agent StB. V seznamech agentů StB zveřejněných na internetových stránkách Ministerstva vnitra bylo nalezeno jméno Jiří Hradecký čtyřikrát. Krycí jména jsou Tondy, Kuličky, Ivan a Sportovec. www.mvcr.cz/stb/stb3.xsl
43/ Katolická mládež byla náboženská organizace zaměřená na výchovu mladých lidí. Sdružení Katolická mládež bylo v roce 1948 zrušeno. Jeho činnost pokračovala v ilegalitě. Členové se věnovali například šíření zakázaných církevních tiskovin. Více např. In: Kaplan, Karel: Stát a církev v Československu v letech 1948–1953, Brno 1993.
44/ Antonie Poršová byla odsouzena v procesu se skupinou „Jan Roháč z Dubé" k odnětí svobody na 20 let.
45/ Rozhovor s Růženou Koškovou-Krásnou vedený 15. 4. 2008.
46/ Podle výpovědi Jana Přibyla šlo o cyklisty.
47/ Podle § 114 odst. 1 zák. č. 319/48 Sb.
48/ Podle § 1 odst. 3 zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48Sb. Kromě Antonie Svobodové všichni se zřetelem na ustanovení § 34 tr. zák., § 113 zák. č. 319/48 Sb.
49/Podle § 55 lit. a) tr. zák.
50/ Podle § 47 zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb.
51/ Podle § 389 tr. ř.
52/ Podle § 52 zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb.
53/ Podle § 48 zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb.
54/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora k procesu Emil Weiland a spol. PST 1 994-50 a spis státního prokurátora k procesu Josef Záleský a spol. Or. I/5 62/50.
55/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis generálního prokurátora T 0268-50.
56/ Rozhovor s Růženou Koškovou-Krásnou vedený 1. 2. 2007.
57/ Národní archiv Praha, Státní soud Praha, Spis státního prokurátora Or. I/5 62/50.
58/ Podle § 95 odst. 1 zák. č. 319/48 Sb.
59/ Právní moci nabyl rozsudek až 25. července 1950.
60/ Rozhovor s Růženou Koškovou-Krásnou 1. 2. 2007.
61/ Záznam o popravě Houfka a Judytky nalezneme na http://www.totalita.cz/seznamy/popravy.php. Uvedeni jsou i ve spisu Liška, Otakar a kol.: Vykonané tresty smrti v Československu 1918–1989. Sešity 2., Praha 2001, s. 66, 180, 214, 233 (u Houfka jsou uvedena dvě křestní jména – Bohuslav, Bohumil). Zápis o vykonání popravy nalezneme i na pamětní desce památníku Pankrác.
62/ Dochovalo se rozhodnutí Krajské bezpečnostní pětky v případu Emil Weiland a spol. Krajská bezpečnostní pětka rozhodla o trestech smrti pro Bedřicha Judytku

a Bohuslava Houfka několik měsíců před konáním hlavního líčení. Archiv bezpečnostních složek, spis Krajské bezpečnostní pětky archivní číslo 310-23-1/98-100 s. 99.

63/ Akce Kameny nebo také Kámen byla provokativní metoda KSČ zaměřená proti osobám, které chtěly po únorovém převratu odejít do exilu. Když uprchlíci přešli falešnou hranici, byli zadrženi tajnými agenty StB, kteří se vydávali za příslušníky cizí kontrarozvědky. Následně byli převezeni do falešné úřadovny polního důstojníka CIC, kde byli vyslýcháni. Po výslechu byli odváděni do uprchlického tábora, přitom ale „zabloudili" na území Československa a byli zatčeni. Více např. In: Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: Komunistický režim a politické procesy v Československu, Brno 2001.

64/ Jiří Daneš-Hradecký působil ve skupině „Dr. Eduard Beneš."

65/ Václav Veselý působil ve skupině „Jan Roháč z Dubé."

66/ Gaďourek, Ivan – Nehněvsi, Jiří: Žalářování, pronásledování a zneuznání, Brno 1997.

67/ Rozhovor s Růženou Koškovou-Krásnou vedený 1. 2. 2007.

68/ Šlo o amnestii prezidenta republiky Antonína Novotného při příležitosti patnáctého výročí osvobození Rudou armádou 9. května 1945. Zkušební doba byla stanovena na 10 let. V této době mohl být vězeň znovu zatčen a bez soudního líčení znovu uvržen do vazby.

LITERATURA A PRAMENY

Archivní prameny

Národní archiv Praha, Spis státního prokurátora PST 1 994-50.
Národní archiv Praha, Spis generálního prokurátora T 0268-50.
Národní archiv Praha, Spis státního prokurátora Or. I/5 62/50.
Archiv Bezpečnostních složek Ministerstva vnitra, Vyšetřovací spis 957075 MV.
Archiv Bezpečnostních složek Ministerstva vnitra, Rozhodnutí Krajské bezpečnostní pětky archivní spis 310-23-1/98-100.

Orální historie

Rozhovory s Růženou Koškovou-Krásnou 2. 1. 2007, 15. 4. 2008.

Tisk

Rudé právo 1950
Stráž Severu 1950

Online dokumenty

www.mvcr.cz/stb/stb3.xsl
http://www.totalita.cz/seznamy/popravy.php
http://www.mvcr.cz/policie/udv/sesity/sesit9/justice2.doc

Literatura

Bursík, Tomáš: Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!, Praha 2006.
Dvořáková, Zora: Z letopisů třetího odboje, Praha 2002.

Gaďourek, Ivan – Nehněvsi, Jiří: Žalářování, pronásledování a zneuznání, Brno 1997.
Hejl, Vilém: Zpráva o organizovaném násilí, Praha 1990.
Ivanov, Miroslav: Justiční vražda aneb smrt Milady Horákové, Praha 1991.
Kaplan, Karel: K politickým procesům v Československu 1948–1954, Praha 1994.
Kaplan, Karel: Nebezpečná bezpečnost, Brno 1999.
Kaplan, Karel: Největší politický proces: „M. Horáková a spol.“, Praha 1995.
Kaplan, Karel – Paleček, Pavel: Komunistický režim a politické procesy v Československu, Brno 2001.
Kočová, Kateřina: Paměť Liberecka I. – Příběh Růženy Koškové-Krásné. In: Fontes Nissae Prameny Nisy Regionální historický sborník V., Liberec 2004, s. 272–293.
Málek, Jiří: Případ Kühnel. In: Masarykův lid, ročník XIII, číslo 2, červenec 2007, s. 16–17.
Němeček, Jan: Mašínové: Zpráva o dvou generacích, Praha 1998.
Vaněk, Miroslav: Orální historie. Metodické a technické postupy, Olomouc 2003.
Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena – Babka, Lukáš: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech II., 2004.

Tab. 1. Tresty odsouzených v procesech se členy skupiny „Dr. Eduard Beneš“

JMÉNO	VÝŠE TRESTU	JMÉNO	VÝŠE TRESTU
Bedřich Judytka	trest smrti	Emil Wagner	doživotí
Bohuslav Houfek	trest smrti	Karel Fieger	25 let
Jan Přibyl	doživotí	František Klápště	25 let
Antonín Hošna	doživotí	Josef Sedláček	25 let
Bedřich Macek	doživotí	Jaroslav Rimkovič	25 let
Josef Záleský	doživotí	Vladimír Hrdina	25 let
František Celer	doživotí	Václav Vyskočil	25 let
Oldřich Žák	doživotí	Irma Tolischusová	25 let
Jan Babčický	doživotí	Jiří Kabíček	25 let
Augustin Dudych	doživotí	František Kubát	23 let
Antonín Batlička	doživotí	Marie Maternová	22 let
Bedřich Kučera	doživotí	Jakub Častoval	20 let
František Pálek	doživotí	Josef Hybner	20 let
Ladislav Karda	doživotí	Helena Capoušková	20 let
Marie Bártíková	doživotí	Karel Kopal	18 let
Anna Mašková	doživotí	Zdeněk Seidl	18 let
Bohuslav Koblasa	doživotí	Hosrt Kalkovský	18 let
Jan Pohlreich	doživotí	Josef Zvolánek	15 let
Petr Kouba	doživotí	Jaroslav Komárek	9 let
Miroslav Eichler	doživotí		

RESUMÉ

Der Mord an den StB-Agent Jiří Daneš-Hradecký; der Epilog von dem politischen Prozess Milada Horáková und Partner in Česká Lípa

Kateřina Joklová

Der Artikel beschäftigt sich mit der politischen Prozesse aus den fünfzigeren Jahren des vergangenen Jahrhuderts. Konkrete die politischen Prozesse mit der sogennant terroristische Gruppe „Dr. Eduard Beneš". Die Organisation wurde in zwei Causas geurteil – Emil Weiland und Partner aud Josef Záleský und Partner. Das Ziel der Arbeit ist diese Causas zu rekonstruieren. Der Fall Emil Weiland und Partner hat vom 18. bis 21. Juli 1950 stattgefunden. Der Fall Josef Záleský und Partner hat vom 26. bis 29. Juli 1950 stattgefunden. Die beide Prozesse wurden mit einer der wichtigsten Richter aus den fünfzigeren Jahren Karel Trudák in Liberec. Die Ermittlungsbeamten haben die Gruppe wie terroristische Organisation charakterisiert, welche mochte die sozialistische Regierung kaputtmachen. Die Gruppe wurde von den StB-Mitarbeitern Jiří Daneš-Hradecký herausgefordet. Der Leiter von der Organisation Bedřich Judytka hat festgestellt, dass diese Mann der StB-Agent ist. Die Gruppe hat sich zu dem Mord entschieden. Bedřich Judytka und Bohuslav Houfek wurden zum Tode verurteilt. Neunzehn Leute wurden auf Lebendauer verurteilt. Der Rest der Strafe war von 9 bis 25 Jahre. Die Beklagten wurden wegen Staatsschutzdelikt verurteilt.

Übersetzt von K. Joklová

MONITORING TESAŘÍKA ALPSKÉHO V RALSKÉ PAHORKATINĚ

Lukáš Čížek – Pavel Pokluda – David Hauck – Oldřich Roztočil – Miroslav Honců

Mgr. Lukáš Čížek, Ph.D., Entomologický ústav, BC AV ČR a Přírodovědecká fakulta JČU, Branišovská 31, 370 05 Č.Budějovice, e-mail: cizek@entu.cas.cz
Bc. Pavel Pokluda, Přírodovědecká fakulta JČU, Branišovská 31, 370 05 Č.Budějovice, e-mail: pokludapaja@seznam.cz
David Hauck, Slavíčkova 12, 602 00 Brno, e-mail: dhauck@seznam.cz
Oldřich Roztočil, Český svaz ochránců přírody Aron ZO 31-06 Havířská 1993, 470 01 Česká Lípa
RNDr. Miroslav Honců, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa, e-mail: Honcu@muzeum.clnet.cz

Lukáš Čížek – Pavel Pokluda – David Hauck – Oldřich Roztočil – Miroslav Honců: *Monitoring of the Alpine Longhorn (Rosalia alpina, Coleoptera, Cerambycidae) in the Ralsko upland.*

The paper summarizes the preliminary results of a monitoring of the last population of the Alpine Longhorn (*Rosalia alpina*) in Bohemia. A mark-recapture study was performed in the Ralská pahorkatina upland near Doksy (Nothern Bohemia) on the hills Malý and Velký Bezděz and Slatinné vrchy. 598 individuals were marked and 316 recaptures were recorded.

Migrations among the three localities were recorded, which indicate the high mobility of *R. alpina* adults and suggests a metapopulation of the target species inhabiting a large area. Open to semi-open stands of old beech trees are the most preferred habitats of this species in the Ralská pahorkatina upland. The existence of this „priority species" explicitly protected by the EU Habitats Directive is threatened by continuing clearcuts and the replacement of beech stands by conifer plantations.

Key words: Alpine Longhorn (*Rosalia alpina*), Coleoptera, Cerambycidae, habitat preference, monitoring, Ralská pahorkatina, Northern Bohemia, Czech republic.

Úvod

Tesařík alpský je v ČR zvláště chráněným druhem v kategorii kriticky ohrožený (Příloha č. III vyhlášky ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb.). Je rovněž chráněn legislativou EU (Směrnice o stanovištích; přílohy II. a IV.) v rámci soustavy NATURA 2000, a to jako prioritní druh (Council of the European Communities 1992). Rovněž v červeném seznamu ohrožených bezobratlých ČR (Farkač et al. 2005), je veden jako kriticky ohrožený druh (CE = critically endagerend). Tesařík alpský obývá střední a jižní Evropu (Sama 2002), kde se vyskytuje od nížin do hor (Čížek et al. 2009). Jeho současné rozšíření je silně fragmentováno (Binner & Bussler 2006), v Německu přežívá pouze na jihu (Bense 2002), v Polsku pouze v Karpatech, ačkoli dříve obýval nerůznější oblasti země (Starzyk 2004). Situace je lepší v Rakousku, Švýcarsku a na Slovensku, kde je v Alpách a Karpatech areál tesaříka alpského fragmentován méně (Sláma 1998; Gepp 2002; Duelli & Wermelinger 2005; Jendek & Jendek 2006). Mezi hlavní živné dřeviny ve střední Evropě patří buk lesní, ale využívá i jilmy, javory a další dřeviny (Vávra 2005; Čížek et al. 2009).

Přes své zdánlivě nevyhraněné ekologické nároky patří k nejohroženějším tesaříkům naší fauny. Lokalit jeho výskytu dlouhodobě ubývá (Sláma 1998). Dříve se roztroušeně vyskytoval na většině území Čech a Moravy, momentálně je v rámci ČR doložena existence pouhých tří populací – na Dokesku, v Bílých Karpatech a v oboře Soutok. Přičemž poslední jmenovaná byla objevena teprve nedávno (Čížek et al. 2009) a zřejmě je výsledkem šíření tesaříka alpského do nížin střední Evropy (Jendek & Jendek 2006). V lužních lesích tesařík alpský obývá strukturně bohaté porosty s vyšším zastoupením jilmu, ve kterém se vyvíjí. Jeho budoucnost zde je nejistá. Jilmů ubývá kvůli grafióze, ještě výrazněji je ohrožen úbytkem vhodných porostů způsobeným rozsáhlými těžbami, které v oblasti praktikuje státní podnik Lesy České Republiky. Podobně je jeho další osud nejistý i v Bílých Karpatech (Bořucký 2006). Přes zákonnou ochranu, kterou tesařík alpský požívá, a navzdory existenci CHKO Bílé Karpaty, již zmíněný státní podnik v posledních dvaceti letech vytěžil většinu starších porostů v oblasti výskytu tohoto nádherného brouka.

V Čechách dnes zřejmě tesařík alpský přežívá pouze v Ralské pahorkatině. Jeho populace zde obývají vrcholky kopců s řídkými starými bukovými porosty. Jeho výskyt je doložen z Velkého a Malého Bezdězu, Slatinných vrchů, Borného, Mlýnského vrchu, Velké i Malé Bukové, Pecopaly (Honců 2002; Honců & Roztočil 2006) a Ralska (Hrdlička 1964;

Honců 2002). Pravděpodobně se vyskytuje i na dalších kopcích s vhodnými bukovými porosty (např. Hamerský Špičák, Děvín, Velký a Malý Jelení vrch apod.), případně je schopen takové porosty obsadit.

Metodika

Výzkum probíhal metodou značení a zpětných odchytů (mark-recapture) na lokalitách Velký a Malý Bezděz a Slatinné vrchy od 12. 7. do 10. 8. 2008. Lokality byly kontrolně navštěvovány i mimo toto období. Na výzkumu se podíleli všichni spoluautoři, dohromady v terénu strávili 62 dní. Z toho 5 byly kontrolní návštěvy před počátkem aktivity imag.

Imaga byla značena číslem napsaným nesmazatelnou fixou na krovku. Pro případ, že by snad došlo ke smazání čísla, byl zastřižen konec krovky. Aby bylo možné ověřit identifikaci, byl každý jedinec ještě vyfotografován. Rovněž bylo zaznamenáno pohlaví, velikost, aktivita, počasí, teplota, denní doba a místo nálezu všech imag. V rámci každé lokality bylo vybráno několik transektů v délce 100–500 m (4 na Slatinných vrších, 4 na Malém a 2 na Velkém Bezdězu). Stromy na transektech byly očíslovány a byly zaznamenány jejich parametry (tloušťka, zdravotní stav, kvalita dřeva). Transekty byly procházeny jednou nebo vícekrát za den.

Výsledky a diskuse

Početnost a aktivita

Kromě Malého a Velkého Bezdězu a Slatinných vrchů, kde probíhalo značení, byly navštíveny i lokality Mlýnský vrch, Pecopala a Dubový vrch. Ze všech je výskyt tesaříka alpského udáván, nebyl zde ale nalezen žádný doklad výskytu tohoto druhu. Na Mlýnském vrchu a na Pecopale (obě lokality jsou součástí NPR Břehyně-Pecopala) se nalézají porosty vhodné pro tesaříka alpského a i vzhledem k nedávným nálezům (Honců & Roztočil 2006) je zde jeho výskyt téměř jistý. Dubový vrch je naproti tomu prakticky zničen výsadbami borovic a tesařík alpský zde nemá kde žít. Na obou Bezdězech i na Slatinných vrších je tesařík alpský naopak velmi hojný, v červenci a srpnu jde o nejběžnějšího tesaříka.

Cekem bylo označeno 598 jedinců a zaznamenáno bylo 316 zpětných odchytů. Z toho na Malém Bezdězu 161 označených brouků a 92 zpětných odchytů, na Velkém Bezdězu 245 brouků a 108 zpětných odchytů, na Slatinných vrších 192 označených jedinců a 116 zpětných odchytů.

Největší populaci tedy hostí Velký Bezděz, Malý Bezděz a Slatinné vrchy hostí populace menší, což odpovídá i rozloze vhodných porostů.

První tesařík alpský byl pozorován 12. 7., při návštěvách O. Roztočila před tímto datem (18. 6., 22. 6., 27. 6., 30. 6. a 6. 7.) nebyl pozorován žádný. Dne 12. 7. bylo na vrcholu Malého Bezdězu pozorováno imago vykusující se ze dřeva. Na stejném stromě toho dne lezla i dvě imaga dosud značně poprášená pilinami, tedy zřejmě právě vylíhlá. Další (a poslední) líhnutí bylo pozorováno 16. 7., obě líhnutí byla pozorována v pozdním dopoledni. První mrtvá imaga bez zjevného poškození byla nalézána koncem července. Po začátku srpna početnost značně klesla, při poslední kontrole 17. 8. byla nalezena pouhá dvě imaga. Tesařík alpský tedy na lokalitě aktivuje zhruba od začátku července do konce srpna, hlavní doba aktivity byla ve druhé polovině července. Vzhledem k chladnému a deštivému počasí v roce 2008 však byla zřejmě posunuta.

Brouci jsou aktivní od cca desáté hodiny ranní do pozdního odpoledne (16–17 hod), s mírným poklesem aktivity kolem poledne. Aktivují za teplého počasí, ať svítí slunce nebo je pod mrakem. Byla pozorována aktivita i za mírného deště nebo silného větru, ale v takových případech je aktivita výrazně nižší. Imaga dopoledne naletují na sluncem již prohřáté kmeny a silné větvě, většinou se ale vyhýbají přímému slunci. Na nich se vyhřívají a následně páří, kladou vajíčka, případně přeletují jiné vhodné kusy dřeva. Odpoledne odlétají nebo vylézají snad do korun stromů, kde tráví noc.

Požadavky na prostředí

Tesařík alpský obývá nejřidší, silně prosluněné partie porostů (vrcholky kopců, polomy, okraje porostů). Populace se v rámci takovýchto ploch koncentrují na několik desítek vhodných stromů, mimo ně bývají imaga i výletové otvory nalézány jen velmi zřídka.

Larvy tesaříka alpského se vyvíjejí v suchém tvrdém dřevě zcela nebo částečně odumřelých stromů. Napadá stojící i ležící dřevo, které je částečně v kontaktu se zemí. Pozorování kladoucích samic i nálezy výletových otvorů ukazují, že tesařík alpský je schopen se vyvíjet v bukových větvích od průměru 20 cm a kmenech jen mírně silnějších. Výrazně upřednostňuje staré a různě pokroucené, nízko zavětvené stromy. I v případě, že napadne poměrně tenkou větev, jde obvykle o větev právě takového stromu. I napadené tenké kmeny jsou obvykle kmeny zřejmě velmi starých stromů na extrémních stanovištích.

Mobilita a metapopulační dynamika

Byl zaznamenán přelet jedince na vzdálenost asi 1,3 km mezi Slatinnými vrchy a Malým Bezdězem, zaznamenány jsou též přelety mezi oběma Bezdězy. To ukazuje, že tesařík alpský je velmi mobilním broukem, který je schopen běžně překonat vzdálenost v řádu kilometrů. Je tedy prakticky jisté, že populace obývající jednotlivé vrcholky Ralské pahorkatiny spolu komunikují a tesařík alpský zde tvoří metapopulaci.

Právě vysoká mobilita a s ní spjatá metapopulační dynamika tesaříka alpského nabízí vysvětlení rychlého úbytku tohoto brouka v ČR, kde často chybí, nebo je velmi vzácný i na lokalitách, jež se pro něj zdají velmi vhodné (např. Chřiby), zatímco na Slovensku se hojně vyskytuje i na lokalitách, jejichž kvalita se zdá výrazně nižší. Problém může spočívat v tom, že vhodné porosty v rámci ČR jsou poměrně malé a především izolované. Pokud z nich imaga migrují pryč, nenajdou vhodná místa k rozmnožování a jsou „ztracena". Izolovaná populace je tedy ochuzováno o odlétající jedince, zároveň ale není doplňována přílety odjinud a zřejmě se postupně zmenšuje. Zachování jedné nebo jen pár vhodných lokalit tedy nemusí umožnit dlouhodobé přežití druhu. Ke zhroucení metapopulační dynamiky, a tedy vymření celé metapopulace, může přispět i zdánlivě malý zásah, například likvidace jediného obsazeného místa výskytu (Hanski 1999). Proto je klíčové zachovat dostatek vhodných porostů v celé Ralské pahorkatině a zajistit vhodný management i na místech tesaříkem alpským momentálně neobsazených.

Management

Lesní hospodaření v Ralské pahorkatině je třeba přizpůsobit potřebám tohoto druhu. Vzhledem ke svým požadavkům neobývá pasečně obhospodařované porosty (nedostatek starších stromů, zástin). Holoseče i pasečné hospodaření v místech výskytu a v přilehlých nebo jiných potenciálně vhodných listnatých porostech je třeba vyloučit, protože vede k likvidaci vhodných, nebo potenciálně vhodných biotopů na příštích minimálně 100–150 let. Přesto jsou holoseče v místech výskytu (Slatinné vrchy, Malá a Velká Buková) poměrně běžné. Vzhledem k minimálním rozlohám vhodných porostů na jednotlivých lokalitách to znamená zásadní ohroženi existence tesaříka alpského v Ralské pahorkatině. Stejně tak je nežádoucí jakékoli odstraňování mrtvého dřeva (především větších průměrů) z míst výskytu. V případě, že se mrtvé dřevo (souše, vývrat apod.)

nacházelo na lokalitě v době aktivity tesaříka alpského (červen až srpen), je prakticky jisté, že již obsahuje vajíčka a larvy tohoto druhu.

Populace tesaříka alpského obývají nejřidší partie bukových porostů. Proto je žádoucí především v mladších a hustších porostech na svazích a úpatích kopců provádět probírky (hlavně nižších věkových tříd), a přistoupit k citlivému výběrnému nebo podrostnímu hospodaření. Ponechávat i starší a staré stromy (zejména různě zakřivené, s dutinami apod. tedy nejméně cenné z hlediska lesního hospodáře), a zároveň dbát, aby na lokalitě byl dostatek mladších stromů vhodných pro tesaříka alpského do budoucna. Je třeba upustit od současné praxe nahrazování bukových porostů borovými (případně smrkovými) kulturami. V místech přiléhajících k obsazeným lokalitám začít co nejrychleji nahrazovat jehličnany bukem, dubem, jilmem a dalšími vhodnými druhy dřevin a to i za cenu odtěžení jehličnatých porostů před dosažením mýtní zralosti.

Je velice pravděpodobné, že metapopulace tesaříka alpského závisí na několika lokalitách, mezi nimiž brouci přeletují. Je proto nezbytné, aby pravidla hospodaření byla respektována na všech doložených a potenciálně vhodných lokalitách.

Zatím ale pohled na letecké snímky i pohyb v terénu ukazuje, že rychle klesá rozloha porostů vhodných nebo potenciálně vhodných pro tesaříka alpského. Holoseče v posledních pěti letech proběhly na většině obsazených lokalit: Velká a Malá Buková, Slatinné vrchy, Malý a Velký Bezděz, Ralsko i v dalších starých bukových porostech. Za pouhých několik let tak došlo k likvidaci podstatné části vhodných a potenciálně vhodných stanovišť tesaříka alpského v Ralské pahorkatině na nejméně století dopředu!

Situace a doporučení pro studované lokality

Malý a Velký Bezděz – jde o rezervaci, kde je management třeba přizpůsobit požadavkům ohrožených xylofágních druhů (tesařík alpský, tesařík *Necydalis ulmi*, tesařík *Stictoleptura erythroptera*, páchník hnědý aj.). Momentálně je situace dobrá, nicméně dlouhodobě je bezzásahový management nevhodný. Brouci upřednostňují staré, nízko zavětvené, různě zakřivené a duté stromy. Této charakteristice odpovídá mnoho starých stromů na lokalitě, ale většina mladších stromů zmíněné charakteristiky postrádá. Jde spíše o rovné, vysokokmenné a vysoko zavětvené jedince, kteří ani ve stáří nebudou ohroženým xylofágům poskytovat prostředí tak vhodné, jako mají na lokalitách dnes.

Nízko nasazené větve a malý vzrůst starších stromů jasně ukazuje, že v dobách jejich mládí býval les, ve kterém rostou, podstatně řidší než je dnes. Jeho výrazně menší rozlohu ukazují též historické mapy (např. Josefského mapování). Vzhledem k silnému zakřivení kmenů a častému výskytu dutin je pravděpodobné, že obě lokality byly paseny (možná kozami) a stromy snad ořezávány na letninu. Množství polykormonů zase zřejmě indikuje pařezinové hospodaření. Dochází tedy k postupnému šíření lesa (rozloha bezlesí je dnes minimální) a zároveň jeho houstnutí. Právě nedostatek volných ploch a houstnutí porostů může nakonec ohrozit nejcennější hmyzí obyvatele rezervace. Je proto žádoucí přistoupit k citlivému aktivnímu managementu. Ten by měl spočívat v podpoře vzniku dutin ořezem větví vybraných stromů a mírném nařeďování hustších porostů pomocí výmladkového hospodaření anebo občasné pastvy.

Slatinné vrchy

Jde, bohužel, o příklad zcela nevhodného přístupu k obhospodařování lokality osídlené tesaříkem alpským. Čepička bukového porostu na Slatinných vrších je maličká (cca 200 × 500 m), tesařík alpský je tu tedy velmi snadno zranitelný. Přesto právě zde nedávno došlo k několika zásahům, jež negativně ovlivní početnost a stav populace tesaříka alpského.

Podstatná část starého bukového lesa v JV části lokality byla holosečně vykácena. Tímto zásahem klesla (o cca 10 %) rozloha porostů, které je v rámci Slatinných vrchů tesařík alpský schopen obývat. Z dlouhodobého hlediska může takový zásah mít fatální následky, zejména na lokalitě rozlohou tak nepatrné. Zřejmě v roce 2008 došlo také k odstranění části polomu nad prameništěm na severním okraji lokality a bylo odstraněno mnoho souší, zlomů a vývratů na celé rozloze lokality. Tím byl snížen objem mrtvého dřeva vhodného pro tesaříka alpského. To se jednak odrazí na poklesu početnosti, jednak byly již naštípané bukové metry (zřejmě samovýroba na otop) ponechány na lokalitě i v době aktivity imag. Samice tesaříka alpského do nich nakladly vajíčka a část populace tohoto kriticky ohroženého a přísně chráněného druhu tak skončí v kamnech.

Tesařík alpský je na Slatinných vrších dosud relativně běžný, mrtvého dřeva je ve zbytcích bukových porostů zatím dost. Uvedené zásahy jsou přesto krajně nežádoucí, negativně ovlivní velikost populace a je třeba jim v příštích letech úplně zabránit. Jejich opakování by vedlo k zásadnímu ohrožení, v případě pokračujícího pasečného hospodaření (nebo dokonce

holosečí!) k rychlé, v případě postupného odstraňování jednotlivých mrtvých stromů k pomalejší, ale přesto neodvratné likvidaci zdejší populace.

Shrnutí

Na Slatinných vrších a Malém i Velkém Bezdězu proběhl v červenci a srpnu 2008 monitoring tesaříka alpského. Jeho výsledky a literární údaje ukazují, že:

1/ Tesařík alpský obývá řídké až velmi řídké porosty tvořené starými, nejlépe různě pokroucenými buky (křivoles).
2/ Larvy tesaříka alpského se vyvíjejí v převážně osluněném, mrtvém, ale dosud tvrdém dřevě stojících i ležících, živých i mrtvých stromů, zlomů i vývratů a to v kmenech i větvích od průměru cca 20 cm. Výrazně však upřednostňují staré, pomalu odumírající stromy.
3/ Samice kladou již do čerstvého dřeva – skládky dřeva v dosahu imag tedy mají negativní vliv.
4/ Tesařík alpský je mobilní druh, schopný migrovat na vzdálenost v řádu kilometrů.
5/ V Ralské pahorkatině pravděpodobně tvoří metapopulaci, je proto nezbytné uchovat veškeré obsazené plochy.
6/ Nejpočetnější jsou subpopulace na Velkém Bezdězu, Malém Bezdězu a Slatinných vrších.
7/ Tesařík alpský je druhem, jehož přítomnost na většině lokalit indikuje výskyt dalších zvláště chráněných nebo ohrožených saproxylických druhů (páchník hnědý, tesařík *Necydalis ulmi*, tesaříci *Stictoleptura erythroptera* a *Stictoleptuta scutellata scutellata*, kovařík *Elater ferrugineus* a mnoho dalších).
8/ Na lokalitách, kde je výskyt tesaříka alpského prokázaný či pravděpodobný, je třeba hospodařit tak, aby nedocházelo ke snížení kvality nebo rozlohy porostů vhodných pro tento druh. Je třeba zcela vyloučit pasečné hospodaření, v místech, kde je porost hustší, zajistit občasným prořeďováním vhodnou prostorovou i věkovou strukturu porostu, vytvářet a udržovat světliny.

Poděkování

Monitoring byl financován ze zdrojů AOPK ČR na monitoring evropsky významných druhů, jeho autoři byli podpořeni projekty MŠMT6007665801,

KJB600960705 a LC06073. Děkujeme Správě CHKO Kokořínsko za spolupráci a také státnímu podniku Vojenské lesy a statky ČR za umožnění vjezdu na lesní cesty.

LITERATURA

Bense U. 2002: Schutzmassnahmen für dem Alpenbock (Rosalia alpina) im Bereich der Swäbischen Alb. – *DggaE Nachrichten* 16: 57–58.

Binner V. & Bussler H. 2006: Erfassung und Bewertung von Alpenbock-Vorkommen. – *Naturschutz und Landschaftsplanung* 38 (12): 378–382.

Bořucký J. 2007: *Ověření výskytu a extenzivní monitoring evropsky významného druhu Rosalia alpina.* Msc.19 pp. Depon. in AOPK Praha.

Ciach M., Michalewicz J. & Fluda M. 2007: The first report and development of Rosalia alpina (Linnaeus, 1758) (Coleoptera: Cerambycidae) in wood of Ulmus L. in Poland. *Polish Journal of Entomology* 76: 101–105.

Council of the European Communities, 1992: *Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora.* OJ L 206, 22.7. 1992. 7 pp.

Čížek, L., Schlaghamerský, J., Bořucký J., Hauck D. & Helešic J., 2009. Range expansion of an endagerend beetle: Alpine Longhorn Rosalia alpina (Coleoptera: Cerambycidae) spreads to the lowlands of Central Europe. *Entomologica Fennica.* In press.

Duelli P. & Wermelinger B. 2005: Der Alpenbock (*Rosalia alpina*) – Ein seltener Bockkäfer als Flaggschiff-Art. – *Merkblatt für die Praxis* (Eidgenössische Forschungsanstalt WS) 39: 1–8.

Farkač J., Král D., & Škorpík M. (eds.) 2005: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. List of threatened species of Czech Republik. Invertebrates. *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Praha,* 760 pp.

Gepp J. 2002: Rosalia alpina L. – Österreichs Insekt des Jahres 2001. *Entomologica Austriaca* 5: 3–4.

Hanski I. 1999: *Metapopulation Ecology.* Oxford University Press, Oxford.

Honců M. 2002: Tesařík alpský – Rosalia alpina alpina (Linnaeus, 1758), (Coleoptera, Cerambycidae) na Českolipsku. *Bezděz,* Č.Lípa, 11: 219–232.

Honců M. & Roztočil O. 2006: *Tesařík alpský (Rosalia alpina), monitoring na Českolipsku v r. 2006.* Msc. Depon. in AOPK Praha.

Hrdlička J., 1964: K rozšíření sametovce alpského (Rosalia alpina L.). *Živa,* 12 (4): 145.

Jendek B. & Jendek E., 2006: An analysis of the beetle conservation in Slovakia based on the longicorn beetles (Coleoptera, Cerambycidae) as a model group. *Folia faunistica Slovaca.*

Sama G. 2002: *Atlas of Cerambycidae of Europe and Mediteranean Area. Vol. I. Nothern, Western, Central and Eastern Europe, Britisch Isles and Continental Europe from France (excl.Corsica) to Scandinavia and Urals* – Kabourek, Zlín, 173 pp.

Sláma M.E. F. 1998: *Tesaříkovití – Cerambycidae České republiky a Slovenské republiky (Brouci-Coleoptera).* M.Sláma, Krhanice, 383 pp.

Starzyk J. R. 2004: *Rosalia alpina* (Linnaeus, 1758), Nadobnica alpejska. In: Głowacinski, Z. & Nowacki, J. (eds). *Polska czerwona ksiega zwierzat. Bezkregowce*: 148–149. IOP PAN Kraków, AR Poznań, 448 pp.

Vávra J. 2000: *Návrh národního seznamu „Specias areas of Conservation" pro druh Rosalia alpina alpina (Linnaeus, 1758) (Coleoptera, Cerambycidae) v České republice.* Msc. Depon. in AOPK Praha.

Vávra J. & Drozd P. 2005: *Metodika monitoringu evropsky významného druhu tesařík alpský (Rosalia alpina).* Msc.Depon. in AOPK Praha

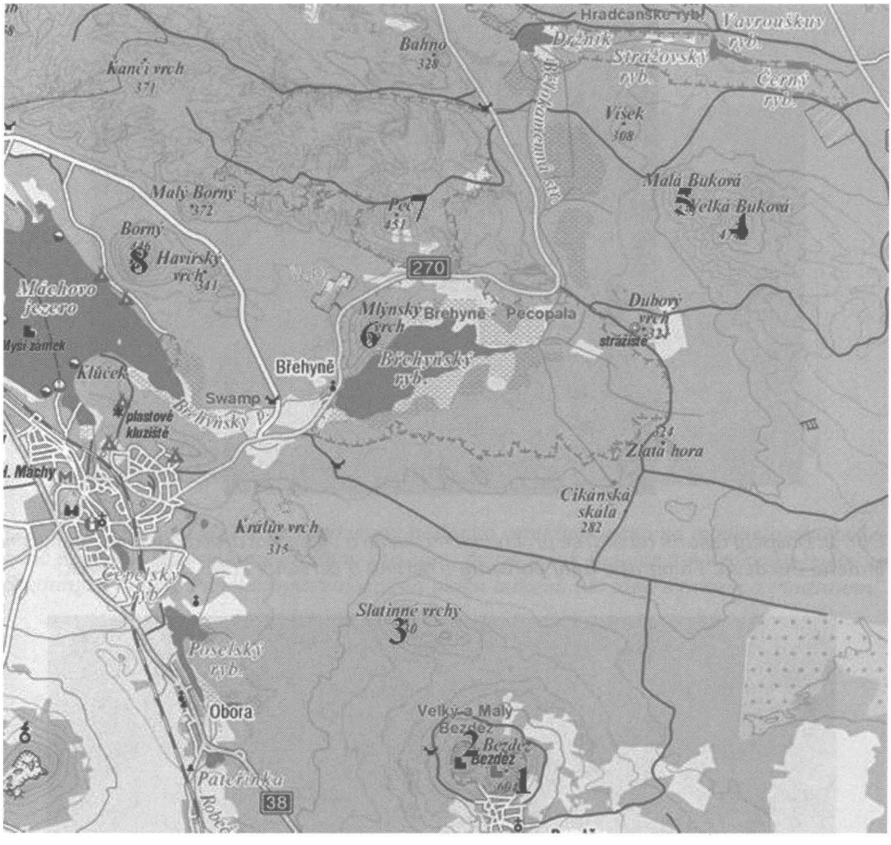

Obr. 1. Rozšíření tesaříka alpského *(Rosalia alpina* L., 1758) v Ralské pahorkatině. 1. Velký Bezděz; 2. Malý Bezděz; 3. Slatinné vrchy; 4. Velká Buková; 5. Malá Buková; 6. Mlýnský vrch; 7. Pecopala; 8. Borný. *Mapa M. Honců.*

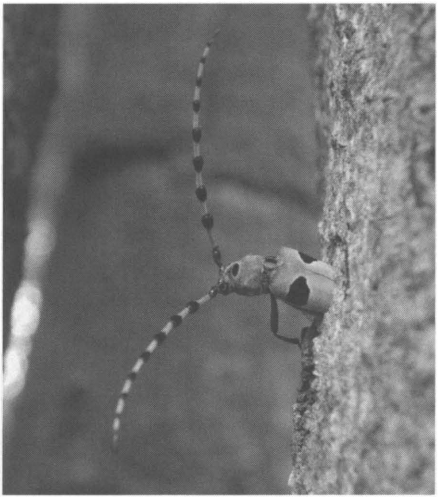

Obr. 2. Dospělý tesařík alpský se prokousal na světlo a vylézá ze dřeva buku pod vrcholem Malého Bezdězu. Fotografie byly pořízeny v červnu a červenci 2008, foto L. Čížek.

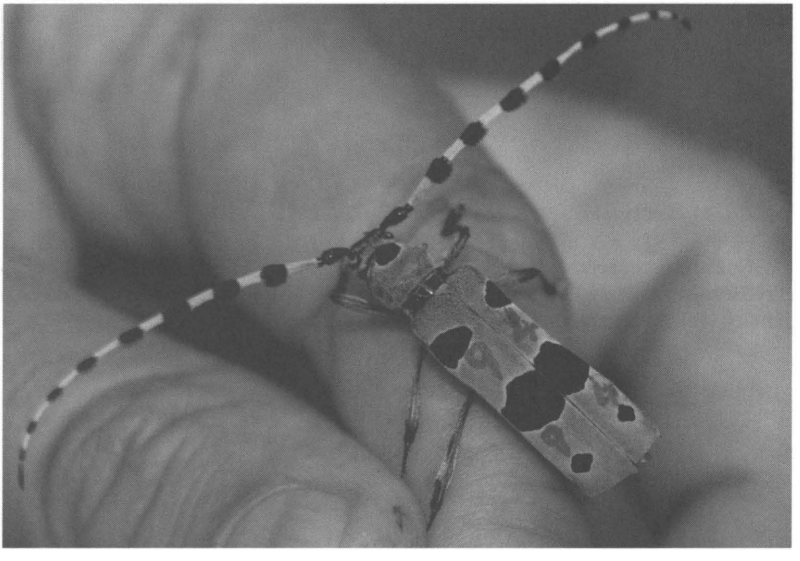

Obr. 3. Dospělec tesaříka alpského označený číslem 94 byl v průběhu července na Slatinných vrších zastižen několikrát.

Obr. 4. Na jihovýchodě Slatinných vrchů nedávno vznikla paseka na místě starého bukového porostu obývaného tesaříkem alpským. Zmizela tak asi desetina rozlohy bučin na Slatinných vrších. Paseka byla zalesněna nejen bukem, ale také smrkem a modřínem.

Obr. 5. V roce 2008 byly z fragmentu bučiny na Slatinných vrších odstraněny desítky mrtvých stromů. Takto skončil vývrat u cesty v údolíčku těsně pod pasekou (viz obr. 4) na JV okraji. Dřevo bylo po celou sezónu vystaveno kladoucím samicím tesaříka alpského. V kamnech tak skončí nejen buk, ale i larvy kriticky ohroženého brouka.

Obr. 6. Bukový kmen připravený k odtažení se nachází (respektive v srpnu 2008 nacházel) u západního vrcholu Slatinných vrchů. Samice tesaříka alpského do něj běžně kladly vajíčka. Ocelové lano ukazuje, že mrtvé dřevo bylo odstraňováno za pomoci těžké techniky.

Obr. 7. Na severním svahu došlo k menšímu polomu. Prameniště, které dalo Slatinným vrchům jméno a partie nad ním byly rozježděny při likvidaci polomu. Z místa byly odstraněny desítky stromů v nichž se mohlo vyvinout mnoho generací tesaříka alpského.

Obr. 8. Takto z lokality zmizela většina stromů, které mohly sloužit k vývoji celoevropsky chráněného brouka. Motorovým vozidlům ve vjezdu na lesní cesty v oblasti brání zamčené závory, použití těžké techniky odstranění mrtvého dřeva je nesporné. Podle vyjádření správce lokality, státního podniku Vojenské lesy a statky, dřevo přesto „někdo ukradl".

Obr. 9. Místo skáceného starého buku brzy zabere smrkový nálet. Je tohle budoucnost lokality tesaříka alpského?

RESUMÉ

Monitoring des Alpen-Bockkäfers (Rosalia alpina, Coleoptera, Cerambycidae) im Ralsko-Hügelland

Lukáš Čížek – Pavel Pokluda – David Hauck – Oldřich Roztočil – Miroslav Honců

Im Juni und August 2008 wurde ein Monitoring des Alpen-Bockkäfers (*Rosalia alpina,* Linnaeus, 1758) auf einigen Lokalitäten in der Umgebung von Doksy südlich von Česká Lípa (Tschechische Republik, ČR) im Hügelland Ralská pahorkatina (Faunistisches Quadrat 5454) durchgeführt. Intensiv monitoriert wurden die Berge Velký Bezděz, Malý Bezděz und Slatinné vrchy, zur Abrundung wurden auch die Berge Mlýnský vrch und Pecopala im Naturschutzgebiet Břehyně-Pecopala, und der Dubový vrch bei Strážov einbezogen. Die Teilnehmer dieser Erkundung markierten im Ganzen 598 Individuen, von denen 316 Individuen wieder eingefangen wurden, woraus folgt, dass es sich hier um die stärkste Population in der Tschechischen Republik handelt. Auf dem Malý Bezděz (Neuberg) wurden 161 Käfer markiert, von denen 92 wieder eingefangen wurden, auf dem Velký Bezděz (Bösig) waren es 245 markierte und 108 wieder eingefangene Individuen, auf den Slatinné vrchy (Schlattenberg) sind 192 Individuen markiert und 116 wieder eingefangen worden. Auf weiteren drei Lokalitäten wurden keine Alpen--Bockkäfer gefunden, auf dem Dubový vrch (Eichberg) sind keine Voraussetzungen dazu gegeben. Die grösste Population beherbergt der Velký Bezděz, was auch dem Ausmass der dortigen Waldbestände entspricht. Der erste Fund von frisch ausgeschlüpften Individuen wurde am 12. Juli registriert. Überflüge einzelner Individuen zwischen den etwa 1,5 km voneinander entfernten Slatinné vrchy und dem Malý Bezděz, bzw. zwischen Malý und Velký Bezděz weisen darauf hin, dass die einzelnen Berge des Ralská pahorkatina-Hügellandes untereinander kommunizieren und dass der Alpen-Bockkäfer hier eine Metapopulation bildet. Die hohe Mobilität und die mit ihr zusammenhängende Populationsdynamik dieser Art bieten eine Erklärung seiner Abnahme in den übrigen Teilen der ČR, denn in ihren meisten Teilen sind die geeigneten Waldbestände nur klein und voneinander isoliert. Wenn die Imagines wegfliegen, um andere Lokalitäten zu suchen, wird die Population nicht aus anderen Orten ergänzt und wird dadurch geschwächt. Auch geschehen auf anderen Lokalitäten (z. B. Slatinné vrchy) rücksichtslose Eingriffe ohne Rücksicht darauf, dass sie im Rahmen des EVL Jestřebsko-Dokesko geschützt sind. Eine Schlüsselstellung bekommt hier die Erhaltung eines genügenden Ausmasses geeigneter Waldbestände im ganzen Hügelland der Ralská pahorkatina und die Notwendigkeit der Sicherung eines geeigneten Managements auch auf Lokalitäten, die vom Alpen-Bockkäfer einstweilen nicht besetzt sind. Diese Flächen müssen also so bewirtschaftet werden, dass die für diese Art geeigneten Waldbestände nicht qualitativ beeinträchtigt oder in ihrer Flächenausdehnung beschränkt werden.

Übersetzt von Petr Kühn

PRŮZKUM BEZOBRATLÝCH ŽIVOČICHŮ PP OKŘEŠICKÉ LOUKY, OKR. ČESKÁ LÍPA

Miroslav Honců

RNDr. Miroslav Honců, Vlastivědné muzeum a galerie, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa, e-mail: honcu@muzeum.clnet.cz

Miroslav Honců: *A study of the inventory of invertebrates in the locality „PP Okřešické louky", district Česká Lípa.*

The study of the entomology of the protected area „Okřešické louky" was executed during the vegetative period of 2007 and supplemented by data from 2007 and 2008 as supplied by several fellow-workers. The study was directed to the following insect classes: Coleoptera, Orthoptera and Lepidoptera, including also specially protected species of Hymenoptera. In the region studies predominate current insect species, altogether had been found 159 ones. A detailed ecological evaluation could be carried out only in two families: Carabidae and Staphylinidae. It resulted in the establishment of 21 eutrophic and 24 adaptable species, only two species are relictic. 14 specially protected species had been found of which 11 belong to the endangered and 3 to the strongly endangered species. From the species listed in the Red list of invertebrates of the Czech Republic there had been found 10 species of which 1 belongs to the endangered (group EN), 7 species to the vulnerable (group VU) and two species to group NT.

Key words: Okřešické louky, protected area, entomological survey, district of Liberec, northern Bohemia, Czech republik

Úvod

Studovaná lokalita se nachází cca 3 km JV od České Lípy při železniční trati Česká Lípa – Doksy. Louky jsou ze S strany obklopeny rozsáhlou pastvinou, ostatní části jsou obklopeny smíšeným lesem s břízou, olší, osikou, borovicí lesní a dubem letním. Lokalita je významná pro výskyt velkého počtu zvláště chráněných rostlin, které jsou vůdčím motivem ochrany této lokality. Díky těmto kvalitám bylo území navrženo k územní

ochraně formou přírodní památky o rozloze cca 2,5 ha. Zoologická složka tohoto území nebyla známá a proto z popudu odboru životního prostředí Krajského úřadu v Liberci byl zde zahájen zoologický průzkum na kterém jsem se podílel studiem fauny hmyzu. Podle Culka (1996) území patří do Ralského bioregionu a do faunistického kvadrátu 5353.

Materiál a metodika

První návštěvu lokality jsem uskutečnil 17.4. 2007 kdy jsem zde zakopal 6 ks zemních pastí, plněných vinným octem pro studium živočichů žijících v půdě, resp. na zemském povrchu. Pasti byly vybírány v termínech dalších návštěv tj., 8.5., 23.5.,11.6., 28.7., 9.9., 23.9. a 13.10. 2007. Při inventarizačním průzkumu byly použity další metody sběru, např. sběr hmyzu pod kameny a dřevem, sklepávání z větví stromů a keřů, smýkání vegetace, vyšlapávání mokrých míst, či lov cedníkem v jarním období v přechodně vzniklých loužích. Měkkýši byli zjišťováni vizuálně. Zkoumány byly především tyto řády hmyzu: brouci (Coleoptera), rovnokřídlí (Orthoptera) a denní motýli (Lepidoptera). Kromě uvedených skupin byly cíleně vyhledávány také zvláště chráněné nebo jinak významné druhy. Do práce byly zařazeny údaje zjištěné O. Roztočilem týkající se čmeláků (*Bombus* sp.), okrajově i dalších skupin bezobratlých, jejichž výskyt by se dal vzhledem k charakteru zkoumaného území očekávat. Při uspořádání brouků (Coleoptera) byla použita synonymika podle check-listu zpracovaného Jelínkem (1993). Další hmyzí řády – rovnokřídlí (kobylky a sarančata) byly uspořádány podle check-listu zpracovaného autory: Kočárek & Holuša & Vidlička (1999), měkkýši podle Pflégra (1988). Pokud se týče čmeláků, pak zde byla použita synonymika podle Pavelky & Smetany (2003).

Charakter lokalit je hodnocen pomocí bioindikačního rozdělení střevlíkovitých brouků podle Hůrky et al. (1996). Jednotlivé druhy jsou podle své schopnosti osídlování území zařazeny do 3 bioindikačních skupin:

Ekologická skupina	**Charakteristika**
E – eurytopní druhy	Druhy, které nemají žádné zvláštní nároky na charakter a kvalitu prostředí, druhy původně vázané na přirozené nestabilní, měnící se stanoviště, stejně jako druhy, které obývají silně antropogenně ovlivněnou, tedy poškozenou krajinu.

A – adaptibilní druhy	Druhy osídlujících více nebo méně přirozená nebo přirozenému stavu blízká stanoviště. Vyskytují se i na druhotných, dobře regenerovaných biotopech, zvláště v blízkosti přirozených ploch. Tato nejpočetnější skupina zahrnuje především druhy lesních porostů, ale i umělých, pobřežní druhy stojatých i tekoucích vod, druhy luk, pastvin a jiných travních porostů.
R – reliktní druhy	Druhy s nejužší ekologickou valencí, majících v současnosti často charakter reliktů. Jedná se vesměs o vzácné a ohrožené druhy přirozených, nepříliš poškozených ekosystémů.

Podobné rozdělení na tři ekologické skupiny platí i pro drabčíkovité (Staphylinidae), viz Boháč (1988), resp. Boháč & Matějíček (2003).

Vysvětlivky

V práci byly použity symboly pro zvláště chráněné druhy živočichů chráněné podle vyhlášky 395/1992 v jejím novelizovaném znění; §1 = kriticky ohrožené druhy; §2 = silně ohrožené druhy; §3 = ohrožené druhy; resp. druhy uvedené v Červeném seznamu druhů ČR, Farkač J., Král D., & Škorpík M (eds.), (2005); EN (endagered) = ohrožený; VU (vulnerable) = zranitelný; NT (near threatened) = téměř ohrožený; F = samice; M = samec (R) = Oldřich Roztočil; (RŠ) = Roman Šrubař; (F) = Karel Filip; (H) = Miroslav Honců

Pokud není vyznačeno jinak sbíral, resp. pozoroval uvedené druhy autor této práce

Výsledky

Hmyz (Insecta)

Vážky (Odonata)

Anax imperator, 19. 6. 2007, 1 ex. (R)
Calopteryx splendens, 11. 6. 2007, 2 ex.
§2, EN *Ophiogomphus cecilia*, 19. 6. 2007, 2 ex.(R)
Somatochlora metallica, 11. 6. 2007, 1 ex.

Rovnokřídlí (Orthoptera)

Conocephalus dorsalis, 11. 6. 2007, 2 ex..
Decticus verrucivorus, 9. 2006, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
Euthystira brachyptera, 9. 9. 2007, 1 ex.
Chorthippus biguttulus, 28. 7. 2007, více ex.; 24. 9. 2007, více ex.

Chorthippus parallelus, 28. 7. 2007, více ex.; 24. 9. 2007, více ex.
Chrysochraon dispar, 28. 7. 2007, 1 ex.
Meconema thalassimum, 28. 8. 2007, 3 ex. (R)
Metrioptera roezelii, 11. 6. 2007, více ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.
Omocestus viridulus, 11. 6. 2007, více ex.; 28. 7. 2007, 3 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.
Tettigonia viridissima, 9. 2006, 1 ex.; 11. 6. 2007, 4 ex; 28. 8. 2007, 1 ex.
Tetrix nutans), 8. 5. 2007, 1 ex.

Ploštice (Heteroptera)
Coreus marginatus, 11. 6. 2007, 1 ex.
Graphosoma lineatum italicum, 11. 6. 2007, 1 ex.
Lygaeus saxatilis, 11. 6. 2007, 1 ex.

Brouci (Coleoptera)
Střevlíkovití (Carabidae)
A *Abax parallelepipedus*, 23. 5. 2007, 2 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 3 ex.; 9. 9. 2007, 2 ex.
A *Abax parallelus*, 28. 7. 2007, 1 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.
E *Amara aulica*, 9. 9. 2007, 1 ex.
E *Amara plebeja*, 11. 6. 2007, 1 ex.
Amara sp. 17. 4. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.
E *Anisodactylus signatus*, 8. 5. 2007, 1 ex.
E *Bembidion articulatum articulatum*, 17. 4. 2007, 1 ex.
A *Bembidion biguttatum*, 8. 5. 2007, 1 ex.
A *Carabus convexus convexus*, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
A *Carabus coriaceus coriaceus*, 9. 9. 2007, 1 ex.
E *Carabus granulatus granulatus*, 17. 4. 2007, 1 ex.; 8. 5. 2007, 2 ex.; 23. 5. 2007, 3 ex.; 11. 6. 2007, 13 ex.; 28. 7. 2007, 23 ex.; 9. 9. 2007, 9 ex.; 24. 9. 2007, 4 ex.; 13. 10. 2007, 3 ex.
A *Carabus hortensis hortensis*, 23. 5. 2007, 6 ex.; 11. 6. 2007, 28 ex.; 28. 7. 2007, 13 ex.; 9. 9. 2007, 6 ex.; 24. 9. 2007, 8 ex.; 13. 10. 2007, 22 ex.
A *Carabus nemoralis nemoralis*, 8. 5. 2007, 2 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.
A *Carabus violaceus violaceus*, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.
E *Clivina fossor*, 8. 5. 2007, 1 ex.
A *Cychrus caraboides caraboides*, 28. 7. 2007, 2 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

A *Epaphius secalis secalis*, 24. 9. 2007, 1 ex.
E *Harpalus distinquendus distinquendus*, 17. 4. 2007, 1 ex.
A *Harpalus latus*, 28. 7. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 2 ex.; 9. 9. 2007, 2 ex.
E *Harpalus rubripes*, 24. 9. 2007, 1 ex.
A *Chlaenius nigricornis*, 8. 5. 2007, 1 ex.
E *Leistus ferrugineus*, 9. 9. 2007, 1 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.; 13. 10. 2007, 3 ex.
E *Loricera pilicornis pilicornis*, 8. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
A *Nebria brevicollis*, 8. 5. 2007, 1 ex.; 23. 5. 2007, 4 ex.; 11. 6. 2007, 6 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.; 13. 10. 2007, 1 ex.
E *Poecilus cupreus cupreus*, 8. 5. 2007, 1 ex.
E *Poecilus versicolor*, 8. 5. 2007, 17 ex.; 23. 5. 2007, 7 ex.; 11. 6. 2007, 10 ex.; 28. 7. 2007, 13 ex.; 9. 9. 2007, 2 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.
E *Pseudoophonus rufipes*, 28. 7. 2007, 2 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.
A *Pterostichus diligens*, 17. 4. 2007, 2 ex.; 8. 5. 2007, 3 ex.
R, VU *Pterostichus gracilis gracilis*, 11. 6. 2007, 1 ex.
A *Pterostichus melanarius melanarius*, 8. 5. 2007, 1 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 15 ex.; 28. 7. 2007, 66 ex.; 9. 9. 2007, 37 ex.; 24. 9. 2007, 3 ex.
A *Pterostichus minor minor*, 8. 5. 2007, 1 ex.
E *Pterostichus niger niger*, 17. 4. 2007, 1 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 2 ex.; 28. 7. 2007, 12 ex.; 9. 9. 2007, 93 ex.; 24. 9. 2007, 8 ex.; 13. 10. 2007, 1 ex.
E *Pterostichus nigrita*, 8. 5. 2007, 22 ex.; 23. 5. 2007, 2 ex.
E *Pterostichus oblongopunctatus oblongopunctatus*, 17. 4. 2007, 4 ex.; 8. 5. 2007, 2 ex.; 23. 5. 2007, 4 ex.; 11. 6. 2007, 3 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.; 13. 10. 2007, 1 ex.
E *Pterostichus strenuus*, 8. 5. 2007, 1 ex.
E *Trechus obtusus obtusus*, 28. 7. 2007, 1 ex.

Mršníkovití (Histeridae)
Margarinotus brunneus. 28. 7. 2007, 2 ex.
Hister striola succicola, 28. 7. 2007, 1 ex.

Potápníkovití (Dytiscidae)
Agabus uliginosus, 23. 5. 2007, 4 ex.

Vodomilovití (Hydrophylidae)
Hydrochara caraboides, 23. 5. 2007, 1 ex.

Mrchožroutovití (Silphidae)

Oiceoptoma thoracica, 8. 5. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.

Nicrophorus fossor, 11. 6. 2007, 6 ex.; 28. 7. 2007, 8 ex.; 9. 9. 2007, 3 ex.

Nicrophorus humator, 11. 6. 2007, 1 ex.

Nicrophorus vespillo, 8. 5. 2007, 12 ex.; 11. 6. 2007, 9 ex.; 28. 7. 2007, 62 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

Nicrophorus vespilloides, 11. 6. 007, 29 ex.; 28. 7. 2007, 28 ex.; 9. 9. 2007, 13 ex.

Silpha tristis, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 10 ex.; 28. 7. 2007, 56 ex.; 9. 9. 2007, 24 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.

Leiodidae

Liodes obesa, 9. 9. 2007, 2 ex.

Drabčíkovití (Staphylinidae)

A *Anotylus rugosus*, 8. 5. 007, 1 ex.

A *Dinothenarus fossor*, 11. 6. 2007, 2 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.

E *Ocypus nitens= O. nero semialatus*, 24. 9. 2007, 1 ex.

R, VU *Ontholestes haroldi*, 11. 6. 2007, 1 ex.

E *Ontholestes murinus*, 28. 7. 2007, 1 ex.; 24. 9. 2007, 5 ex.

A *Othius punctulatus*, 23. 5. 2007, 1 ex.

A *Philonthus decorus*, 8. 5. 2007, 1 ex.; 23. 5. 2007, 2 ex.; 11. 6. 2007, 13 ex.; 28. 7. 2007, 6 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

Philonthus sp., 23. 5. 2007, 1 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.

A *Quedius fuliginosus*, 24. 9. 2007, 1 ex.

A *Quedius molochinus*, 11. 6. 2007, 1 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

A *Platydracus fulvipes*, 28. 7. 2007, 1 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

A *Staphylinus erythropterus*, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 6 ex.; 28. 7. 2007, 4 ex.; 9. 9. 2007, 1 ex.

E *Tasgius melanarius*, 8. 5. 2007, 1 ex.

A *Xantholinus tricolor*, 11. 6. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.

Vrubounovití (Scarabaeidae)

Geotrupidae

Anoplotrupes stercorosus, 11. 6. 2007, 2 ex.; 28. 7. 2007, 10 ex.; 9. 9. 2007, 17 ex.; 24. 9. 2007, 14 ex.; 13. 10. 2007, 4 ex.

Geotrupes spiniger, 23. 5. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 2 ex.

Trypocopris vernalis, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 9 ex.; 9. 9. 2007, 5 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.

Scarabaeidae
Aphodius distinctus, 11. 6. 2007, 1 ex.; 9. 9. 2007, 2 ex.; 24. 9. 2007, 2 ex.
Aphodius prodromus, 8. 5. 2007, 1 ex.
Aphodius rufipes, 11. 6. 2007, 5 ex.; 11. 6. 2007, 3 ex.; 28. 7. 2007, 68 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.
Cetonia aurata, 28. 7. 2007, 2 ex.; 13. 10. 2007, 1 ex.
Ontophagus coenobita, 24. 9. 2007, 2 ex.
Ontophagus fracticornis, 9. 9. 2007, 2 ex.; 24. 9. 2007, 7 ex.
Ontophagus ovatus, 11. 6. 2007, 1 ex.
Phylopertha horticola, 11. 6. 2007, více ex.

Stehenáčovití (Oedemeridae)
Oedemera croceicollis, 23. 5. 2007, 1 ex.
Oedemera subulata, 11. 6. 2007, 1 ex.

Páteříčkovití (Cantharidae)
Cantharis pellucida, 8. 5. 2007, 1 ex.
Rhagonycha fulva, 28. 7. 2007, více ex.

Kovaříkovití (Elateridae)
Acteniceras sjaelandicus, 11. 6. 2007, 2 ex.
Agrypnus murinus, 11. 6. 2007, 3 ex.; 28. 7. 2007, 2 ex.
Cidnopus parvulus, 11. 6. 2007, 1 ex.
Ctenicera cuprea, 11. 6. 2007, 1 ex.
Prosternon tesselatum, 11. 6. 2007, 2 ex.

Krascovití (Buprestidae)
Anthaxia quadripunctata, 8. 5. 2007, 1 ex.
Trachys minuta, 23. 5. 2007, 2 ex.

Leskáčkovití (Nitidulidae)
Thalycra fervida, 11. 6. 2007, 1 ex.

Měkkokrovečníkovití (Lagriidae)
Lagria hirta, 24. 9. 2007, 1 ex.

Potemníkovití *(Tenebrionidae)*
Scaphidema metallicum, 11. 6. 2007, 1 ex.

Tesaříkovití (Cerambycidae)
Agapanthia villosoviridiscens, 11. 6. 2007, 1 ex.
Leptura dubia, 11. 6. 2007, 1 ex.
Oberea oculata, 11. 6. 2007, 1 ex.
Stenurella melanura, 8. 5. 2007, 2 ex.

Mandelinky (Chrysomelidae)
Altica lythri, 11. 6. 2007, 1 ex.
Cassida murrae, 6. 2004, více ex.
Galeruca tanaceti, 24. 9. 2007, 1 ex.
Chrysolina staphylaea, 8. 5. 2007, 1 ex.
Chrysolina violacea, 9. 9. 2007, 1 ex.
Chrysomela populi, 11. 6. 2007, 1 ex.
Lochmaea caprae, 23. 5. 2007, více ex.; 24. 9. 2007, 2 ex.

Nosatcovití (Curculionidae)
Grypus equiseti, 8. 5. 2007, 2 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
Otiorrhynchus raucus, 17. 4. 2007, 1 ex.; 28. 7. 2007, 1 ex.
Phyllobius argentatus, 23. 5. 2007, více ex.

Stejnokřídlí (Homoptera)
Cercopis vulnerata, 11. 6. 2007, více ex.

Blanokřídlí (Hymenoptera)
§3 *Bombus lucorum*, 11. 5. 2007, 1 ex; 21. 5. 2007, 1 ex., vše (R)
§3 *Bombus terrestris* 20. 8. 2006, 4 ex. (R); 17. 4. 2007, 3 ex.; 8. 5. 2007, 2 ex., vše (H); 11. 5. 2007, 3 ex.; 21. 5. 2007, 3 ex.; 19. 6. 2007, 3 ex. vše (R); 28. 7. 2007, 3 ex. (H)
§3 *Megabombus pascuorum*, 20. 8. 2006, 3 ex.; 11. 5. 2007, 1 ex.; 21. 5. 2007, 2 ex.; 19. 6. 2007, 1 ex., vše (R)
§3 VU *Megabombus pomorum*), 21. 5. 2007, 3 ex. (R)
§3 *Megabombus sylvarum*, 11. 5. 2007, 1 ex. (R); 21. 5. 2007, 1 ex., vše (R)
§3 *Pyrobombus hypnorum*, 11. 5. 2007, 1 ex.; 21. 5. 2007, 2 ex.; vše (R)
§3 *Pyrobombus lapidarius*, 20. 8. 2006, 2 ex.; 11. 5. 2007, 2 ex. 19. 6. 2007, 2 ex., vše (R); 28. 7. 2007, 2 ex.(H)
§3 *Pyrobombus pratorum*, 11. 5. 2007, 1 ex.; 19. 6. 2007, 1 ex., vše (R)
Lasius niger, 17. 4. 2007, více ex.
Mutilla europaea), 11. 6. 2007, 1 ex.

Psithyrus rupestris, 21. 5. 2007, 1 ex. (R)
Psithyrus vestalis, 21. 5. 2007, 1 ex (R)
Vespa crabro, 13. 10. 2007, 1 ex.

Dvoukřídlí (Diptera)
Bibio marci, 8. 5. 2007, více ex.
Bombylius major, 17. 4. 2007, 2 ex.

Motýli (Lepidoptera)
Anthocharis cardamines, 17. 4. 2007, 2 ex.
§3 *Apatura ilia*, 19. 6. 2007, 2 ex.; 21. 5. 2008, 1 ex., vše (R)
§3 *Apatura iris*, 29. 5. 2007, 1 ex.; 21. 5. 2008, 1 ex., vše (R)
NT *Aporia crataegi*, 12. 6. 2007 (R); 21. 5. 2007, 3 ex; 29. 5. 2007, 6 ex, 1 pár páření (R); 11. 6. 2007, 1 ex.(H); 19. 6. 2007, 5 ex.; 5. 6. 2008, 8 ex, páření; 26. 7. 2008, 2 ex., vše (R)
Coenonympha pamphilus, 11. 6. 2007, 2 ex.; 28. 7. 2007, 2 ex.
Deilephila elpenor, 19. 6. 2007, 1 ex. (R)
Gonepteryx rhamni, 17. 4. 2007, 2 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.
VU *Hesperia comma*, 8. 5. 2007, 5 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
Heteropterus palaemon, 8. 5. 2007, 1 ex.; 28. 5. 2007, 1 ex.(F)
VU *Leptidea sinapis*, 8. 5. 2007, 1 ex.
Lycaena virgaureae, 11. 6. 2007, 1 ex.
§2, NT *Maculinea nausithous*, 17. 7. 2007, 2M, 5F (R+RŠ); 5. 8. 2007, 1M, 2F (R+RŠ)
§2, VU *Maculinea telejus*, 19. 6. 2007, 1 ex.(R); 17. 7. 2007, 2M, 6F (R+RŠ); 5. 8. 2007, 1M, 3F (R+RŠ)
Maniola jurtina, 17. 4. 2007, 1 ex.; 8. 5. 2007, 3 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 2 ex.
Melitaea cinxia, 11. 6. 2007, více ex.
Nymphalis antiopa, 19. 6. 2007, 1 ex.(R)
Nymphalis io, 17. 4. 2007, 1 ex.
§3 *Papilio machaon*, 2. 5. 2007, 1 ex.; 29. 6. 2007, 1 ex. ; 1. 6. 2008, 1 ex.; 23. 6. 2008, 1 ex., vše (R)
Pieris brassicae, 17. 4. 2007, 1 ex.; 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
Pieris napi, 8. 5. 2007, 5 ex.
Pieris rapae, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
VU *Plebejus idas*, 8. 5. 2007, 2 ex.; 11. 6. 2007, 2 ex.; 28. 7. 2007, 2 ex.; 24. 9. 2007, 1 ex.
Polyomnatus icarus, 8. 5. 2007, 2 ex.; 19. 6. 2007, 2 ex.(R)

Procris statices, 23. 5. 2007, 1 ex.; 11. 6. 2007, 1 ex.
Vanessa atalanta, 24. 9. 2007, 1 ex.

Poděkování

Za poskytnutí doplňujících údajů děkuji spolupracovníkům panu O. Roztočilovi, R. Šrubařovi a K. Filipovi.

Závěr

Při inventarizačním průzkumu připravované PP Okřešické louky bylo zjištěno celkem 159 druhů bezobratlých. Převládají běžné druhy, eurytopní (21) a adaptibilní (25), pouze dva druhy – střevlík *Pterostichus gracilis* a drabčík *Ontholestes haroldi* jsou reliktní. Zjištěno 14 zvláště chráněných druhů, které jsou rozděleny do tří kategorií. Mezi ohrožené druhy patří: čmelák hájový (*Bombus lucorum*), čmelák lesní (*Megabombus sylvarum*), čmelák luční (*Pyrobombus pratorum*), čmelák ovocný (*Megabombus pomorum*), čmelák rokytový (*Pyrobombus hypnorum*), čmelák rolní (*Megabombus pascuorum*), čmelák skalní (*Pyrobombus lapidarius*), čmelák zemní (*Bombus terrestris*), batolec červený (*Apatura ilia*), batolec duhový (*Apatura iris*), otakárek fenyklový (*Papilio machaon*). Silně ohrožené druhy jsou zastoupeny vážkou klínatkou rohatou (*Ophiogomphus cecilia*) a motýli: modrásek bahenní (*Maculinea nausithous*) a modrásek očkovaný (*Maculinea telejus*). Z Červeném seznamu druhů ČR, Farkač J., Král D., & Škorpík M (eds.), (2005) jsou zastoupeny jedním druhem ve skupině ohrožených (EN), klínatkou rohatou (*Ophiogomphus cecilia*); 7 druhů ve skupině zranitelných (VU), jsou: střevlík *Pterostichus gracilis gracilis*, drabčík *Ontholestes haroldi*, motýli: soumračník čárkovaný (*Hesperia comma*), bělásek hrachorový (*Leptidea sinapis*), modrásek očkovaný (*Maculinea telejus*), modrásek obecný (*Plebejus idas*) a čmelák ovocný (*Megabombus pomorum*), resp. 2 druhy ve skupině téměř ohrožených (NT): bělásek ovocný (*Aporia crataegi*) a modrásek bahenní (*Maculinea nausithous*).

Na Okřešických loukách je již několik let prováděn management, který spočívá v sekání luk. Bez tohoto asanačního zásahu hrozí lokalitě zarůstání náletovými dřevinami, expanse rákosu a návrat lesa. Z hlediska výskytu hmyzu, zejména motýlů resp. rovnokřídlých nelze posekat louku najednou, kosení je zapotřebí provádět v pruzích (šachovnicovitý způsob není nutný).

LITERATURA

Boháč J., 1988: Využití společenstev drabčíkovitých (Coleoptera, Staphylinidae) k bioindikaci kvality životního prostředí. (The suitability of the biagnostic evalutionn of staphylinid beetles communities). *Zprávy Čs. společ. Entomol. ČSAV*, 24: 33–41

Boháč J.& Matějíček J., 2003: *Drabčíkovití – Staphylinidae.* Katalog brouků Prahy, sv. 4, 256 pp.

Culek M., 1996: *Biogeografické členění České republiky.* Enigma Praha, 347 pp.

Farkač J., Král D., & Škorpík M. (eds.), 2005: *Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened speciesin the Czech Republic. Invertebrates,* AOPK Praha, 760 pp.

Hůrka K. & Veselý P. & Farkač J., 1996: Využití střevlíkovitých (Coleoptera, Carabidae) k indikaci kvality prostředí. *Klapalekiana,* Praha, 32: 15–26.

Jelínek J., 1993: *Seznam československých brouků. Check-list of Czechoslovac Insects IV (Coleoptera).* Folia Heyrovskyana, Supplementum 1. Praha, 172 pp.

Kočárek, P. & Holuša, J. & Vidlička, L., 1999: Check-list of Blattaria, Mantodea, Orthoptera and Dermaptera of the Czech and Slovak Republics. *Articulata* 1999, 14 (2), pp. 177–184.

Kočárek P. & Holuša J. & Vidlička L., 2005: *Blattaria, Mantodea, Orthoptera a Dermaptera České a Slovenské republiky.* Kabourek, Zlín, pp.348

Pavelka M., Smetana V., 2003: Čmeláci. *Metodika Českého svazu ochránců přírody* 28: 1–105.

Pokorný Vl., 2002: *Atlas brouků.* Paseka. 44 pp.+ 48 bar. tabulí.

Pruner L. & Míka P., 1996: Seznam obcí a jejích částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. *Klapalekiana,* 1996, 32 (Suppl.): 1–175.

Přlégr V., 1988: *Měkkýši.* Artia Praha, 191 pp.

RESUMÉ

Bestandaufnahme der Wirbellosen auf dem Naturschutzdenkmal Okřešické louky, Bez. Česká Lípa.

Miroslav Honců

Im Laufe der Erkundung zur Bestandsaufnahme der zur Ausweisung als Naturdenkmal vorbereiteten Lokalität (PP) Okřešické louky (Aschendorfer Wiesen) sind im ganzen 159 Arten von Wirbellosen festgestellt worden. Übewiegend sind es gewöhnliche euryotope (21) und adaptibile (25) Arten, nur zwei sind relikte Arten, u. zw. der Laufkäfer *Pterostichus gracilis* und der Raubkäfer *Ontholestes haroldi*. Es wurden 14 nametlich geschützte Arten festgestellt, die in drei Kategorien eingeteilt werden. Zu den vom Aussterben bedrohten gehören *Bombus lucorum*, *Megabombus sylvarum*, *Pyrobombus pratorum*, *Megabombus pomorum*, *Pyrobombus hypnorum*, *Megabombus pascuorum*, *Pyrobombus lapidarius*, *Bombus terrestris*, *Apatura ilia*, *Apatura iris*, *Papilio machaon*. Die stark gefährdeten Arten sind vertreten durch *Ophiogomphus cecilia* und die Schmetterlinge *Maculinea nausithous* und *Maculinea telejus*. In der Roten liste der Arten der Tschechischen Republik: Farkač J., Král D., & Škorpík M (eds.), (2005) ist aus der Gruppe der stark bedrohten Arten (EN) *Ophiogomphus cecilia* vertreten, in der Gruppe der gefährdeten (VU) stehen 7 Arten: *Pterostichus gracilis gracilis*, *Ontholestes haroldi*, *Hesperia comma*, *Leptidea sinapis*, *Maculinea telejus*, *Plebejus idas* und *Megabombus pomorum*; von den potentiell gefärdeten (NT) sind 2 Arten vertreten: *Aporia crataegi* und *Maculinea nausithous*.

Auf den untgersuchten Wiesen wird bereits mehrere Jahre ein Management in einer regelmässigen Mahd der Wiesen durchgeführt. Ohne diese Asanationsmassnahme droht dieser Fläche ein Überwachsen durch Anflugsgehölze, eine Ausbreiotung der Rohrbestände und eine Rückkehr der Waldvegetation. Mit Rücksicht auf das Vorkommen von Insekten, insbesondere der Falter, bzw. der Geradflügler darf die Wiese nicht auf einmal gemäht werden, sondern sie wird in Streifen gemäht (eine schachbrettartige Mahd ist nicht notwendig).

Übersetzt von Petr Kühn

ROZŠÍŘENÍ VSTAVAČOVITÝCH V LUŽICKÝCH HORÁCH A VLIV BIOTECHNICKÝCH ZÁSAHŮ NA JEJICH POPULAČNÍ DYNAMIKU VE VYBRANÝCH LOKALITÁCH

Marta Plánská

RNDr. Marta Plánská, Jiráskova 685, 407 77 Šluknov,
e-mail: milos.plansky@iex.cz

Marta Plánská: *Distribution of orchids in the Lužické hory-Mts. and the impact of biotechnical measures on their population dynamics in selected localities.*

In this paper the results of the regular counting of orchids during the nineties of the last century and the inventories made in the orchid meadows of Dolní Chřibská. These meadows partially had been treated by biotechnical measures or in the course of these years underwent changes in their management or were subject to changes in their hydrologic conditions. These changes resulted in changes in the

Key words: Orchids meadows, botanical survey, district of Lusatian Mts., northern Bohemia, Czech republic.

ÚVOD

Louky jsou ekosystémy vytvořené člověkem. Hospodářskou činností jsou udržované v blokovaném sukcesním stadiu. Vlivem změny hospodaření, především nekosením travních porostů, směřuje vývoj k ukončení sukcesní řady. Louky nejprve zarůstají druhově méně hodnotnými porosty. Vznikají rákosiny (Rybniště), objevují se louky zarostlé ruderálními a nitrofilními druhy (šťovík tupolistý *Rumex obtusifolius* v okolí Krásné Lípy). Následuje postupná sukcese náletovými dřevinami, dochází k návratu lesních formací, v Lužických horách především olšin.

Orchidejové louky se v Lužických horách vyskytují od Šluknovského výběžku až po nejvýchodnější části, ale směrem na východ četnost výskytu

klesá. Je to dáno úbytkem vhodných lokalit a počtem srážek, které jsou vyšší na západě hor. K obnově cenných orchidejových luk a jejich managementu Správa CHKO Lužické hory přistoupila poprvé v roce 1994. Tehdy Ministerstvo životního prostředí vyčlenilo na management finanční prostředky. Mokré louky, které se nacházejí v k. ú. Dolní Chřibská, a to i v intravilánu obce, jsou známy výskytem prstnatce májového, případně dalších chráněných druhů, již dlouhá léta. Louky byly za první republiky hospodářsky využívány a pravidelně koseny, případně sloužily jako pastviny. Po druhé světové válce se těmto lokalitám nevěnovala náležitá pozornost. Na některých místech začaly dokonce zarůstat náletovými dřevinami. Počet orchidejí se rapidně snižoval. V roce 1994 byly poprvé provedeny asanační zásahy, zejména kosení a výřez náletu. Jejich cílem bylo stabilizovat populaci prstnatce májového a dalších ohrožených druhů rostlin. Během několika let po pravidelném kosení a případných dalších úpravách (odstraňování náletů a pařízků) došlo k velmi slibnému zvýšení počtu orchidejí. Dvě z těchto orchidejových luk mohly být proto vyhlášeny jako MCHÚ (PR Marschnerova louka a PP Louka U Brodských). Starší údaje o lokalitách jsou pouze okrajové např. ve zprávách z kontrol, (uloženo v rezervačních knihách SCHKO Lužické hory) či v krátkém článku Härtelových „Vstavačovité louky u Chřibské", Härtel et Härtel (1992). Zmínky najdeme i v Marschnerově Květeně Šluknovského výběžku (Marschner 1982–1985). O výše zmíněných maloplošných chráněných územích a o výskytu orchidejí v Lužických horách jsou vypracovány a publikovány studie (Plánská 1997, 1998, 1999).

1. CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO ÚZEMÍ

1. 1. GEOGRAFICKÉ A PARCELNÍ VYMEZENÍ STUDOVANÉHO ÚZEMÍ

V tomto článku jsem zaměřila pozornost na orchidejové louky, které se nacházejí v intravilánu obce Chřibská poblíž hřbitova. Rozkládají se v Ústeckém kraji v bývalém okrese Děčín ve Šluknovském výběžku v katastrálním území Dolní Chřibská na p. p. č. 1062/1 (prameniště), 1162 (louka pod cestou) a 1152 (louka pod hřbitovem).

Leží ve čtverci středoevropského síťového mapování 5152. Nadmořská výška území se pohybuje v rozmezí 350–370 m n. m. Zeměpisné souřadnice lokality jsou 50° 51´ N, 14° 29´ E. Výměra pozemků, na kterých se vyskytují orchideje: prameniště odhadem 600 m^2, louka pod cestou odhadem 100 m^2, (obě zamokřené louky jsou jenom částí celkové výměry

parcel). Na louce pod hřbitovem se prstnatce vyskytují cca na 800 m^2 celkové výměry. Tato plocha se postupně zvětšuje.

1. 2. GEOMORFOLOGICKÉ POMĚRY

Území CHKO Lužické hory zasahuje do tří geomorfologických subprovincií České vysočiny. Podle geomorfologického členění ČR (Demek, Mackovčin eds. et al. 2006) je Krkonošsko-jesenická subprovincie ve vztahu k území, kde se studované území nachází členěna následovně:

IV KRKONOŠSKO-JESENICKÁ SOUSTAVA (subprovincie)
IVA-Krkonošská podsoustava (oblast)
IVA-2 Lužické hory (celek)
IVA-2B Kytlická hornatina (podcelek)
IVA-2B-2 Chřibskokamenická kotlina (okrsek)

1. 3. GEOLOGICKÉ POMĚRY, PEDOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA

Dle geologické mapy ČSSR list Děčín – Görlitz (měřítko 1 : 200 000, mapa předčtvrtohorních útvarů) se ve sledovaném území nacházejí slínovce a vápnité jílovce s vložkami pískovců či s polohami křemitých jílovců křídového stáří (svrchní turon – coniac).

Pro území jsou dle Územního průmětu významných prvků krajiny charakteristické půdní druhy především půdy hlinitopísčité a písčitohlinité. Jako půdní typy se zde uplatňují půdy nivní až půdy slabě podzolované.

1. 4. HYDROLOGICKÉ POMĚRY, METEOROLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA

Louky se nacházejí v povodí Chřibské Kamenice. Rozvodnice vede nedaleko po vrcholech Malého Stožce a Plešivce. Lokalita se nachází v CHOPAV Severočeská křída.

Podle Quitta (Quitt 1971) se lokalita nachází v mírně teplé oblasti, (MT 7), s normálně dlouhým, mírným, mírně suchým létem. Přechodné období je krátké, s mírným jarem a mírně teplým podzimem. Zima je normálně dlouhá, mírně teplá, suchá až mírně suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky.

Zkoumaná oblast je srážkově bohatá. Podle nejbližší mně známé srážkoměrné stanice ve Šluknově – Císařském jsou roční úhrny srážek (v mm) včetně sněhových a průměrné roční teploty následující (uvedeny v tabulkách). Údaje poskytl pan Jan Loužil, Šluknov.

Přehled klimatu od roku 1982 do roku 2001

Rok	Teploty			Srážky		
	Průměr za 50 let	Průměr roční	Procenta	Průměr za 50 let	Průměr roční	Procenta
1982	7,1	8,3	116,9	821	609	74
1983	7,1	8,9	125,3	821	838,5	102,1
1984	7,1	7,5	105,6	821	830	101,1
1985	7,1	6,1	85,9	821	796	96,9
1986	7,1	7,05	99,3	821	991	120,7
1987	7,1	6,6	92,9	821	765,5	93,2
1988	7,1	8,65	121,8	821	884	107,7
1989	7,1	9,7	136,6	821	666	81,1
1990	7,1	9,7	136,6	821	540	65,8
1991	7,1	8,2	115,5	821	556,8	67,8
1992	7,1	9,2	129,6	821	654	79,6
1993	7,1	7,96	112,1	821	637,5	77,6
1994	7,1	9,3	131,0	821	818	99,6
1995	7,1	8,6	121,1	821	800,1	97,4
1996	7,1	6,7	95,3	821	606,75	73,9
1997	7,1	7,9	111,3	821	523,65	63,8
1998	7,1	8,9	125,3	821	875,25	106,6
1999	7,1	9,1	128,2	821	667,4	81,3
2000	7,1	10,2	143,7	821	726	88,4
2001	7,1	9,0	126,8	821	1067	130

1. 5. BOTANICKÁ A ZOOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA

Podle regionálně fytogeografického členění České republiky (Skalický in Hejný et Slavík 1988) patří louky do fytogeografické oblasti mezofytikum, fytogeograf. obvodu Českomoravské mezofytikum, fytogeograf. okresu 50 Lužické hory. Dle mapy floristických okrsků (fytochorionů) ČR – (Hejný et Slavík 1988) leží lokalita v obvodu hercynské a subatlantské květeny na hranici fytochorionů 39 Děčínská vrchovina a 43 Lužické hory a Podještědská pahorkatina.

Na lokalitě je výrazná přítomnost subatlantsky laděných druhů (např. *Juncus acutiflorus*, *Lotus uliginosus*). Druhy temperátně evropské oblasti jsou např. *Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Lysimachia nummularia*.

Podle rekonstrukční mapy potenciální vegetace (Mikyška et al. 1969), je studovanému území přiřazena formace acidofilní doubravy (řád *Quercetalia robori-petraeae*). Poblíž jsou dle rekonstrukční mapy bikové bučiny (svaz *Luzulo-Fagion*).

Podle rekonstrukční mapy potenciální přirozené vegetace (Višňák 1999) se v okolí studovaného území nacházejí acidofilní metličkové bučiny *(Luzulo-Fagetum deschampsietosum flexuosae)*, vlhké (bukové) jedliny *(Luzulo pilosae-Abietetum)* a potoční a prameništní luhy a bažinné olšiny *(Arunco sylvestris-Alnetum glutinosae)*.

Zoogeograficky patří území do zóny listnatých lesů.

1. 6. ZÓNOVÁNÍ, BIOGEOGRAFICKÉ ČLENĚNÍ, ÚSES, MANAGEMENT

Louky u hřbitova v Dolní Chřibské jsou součástí 1. zóny, která zahrnuje nejcennější části přírody Lužických hor. Dle mapy biogeografických regionů České republiky se území nalézá v regionu 1.66 Lužickohorském (Culek ed. et al. 1995). Poblíž se nacházejí lokální biocentra č. 6 a č. 7 (PR Spravedlnost), z nichž vycházejí lokální biokoridory. Louky jsou koseny, prameniště v posledních letech nepravidelně. Louka pod hřbitovem je kosena pravidelně v termínu od poloviny srpna.

2. METODIKA

V devadesátých letech minulého století a ve vegetační sezoně 2008 jsem provedla botanický průzkum v lokalitě louky pod hřbitovem v Dolní Chřibské, zaměřený hlavně na floristickou inventarizaci. Louka na prameništi a louka pod cestou nejsou tak druhově bohaté, proto jsem se jim věnovala jen zběžně. Ke zpracování inventarizačního průzkumu byla jednak použita starší „Metodika inventarizačního průzkumu chráněných území" (Maršáková 1987) a dále „Metodika inventarizačních průzkumů maloplošných zvláště chráněných území", (Bartonička et al. 2004), publikováno elektronickou formou na internetové adrese *www.nature.cz*. Pro sčítání orchidejí jsem použila přenosný skládací čtverec o straně 1 metr.

3. SEZNAM ZJIŠTĚNÝCH TAXONŮ

V práci je uveden abecedně seřazený seznam autorkou nalezených druhů. Druhy nalezené v roce 2008 jsou očíslovány před latinským názvem rostliny. Výstupem floristické inventarizace je i přehled výskytu ohrožených rostlinných taxonů dle vyhlášky ČNR č. 395/92 Sb. a Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Procházka [ed.] 2001).

Seznam taxonů nalezených na louce pod hřbitovem. Následující přehled je řazen dle schématu: (a) název taxonu, (latinsky, česky), (b) rok nálezu, pokud se dal zjistit. Názvy rostlin jsou uvedeny podle Kubáta (Kubát et al. 2002).

1. *Acer platanoides* – javor mléč, 1999, 2008, i juv.
2. *Acer pseudoplatanus* – javor klen, 1999, 2000, 2006, 2008 i juv.
3. *Achillea millefolium* – řebříček obecný, 1999, 2006, 2008
4. *Achillea ptarmica* – řebříček bertrám, 1996–2006, 2008
5. *Aegopodium podagraria* – bršlice kozí noha, 1999, 2006, 2008
6. *Agrostis canina* – psineček psí, 2000, 2008
7. *Agrostis capillaris* – psineček obecný, 1999, 2008
8. *Ajuga reptans* – zběhovec plazivý, 1997, 2006, 2008
9. *Alchemilla subcrenata* – kontryhel vroubkovaný, 1997, 2008
10. *Alliaria petiolata* – česnáček lékařský, 2008
11. *Alnus glutinosa* – olše lepkavá, 1996–2008
12. *Alopecurus pratensis* – psárka luční, 1999, 2006, 2008
13. *Anemone nemorosa* – sasanka hajní, 1996–2008
14. *Angelica sylvestris* – děhel lesní, 1996–2008
15. *Anthoxanthum odoratum* – tomka vonná, 1996–2008
16. *Anthriscus sylvestris* – kerblík lesní, 1999, 2008
    Arctium minus – lopuch menší, 2000
    Arctium tomentosum – lopuch plstnatý, 2000
17. *Arrhenatherum elatius* – ovsík vyvýšený, 1999, 2006, 2008
18. *Artemisia vulgaris* – pelyněk černobýl, 1999, 2008
19. *Athyrium filix – femina* – papratka samičí, 1999, 2008
    Atriplex patula – lebeda rozkladitá, 1999
20. *Avenella flexuosa* – metlička křivolaká, 1999, 2000, 2008
21. *Betula pendula* – bříza bělokorá, 1996–2008
22. *Bistorta major* – rdesno hadí kořen, 1996, 1997, 2008
23. *Briza media* – třeslice prostřední, 1996–2008
24. *Calamagrostis epigejos* – třtina křovištní, 1999, 2008
25. *Calystegia sepium* – opletník plotní, 2000, 2006, 2008
26. *Campanula patula* – zvonek rozkladitý, 1999, 2006, 2008
27. *Campanula rotundifolia* – zvonek okrouhlolistý, 1996, 2008
28. *Capsella bursa-pastoris* – kokoška pastuší tobolka, 2000–2008
29. *Cardamine pratensis* – řeřišnice luční, 1996–2008
30. *Cardamine amara* – řeřišnice hořká, 2000, 2008
31. *Carex brizoides* – ostřice třeslicovitá, 1999, 2008
32. *Carex davalliana* – ostřice Davallova, 2000, 2006, 2008
33. *Carex demissa* – ostřice skloněná, 1999, 2008
34. *Carex echinata* – ostřice ježatá, 2000, 2006, 2008
35. *Carex hartmanii* – ostřice Hartmanova, 2006, 2008
36. *Carex hirta* – ostřice srstnatá, 1999, 2008

37. *Carex nigra* – ostřice obecná, 1996–2008
38. *Carex ovalis* – ostřice zaječí, 2000, 2006, 2008
39. *Carex pallescens* – ostřice bledavá, 1996–2008
40. *Carex panicea* – ostřice prosová, 1996–2008
41. *Carex pulicaris* – ostřice blešní, 1996–2008
42. *Carex sylvatica* – ostřice lesní, 1999, 2008
43. *Carpinus betulus* – habr obecný, 2000, 2008
44. *Centaurea montana* – chrpa horská, 2000, 2008
45. *Cerastium arvense* subsp. *arvense* – rožec rolní pravý, 2000, 2006, 2008
46. *Cerastium holosteoides* subsp. *triviale* – rožec obecný luční, 2000, 2008
47. *Cerasus avium* – třešeň ptačí, 2006, 2008
48. *Chaerophyllum aromaticum* – krabilice zápašná, 1999, 2008
50. *Chelidonium majus* – vlaštovičník větší, 1999, 2006, 2008
Chenopodium album – merlík bílý, 1999
Cirsium arvense – pcháč rolní, 1999, 2000, 2006
51. *Cirsium oleraceum* – pcháč zelinný, 1996–2008
52. *Cirsium palustre* – pcháč bahenní, 1994, 1996, 2000, 2008
53. *Cirsium vulgare* – pcháč obecný, 2000, 2006, 2008
54. *Conyza canadensis* – turanka kanadská, 2000, 2008
55. *Corylus avellana* – líska obecná, 2000, 2006, 2008
56. *Crataegus monogyna* – hloh jednosemenný, 1999, 2000, 2006, 2008
57. *Crepis capillaris* – škarda vláskovitá, 2000, 2008
58. *Crepis palludosa* – škarda bahenní, 1996, 1997, 2000, 2008
59. *Cynosurus cristatus* – poháňka hřebenitá, 2000, 2008
60. *Dactylis glomerata* – srha laločnatá, 1996–2006, 2008
61. *Dactylorhiza majalis* – prstnatec májový, 1994–2008
62. *Deschampsia cespitosa* – metlice trsnatá, 1994–2008
63. *Digitalis purpurea* – náprstník červený, 2000, 2008
64. *Dipsacus fullonum* – štětka planá, 2000, 2008
65. *Dryopteris filix – mas* – kapraď samec, 2000, 2006, 2008
66. *Elytrigia repens* – pýr plazivý, 1999, 2008
67. *Epilobium angustifolium* – vrbovka úzkolistá, 1999, 2000, 2008
68. *Epilobium ciliatum* – vrbovka žláznatá, 1999, 2008
69. *Epilobium hirsutum* – vrbovka chlupatá, 2000, 2008
70. *Epilobium palustre* – vrbovka bahenní, 2000, 2008
71. *Equisetum arvense* – přeslička rolní, 1999–2008

72. *Equisetum fluviatile* – přeslička poříční, 1997, 2008
73. *Equisetum palustre* – přeslička bahenní, 1999, 2008
74. *Eriophorum angustifolium* – suchopýr úzkolistý, 1996–2008
75. *Eupatorium cannabinum* – sadec konopáč, 1999, 2008
76. *Fagus sylvatica* – buk lesní, 2000, 2008
77. *Festuca arundinacea* – kostřava rákosovitá, 2000, 2008
78. *Festuca gigantea* – kostřava obrovská, 1999, 2000, 2008
79. *Festuca rubra* – kostřava červená, 2000, 2006, 2008
80. *Ficaria bulbifera* – orsej jarní, 1999, 2008
81. *Filipendula ulmaria* – tužebník jilmový, 1996–2008
82. *Fragaria vesca* – jahodník obecný, 1999, 2008
83. *Frangula alnus* – krušina olšová, 2000, 2008
84. *Fraxinus excelsior* – jasan ztepilý, 1996–2008
85. *Galeopsis bifida* – konopice dvouklaná, 1999, 2008
86. *Galium aparine* – svízel přítula, 1999, 2008
87. *Galium mollugo* s. str. – svízel povázka, 1999, 2000, 2008
88. *Galium uliginosum* – svízel slatinný, 1999, 2000, 2008
89. *Geranium robertianum* – kakost smrdutý, 2000, 2008
90. *Geum rivale* – kuklík potoční, 1995–2008
91. *Geum urbanum* – kuklík městský, 1997–2006, 2008
92. *Glechoma hederacea* – popenec obecný, 1999, 2008
93. *Glyceria fluitans* – zblochan vzplývavý, 2000, 2008
94. *Heracleum sphondylium* – bolševník obecný, 1999, 2008
95. *Hieracium lachenalii* – jestřábník Lachenalův, 2000
96. *Hieracium laevigatum* – jestřábník hladký, 2000, 2008
97. *Hieracium murorum* – jestřábník zední, 1999, 2008
98. *Hieracium pilosella* – jestřábník chlupáček, 1999, 2000, 2008
99. *Holcus lanatus* – medyněk vlnatý, 1999, 2006, 2008
100. *Holcus mollis* – medyněk měkký, 1999, 2008
101. *Hypericum maculatum* – třezalka skvrnitá, 1999, 2006, 2008
102. *Hypochoeris radicata* – prasetník kořenatý, 2000, 2008
103. *Juncus acutiflorus* – sítina ostrokvětá, 1996–2008
104. *Juncus conglomeratus* – sítina klubkatá, 1999, 2008
105. *Juncus tenuis* – sítina tenká, 2000, 2008
106. *Lamium album* – hluchavka bílá, 1999, 2006, 2008
107. *Lapsana communis* – kapustka obecná, 2000, 2008
108. *Larix decidua* – modřín opadavý, 1996–2008
109. *Lathyrus pratensis* – *hrachor* luční, 1996–2008
110. *Leontodon autumnalis* – máchelka podzimní, 2000, 2008

111. *Leontodon hispidus* – máchelka srstnatá, 2000, 2008
112. *Leucanthemum ircutianum* – kopretina irkutská, 1996, 2008
113. *Lolium perenne* – jílek vytrvalý, 2000, 2008
114. *Lotus corniculatus* – štírovník růžkatý, 2000, 2008
115. *Lotus uliginosus* – štírovník bažinný, 2000, 2008
116. *Lupinus polyphyllus* – lupina mnoholistá, 1997, 2008
117. *Luzula campestris* – bika ladní, 1996–2008
118. *Luzula multiflora.* – bika mnohokvětá, 2000, 2008
119. *Lychnis flos – cuculi* – kohoutek luční, 1996–2008
120. *Lysimachia nummularia* – vrbina penízková, 1999, 2006, 2008
121. *Lysimachia vulgaris* – vrbina obecná, 1996, 2008
122. *Malva moschata* – sléz pižmový, 2000, 2008
123. *Matricaria discoidea* – heřmánek terčovitý, 2000, 2008
124. *Medicago lupulina* – tolice dětelová, 2000, 2008
125. *Moehringia trinervia* – mateřka trojžilná, 2006, 2008
126. *Molinia coerulea* – bezkolenec modrý, 1996, 2008
127. *Myosotis arvensis* – pomněnka rolní, 1996–2008
128. *Myosotis nemorosa* – pomněnka hajní, 1999, 2000, 2008
129. *Myosotis palustris* – pomněnka bahenní, 1997, 2008
130. *Nigella damascena* – černucha damašská, 2000, 2008
131. *Oenothera biennis* – pupalka dvouletá, 2000, 2008
132. *Oxalis corniculata* – šťavel růžkatý, 2000
133. *Persicaria lapathifolia* – rdesno blešník, 1999, 2008
134. *Phalaris arundinacea* – chrastice rákosovitá, 2000, 2008
135. *Phleum pratense* – bojínek luční, 1996–2008
136. *Picea abies* – smrk ztepilý, 1996–2008
137. *Pimpinella major* – bedrník větší, 2000, 2008
138. *Pimpinella saxifraga* – bedrník obecný, 1996, 2008
139. *Plantago lanceolata* – jitrocel kopinatý, 1996–2008
140. *Plantago major* – jitrocel větší, 1999, 2008
141. *Poa annua* – lipnice roční, 1999, 2006, 2008
142. *Poa nemoralis* – lipnice hajní, 1999, 2008
143. *Poa pratensis* – lipnice luční, 1999, 2008
144. *Poa trivialis* – lipnice obecná, 1999, 2008
145. *Polygala vulgaris* – vítod obecný, 1996–2008
146. *Polygonum aviculare* agg. – truskavec ptačí, 1999, 2000, 2008
147. *Potentilla anserina* – mochna husí, 2000, 2008
148. *Potentilla erecta* – mochna nátržník, 1996–2008
149. *Primula elatior* – prvosenka vyšší, 1996–2008

150. *Prunella vulgaris* – černohlávek obecný, 1996, 2008
151. *Prunus padus* – střemcha obecná, 1997, 1999, 2008
152. *Quercus petraea* – dub zimní, 2006, 2008
153. *Quercus robur* – dub letní, 1996–2008
154. *Ranunculus acris* subsp. *acris* – pryskyřník prudký pravý, 1996–2008
155. *Ranunculus flammula* – pryskyřník plamének, 1996–2008
156. *Ranunculus repens* – pryskyřník plazivý, 1996–2008
157. *Raphanus raphanistrum* – ředkev ohnice, 2000, 2008
158. *Rhinanthus minor* – kokrhel menší, 1996–2008
159. *Rosa* sp. – růže, 1999, 2000, 2006, 2008
160. *Rubus idaeus* – maliník obecný, 1996–2008
161. *Rubus* sp. – ostružiník, 2000, 2008
162. *Rumex acetosa* – šťovík kyselý, 1997, 2008
163. *Rumex acetosella* – šťovík menší, 1996, 1999, 2008
164. *Rumex obtusifolius* – šťovík tupolistý, 1996–2008
165. *Salix aurita* – vrba ušatá, 2000, 2008
166. *Salix caprea* – vrba jíva, 1999, 2008
167. *Salix cinerea* – vrba popelavá, 1999, 2008
168. *Salix rosmarinifolia* – vrba rozmarýnolistá, 1996–2008
169. *Sambucus nigra* – bez černý, 1996, 2008
170. *Sanguisorba officinalis* – krvavec toten, 1999, 2008
171. *Scirpus sylvaticus* – skřípina lesní, 1999, 2006, 2008
172. *Selinum carvifolia* – olešník kmínolistý, 1999, 2008
173. *Senecio ovatus* – starček Fuchsův, 1996–2008
174. *Senecio vulgaris* – starček obecný, 2000, 2008
175. *Sisymbrium officinale* – hulevník lékařský, 2000, 2008
176. *Solidago canadensis* – zlatobýl kanadský, 2000, 2008
177. *Solidago virgaurea* – zlatobýl obecný, 2000, 2008
    Sonchus arvensis – mléč rolní, 2000
    Sonchus asper – mléč drsný, 1999
178. *Sorbus aucuparia* – jeřáb ptačí, 1996–2008
179. *Stachys sylvatica* – čistec lesní, 1999, 2000, 2008
180. *Stellaria graminea* – ptačinec trávovitý, 2000, 2008
181. *Stellaria nemorum* – ptačinec hajní, 2006, 2008
182. *Stellaria media* – ptačinec prostřední, 1996, 2000, 2008
183. *Succisa pratensis* – čertkus luční, 1996–2008
184. *Symphytum officinale* – kostival lékařský, 2000, 2006, 2008
185. *Syringa vulgaris* – šeřík obecný, 2000, 2008
186. *Tanacetum vulgare* – vratič obecný, 1999, 2006, 2008

187. *Taraxacum* sect. *Ruderalia* – pampeliška sect. *Ruderalia*, 1997, 1999, 2008
188. *Tephroseris crispa* – starček potoční, 2000, 2008
Thlaspi arvense – penízek rolní, 1999
189. *Thlaspi caerulescens* – penízek modravý, 2000, 2008
190. *Tilia cordata* – lípa malolistá, 1999, 2006, 2008
191. *Tilia platyphyllos* – lípa velkolistá, 1999, 2008
192. *Tragopogon pratensis* – kozí brada luční, 2000, 2008
193. *Trifolium pratense* – jetel luční, 1999, 2008
194. *Trifolium media* – jetel prostřední, 2000, 2008
195. *Trifolium repens* – jetel plazivý, 1999, 2008
196. *Tripleurospermum inodorum* – heřmánkovec nevonný, 2000, 2008
Triticum aestivum – pšenice setá, 2000
197. *Tussilago farfara* – podběl lékařský, 1999, 2008
198. *Urtica dioica* – kopřiva dvoudomá, 1999, 2006, 2008
Vaccinium myrtillus – borůvka, (brusnice borůvka), 1999
199. *Valeriana dioica* – kozlík dvoudomý, 1995–2008
200. *Verbascum thapsus* – divizna malokvětá, 2000, 2008
201. *Veronica beccabunga* – rozrazil potoční, 2000, 2008
202. *Veronica chamaedrys* – rozrazil rezekvítek, 1997–2008
203. *Veronica officinalis* – rozrazil lékařský, 2000, 2006, 2008
204. *Viburnum opulus* – kalina obecná, 1997–2008
205. *Vicia cracca* – vikev ptačí, 1996, 1999, 2008
206. *Vicia sepium* – *vikev* plotní, 1996, 1997, 2008
207. *Vinca minor* – barvínek menší, 1999, 2006, 2008
Viola arvensis – viola rolní, 2000
208. *Viola palustris* – violka bahenní, 1996, 2008
Viola tricolor – violka trojbarevná, 2000

Přehled výskytu ohrožených rostlinných taxonů nalezených v letech 1993 až 2007 na louce pod hřbitovem

§ označuje taxony chráněné dle vyhlášky MŽP 395/1992 Sb., §1 – kriticky ohrožené, §2 – silně ohrožené, §3 – ohrožené. Dle „Černého a čer-veného seznamu cévnatých rostlin České republiky" (Procházka [ed.] 2001) jsou uvedeny kategorie ohrožení C1 – 4. V závorkách jsou uvedeny zkratky odpovídající kategoriím IUCN (IUCN 1994).
C1 (CR) – kriticky ohrožené taxony (critically endangered), C2 (EN) – silně ohrožené taxony (endangered), C3 (VU) – ohrožené taxony (vulnerable),

C4a (LR) – vzácnější taxony vyžadující další pozornost, méně ohrožené (lover risk).
Carex davalliana – ostřice Davallova, §3, C2
Carex hartmanii – ostřice Hartmanova, C3
Carex pulicaris – ostřice blešní, §3, C2
Dactylorhiza majalis – prstnatec májový, §3, C3, CITES
Juncus acutiflorus – sítina ostrokvětá, C3
Salix rosmarinifolia – vrba rozmarýnolistá, C3
Tephroseris crispa – starček potoční, C4a
Valeriana dioica – kozlík dvoudomý, C4a

Co se týče fauny, na louce byl zjištěn výskyt chráněné zmije obecné (*Vipera berus*). Louka by si zasloužila i podrobnější entomologický průzkum, protože je vhodným biotopem pro výskyt různorodého komplexu entomofauny.

Pro louku je typické hojně se vyskytující rostlinné společenstvo *Crepido-Juncetum acutiflori.*

Pro úplnost uvádím i některé druhy, nalezené při zběžném průzkumu v květnu 2000 na louce pod cestou a na prameništi.

Louka pod cestou: *Aegopodium podagraria, Alchemilla* sp., *Anemone nemorosa, Angelica sylvestris, Anthoxanthum odoratum, Briza media, Caltha palustris,* Carex *hirta, Carex nigra, Carex pallescens, Carex panicea, Cirsium oleraceum, Cirsium palustre, Crepis palludosa, Cynosurus cristatus, Dactylorhiza majalis, Equisetum palustre, Eriophorum angustifolium, Festuca pratensis, Festuca rubra, Filipendula ulmaria, Geum rivale, Heracleum sphondylium, Holcus mollis, Lathyrus pratensis, Leontodon hispidus, Lolium perenne, Lotus uliginosus, Luzula campestris, Lychnis flos – cuculi,* zplanělá *Malus* sp., *Myosotis nemorosa, Plantago lanceolata, Potentilla erecta, Ranunculus acris* subsp. *acris, Rumex acetosella, Salix viminalis, Scirpus sylvaticus, Trifolium media, Trifolium pratense, Veronica chamaedrys.* Na lokalitě se vyskytuje z chráněných a ohrožených druhů rostlin pouze *Dactylorhiza majalis* C3, §3, CITES (Procházka [ed.] 2001).

Prameniště: *Achillea ptarmica, Alchemilla* sp., *Anemone nemorosa, Anthoxanthum odoratum, Caltha palustris, Carex flava, Carex hirta, Carex nigra, Carex pallescens, Carex panicea, Carex vesicaria, Cirsium oleraceum, Cirsium palustre, Crepis palludosa, Dactylorhiza majalis, Equisetum palustre, Eriophorum angustifolium, Festuca rubra, Filipendula ulmaria, Galium mollugo, Geum rivale, Heracleum sphondylium, Juncus conglomeratus, Holcus mollis, Lathyrus pratensis, Lotus uliginosus, Luzula multiflora, Lychnis flos – cuculi, Lysimachia vulgaris, Molinia coerulea, Myosotis*

nemorosa, *Potentilla erecta*, *Primula elatior*, *Ranunculus acris* subsp. *acris*, *Rumex acetosella*, *Selinum carvifolia*, *Scirpus sylvaticus*, *Valeriana dioica*, *Veronica chamaedrys*, *Vicia cracca*, Z chráněných a ohrožených druhů rostlin se na prameništi vyskytují následující: *Carex flava* C4a, *Dactylorhiza majalis* C3, §3, CITES, *Valeriana dioica* C4a (Procházka [ed.] 2001).

Pod hřbitovem je rezervoár plevelů a případně okrasných a jiných druhů rostlin na kompostě, kam se vynášejí zbytky rostlin z pletí. Některé z těchto rostlin se přesévají a vykvétají každým rokem, např. *Nigella damascena*, *Dipsacus fullonum*. Na dolním konci lokality jsou porosty *Solidago canadensis*, které by bylo třeba nějakým způsobem eliminovat, neboť jejich tlumení kosením je, zdá se, neúčinné.

4. DISKUZE

Při sledování vlivu managementu na populace orchidejí a jejich rozšíření jsem zaměřila pozornost na louky v okolí hřbitova v Dolní Chřibské. V roce 1994 se tyto lokality začaly pravidelně kosit jednou ročně a postupně se začalo i s dalšími úpravami. Hlavní snahou bylo odstranění nakumulované stařiny. Pravidelné kosení jakožto neselektivní způsob řízené péče o lokalitu není z organizačního hlediska tak náročný. K jeho nevýhodám patří problém s využitím a odstraněním pokosené biomasy (zkrmení sena hospodářskými zvířaty, pálení, kompostování nebo odvoz na skládku). Kosením se však též neřeší problém s odstraňováním případného mechového patra, které může bránit uchycení konkurenčně slabých druhů na lokalitě.

Nejhodnotnější parcela p. č. 1152 přímo pod hřbitovem byla velmi zanedbaná, z větší části zarostlá náletem. Každoročně se část náletu odstraňovala a vzniklá plocha se kosila, a tak se podíl plochy s porostem prstnatce májového postupně zvětšoval. O této louce se zmiňují i Härtelovi (1992), ale pouze okrajově jako o méně významné lokalitě. Ve Vlastivědě Šluknovského výběžku (2008) je tato louka již uváděna v soupisu významných botanických lokalit Lužických hor. Jak narůstal počet prstnatců, je vidět z těchto jejich počtů: rok 1994 – 58 jedinců, rok 1995 – 290 prstnatců, rok 1996 – 988 orchidejí, rok 1997 – 1123 prstnatců, rok 1998 – již 2527 orchidejí. V roce 1999 bylo ještě 25. května napočítáno 1740 kvetoucích kusů. Rok 1999 byl, co se týče biotechnických zásahů, pro tuto louku stěžejní. V měsíci březnu byl v horní části louky odstraněn pomocí pily a křovinořezu zbývající nálet. V květnu 1999 byla tato část louky (v rámci Programu péče o krajinu) mimoňskou firmou pomocí těžké

techniky upravena. Byly odstraněny pařízky a zarovnán povrch parcely. V dalších měsících bylo možno sledovat postupující sukcesi. Nejprve nastoupily ke kolonizaci mechy a řasy. Vedle nich se začaly objevovat i vyšší rostliny, často plevelné druhy, např. *Atriplex patula, Thlaspi arvense, Equisetum arvense, Capsella bursa-pastoris* a jiné. V červenci 1999 jsem pozorovala i některé další druhy, jako např. *Epilobium ciliatum, Primula elatior, Galium mollugo* s. str., *Angelica sylvestris, Carex pallescens* aj. Objevovaly se i četné semenáčky dřevin, např. *Tilia cordata, Tilia platyphyllos, Acer pseudoplatanus, Quercus robur,* které byly později eliminovány kosením. V červenci 2000 byly ještě pozorovány řasy a mechy, ale i některé luční druhy například: *Stellaria graminea, Campanula patula, Lychnis flos-cuculi, Leucanthemum ircutianum* a některé vlhkomilné druhy například: *Cirsium palustre, Lotus uliginosus, Lysimachia vulgaris,* porosty *Juncus acutiflorus,* porosty *Galium uliginosum, Geum rivale* a další. V srpnu bylo zcela bez porostu nebo s porostem řas či mechů jen malé procento ošetřené plochy. Z okolí se sem stěhovaly trávy, např. *Agrostis capillaris, Holcus mollis,* často se vyskytovaly vysokostébelné byliny, i ruderálního charakteru, např. *Cirsium vulgare, Rumex obtusifolius, Calamagrostis epigejos...* V roce 2000 již 9. května bylo napočítáno 1517 kvetoucích jedinců prstnatce májového, a to dokonce ojediněle i na ploše po biotechnickém zásahu.

Podle Jongepierové (1995) „... nelze počítat se samovolnou sukcesí, neboť přísun diaspor je omezen a trvalo by zřejmě desítky let, než by se vůbec druhově bohatší porost vytvořil. Zpočátku by vznikaly druhově méně hodnotné porosty s převahou ruderálů (nitrofilů), které by na stanovišti mohly setrvat velmi dlouho a byly by jen zdrojem diaspor pro zaplevelení okolních pozemků." Jak je ze soupisu zjištěných taxonů vidět, ruderální a nitrofilní druhy se na vyklučené ploše skutečně v první fázi sukcese ve větší míře objevily, ale po devíti letech byla většina plevelných druhů rostlin eliminována, a to zřejmě pravidelným kosením. Dle mého názoru je z důvodu zachování genetické diverzity lépe ponechat lokality samovolnému vývoji. Louka pod hřbitovem v Dolní Chřibské patří v současnosti k jedné z nejlepších lokalit v Lužických horách, co se týče druhové diverzity a regionální genetické čistoty. Zdá se, že zásahy (jednosečná louka), směřující k udržení sukcesní řady ve stadiu travinobylinných společenstev, jsou přiměřené. Po letech pravidelné seče byly nadobro odstraněny ruderální druhy *Arctium minus* a *Arctium tomentosum, Atriplex patula, Chenopodium album, Cirsium arvense, Sonchus arvensis, Sonchus asper. Vaccinium myrtillus* se vyskytoval na okraji louky při

cestě a kosením vymizel. Některé druhy jako např. *Thlaspi arvense, Viola arvensis*, se někdy opět objevují.

Na výskyt zástupců čeledi Orchidaceae mají vliv i hydrické poměry na lokalitě, nejenom management. Na louce „pod cestou", p. č. 1162 v Dolní Chřibské se změnily natolik, že v místech předchozího výskytu prstnatce májového se orchideje již nevyskytují, ale posunuly se do okolí na sousední zahradu. V roce 1996 zde bylo napočítáno 27 exemplářů kvetoucího prstnatce májového, o rok později 54 orchidejí, v roce 1998 se počet zvýšil na 120. Zvyšování počtu orchidejí přičítám pravidelnému kosení v pozdějším termínu kolem poloviny srpna. Rok 1999 byl poměrně chudý, koncem května bylo zjištěno 29 kvetoucích jedinců, i když se na lokalitě jednou ročně kosilo. V roce 2000 jsem zjistila celkem 31 exemplářů, po šesti letech celkem 56 jedinců, ale z toho na bývalé lokalitě pod zahradou byly pouze 2 kusy, zbytek se objevil na sousedově parcele a vedle ní. Lokalita byla poměrně suchá a zřejmě její stav souvisí i s poměrně suchým počasím v létě.

Pro zvyšování počtu prstnatců je důležité pravidelné kosení v pozdějším termínu po jejich vysemenění. Biotop „prameniště„ (pozemek p. č. 1062/1), byl v devadesátých letech pravidelně kosen v pozdějším termínu (od poloviny srpna), což mělo vliv na počet prstnatců na lokalitě. V roce 1996 bylo napočítáno 132 prstnatců, o rok později 175 exemplářů, v roce 1998 200 jedinců. V roce 1999 počet orchidejí zakolísal, bylo zjištěno 159 rostlin, zato v roce 2000 počet prstnatců dokonce dosáhl 558 kvetoucích orchidejí. Počty kvetoucích orchidejí byly zjišťovány v přibližně stejném termínu po 20. květnu. Po roce 2000 lokalita přestala být pravidelně kosena, což mělo vliv na počty orchidejí. Začátkem června 2006 bylo zjištěno pouhých 30 kusů kvetoucích prstnatců. Orchideje jsou velice citlivé na konkurenci okolních rostlin. Přítomnost specifických hub je nezbytná zejména pro klíčení semen orchidejí. Tyto požadavky jsou zajištěny na jednosečných, později sklízených, nehnojených loukách. Na „prameništi" nebyly v posledních letech tyto podmínky dodrženy, proto došlo k rapidnímu úbytku orchidejí, které jsou potlačovány okolními vzrůstnějšími druhy rostlin, zejména trav.

5. ZÁVĚR

Praktické zkušenosti, které byly získány při obnově a managementu orchidejových luk, lze shrnout do následujícího závěru: Je nutná pravidelnost zásahů. Na dynamiku populací vstavačovitých má pozitivní vliv

kosení luk jedenkrát ročně v pozdějším termínu koncem léta (od poloviny srpna). Tehdy jsou vyvinuty plody a semena orchidejí. Odstranění náletů a pařízků s následnou úpravou povrchu půdy mělo velmi pozitivní dopad nejen na výskyt orchidejí, ale i jiných vzácnějších druhů rostlin. Postupně docházelo ke vzrůstu biodiverzity porostů. Louka pod hřbitovem je modelovým důkazem správnosti postupů zde uplatňovaných, to je pravidelná seč jednou ročně v pozdějším termínu. V roce 2008 bylo při inventarizaci nalezeno 208 druhů vyšších rostlin, z toho je 8 rostlinných druhů, patřících mezi druhy ohrožené. Počet orchidejí se na této lokalitě postupně zvyšuje a ještě zřejmě nedosáhl svého stropu.

LITERATURA

Absolon K. et al. (1994): *Metodika sběru dat pro biomonitoring v chráněných územích* – Český ústav ochrany přírody, Praha.

Bartonička T. et al. (2004): *Metodika inventarizačních průzkumů maloplošných zvláště chráněných území.* Publikováno na internetové adrese www.nature.cz.

Culek M. (editor) et al. (1996): *Biogeografické členění České republiky.* Enigma Praha.

Demek J., Mackovčin P. (editoři) et al. (2006): *Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny.* – Agentura OPK ČR, Brno 2006.

Geologická mapa ČSSR, mapa předčtvrtohorních útvarů 1 200 000, list M-33-IX Děčín – Görlitz. – Ústřední geologický úřad, (nedatováno).

Härtel H. et Härtel H. (1992): Vstavačovité louky u Chřibské. – *Severočes. Přír.,* Litoměřice, 26: 59–62.

Honců M. et Plánská M. (1996): Chráněné rostliny Lužických hor. – *Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska,* Česká Lípa, 4: 235–241.

Jongepierová Ivana (1995): Problematika obnov druhově bohatých luk v České republice. *Ochrana přírody,* (50), 6: 195–197, Praha, 1995.

Kopecký L. et al. (1963): *Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000, list M-33-IX Děčín – Görlitz.* ČSAV Praha.

Kubát K., Hrouda L., Chrtek J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds.] (2002): *Klíč ke květeně České republiky.* – 928 p., Academia, Praha.

Mapa regionálně fytogeografického členění ČSR, 1987, Academia, Praha.

Marschner H. (1982–1985): Květena Šluknovského výběžku 1.–3. část. – *Sborn. Severočes. Muz., Ser. Natur.,* Liberec. 12: 45–108, 13: 25–62, 14: 41–84.

Maršáková M. et al. (1987): *Metodika inventarizačního průzkumu chráněných území,* Praha.

Melichar J. et al. (2008): *Vlastivěda Šluknovského výběžku pro školy a veřejnost.* Sdružení pro rozvoj Šluknovska, Šluknov 2008.

Mikyška R. et al. (1968): *Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. – Vegetace ČSSR,* ser. A2: 1–204, Academia, Praha.

Moravec J. [ed.] (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. Ed. 2. – *Severočes. Přír.,* suppl. (1995) 1–206.

Plánská M. (1997): Přírodní rezervace Marschnerova louka v Dolní Chřibské. *Severočes. Přír.,* 30 : 93–102, 1997, Litoměřice.

Plánská M. (1997): Orchidejové louky v Lužických horách – jejich obnova a management. In: *Sborník Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti*, Supplementum No 3, 1997.
Plánská M. (1998): Orchidejové louky v Lužických horách. *Bezděz, Vlastivědný sborník Českolipska*, 7: 193–200, Česká Lípa.
Plánská M. (1998): Květena Lužických hor. *Jizerské a Lužické hory*, (3), 5–6: 13–15, Liberec.
Plánská M. (1999): Přírodní památka „Louka u Brodských" v Dolní Chřibské. *Bezděz, Vlastivědný sborník Českolipska*, 8: 249–257, Česká Lípa.
Procházka F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). *Příroda* 18: 1–166.
Quitt E. (1971): Klimatické oblasti Československa – *Studia geographica*, Brno, GÚ ČSAV, 16: 7–20.
Skalický V. (1989): *Regionálně fytogeografické členění ČSR*. In: Květena ČSR, 1. díl – Academia, Praha.
Územní průmět významných prvků krajiny, grafická a textová část, Terplan, 1972, Praha.
Višňák R. (1999): *Revize ÚSES na území CHKO Lužické hory*. – Ms., Správa CHKO Lužické hory.
Vyhláška MŽP ČR č. 395/92 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 114/92 SB., o ochraně přírody a krajiny.

Obr. 1. Louka pod hřbitovem v Dolní Chřibské, stav 26. 3. 1999 před započetím výřezu náletu.

Obr. 2. Louka pod hřbitovem v intravilánu obce Dolní Chřibská. Program PPK (program péče o krajinu), odstraňování pařezů dne 25. 5. 1999.

Obr. 3. Program PPK (program péče o krajinu), revitalizace louky v Dolní Chřibské pod hřbitovem, odstraňování pařezů a zbytků náletu.

RESUMÉ

Das Vorkommen von Orchideen im Lužické hory (Lausitzer) Gebirge und der Einfluss biotechnischer Massnahmen auf ihre Populationsdynamik in ausgewählten Vorkommen

Marta Plánská

Die Orchideenwiesen des Lausitzer Gebirges sind ein nur kleiner Rest der früher in diesem Gebiete verbreiteten artenreichen Wiesen. Nach dem zweiten Weltkrieg kam es infolge der politischen Veränderungen auch in diesem Grenzgebiet zu Veränderungen in der Bewirtschaftung der Wiesen. Manche Grundstücke wurden verlassen, sie degradierten allmählich oder erreichten das Abschlussstadium ihrer Sukzessionsreihe, bzw. sie wurden allmählich vom Wald überwachsen. Trotzdem erhielten sich manche Wiesenpfanzen in kleinen Populationen oder in einer Samenbank, was sich nach der Einführung eines geregelten Managements der Orchideenwiesen offenbarte. Die geregelte Pflege der Populationen der besonders geschützten Pflanzenarten in de Form von wirtschaftlichen Eingriffen (Entfernung von Anfluggehölzen und Mähen) resultierte auch auf den einmal jährlich gemähten Wiesen in einer Zunahme der Zahl der blühenden Orchideeen und in einem Ansteigen der biollogischen Artenvielfalt dieser Wiesen.

Übersetzt von Petr Kühn

VÝSLEDKY VÝZKUMU MACROMYCETŮ NA LOKALITĚ JÍLOVKA U HOLAN

Josef Slavíček

Josef Slavíček, Česká vědecká společnost pro mykologii, Hradec Králové, e-mail: j.slavicek@tiscali.cz

Josef Slavíček: *Results of the mycological research of Macromycetes in the locality Jílovka*

The results of a two-year mycological research in the locality Jílovka as a base for the declaration of the locality a protected small area is given. The locality Jílovka forms a trianguloid forest stand between the ponds Kravský rybník and Jílovka and the road Zahrádky – Holany. A brief ecological characteristic of the locality is given. 118 species have been recorded and determined in the locality. Eight species are listed in the Red List. One species – *Arrhenia retiruga* is listed in the category EXT (extinct). The find of this species together with finds of other species from the Red List justify the declaration the locality a protected small area.

Key words: Macromycetes, Jílovka, mycological survey, district of Česká Lípa, Northern Bohemia, Czech republik

Úvod

Před několika lety nalezl mimoňský houbař Zdeněk Pražák na této lokalitě velmi vzácný hřib *Rubinoboletus rubinus* (hřib rubínový) a zároveň prudce jedovatý druh *Entoloma sinuatum* (závojenka olovová). Tyto 2 nálezy vedly autora tohoto příspěvku ve spolupráci s Vlastivědným muzeem a galerií v České Lípě k podrobnějšímu průzkumu lokality jak po stránce mykologické, tak i po stránce botanické, entomologické a zoologické pro získání podkladů pro předpokládané vyhlášení územní ochrany.

Autor zde předkládá výsledky dvouletého mykologického výzkumu (roky 2007, 2008). Na mykologickém průzkumu se podíleli:

1. Ing. Marta Knaureová – botanička Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě
2. Zuzana Egertová – mykoložka z Jablonného v Podještědí
3. Josef Slavíček – mykolog z Hradce Králové (autor tohoto příspěvku)

Popis území

Sledovaná lokalita tvoří zhruba trojúhelníkovitý lesní porost mezi Kravským rybníkem a rybníkem Jílovka a silniční komunikací Zahrádky – Holany na katastru obce Zahrádky, asi 1,5 km JZ od obce. Souřadnice jsou 50° 37′ 36″ s. š., 14° 30′ 05″ v. d.; 50° 37′ 33″ s. š., 14° 30′ 06″ v. d.; 50° 37′ 31″ s. š., 14° 30′ 22″ v. d.; 50° 37′ 36″ s. š., 14° 30′ 33″ v. d. Nadm. výška 260 m.

Z hlediska biotopu lze tuto lokalitu jen obtížně charakterizovat, neboť se zde prolíná několik místy velmi rozdílných stanovišť. Najdeme zde proto zástupce jak pro údolní jasanovo-olšové luhy, místy inklinující ke střemchové jasenině, tak i rostlinné složení bylinného patra typické pro hercynské dubohabřiny. Lokalita má v úzkém pruhu podél rybníka Jílovka víceméně charakter lužního lesa s porosty vrb (vrba popelavá – *Salix cinerea*), olší (olše šedá – *Alnus glutinosa*), topolů (topol osika – *Populus tremula*) a dalších listnáčů na vlhké a humózní půdě. Tato část je charakteristická hojným výskytem typicky lužních makromycetů – *Daedaleopsis confragosa* (síťkovec načervenalý), *Daedalea quercina* (síťkovec dubový), *Lactarius lacunarum* (ryzec bažinný) a dalšími druhy. Směrem od břehu přechází tento druh lesa v o něco sušší dubinu a úsek s porostem rozmanitých listnatých dřevin jako je lípa srdčitá (*Tilia cordata*), habr obecný (*Carpinus betulus*), bříza bělokorá (*Betula pendula*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*) a jehličnanů zastoupených především borovicí lesní (*Pinus sylvestris*), smrkem ztepilým (*Picea abies*) a také jedlí bělokorou (*Abies alba*). Pro tuto část lesa jsou nejtypičtější makromycety *Russula pseudointegra* (holubinka ruměnná), *Russula undulata* (holubinka zprohýbaná), *Entoloma sinuatum* (závojenka olovová) a další.

Vysvětlivky

Ekologický význam jednotlivých druhů hub je vyjádřena různým typem písma či jeho podtržením, takto:
Agaricus arvensis – běžné i méně běžné druhy
Boletus radicans – druhy zaznamenané pouze z ústního podání a nedokladované

Clitocybe geotropa – vzácné, ale neuvedené v Červeném seznamu
Boletus impolitus – druhy uvedené v Červeném seznamu
Arrhenia retiruga ! – mimořádně vzácné druhy s nutností ochrany

Počet druhů podle jednotlivých kategorií v Červeném seznamu
EXT (extinct) – vyhynulý 1
CR (critically endagerend) – kriticky ohrožený 0
EN (endagered) – ohrožený 1
VU (vulnerable) – zranitelný 3
NT (near threatened) téměř ohrožený 3

Anotovaný seznam makromycetů nalezených na lokalitě Jílovka v letech 2007–2008

* Agaricus arvensis – *pečárka ovčí*
Běžný druh vyskytující se jak v lesích, tak i mimo les. Na lokalitě byl nalezen v příkopě u silnice.

* Amanita muscaria – *muchomůrka červená*
Velmi hojný druh rostoucí hlavně pod břízami a smrky ve všech lesích. Na lokalitě nalezen na hrázi Kravského rybníka.

* Amanita rubescens – *muchomůrka růžovka*
Běžný druh ve všech lesích. Nalezen na hrázi Kravského rybníka.

* Amanita vaginata – *muchomůrka pošvatá*
Nalezen na hrázi Kravského rybníka.

* **Arrhenia retiruga – *mecháček síťnatý*!**
V Červeném seznamu je druh uveden jako vyhynulý v České republice. Jeho nález po mnoha letech je nejdůležitějším a nejvzácnějším nálezem této lokality a potvrzuje jednoznačně oprávněnost vyhlášení této lokality maloplošným chráněným územím.

* Aureoboletus gentilis – *hřib pružný*
Tento vzácný druh je v Červeném seznamu zařazen do kategorie VU. Na Českolipsku je to dosud jediná známá lokalita.

* Auricularia auricula-judae – *ucho jidášovo*
Velmi hojný druh rostoucí především na *Sambucus nigra* – černém bezu.

* Auriculariopsis ampla – *mušlovka plstnatá*
Nepříliš hojný druh. Na lokalitě byl nalezen na opadlých větvích *Quercus robur* – dubu letního.

* Bjerkandera adusta – *šedoporka osmahlá*
Velmi hojná chorošovitá houba. Na lokalitě se vyskytuje na různých místech na pařezech i odumřelých kmenech zejména *Quercus robur* – dubu letního.

* Bolbitius vitellinus – *slzečník žloutkový*
Roztroušeně rostoucí druh byl na lokalitě nalezen v trávě poblíž vstupu na lokalitu.

* Boletus chrysenteron – *hřib babka*
Ve všech lesích velmi hojný druh byl na této lokalitě nalezen pouze jednou.

* Boletus impolitus – *hřib plavý*
V Červeném seznamu je v kategorii NT.

* Boletus luridiformis – *hřib kovář*
Druh rostoucí roztroušeně hlavně v jehličnatých lesích. Nález v dubině je dosti ojedinělý.

* Boletus luridus – *hřib koloděj*
Na Jílovce roste pod *Quercus robur* – dubem letním v části blíže k silnici.

* ***Boletus radicans – hřib medotrpký***
Jde o ústní sdělení od houbaře. Z diskuze s ním však bylo zřejmé, že zná poměrně dost druhů včetně tohoto druhu, který dokázal dobře popsat. Lze určitě vzít tuto informaci jako věrohodnou. Navíc lze říci, že tento druh je na lokalitě možno očekávat.

* Calocera viscosa – *krásnorůžek lepkavý*
Velice hojný druh zejména v jehličnatých lesích. Na lokalitě byl nalezen pouze jednou.

* Calocera cornea – *krásnorůžek rohovitý*
Velmi hojný druh na mrtvém listnatém dřevě. Na lokalitě na několika místech.

* Calocybe gambosa – *čirůvka májovka*
Jarní aspekt mykoflóry byl nalezen u vstupu do lokality.

* Chondrostereum purpureum – *pevník nachový*
Velmi hojný saprotrofní druh rostoucí na odumřelém dřevě listnáčů. Na lokalitě rostl na břehu rybníka Jílovka na odumřelém ležícím kmeni *Populus tremula* – topolu osice.

* **Clitocybe geotropa – *strmělka veliká***
Nález tohoto dosti vzácného druhu zřejmě představuje jediný nález na Českolipsku.

* Clitocybe nebularis – *strmělka mlženka*
Běžný podzimní druh rostoucí v listnatých lesích. Na lokalitě však nalezena pouze jediná plodnice.

* Clitopilus prunulus – *mechovka obecná*
Roztroušeně rostoucí druh ve smíšených lesích Na lokalitě pod *Quercus robur* – dubem letním.

* Coprinus atramentarius – *hnojník inkoustový*
Jediný druh z rodu Coprinus – hnojník, který byl na lokalitě zaznamenán, patří mezi běžné druhy. Byl nalezen na hrázi Kravského rybníka.

* Cortinarius trivialis – *pavučinec osikový*
Tento druh roste pod osikami hlavně ve středních a vyšších polohách. Nález na této lokalitě je tak trochu překvapením. Nalezen na břehu Kravského rybníka pod *Populus tremula* – topolem osikou.

* Cortinarius uliginosus – *pavučinec bažinný*
Vzácný druh rostoucí na vlhkých místech pod vrbami je v Červeném seznamu zařazen v kategorii VU. Na lokalitě rostl na břehu Kravského rybníka.

* **Crepidotus mollis – *trepkovitka měkká***
Vzácnější druh rostoucí hlavně na odumřelém dřevě listnáčů, hlavně buků a jasanů. Nález na dubu letním – *Quercus robur* patří k těm zajímavějším.

* Crepidotus variabilis – *trepkovitka měnlivá*
Nejhojnější druh z rodu *Crepidotus*. Na lokalitě ho bylo možno očekávat.

* Cyathus striatus – *číšenka rýhovaná*

Nejhojnější druh z rodu *Cyathus* – číšenka byla nalezena na opadlých větvích i pařezech *Quercus robur* – dubu letního.

* Daedalea quercina – *síťkovec dubový*

Na lokalitě velmi hojný druh rostoucí především na pařezech *Quercus robur* – dubu letního.

* Daedaleopsis confragosa – *síťkovec načervenalý*

Tento druh je zřejmě nejhojnějším druhem z chorošů na lokalitě. Roste téměř na všech druzích dřevin na lokalitě.

* **Entoloma sinuatum – *závojenka olovová***

Tato prudce jedovatá houba je častější v teplejších oblastech, zejména na jižní Moravě. Lokalita Jílovka je s vysokou pravděpodobností jedinou lokalitou na Českolipsku. Vzhledem k tomu, že lokalita je velmi navštěvovaná houbaři, představuje tento druh potencionální riziko pro otravy houbami v této oblasti. Díky ochraně proti sběru hub v maloplošném chráněném území lze eliminovat toto riziko.

* Fomes fomentarius – *troudnatec kopytovitý*

Druh je velmi hojným parazitem zejména v bučinách. Na jiných listnáčích (na lokalitě na *Populus tremula* – topolu osice a *Quercus robur* – dubu letním) je méně častý.

* Fomitopsis pinicola – *troudnatec pásovaný*

Tento druh je velice hojný v jehličnatých lesích na *Picea abies* – smrku ztepilém a *Pinus sylvestris* – borovici lesní. Nález v lužním lese na *Quercus robur* – dubu letním patří k ojedinělým.

* Fistulina hepatica – *pstřeň dubový*

V severních Čechách roste jen roztroušeně na odumřelých kmenech a pařezech dubů. Hojnější je v teplejších oblastech republiky. Jílovka patří k nemnohým lokalitám na Českolipsku, kde se tento druh vyskytuje.

* Galerina hypnorum – *čepičatka mechová*

Patří k nejhojnějším druhům velmi obtížného rodu *Galerina* – čepičatka. Roste v různých druzích mechů, ale i na dřevě pokrytém mechem.

* **Galerina sideroides – *čepičatka zvoncovitá***

Tento druh je makroskopicky velice podobný druhu *Galerina marginata* – čepičatka jehličnanová, zejména svojí moučnou vůní. Oba druhy se dají rozlišit pouze mikroskopicky. *Galerina sideroides* je mnohem vzácnější a nález na lokalitě Jílovka představuje první doloženou lokalitu na Českolipsku.

* Ganoderma lipsiense – *lesklokorka ploská*

Tento mimořádně hojný druh v listnatých zejména lužních lesích je na lokalitě Jílovka relativně vzácným druhem.

* **Gymnopilus spectabilis – *šupinovka nádherná***

Relativně vzácný druh byl nalezen při pařezu listnáče. Je asi zatím jediným doloženým nálezem na Českolipsku.

* **Gymnopus aquosus – *penízovka vodnatá***

V jižních Čechách vcelku hojný druh je v severních a také východních Čechách celkem vzácným druhem a lokalita Jílovka je zřejmě jedinou lokalitou na Českolipsku.

* Gymnopus dryophilus – *penízovka dubová*

Velice hojný druh ve všech dubinách. Na Jílovce však překvapivě není hojný. Tato skutečnost však může být způsobena sušším počasím v době průzkumu.

* Gymnopus ocior – *penízovka hnědá*

Relativně běžný druh rostoucí v listnatých lesích.

* Gymnopus peronatus – *penízovka hřebílkatá*

Dosti běžný druh rostoucí v listnatých i smíšených lesích

* Hapalopilus nidulans – *hlinák červenající*

Hojný druh chorošovité houby. Na lokalitě se vyskytuje na břehu rybníka Jílovka na odumřelých kmenech *Betula pendula* – břízy bělokoré.

* Heterobasidion annosum s.l. – *kořenovník vrstevnatý*

Tento choroš je zde pojímán v širším smyslu. Přesné určení bude nutno provést mikroskopicky vzhledem k tomu, že v poslední době bylo zjištěno, že se jedná o kumulativní druh.

* Hymenochaete rubiginosa – *kožovka rezavá*

Na lokalitě nalezen pouze na jednom pařezu *Quercus robur* – dubu letního.

* **Hyphoderma litschaueri – *kornatec Litschauerův***
Velmi vzácná kornatkovitá houba. Její rozšíření v České republice není známo, zřejmě z toho důvodu není zařazena do Červeného seznamu ohrožených druhů, kam rozhodně patří.

* **Hyphoderma mutatum – *kornatec proměnlivý***
Dosti vzácná kornatkovitá houba na lokalitě rostoucí na odumřelých kmenech listnáčů.

* Hyphoderma radula – *kornatec okrouhlý*
Na lokalitě roste pořídku na odumřelých kmenech *Quercus robur* – dubu letního.

* Hyphoderma sambuci – *kornatec bezový*
Na lokalitě velmi hojná kornatkovitá houba rostoucí především na *Sambucus nigra* – černém bezu.

* Hyphoderma setigerum – *kornatka septocystidová*
Snad nejhojnější druh rodu Hyphoderma. Jeho výskyt na lokalitě bylo možno předpokládat.

* **Hyphodontia nespori – *kornatec Nešporův***
Na odumřelém ležícím kmeni *Quercus robur* – dubu letního. Jedná se o první doložený sběr z Českolipska.

* Hypholoma fasciculare – *třepenitka svazčitá*
Tento druh je na lokalitě velmi hojný. Roste na pařezech, ale i kořenech listnáčů.

* Hypholoma sublateritium – *třepenitka cihlová*
Na lokalitě roste převážně na pařezech *Quercus robur* – dubu letního.

* **Inocybe erubescens – *vláknice začervenalá***
Jílovka je teprve druhou lokalitou na Českolipsku tohoto vzácnějšího druhu. Protože se jedná o prudce jedovatou houbu potencionálně zaměnitelnou s čirůvkou májovkou, platí o ní stejná poznámka jako u *Entoloma sinuatum* – závojenky olovové.

* Laccaria laccata – *lakovka obecná*
Tento zcela běžný druh byl na lokalitě překvapivě nalezen jen jednou.

* Lacrymaria lacrymabunda – *křehutka sametová*
Na lokalitě se vyskytuje na bažinaté půdě na břehu rybníka Jílovka.

* **Lactarius controversus – *ryzec osikový***

Ačkoliv tento druh není uveden v Červeném seznamu, patří k dosti vzácným druhům české mykoflóry a Jílovka představuje dosud jedinou známou lokalitu na Českolipsku. Byl nalezen pod *Populus tremula* – topolem osikou na břehu Kravského rybníka.

* Lactarius lacunarum – *ryzec bažinný*

V Červeném seznamu je zařazen v kategorii NT a Jílovka představuje dosud jedinou lokalitu na Českolipsku. Nalezen na bažinaté půdě na břehu rybníka Jílovka.

* Lactarius piperatus – *ryzec peprný*

Druh roste především v bučinách a dubinách. Nález na Jílovce není tedy překvapením.

* Lactarius quietus – *ryzec dubový*

Velmi hojný druh tvořící mykorrhizu s duby, takže jeho nález na Jílovce byl předpokládán.

* Lactarius vellereus – *ryzec plstnatý*

Hojný druh rostoucí ve všech lesích. Na Jílovce nalezen pod duby.

* Laetiporus sulphureus – *sírovec žlutooranžový*

Agresivní parazit různých druhů listnatých stromů. Na Jílovce nalezen na odumřelém kmeni *Quercus robur* – dubu letního.

* **Leccinum duriusculum – *kozák topolový***

Kozák topolový je vzácnější druh rostoucí hlavně pod *Populus alba* – topolem bílým. Na Jílovce roste pod *Populus tremula* – topolem osikou.

* Leccinum quercinum – *křemenáč dubový*

Dosti hojný druh rostoucí pod duby.

* Leccinum rufum – *křemenáč osikový*

Nálezy tohoto druhu bylo možno na lokalitě očekávat.

* Leccinum scabrum – *kozák březový*

Na lokalitě roste na břehu a poblíž břehu rybníka Jílovka i Kravského rybníka.

* Lepiota clypeolaria – *bedla vlnatá*

Roztroušeně rostoucí druh. Na lokalitě nalezen pod *Quercus robur* – dubem letním.

* Lycoperdon pyriforme – *pýchavka hruškovitá*
Zatím jediný představitel rodu Lycoperdon – pýchavka na lokalitě.

* Lyophyllum rancidum – *líha páchnoucí*
Další z řady druhů uvedených v Červeném seznamu, který byl zaznamenán na sledované lokalitě. Je zařazen do kategorie NT zejména z důvodu mizení tohoto druhu v posledních desetiletích.

* Marasmius rotula – *špička kolovitá*
Hojný druh rostoucí po deštích na opadlých větvičkách listnáčů. Na lokalitě na různých místech.

* **Mycena citrinomarginata – *helmovka žlutobřitá***
Vzácný druh. Jílovka je dosud jedinou lokalitou na Českolipsku.

* Mycena galericulata – *helmovka tuhonohá*
Velmi hojný druh. Na Jílovce roste na pařezech různých listnáčů především *Quercus robur* – dubu letního.

* Mycena galopus – *helmovka mléčná*
Na podzim hojný druh na různých místech lokality v hrabance.

* Mycena inclinata – *helmovka leponohá*
Na lokalitě hojná na pařezech různých listnáčů.

* Mycena rosea – *helmovka narůžovělá*
Tento běžný druh nalezen na lokalitě pouze jednou.

* **Mycena strobilicola – *helmovka šiškomilná***
Na smrkových šiškách zapadlých pod povrchem půdy. Jílovka je zatím jedinou známou lokalitou na Českolipsku.

* **Panellus serotinus – *pařezník pozdní***
Další z dosti vzácných druhů rostoucí na lokalitě. Zde rostl na odumřelém stojícím kmeni listnáče. Jílovka je jedinou lokalitou tohoto druhu na Českolipsku.

* Peniophora incarnata – *kornatka masová*
Druh byl sbírán na opadlé větvi listnáče. Patří mezi běžné druhy a jeho nález na lokalitě bylo možno očekávat.

* Phallus impudicus – *hadovka zápašná*
Dosti běžný druh rostoucí ve všech lesích byl překvapivě na Jílovce nalezen pouze jednou.

* Phellinus ferruginosus – *ohňovec rezavý*

Dosti hojný druh v dubinách, takže na lokalitě ho bylo možno očekávat. Byl sbírán na opadlé větvi *Quercus robur* – dubu letního.

* Phlebia rufa – *žilnatka proměnlivá*

Dosti hojný druh, který však byl nalezen na lokalitě pouze jednou, a to na odumřelém ležícím kmeni mladého dubu.

* Phlebia tremellosa – *dřevokaz rosolovitý*

Vcelku běžný druh, na lokalitě nalezen na odumřelých kmenech listnáčů.

* **Pholiota gummosa – *šupinovka gumovitá***

Nalezen na vlhkém místě pod listnáči na břehu rybníka Jílovka. Jediný doložený sběr z Českolipska.

* Piptoporus betulinus – *březovník obecný*

Na lokalitě hojně rostoucí druh na odumřelých kmenech *Betula pendula* – břízy bělokoré.

* **Plicaturopsis crispa – *měkkouš kadeřavý***

Tento vzácný druh se vyskytuje v horských bučinách, zejména v rezervacích pralesního typu. Nález na Jílovce je tedy dosti unikátní. Je zatím jedinou známou lokalitou na Českolipsku.

* Pluteus cervinus – *štítovka jelenní*

Tento velmi hojný druh v listnatých lesích byl nalezen na Jílovce pouze jednou na pařezu *Quercus robur* – dubu letního.

* **Pluteus leoninus – *štítovka žlutá***

Na odumřelém ležícím kmeni listnáče. Patří rovněž mezi relativně vzácné druhy. Dosud jediná lokalita na Českolipsku.

* **Polyporus arcularius – *choroš plástvový***

Nepříliš hojný druh rostoucí na rozkládajícím se dřevě zejména *Quercus* sp. – dubů. Jílovka představuje zatím jedinou lokalitu na Českolipsku.

* Polyporus badius – *choroš smolonohý*

Velmi hojný druh rostoucí zejména ve vlhkých místech na rozkládajícím se dřevě listnáčů. Na Jílovce na pařezu *Quercus robur* – dubu letního.

* Polyporus brumalis – *choroš poloplástvový*
Velmi hojný druh. Na Jílovce na pařezech a odumřelých ležících kmenech různých listnáčů.

* Polyporus ciliatus – *choroš zimní*
Vcelku hojný druh. Na lokalitě nalezen na odumřelém ležícím kmeni listnáče.

* Psathyrella candolleana – *křehutka Candolleova*
Hojně rostoucí druh na pařezech a odumřelých kmenech. Na Jílovce na různých listnáčích.

* Pycnoporus cinnabarinus – *outkovka rumělková*
Hojně rostoucí druh na odumřelém dřevě listnáčů. Na Jílovce na *Betula pendula* – bříze bělokoré.

* Radulomyces molaris – *struhák blanitý*
Na lokalitě velmi hojný druh rostoucí hlavně na opadlých větvičkách a odumřelých kmenech *Quercus robur* – dubu letního.

* Rhodocollybia butyracea f. asema – *penízovka kuželovitá*
Tento jinak velmi hojný druh roste na lokalitě spíše spoře.

* Rhodocollybia butyracea f. butyracea – *penízovka máslová*
Tento druh patří mezi nehojné druhy rodu *Rhodocollybia.*

* Rickenella fibula – *kalichovka oranžová*
Poměrně hojný druh na lokalitě nalezen pouze jednou na břehu Kravského rybníka.

* Rubinoboletus rubinus – *hřib rubínový* !
V Červeném seznamu je zařazen do kategorie EN. Jílovka je teprve osmou lokalitou v České republice. Je to tedy druhý nejvzácnější druh na lokalitě. Vzhledem k tomu, že je na lokalitě často sbírán houbaři, je ochrana tohoto druhu nezbytná.

* Russula cicatricata – *holubinka tchoří*
Tento druh je v dubinách velmi častý a na Jílovce ho bylo možno očekávat.

* Russula cyanescens – *holubinka namodralá*
Velmi hojný druh rostoucí zejména pod buky a duby. Jílovka je jednou z mnoha lokalit na Českolipsku.

* **Russula pseudointegra – *holubinka ruměnná***
Nehojný druh tvořící mykorrhizu s *Quercus* sp. – dubem. Jílovka představuje dosud jedinou lokalitu na Českolipsku. Vyskytuje se zde v různých barevných formách.

* Russula solaris – *holubinka sluneční*
V Červeném seznamu zařazena do kategorie VU. Je to druh, který tvoří mykorrhizu s buky, jinde v Evropě vzácně i s duby. Jeho nález na hrázi Kravského rybníka představuje zřejmě první nález tohoto druhu v České republice tvořícího mykorrhizu s duby.

* Russula undulata – *holubinka zprohýbaná*
Nejhojnější druh holubinky v dubinách, takže nález na lokalitě je samozřejmostí.

* Russula vesca – *holubinka mandlová*
Jinak běžný druh ve všech lesích roste na lokalitě jen spoře.

* Schizopora radula – *pórnovitka obecná*
Na lokalitě roste na opadlých větvích hlavně *Quercus robur* – dubu letního. Patří mezi zcela běžné druhy.

* Scleroderma bovista – *pestřec prášivkovitý*
Poměrně hojný druh. Na lokalitě však nalezen pouze jednou.

* Stereum hirsutum – *pevník chlupatý*
Na lokalitě roste velmi hojně na pařezech, odumřelých kmenech různých listnáčů hlavně dubů.

* Stereum rugosum – *pevník korkový*
Druhý nejhojnější druh rodu Stereum – pevník. Na lokalitě roste na pařezech především dubů.

* Stereum subtomentosum – *pevník plstnatý*
Tento méně častý druh byl na lokalitě nalezen pouze jednou.

* Strobilurus esculentus – *penízovka smrková*
Hojný jarní druh nalezen na smrkových šiškách.

* Trametes hirsuta – *outkovka chlupatá*
Jinak velmi hojný druh je na lokalitě překvapivě vzácný.

* Trametes versicolor – *outkovka pestrá*

Jeden z nejhojnějších chorošovitých druhů. Na lokalitě na pařezech i odumřelých kmenech zejména dubů.

* **Tricholoma album – *čirůvka bílá***

Poměrně vzácný druh. Jílovka zatím druhou lokalitou na Českolipsku.

* Tricholoma populinum – *čirůvka topolová*

Na podzim běžný druh pod osikami. Na Jílovce vcelku hojně pod tímto stromem.

* **Tricholoma sejunctum – *čirůvka odlišná***

Dosti vzácný druh rostoucí poblíž rybníků. Na Jílovce pod *Quercus robur* – dubem letním na břehu rybníka Jílovka. Jílovka představuje jedinou lokalitu na Českolipsku.

* Tubaria romagnesiana – *kržatka Romagnesiho*

Tento druh patří do velmi obtížného komplexu druhů kolem druhu Tubaria furfuracea – *kržatka zimní*. Vzhledem k tomu, že jeho rozšíření v České republice není dostatečně známo, není možné dobře zhodnotit stupeň jeho vzácnosti.

* Xerula radicata – *slizečka ocasatá*

Nález druhu, který normálně roste především v bučinách (na lokalitě Jílovka pod *Quercus robur* – dubem letním), je tak trochu překvapením.

* Xylaria polymorpha – *dřevnatka mnohotvárná*

Na Jílovce tento hojný druh nalezen na pařezech hlavně *Quercus robur* – dubu letního.

Souhrn

Na lokalitě bylo dosud zaznamenáno a určeno 118 druhů, z nichž 8 druhů je uvedeno v Červeném seznamu ohrožených druhů a 23 druhů představuje vzácné až velmi vzácné druhy. Lokalita Jílovka je jedinou lokalitou nebo jednou z mála na Českolipsku, kde byly tyto druhy nalezeny. Seznam určených druhů není konečný. Jejich určení si vyžádá hlubší mikroskopickou analýzu a případnou konzultaci se specialisty na určité rody. Lze předpokládat, že mezi nimi budou další druhy, které jsou zařazeny do Červeného seznamu.

Při pokračování výzkumu v dalších letech se může počet zde nalezených druhů rozrůst až o několik desítek.V každém případě bude tato

lokalita představovat nejlépe zmapované území po stránce výskytu makromycetů na Českolipsku.

Poděkování

Autor děkuje Ing. Martě Knauerové za připomínky k článku a poskytnuté informace o ekologických údajích lokality a Dr. Miroslavu Honců za užitečné doplňky k článku.

LITERATURA

Antonín V. (2006): *Encyklopedie hub a lišejníků*, Praha, 1–472.

Holec J. & Beran M. [eds.] (2006): Červený seznam hub (makromycetů) České republiky. – *Příroda*, Praha, 24: 1–282.

Horak E. (2005): *Röhrlinge und Blätterpilzein in Europa. Kleine Kryptogamenflora*, München, 1–561.

Knudsen H. & Vesterholt J. [eds.] (2008): *Funga Nordica*. Nordsvamp. Copenhagen, 1–965.

Obr. 1. Mapka mykologického průzkumu lesíka mezi rybníky Kravským a Jílovkou.

Obr. 2. Plicaturopsis crispa – měkkouš kadeřavý

Obr. 3. Cyathus striatus – číšenka rýhovaná

Obr. 4. Cortinarius trivialis – pavučinec osikový

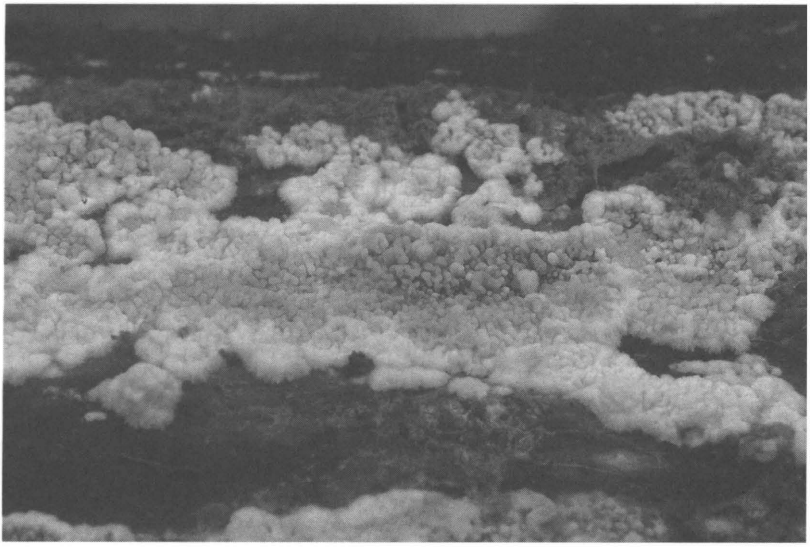

Obr. 5. Phlebia rufa – žilnatka proměnlivá

RESUMÉ

Ergebnisse der mykologischen Erkundung der Fläche „Jílovka" bei Holany

Josef Slavíček

In diesem Beitrag werden die Ergebnisse einer zweijährigen mykologischen Erkundung der Lokalität Jílovka als Unterlage zu ihrer Ausweisung als kleinflächliches Naturschutzgebiet angeführt. Die Lokalität bildet einen dreieckigen Waldbestand zwischen den Teichen Kravský rybník und Jílovka und der Strasse von Zahrádky nach Holany. Es wird eine kurzgefasste oekologische Charakteristik dieser Lokalität angeführt. Festgestellt wurden hier 118 Arten, von denen 8 in der „Roten Liste" der Tschechischen Republik angeführt sind. Eine Art, *Arrhenia retiruga*, wird in dieser Liste als EXT – ausgestorben bezeichnet. Der Fund dieser Art zusammen mit den Funden anderer in der Roten Liste geführter Arten berechtigt zur Ausweisung dieser Lokalität als kleinflachliches Schutzgebiet.

Übersetzt von Petr Kühn

OKŘEŠICKÉ LOUKY – NOVÁ PŘÍRODNÍ PAMÁTKA NA ČESKOLIPSKU BOTANICKÝ PRŮZKUM

Jarmila Sýkorová – Richard Višňák

RNDr. Jarmila Sýkorová, Krajský úřad Libereckého kraje, U Jezu 642/2a, 461 80 Liberec 2, e-mail: jarmila.sykorova@kraj-lbc.cz
Mgr. Richard Višňák, Ph.D., Mlýnská 271, CZ – 471 27 Stráž pod Ralskem, e-mail: rvisnak@volny.cz

Jarmila Sýkorová – Richard Višňák: *Okřešické louky – a new protected area near Česká Lípa.*

The results of the botanical survey of a new reserved area in Liberec district are given. Actual plant communities are described and a list of vascular plants (found between years 2006 and 2008) is added. The rare, endangered and otherwise important plant species are commented.

Key words: Okřešické louky, protected area, botanical survey, district of Liberec, northern Bohemia, Czech republik.

ÚVOD

Po zhruba ročním období příprav vyhlásil Liberecký kraj svým nařízením č. 1/2008 ze dne 18. 3. 2008 novou přírodní památku Okřešické louky. Památka leží na území města Česká Lípa v k.ú. Žizníkov, asi 1 km východně od osady Okřešice. Již samotný název napovídá, co je hlavním předmětem ochrany: v daném případě druhově bohaté slatinné louky, jejichž součástí je i velké množství ochranářsky cenných druhů rostlin. Nutno předeslat, že v tak hojném zastoupení, které je neobvyklé i pro natolik botanicky pestré a hodnotné území, jakým Českolipsko v širším měřítku bezesporu je. Cílem článku je prezentovat výsledky botanického průzkumu tohoto nového chráněného území.

METODIKA

V práci jsou obsažena botanická data, získaná oběma autory individuálně prováděnými průzkumy v letech 2006–2008. Podrobně bylo floristicky zdokumentováno jen území vlastní přírodní památky. Připojený druhový seznam obsahuje i významnější nálezy z ochranného pásma a v ojedinělých případech také z přilehlého území – viz připojený komentář k vybraným významným druhům. Druhy chráněné zákonem jsou v závorce za jménem označeny symbolem „§" s upřesněním kategorie ochrany 1–3 (1 – kriticky ohrožené, 2 – silně ohrožené, 3 – ohrožené ve smyslu vyhlášky MŽP č. 395/1992 Sb.). Druhy zařazené do červeného seznamu (Procházka 2001) označuje symbol „C" – opět s upřesněním C1–C4 podle stupně jejich ohrožení na území ČR (C1 – kriticky ohrožené, C2 – silně ohrožené, C3 – ohrožené, C4 – vyžadující další pozornost). Další druhy, které autoři považují za fytogeograficky nebo indikačně významné, jsou označeny „!", druhy zavlečené (neofyty) jsou předznamenány symbolem „+".

Snímkový materiál, který dokládá variabilitu ve složení lučních porostů, pořídil druhý z autorů v průběhu vegetační sezóny 2007 a současně blíže charakterizoval rostlinná společenstva z hlediska fytocenologického. Ve snímcích je použita sedmičlenná stupnice pokryvnosti podle Braun-Blanqueta (Westhoff & van der Maarel 1978) s dělením stupně 2 na 2 m (cca 5 %), 2a (5–15 %) a 2b (15–25 %). Dále je použit symbol „m" pro druh rostoucí v témže společenstvu, avšak již za hranicí snímkované plochy.

Latinská a česká nomenklatura je jednotně převzata z Klíče ke květeně České republiky (Kubát et al. 2002), syntaxony jsou uváděny podle Moravce (Moravec et al. 1995) s upřesněním podle Chytrého (Chytrý 2007).

PŘÍRODNÍ POMĚRY

a) Geomorfologie, geologie a půdní pokryv

Přírodní památka se nachází při okraji Českolipské kotliny, která zde hraničí s Provodínskou pahorkatinou. Nadřazenými hierarchickými jednotkami geomorfologického okrsku Českolipská kotlina jsou podcelek Zákupská pahorkatina, celek Ralská pahorkatina, podsoustava Severočeská tabule a soustava Česká tabule (Demek et al. 1987).

Vlastní chráněné území leží v nadmořské výšce cca 260 m, je výrazně protaženého tvaru s celkovou délkou cca 600 m a průměrnou šířkou 40–50 m (viz obr. 1). Je situováno do ploché úžlabiny orientace SSZ-VJV,

která je mírně ukloněna směrem k SZ, kde přechází do široce rozevřené pánve bývalého Okřešického rybníka. Opačným směrem se terén pozvolna zvedá k zalesněné kótě 286,5. Od Z až JZ je popisovaná lokalita v terénu uzavřena vyvýšeným náspem železniční tratě Zákupy-Doksy.

V geologické stavbě se uplatňují vápnité jílovce, podřízeně slínovce březenského souvrství, v jejichž nadloží vystupují fluviální písčité hlíny. V okolí železniční trati jsou mapována pleistocénní písčitá eluvia a deluvia (Klein 1991). Přítomnost vápnité složky v sedimentech se zřetelně obráží v bohaté bazifilní květeně (dále na východ tato květena postupně vyznívá).

Půdní pokryv tvoří převážně pseudogleje (Novák 1993), tj. těžší, střídavě zamokřované půdy s charakteristickým mramorovaným oxidačně-redukčním horizontem. Půdy jsou hluboké, bezskeletnaté a v různém stupni ovlivněné vodou.

b) Klima

Území Českolipské kotliny je mírně teplé a vzhledem k průměrné nadmořské výšce poměrně vlhké. Pánevní polohy podmiňují výrazná teplotní minima a tvorbu charakteristických radiačních mlh, na druhou stranu však podnebí vykazuje relativní hygrickou a termickou oceanitu (± vyrovnaný roční chod srážek a teplotní setrvačnost). Padesátileté průměry teplot a srážek (za období 1901–1950) pro meteorologickou stanici Česká Lípa jsou shrnuty do připojené tabulky. Pro zájmové území je pak třeba počítat s mírně vyššími průměrnými teplotami a poněkud nižšími srážkovými úhrny. Jedná se o území, náležející do mírně teplé oblasti s okrskem pahorkatinovým, mírně vlhkým a s mírnou zimou (dle Atlasu podnebí ČSR z r. 1958). Quitt (1971) jej zahrnuje do mírně teplé oblasti s klimatickým rajónem MT 9.

c) Hydrologie

Lokalita přísluší k povodí Labe, resp. jeho pravostranného přítoku Ploučnice. Ta protéká asi 2,5 km severně odtud. Voda je z prostoru přírodní památky svedena odvodňovacím kanálem při sv. hranici do regulovaného Žizníkovského potoka, v jehož pramenné části byl kdysi založen Okřešický rybník. Lze předpokládat, že k významnějšímu zamokření zdejších luk došlo po výstavbě železniční trati Zákupy-Doksy v 80. letech 20.století – stavba jednak narušila odtokové poměry, jednak dopravně částečně odřízla tyto louky od okolí, což v důsledku vedlo k omezení zemědělského hospodaření a zanesení povrchového odvodňovacího systému.

d) Fytogeografie

Lokalita náleží do fytogeografického obvodu Českomoravského mezofytika, okresu č. 53. Podještědí, podokresu Českolipská kotlina. Květena tohoto fytochorionu je charakterizována poměrně bohatým zastoupením vlhkomilných rostlin s víceméně boreálním a subatlantským rozšířením.

e) Potenciální přirozená vegetace

Potenciální vegetaci (Neuhäuslová et al. 1998) přilehlé části Českolipské kotliny tvoří nespecifické typy vlhčích dubohabřin (*Melampyro nemorosi-Carpinetum*) na přechodu do vlhkých jedlových doubrav (*Molinio arundinaceae-Quercetum*, historicky též *Abieti-Quercetum*). Na eutrofnějších zamokřených půdách je potenciálně rozšířena střemchová jasenina (*Pruno-Fraxinetum*). V pískovcové pahorkatině jz. od zájmové lokality jsou pak mapovány přechodné typy borových doubrav až bučin (as. *Vaccinio vitis-idaeae-Quercetum, Pino-Fagetum*).

VÝSLEDKY BOTANICKÉHO PRŮZKUMU

a) Rostlinná společenstva

Téměř celou plochu přírodní památky zaujímají floristicky bohaté bezkolencové louky, fytocenologicky řazené do asociace *Molinietum caeruleae.* Luční společenstva jsou zde historicky dlouhodobě diferencována, jak je zřejmé z výřezu mapy z poloviny 19. století (viz obr. 2). Druhové složení porostu se lokálně mění v závislosti na hospodaření v minulosti, na stupni zamokření a zřejmě i obsahu dostupných karbonátů v půdě. Lze rozlišit typ krátkostébelný s hojnou *Festuca rubra*, typ základní s *Molinia caerulea* (bez výrazné dominance druhu), typ degradovaný s *Calamagrostis epigejos* nebo *Phragmites australis* a přechodné typy ke sv. *Alopecurion pratensis* (resp. *Deschampsion caespitosae* sensu Chytrý 2007) – ty lze v současném syntaxonomickém pojetí hodnotit v rámci as. *Poo trivialis-Alopecuretum*, var. *Holcus lanatus*. V sušších úsecích do těchto porostů vstupuje i *Arrhenatherum elatius*.

V rámci tří variant asociace *Molinietum caeruleae,* jak je vylišila při syntaxonomické revizi bezkolencových luk v České republice Havlová (2006),[1/] nemají zdejší porosty jednoznačné zařazení – nezřetelně oscilují mezi var. *Bromus erectus* a var. *Scorzonera humilis*, přičemž je naznačena i slabá afinita k var. *Carex hostiana.* Tyto porosty se vyznačují pestrým druhovým spektrem, na němž se fyziognomicky nejvýrazněji podílejí druhy *Dactylorhiza majalis, Betonica officinalis, Selinum carvifolia, Serratula*

tinctoria, *Succisa pratensis*, *Colchicum autumnale*, *Inula salicina*, *Galium boreale*, *G. wirtgenii*, *Salix repens*, pomístně též *Iris sibirica* a *Allium angulosum*. V lesním lemu se významně uplatňuje *Scorzonera humilis*.

Místy, zejména v JV části přírodní památky, přecházejí bezkolencové louky do tužebníkových lad sv. *Calthion*, as. *Lysimachio vulgaris-Filipenduletum* (zčásti s faciálním výskytem *Carex acuta*). Ve východní části území jsou zastoupena i prameništní společenstva s hojnými sítinami, zejména *Juncus articulatus*, *J. effusus*, *J. conglomeratus*, vzácně i *J. subnodulosus*, dále s *Equisetum palustre*, *Epilobium palustre*, *Lotus uliginosus*, *Geum rivale*, *Valeriana dioica*, *Carex nigra*, *Dactylorhiza majalis* aj.

Vegetaci ochranného pásma přírodní památky představuje v severní části území intenzivně využívaná pastvina, založená v relativně nedávné minulosti na orné půdě, která je v sousedství hraničního odvodňovacího kanálu obohacena o druhy slatinných luk (*Thalictrum lucidum*, *Valeriana officinalis* aj.). V ochranném pásmu jižně až k železniční trati a dále směrem jihovýchodním se rozkládají lesní porosty dílem sukcesní povahy (náletová olše, bříza, krušina olšová aj.), v jejichž bylinném podrostu jsou dosud zachovány některé význačnější druhy původních slatinných luk (*Platanthera bifolia*, *Scorzonera humilis*, *Galium boreale*, *Colchicum autumnale* aj.). Olšina východně od centrální louky je již floristicky chudší – fyziognomii podrostu zde určují mj. *Crepis paludosa*, *Deschampsia cespitosa*, *Geum rivale*, *Filipendula ulmaria* aj. Překvapivě tu roste i *Petasites albus* a v odlehlejších partiích též *Carex* cf. *acutiformis*. V sušších okrajových částech je hojná *Molinia caerulea*, místy jsou hojné *Aconitum variegatum* a *Astrantia major*. Odlehlejší mírně prosvětlené porosty olše, borovice a břízy mají zčásti rákosový podrost, s roztroušeným *Peucedanum palustre*, vzácně též *Thelypteris palustris*. Fytocenologicky představují typ mokřadní olšiny sv. *Alnion glutinosae*. Mladé borové výsadby v ochranném pásmu památky se vyznačují druhově chudým bylinným patrem s minimální pokryvností.

Následující fytocenologické snímky dokumentují variabilitu ve složení lučních společenstev:

Snímek č. 1 – vlhké lado s *Inula salicina* a *Molinia caerulea* při jižním okraji březoborového remízku ve V části území (v blízkosti místa s *Epipactis palustris*); plocha snímku 4 × 4 m, terén rovinný, 12. 6. 2007.
E1 – pokryvnost 100 %: *Inula salicina* 4, *Molinia caerulea* 3–4, *Calamagrostis epigejos* 2a, *Carex panicea* 2m, *Galium wirtgenii* 1, *Colchicum*

autumnale 1, *Selinum carvifolia* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Lysimachia vulgaris* 1, *Poa trivialis* 1, *Centaurea jacea* +, *Poa pratensis* +, *Vicia cracca* +, *Angelica sylvestris* +, *Ranunculus acris* +, *Betonica officinalis* +, *Taraxacum* sect. *Ruderalia* +, *Cirsium canum* +, *Thalictrum lucidum* +, *Cirsium oleraceum* m, *Filipendula ulmaria* m.

Snímek č. 2 – sečená louka na JZ přírodní památky; plocha snímku 4 × 4 m, terén rovinný, 12. 6. 2007.
E1 – pokryvnost 98 %: *Galium boreale* 2b, *Geum rivale* 2b, *Festuca pratensis* 2a, *Festuca rubra* 2a, *Poa pratensis* 2a, *Selinum carvifolia* 2a, *Betonica officinalis* 2a, *Serratula tinctoria* 2a, *Galium* cf. *verum* 2m, *Avenula pubescens* 2m, *Cirsium canum* 2m, *Holcus lanatus* 1, *Briza media* 1, *Anthoxanthum odoratum* 1, *Poa trivialis* 1, *Filipendula ulmaria* 1, *Salix repens* 1, *Colchicum autumnale* 1, *Molinia caerulea* 1, *Ranunculus acris* 1, *Luzula multiflora* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Sanguisorba officinalis* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Lathyrus pratensis* +, *Vicia cracca* +, *Centaurea jacea* +, *Succisa pratensis* +, *Achillea ptarmica* r, *Rumex acetosa* r, *Dactylis glomerata* r.

Snímek č. 3 – mezofilní trávník při severním okraji louky (u odvodňovacího kanálu); plocha snímku 4 × 4 m, terén rovinný, 12. 6. 2007.
E1 – pokryvnost 100 %: *Galium boreale* 4, *Arrhenatherum elatius* 2b, *Poa trivialis* 2a, *Holcus lanatus* 2m, *Anthoxanthum odoratum* 1, *Alopecurus pratensis* 1, *Festuca rubra* 1, *Filipendula ulmaria* 1, *Serratula tinctoria* 1, *Galium* cf. *verum* 1, *Cirsium arvense* 1, *Colchicum autumnale* 1, *Rumex acetosa* 1, *Veronica chamaedrys* 1, *Festuca pratensis* +, *Ranunculus acris* +, *Centaurea jacea* +, *Selinum carvifolia* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Sanguisorba officinalis* +, *Cirsium vulgare* +, *Vicia cracca* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Avenula pubescens* +, *Lathyrus pratensis* r, *Potentilla reptans* r.

Snímek č. 4 – travinný porost při jižním okraji západní části louky; plocha snímku 4 × 4 m, terén rovinný, 12. 6. 2007.
E1 – pokryvnost 100 %: *Inula salicina* 3, *Galium boreale* 2b, *Holcus lanatus* 2b, *Poa trivialis* 2a, *Galium wirtgenii* 2a, *Molinia caerulea* 2a, *Selinum carvifolia* 2a, *Filipendula ulmaria* 2m, *Poa pratensis* 1–2m, *Avenula pubescens* 1, *Festuca pratensis* 1, *Festuca rubra* 1, *Briza media* 1, *Serratula tinctoria* 1, *Trifolium montanum* 1, *Betonica officinalis* 1, *Ranunculus acris* 1, *Colchicum autumnale* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Campanula patula* 1, *Achillea millefolium* 1, *Alopecurus pratensis* +, *Anthoxanthum odoratum* +, *Alchemilla* sp. +, *Potentilla erecta* +, *Rumex acetosa* +, *Cirsium*

palustre +, *Cirsium canum* +, *Lathyrus pratensis* +, *Vicia cracca* +, *Leucan-themum ircutianum* +, *Lotus uliginosus* +, *Scorzonera humilis* +, *Achillea ptarmica* +, *Centaurea jacea* r, *Pimpinella saxifraga* r, *Taraxacum* sect. *Ruderalia* r, *Lychnis flos-cuculi* r.

Snímek č. 5 – degradovaná část porostu při východním okraji hlavní (středové) louky, porost s expanzí *Calamagrostis epigejos*; plocha snímku 4 × 4 m, terén rovinný, 12. 6. 2007.
E1 – pokryvnost 100 % včetně stařiny (bez ní 65 %): *Calamagrostis epigejos* 4, *Carex hirta* 2a, *Cirsium canum* 2a, *Molinia caerulea* 2m, *Festuca rubra* 1, *Filipendula ulmaria* 1, *Angelica sylvestris* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Colchicum autumnale* 1, *Anemone nemorosa* 1, *Geum rivale* 1, *Poa trivialis* +, *Luzula multiflora* +, *Selinum carvifolia* +, *Cirsium palustre* +, *Galium uliginosum* +, *Potentilla erecta* +, *Listera ovata* +, *Lathyrus pratensis* +, *Crepis paludosa* +, *Urtica dioica* +, *Lychnis flos-cuculi* +, *Lotus uliginosus* +, *Galium* cf. *verum* +, *Vicia cracca* r, *Ranunculus auricomus* r, *Equisetum palustre* r, *Cirsium oleraceum* r, *Rumex acetosa* r, *Achillea ptarmica* r, *Alnus glutinosa* juv. r.

b) Abecední seznam zjištěných taxonů
Aconitum variegatum (C3 §3), *Agrostis canina, A. capillaris, Achillea millefolium, A. ptarmica, Ajuga reptans, Alchemilla glabra* (!), *A. monticola, A.* cf. *straminea* (C3), *A. vulgaris* agg., *Allium angulosum* (C2 §2), *Alnus glutinosa, Alopecurus pratensis, Anemone nemorosa, Angelica sylvestris, Anthoxanthum odoratum, Anthriscus sylvestris, Arrhenatherum elatius, Asarum europaeum, Astrantia major* (!), *Avenula pubescens*;
Barbarea vulgaris, Betonica officinalis (!), *Betula pendula, Brachypodium sylvaticum, B. pinnatum, Briza media*;
Calamagrostis canescens, C. epigejos, Caltha palustris, Campanula patula, C. rotundifolia, Capsella bursa-pastoris, Cardamine amara, C. pratensis, Carex acuta, C. davalliana (C2 §3), *C. demissa* (!), *C. disticha* (C4), *C. flacca* (!), *C. gracilis, C. hirta, C. nigra, C. ovalis, C. pallescens, C. panicea* (!), *C. paniculata* (C4), *C. pilulifera, C. riparia* (C4), *Centaurea jacea, Cerastium holosteoides, Cirsium arvense, C. canum* (!), *C. heterophyllum* (!), *C.* x *hybridum* (= *C. oleraceum* x *C. palustre*), *C. oleraceum, C. palustre, C.* x *tataricum* (= *C. canum* x *C. oleraceum*), *C. vulgare, Colchicum autumnale* (!), *Crataegus laevigata, Crepis paludosa*;
Dactylis glomerata, Dactylorhiza cf. fuchsii (C4 §3), *D. maculata* (C1 §1), *D. majalis* subsp. *majalis* (C3 §3), *Deschampsia cespitosa, Dryopteris carthusiana, D. dilatata*;

Elytrigia repens, Epilobium palustre (C4), *Epipactis atrorubens* (C3 §3), *E. helleborine* (C4), *E. palustris* (C2 §2), *Equisetum arvense, E. fluviatile* (!), *E. palustre, Eriophorum angustifolium* (!), *Eupatorium cannabinum, Euphorbia esula*;
Fallopia convolvulus, Festuca gigantea, F. pratensis, F. rubra, Filipendula ulmaria, Fragaria viridis, Frangula alnus;
Galium album, G. aparine, G. cf. *elongatum* (!), *G. boreale* (C4), *G. odoratum, G. palustre, G. uliginosum, G. verum, G. wirtgenii* (!), *Geranium palustre, G. pusillum, Geum rivale* (!), *Glechoma hederacea, Glyceria maxima, Gymnadenia conopsea* (C3 §3);
Holcus lanatus, Hydrocotyle vulgaris (C3 §3), *Hypericum perforatum*, + *Inula helenium* (!), *I. salicina* (C4), *Iris pseudacorus* (!), *I. sibirica* (C3 §2);
Juncus acutiflorus (C3), *J. articulatus, J. compressus, J. conglomeratus, J. effusus, J. inflexus* (!), *J. subnodulosus* (C1 §1);
Lapsana communis, Laserpitium prutenicum (C3 §2), *Lathyrus pratensis, Leontodon autumnalis, L. hispidus, Leucanthemum ircutianum, Ligularia sibirica* (C1 §1), *Ligustrum vulgare, Linum catharticum, Listera ovata* (C4), *Lotus uliginosus, Luzula campestris, L. luzuloides, L. multiflora, L. pilosa, Lychnis flos-cuculi, Lycopus europaeus, Lysimachia nemorum* (!), *L. nummularia, L. vulgaris, Lythrum salicaria*;
Maianthemum bifolium, Melampyrum pratense, Mentha aquatica, M. arvensis, Molinia caerulea, Myosotis palustris subsp. *laxiflora, Myosoton aquaticum*;
Ophioglossum vulgatum (C2 §3);
Parnassia palustris (C2 §3), *Petasites albus* (!), *Peucedanum oreoselinum* (C4), *P. palustre* (!), *Phalaris arundinacea, Phleum pratense, Phragmites australis, Pimpinella saxifraga, Pinus sylvestris, Platanthera bifolia* (C3 §3), *P. chlorantha* (C3 §3), *Poa angustifolia, P. pratensis, P. trivialis, Polygala vulgaris, Populus tremula, Potentilla anserina, P. erecta, P. reptans, Primula veris* subsp. *veris* (C4), *Prunus padus, Pyrola rotundifolia* (C2);
Quercus robur;
Ranunculus acris, R. auricomus, R. flammula, R. repens, Rosa canina, Rubus caesius, R. idaeus, R. subg. *Rubus, Rumex acetosa, R. obtusifolius*;
Salix aurita, S. caprea, S. cinerea, S. pentandra, S. repens (C1 §3), *Sanguisorba officinalis, Scorzonera humilis* (C3), *Scutellaria galericulata, Selinum carvifolia, Serratula tinctoria* (C4), *Silene latifolia* subsp. *alba, Solanum dulcamara*, + *Solidago canadensis, Sonchus oleraceus, Sorbus aucuparia, Stellaria media, S. palustris* (C3), *Succisa pratensis* (!);
Taraxacum sect. *Ruderalia, Thalictrum aquilegiifolium* (!), *T. lucidum* (C3), *Thelypteris palustris* (C3 §3), *Trifolium pratense, T. medium, T. montanum* (!),

T. repens, Tripleurospermum inodorum, Trisetum flavescens, Trollius altissimus (C3 §3), *Turritis glabra, Tussilago farfara*;
Urtica dioica;
Vaccinium myrtillus, V. vitis-idaea, Valeriana dioica (C4), *V. excelsa* subsp. *sambucifolia* (C4), *V. officinalis, Veronica beccabunga, V. chamaedrys, V. officinalis, Viburnum opulus, Vicia cracca, V. sepium, Viola canina, V. palustris, V. riviniana.*

c) Komentář k vybraným významným druhům

Aconitum variegatum (oměj pestrý) – několik menších, souvislejších porostů zaznamenáno v borové olšině jv. od prostoru památky. Druh s optimem rozšíření v horských oblastech.

Alchemilla glabra (kontryhel lysý) – druh sbírán při podmáčeném lesním okraji v jv. části PP a na lesní světlině v navazujícím ochranném pásmu (místo výskytu prstnatce plamatého). Doklad netypického výskytu montánního prvku v nížinné poloze.

Alchemilla cf. *straminea* (kontryhel slámožlutý) – druh zaznamenaný na podzim 2007 v lemu remízku při jižním okraji centrální části luk. Vzhledem k pozdnímu fenologickému stavu je určení nejednoznačné.

Allium angulosum (česnek hranatý) – vytváří souvislý porost na ploše několika desítek m^2 v sz. části území. Rostliny každoročně bohatě kvetou a plodí. Na Českolipsku je známo několik dalších lokalit převážně v prostoru tzv. Jestřebských slatin.

Astrantia major (jarmanka větší) – několik trsů zjištěno v centrální části PP v blízkosti lesního remízu, hojněji (místy až velmi hojně) v navazující borové olšině jz. od PP. Jedná se o regionálně vzácný druh.

Betonica officinalis (bukvice lékařská) – charakteristický druh střídavě vlhkých luk svazu *Molinion,* rostoucí v ploše celé PP, zvláště hojně v západní části lokality.

Carex davalliana (ostřice Davallova) – nepočetné roztroušené trsy zaznamenány v zamokřených vyjetých kolejích v západní části PP a v trvale podmáčených travních porostech ve východní části území. Místní populace je poměrně slabá.

Carex demissa (ostřice skloněná) – několik fertilních jedinců nalezeno ve střední části PP v mokřadu u odvodňovacího kanálu a u protilehlého lesního okraje naproti remízu.

Carex disticha (ostřice dvouřadá) – jednotlivý výskyt zaznamenán v návaznosti na lesní prameniště v jv. části území.

Carex flacca (ostřice chabá) – roste roztroušeně v lesním lemu podél jižního okraje PP. Tento typicky slatinný druh indikuje přítomnost vápnité půdní složky.

Carex panicea (ostřice prosová) – roztroušeně na podmáčených plochách louky podél jižního okraje PP a na obdobných stanovištích v ochranném pásmu. Světlomilný, bazifilní druh podobně jako předchozí.
Carex paniculata (ostřice latnatá) – několik typických bultů je vyvinuto při východním okraji centrální části louky.
Carex riparia (ostřice pobřežní) – nalezena v západní části odvodňovacích příkopu při severním okraji louky.
Cirsium canum (pcháč šedý) – na lokalitě bohatá populace. V Českolipské kotlině jde o vcelku hojný teplomilný druh, který je vázán na střídavě vlhké půdy. Na lokalitě se vzácně kříží s *Cirsium oleraceum* (=*C.* x *tataricum*).
Cirsium heterophyllum (pcháč různolistý) – zaznamenán v rákosové lesní světlince při jižním okraji hlavní louky. Jedná se o druh převážně horských a podhorských luk.
Colchicum autumnale (ocún jesenní) – roztroušený až místy hojný výskyt v celé ploše PP i v ochranném pásmu.
Dactylorhiza cf. fuchsii (prstnatec Fuchsův) – jediný v r. 2006 a opakovaně v r. 2008 v květu zastižený exemplář rostoucí v západní části lokality. Vykazuje intermediární znaky (bělavé květy s kratičkým středním výkrojkem květního pysku, čepel listů neskvrnitá, nejširší v dolní části). Podle fotografií do druhu determinoval Batoušek (fenologicky ale zcela uvedenému určení neodpovídá, kvete současně s *D. majalis*). Exemplář je třeba věnovat další pozornost.
Dactylorhiza maculata (prstnatec plamatý) – několik exemplářů na dvou mikrolokalitách v kontaktní části louky s lesem a na světlince při jv. okraji ochranného pásma. Bohatší výskyt (desítky až stovky vesměs sterilních jedinců) je evidován v lesních světlinách cca do 1 km jv. od PP.
Dactylorhiza majalis subsp. *majalis* (prstnatec májový pravý) – roztroušeně až pomístně hojně v prostoru celé památky, zejména ve vlhčí jižní části luk (kolem 100 ex.).
Epilobium palustre (vrbovka bahenní) – na prameništi ve východní části PP hojně.
Epipactis atrorubens (kruštík tmavočervený) – trvale bohatý výskyt na železničních náspech při hranici ochranného pásma a dále v prosvětleném boru za tratí. Oprava drážního tělesa v r. 2007 populaci neoslabila.
Epipactis helleborine (kruštík širolistý) – roztroušeně v lese v ochranném pásmu i dále směrem k Srní. Jediný zástupce vstavačovitých, který se v posledních letech šíří v celém území ČR a to i na antropicky ovlivněných stanovištích.
Epipactis palustris (kruštík bahenní) – v území roste na třech dílčích lokalitách ve střední a východní části PP v počtu až desítek exemplářů

(kvetoucích méně). Další nejbližší výskyt zaznamenán na podmáčené lesní světlině asi 200 m jv. od přírodní památky.
Equisetum fluviatile (přeslička poříční) – ve větším počtu exemplářů druh zjištěn v mokřadu ve východní části PP.
Eriophorum angustifolium (suchopýr úzkolistý) – několik kvetoucích jedinců v zamokřené východní části luk (stejná plocha jako předchozí).
Galium boreale (svízel severní) – v celém prostoru chráněného území i v ochranném pásmu hojně (pomístně až dominantně) se vyskytující druh.
Galium wirtgenii (svízel Wirtgenův) – slatinný druh morfologicky a fyziognomicky nesnadno odlišitelný od příbuzného *G. verum*. V prostoru PP též jedinci s intermediárními znaky. Na obdobných stanovištích na Českolipsku druh relativně hojný, v minulosti však přehlížený.
Geum rivale (kuklík potoční) – na silně podmáčených lučních plochách až hojný, bohatý výskyt též ve východně ležící olšině. Ojediněle byly zjištěny i plnokvěté formy.
Gymnadenia conopsea (pětiprstka žežulník) – v západní části přírodní památky každoročně cca 10–15 kvetoucích jedinců. Populace je slabá a vyžaduje zvýšenou péči.
Hydrocotyle vulgaris (pupečník obecný) – nepočetný výskyt zaznamenán v březoborové olšině cca 150 m jv. od území.
Inula helenium (oman pravý) – jediný fertilní trs roste ve střední části západní (tzv. hlavní) louky.
Inula salicina (oman vrbolistý) – hojně zejména v západní části přírodní památky, častěji při okrajích než ve volné ploše, nezřídka jako dominanta porostů. Místy též v navazující kulturní pastvině. V Českolipské kotlině vcelku běžný, místy až expanzivní druh.
Iris pseudacorus (kosatec žlutý) – v západní části PP v podmáčených lesních lemech na několika místech. Nevytváří souvislé porosty.
Iris sibirica (kosatec sibiřský) – větší počet kvetoucích trsů různé velikosti v západní a východní luční části PP, menší porost též v rákosové lesní světlině při jz. hranici PP.
Juncus acutiflorus (sítina ostrokvětá) – roste řídce v louce ve střední části PP v blízkosti lesního remízu.
Juncus inflexus (sítina sivá) – bazifilní druh rostoucí roztroušeně na prameništi ve východní části PP.
Juncus subnodulosus (sítina slatinná) – vzácně v lučním mokřadu ve východní části PP. Jedná se o velmi vzácný druh, který ale může být na obdobných stanovištích na Českolipsku přehlížený. Aktuálně (2006) byl výskyt zjištěn např. u Ploužnice v nivě Ploužnického potoka.

Laserpitium prutenicum (hladýš pruský) – ojedinělý výskyt ve střední části PP při jv. okraji louky.
Ligularia sibirica (popelivka sibiřská) – v r. 2006 nalezen a fotograficky zdokumentován 1 sterilní trs v zamokřené koleji při okraji louky v jz. části území. V dalších letech se prozatím nepodařilo rostlinu znovu nalézt. Nejbližší lokality s evidovaným trvalým výskytem leží v prostoru mezi Jestřebím a Starými Splavy ve vzdálenosti vzdušnou čarou cca 5 km.
Listera ovata (bradáček vejčitý) – roste dosti hojně na kontaktu louky s lesem a ve východní části lučního komplexu, dále v přilehlých olšinách v ochranném pásmu.
Lysimachia nemorum (vrbina hajní) – obecně chladnomilný (horský až podhorský) druh nalezený v několika exemplářích v olšině v ochranném pásmu PP. Výskyt na tomto místě koreluje s přítomností dalšího horského druhu, devětsilu bílého.
Ophioglossum vulgatum (hadilka obecná) – nenápadná kapradinka s těžištěm výskytu v prostoru j.-jv. od lesního remízku, zejména v lemu protějšího lesa. Řidčeji též při J okraji hlavní (západní) louky a roztroušeně v navazující olšině v ochranném pásmu. Izolovaná bohatá lokalita se nachází na lesních světlinách cca 500 m směrem jv. (lokalita s bohatým porostem *Dactylorhiza maculata*).
Parnassia palustris (tolije bahenní) – na lokalitě roste jen několik exemplářů na kontaktu západní části louky s lesem (mikrolokalita s *Dactylorhiza maculata*). Kriticky slabá populace (otázka původnosti?) vyžadující pravidelné monitorování a vhodnou péči.
Petasites albus (devětsil bílý) – nevelký porost tohoto typicky horského druhu je součástí lesního prameniště při jv. hranici PP.
Peucedanum oreoselinum (smldník olešníkovitý) – roste řídce v centrální části louky, výskyt zjištěn též při lesní cestě v ochranném pásmu jv. od PP.
Peucedanum palustre (smldník bahenní) – řídce až roztroušeně v olšině v ochranném pásmu.
Platanthera bifolia (vemeník dvoulistý) – na kontaktu hlavní louky s lesem roztroušeně cca 10–15 fertilních jedinců, jednotlivě též v navazující olšině v ochranném pásmu (mezi PP a železniční tratí). Na Českolipsku roztroušeně se vyskytující druh.
Platanthera chlorantha (vemeník zelenavý) – v západní části PP nedaleko posedu druh fotograficky zdokumentoval O. Roztočil (ústní sdělení 2008) – autorům se nález ale prozatím nepodařilo ověřit. Na Českolipsku se na rozdíl od předešlého jedná o taxon velmi vzácný.

Primula veris subsp. *veris* (prvosenka jarní pravá) – roste roztroušeně v louce podél lesního okraje ve střední a západní části PP a v navazující olšině směrem k železniční trati.
Pyrola rotundifolia (hruštička okrouhlolistá) – nalezena v boru v ochranném pásmu PP. Hojněji roste dále v lese směrem na Srní.
Salix repens (vrba plazivá) – v prostoru PP velmi hojně rozšířený druh, nejčastěji v podobě nízkých výhonů (ovlivnění sečí), ale zachovány i rozložitější obsekávané keříky cca do 1 m výšky.
Sanguisorba officinalis (krvavec toten) – druh vcelku běžný na vlhkých loukách, ale významný tím, že je živnou rostlinou evropsky chráněného a u nás silně ohroženého druhu motýla modráska očkovaného (*Maculinea teleius*), jehož výskyt zde prokázal zoologický průzkum v r. 2007.
Scorzonera humilis (hadí mord nízký) – v okrajových částech louky, zejména na kontaktu s lesem, až velmi hojný druh. Obdobně v navazujícím podmáčeném lese v ochranném pásmu.
Serratula tinctoria (srpice barvířská) – v západní části PP až velmi hojný druh – výskyt odtud přesahuje i do sousední olšiny. Roztroušeně roste i na obdobných biotopech v širším okolí. U jedinců v prostoru PP byla pozorována zřetelná heterofylie (jedinci s listy buď lyrovitě peřenodílnými nebo celistvými). Zástupce vegetace teplomilného charakteru.
Stellaria palustris (ptačinec bahenní) – jen ojedinělý výskyt v podmáčené louce ve východní části PP. Druh na Českolipsku relativně často rostoucí na obdobných stanovištích v nivách řek a potoků nebo v návaznosti na rybniční litorál.
Succisa pratensis (čertkus luční) – roztroušený až pomístně hojný výskyt v celém území PP a na světlinách v navazujícím lese.
Thalictrum aquilegiifolium (žluťucha orlíčkolistá) – jen ojedinělý výskyt mimo vlastní území PP v mladém smíšeném porostu borovice a olše (lokalita s *Astrantia major*).
Thalictrum lucidum (žluťucha lesklá) – roste roztroušeně v okolí lesního remízku a ve východní části hlavní (západní) louky. Nejhojněji v ochranném pásmu v jižně ležící olšině a rovněž na pastvině v části přilehlé k trati a k odvodňovacímu kanálu.
Thelypteris palustris (kapradiník bažinný) – zaznamenán v podrostu rákosu v prosvětlené borové olšině jv. od PP.
Trifolium montanum (jetel horský) – roste roztroušeně v západní až střední části PP.
Trollius altissimus (upolín nejvyšší) – několik kvetoucích jedinců v západní části PP na kontaktu hlavní louky s lesem a ve vlhké části východní

louky – zde též větší počet sterilních exemplářů, proto lze předpokládat zlepšování stavu populace po obnovení pravidelné seče.
Valeriana dioica (kozlík dvoudomý) – dosti hojný výskyt zaznamenán v celém území PP na silně podmáčených místech, řidčeji též v přilehlých olšinách.
Valeriana excelsa subsp. *sambucifolia* (kozlík výběžkatý bezolistý) – roste vzácně při odvodňovací strouze v severní části území, v okraji olšiny při jižní hranici PP a jednotlivě i v navazujícím ochranném pásmu.
Valeriana officinalis (kozlík lékařský)– v ochranném pásmu v sz. části území (podmáčená část pastviny) společně s *Thalictrum lucidum*. Druh v širším okolí na slatinných loukách mnohem hojnější než předchozí.
Viola palustris (violka bahenní) – nehojně v podmáčené louce ve východní části PP a v olšině v ochranném pásmu.

Vysvětlivky: PP – přírodní památka

SOUHRN

V článku jsou popsány botanické poměry území nově vyhlášené Přírodní památky Okřešické louky. Vlastní chráněné území zahrnuje druhově bohaté bezkolencové louky jako pozůstatek původně mnohem rozsáhlejšího komplexu obhospodařovaných slatinných luk. Syntaxonomicky se jedná a porosty sv. *Molinion* bez jednoznačné afinity k variantám popsaným v domácí literatuře (Havlová 2006). Okrajově jsou zastoupeny též fytocenózy sv. *Alopecurion pratensis* a *Calthion*. Jde o ochranářsky velmi hodnotná nelesní společenstva s neobyčejně bohatým výskytem druhů zákonem chráněných nebo republikově ohrožených.

Na území přírodní památky (jedná se o necelých 2,5 ha) a v jejím bezprostředním okolí bylo zaznamenáno 223 taxonů vyšších rostlin. Z nich 39 (tj. 17,5 %) patří mezi druhy v České republice v různé míře ohrožené, byť některé jsou zastoupeny jen ve velmi slabých populacích. Pozoruhodný je zejména vysoký podíl (celkem 10 druhů) rostlin vstavačovitých. K druhům u nás kriticky a silně ohroženým (cf. Procházka 2001) patří *Allium angulosum*, *Carex davalliana*, *Dactylorhiza maculata*, *Epipactis palustris*, *Juncus subnodulosus*, *Ligularia sibirica*, *Ophioglossum vulgatum*, *Parnassia palustris*, *Pyrola rotundifolia* a *Salix repens*. K nejvýznamnějším druhům ohroženým (kategorie C3) se řadí *Aconitum variegatum*, *Alchemilla straminea*, *Dactylorhiza majalis*, *Epipactis atrorubens*, *Gymnadenia conopsea*, *Hydrocotyle vulgaris*, *Iris sibirica*, *Juncus acutiflorus*, *Laserpitium*

prutenicum, Platanthera bifolia, P. chlorantha, Scorzonera humilis, Stellaria palustris, Thalictrum lucidum, Thelypteris palustris a Trollius altissimus. Celá řada dalších na lokalitě rostoucích druhů patří mezi regionálně vzácné či jinak významné, přičemž některé z nich se vyskytují s vysokou pokryvností.

Vzhledem k nízké nadmořské výšce (cca 260 m) je zajímavá přítomnost zástupců typicky horské až podhorské květeny (*Aconitum variegatum, Alchemilla glabra, Cirsium heterophyllum, Petasites albus, Lysimachia nemorum*) – tuto skutečnost lze vysvětlit mírně inverzním (pánevním) charakterem klimatu ve spojení s pomístně trvale vysokým půdním zamokřením. Současně jsou zde ovšem zastoupeny i některé relativně teplomilné druhy, jako je *Peucedanum oreoselinum, Primula veris* či *Serratula tinctoria.*

Přírodní památku lze celkově hodnotit jako botanicky velmi cennou lokalitu, která je významná jak floristicky (v tomto ohledu je skutečně regionálně mimořádná), tak dobře zachovalými společenstvy slatinných luk. K udržení botanické hodnoty území a k posílení populací ohrožených druhů rostlin se část luk již několik let kosí, a to se zjevně příznivými dopady na druhové složení fytocenózy, zejména pokud jde o rozšíření vstavačovitých rostlin. Po vyhlášení přírodní památky se management rozšířil na celou rozlohu luk. Seče jsou organizovány tak, aby nevedly k oslabení populací vzácnějších rostlin (např. druhy na pravidelnou seč negativně reagující jako *Iris sibirica* či *Salix repens* jsou z kosených ploch vyčleněny, plocha s *Allium angulosum* se kosí až po tvorbě semen na konci léta atd.). Současně je brán ohled na místní entomofaunu (plochy se kosí etapovitě a některé z nich v delším než ročním intervalu).

PODĚKOVÁNÍ

Autoři děkují panu Oldřichu Roztočilovi za upozornění na lokalitu samotnou a za ochotné uvedení do terénní situace.

POZNÁMKA

1/ Ve vztahu k citované práci je třeba kriticky poznamenat, že k revizi nebyl využit snímkový materiál z celého areálu asociace a zejména v ní není zařazen žádný snímek z Českolipska, kde jsou bezkolencové louky historicky rozsáhle vyvinuty – dnes bohužel většinou v silně degradované podobě.

LITERATURA

Demek J. [ed.] & al. (1987): *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny.* – Academia, Praha, 584 pp.

Havlová M. (2006): Syntaxonomical revision of the *Molinion* meadows in the Czech Republic. – *Preslia*, Praha, 78: 87–102.

Chytrý M. [ed.] (2007): *Vegetace České republiky. 1. Travinná a keříčková vegetace.* – Academia, Praha.

Klein V.[red.] (1991): *Geologická mapa ČR* (1 : 50 000). List 02-42 Česká Lípa. – Český Geol. Ústav, Praha.

Kubát K. [ed.] (2002): *Klíč k úplné květeně České republiky.* – Academia, Praha.

Moravec J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. 2. vydání. – *Severočes. Přír.*, Litoměřice, Příl. 1995, 1–206.

Neuhäuslová Z. et al. (1998): *Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky* (1 : 500 000). – Academia, Praha.

Novák P. [red.] (1993): *Syntetická půdní mapa České republiky* (1 : 200 000). List A-3 Liberec. – Výzk. Úst. Meliorací a Ochr. Půdy, Praha.

Procházka F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam rostlin České republiky (stav v roce 2000). – *Příroda*, Praha, 18: 1–166.

Qiutt E. (1971): *Klimatické oblasti Československa.* – Geografický ústav ČSAV, Brno.

Vesecký A. [ed.] & al. (1961): *Podnebí Československé socialistické republiky.* Tabulky. – Praha.

Višňák R. (2007): *Plán péče pro Přírodní památku Okřešické louky na období 2008–2017.* – Msc. [Depon. In KÚ Libereckého kraje.] Westhoff V. & van der Maarel E. (1978): The Braun-Blanquet approach. – In: Whittaker R. H. [ed.], Classification of plant communities, W. Junk, The Hague, pp. 289–399.

Tabulka: Průměrné teploty a srážky na stanici Česká Lípa (285 m n. m.)

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	rok	IV-IX	X-III
teploty (°C)	-2,2	-1,1	2,8	7,3	12,8	15,8	17,6	16,6	13,0	7,8	2,8	-0,7	7,7	13,8	–
srážky (mm)	54	45	42	52	60	69	82	75	49	55	52	52	687	387	300

Zdroj: Vesecký et al. 1961

Obr. 1. Orientační mapa. Plnou čarou je vyznačena hranice přírodní památky, čárkovaně ochranné pásmo.

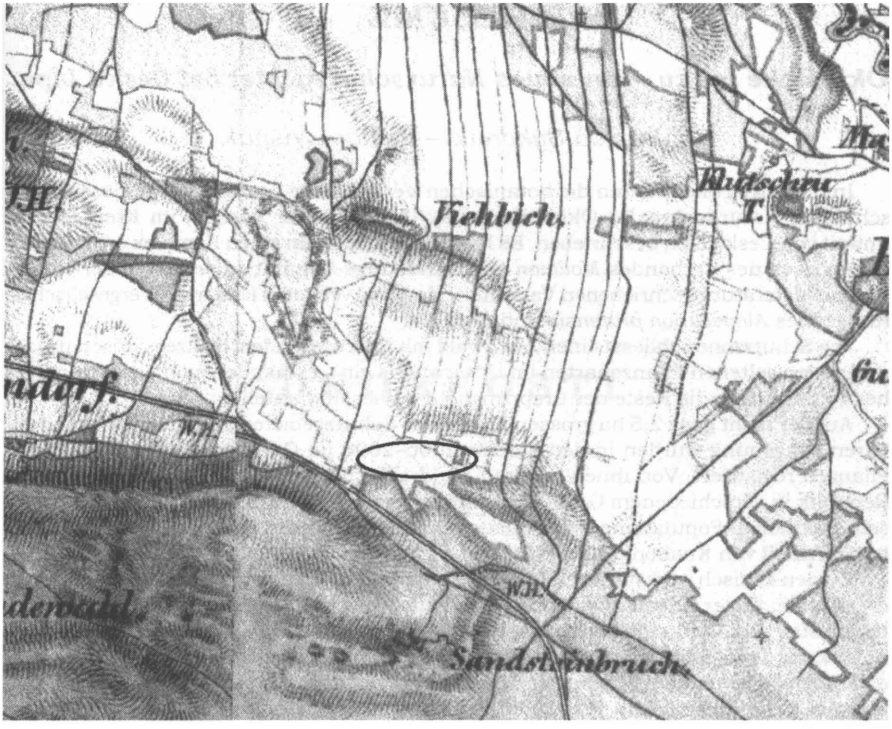

Obr. 2. Mapa širšího území přibližně z poloviny 19. století (1836–1852), na níž je ještě v levé části zachycen Okřešický rybník, od jehož litorálu směrem na JV se táhne pruh vlhkých luk. Nápadné jsou k severu směřující pravidelné linie odvodňovacích kanálů. Ovál zhruba vyznačuje polohu přírodní památky.

RESUMÉ

Okřešické louky – ein neues Naturschutzgebiet bei Česká Lípa.

Jarmila Sýkorová – Richard Višňák

In diesem Artikel werden die botanischen Verhältnisse des neu ausgewiesenen geschützten Naturdenkmales Okřešické louky (Aschendorfer Wiesen) im Kreis Liberec unweit von Česká Lípa beschrieben. Es handelt sich hier um einen Komplex artenreicher Moorwiesen des Verbandes *Molinion* ohne eindeutige Affinität zu seinen in der einheimischen Literatur beschriebenen Varianten. Marginal vertreten sind auch Vergesellschaftungen des *Alopecurion pratensis* und *Calthion.*

Die Schutzzone schliesst einen Auenwald mit überwiegendem Sukzessionscharakter und vielen seltenen Pflanzenarten im Unterwuchs ein – es handelt sich dabei durchgehends um Arten, die Reste der ursprünglichen Wiesen darstellen.

Auf der nicht ganz 2,5 ha grossen Fläche des Schutzgebietes und in seiner unmittelbaren Umgebung wurden in den Jahren 2006–2008 im Ganzen 223 Taxone höherer Pflanzen registriert. Von ihnen gehören 39 (d. i. 17,5 %) zu den in der Tschechischen Republik in verschiedenem Grade gefährdeten Arten, trotzdem einige von ihnen nur in sehr spärlichen Populationen vertreten sind. Bemerkenswert ist vor allem ein ziemlich hoher Anteil von Knabenkrautgewächsen – 10 Arten.

Zu den kritisch und stark gefährdeten Arten (sensu Procházka 2001) gehören *Allium angulosum, Carex davalliana, Dactylorhiza maculata, Epipactis palustris, Juncus subnodulosus, Ligularia sibirica, Ophioglossum vulgatum, Parnassia palustris* und *Salix repens,* zu den gefährdeten z. B. *Aconitum variegatum, Dactylorhiza majalis, Epipactis atrorubens, Gymnadenia conopsea, Hydrocotyle vulgaris, Iris sibirica, Laserpitium prutenicum, Platanthera bifolia, P. chlorantha, Scorzonera humilis, Stellaria palustris, Thelypteris palustris* und *Trollius altissimus.* Viele weitere der hier relativ häufig vorkommenden Arten gehören zu den regional seltenen oder für diesen Standort bedeutenden Arten. Das Naturdenkmal als Ganzes kann botanisch als eine in Hinsicht sowohl auf seinen Erhaltungsgrad als auch die Vertretung seltener Pflanzen äusserst wertvolle Lokalität gewertet werden.

Übersetzt von Petr Kühn

DROBNOSTI

NĚKOLIK POZNÁMEK K ARCHITEKTUŘE KOSTELA SV. MÁŘÍ MAGDALÉNY V HOLANECH U ČESKÉ LÍPY

Petr Mandažiev

Dnešní obec Holany leží v rybničnaté krajině jihozápadně od Zahrádek na Českolipsku. Rozkládá se v otevřeném prostoru na mírné terénní vyvýšenině jižně od Holanského rybníka. Jádrem lokality je obdélná náves, vymezená nyní povětšinou patrovou zástavbou, jejíž delší strany probíhají zhruba paralelně s údolím Bobřího potoka, který od západu napájí Holanský rybník a za hrází pak meandruje k Zahrádkám do Novozámeckého rybníka. V severovýchodním koutě prostranství stojí v dominantní poloze kostel sv. Máří Magdalény, nedaleko pak patrová budova fary se stupňovitou střechou. Hlavní komunikace v obci prochází návsí od jihovýchodu a pokračuje dále v ostrém úhlu mezi domy k jihozápadu na Blíževedly. Ostatní cesty se sbíhají v rozích prostranství, rozčleněného v současné době též řadami stromů, které mírně přehodnocují podobu prostorového vymezení někdejšího rynku.

Jižní průčelí kostela výrazně ovlivňuje vnímání celého návesního prostranství. Určené třemi osami, dvěma bočními a střední osou symetrie, jež pokračuje též ve věžním nástavci, přitahuje pozornost vstupujících a stává se tak východiskem prostorové orientace. Význam architektury holanského kostela jako ohniska pohledů se pak ještě zřetelněji ukazuje na březích Holanského rybníka. Z těchto míst lze spatřit celkové pohledy-obrazy, jejichž těžiště spočívá vždy ve stavbě kostela, který se společně s budovou fary a skupinou vesnických usedlostí odráží na hladině Holanského rybníka. Silueta vrchu Vlhoště, jakoby vyříznutá z pozadí oblohy, tvoří, v pohledech z míst v blízkosti hráze, protiváhu kostela. Z jiných stanovišť zase více vyniká vertikála kostelní věže, jež protíná horizont krajiny. Dojem obrazů pak ještě umocňuje vzdušný opar, který proměňuje hmotná tělesa jednotlivých staveb ve hru světel, barev a stínů. Škoda jen, že z polí na jižní straně vesnice či z dalších míst lze dnes zahlédnout ponejvíce patro věže s cibulovou bání.

Stavbu kostela obklopuje kamenná zeď, v jejímž obvodu stojí dvojice drobných staveb a postranní schodiště. Dle torz náhrobků ležících vedle východní stěny kostelní lodi se nabízí domněnka, že zde existoval hřbitov, dnes umístěný při silnici vedoucí k jihovýchodu na Dubou. Vpředu před vlastní stavbou kostela navazují z obou stran na tuto zeď horizontální ramena balustrád, kompozičně zapojená v celek vertikálně symetrizovaného průčelí vrcholícího věží. Mezi nimi vede několik schodů k hlavnímu vchodu. Okrajové linie obou balustrád, schodiště a linie z pozadí oblohy kulisovitě vystupujících obrysů bočních os průčelí vytvářejí poutavou hru křivek, jež pro průčelní pohledy naznačují iluzi pohybů a protipohybů. Boční osy průčelí pak vyvolávají způsobem vedení své půdorysné linie a schématem nárysu členění optický dojem hloubkového prohnutí stěny. Nejedná se však o nějaké dramatické modelační gesto, tolik typické pro vrcholně barokní architektonickou tvorbu, jako spíše jen o připomínku vrcholně barokních dynamických motivů, které zde jakoby ustrnuly.

Zastíněným přízemím věže se prochází do kostelní lodi osvětlené třemi páry protějškových oken umístěných nad hlavami vstupujících. Dvojice bočních oken dává světlo kněžišti, zpoza varhan na kruchtě pak proniká od jihu patrem věže. Do pilířů mezi okny se opírají tři obdélné, šířkově orientované plackové klenby s malbami. Presbyterium, doprovázené po stranách párem protějškových přízemních prostor, uzavírá svrchu rovněž česká placka s malbou. Jeho závěrovou konkávně tvarovanou stěnu pointuje dvouúrovňový iluzivní retábl opticky navazující na hlavní oltář, jenž stojí dole před ním. Pojítkem mezi „reálným" oltářem a „fiktivním" nástavcem je závěsný obraz sv. Máří Magdalény, zasazený v masivním rámu a umístěný ve středu retábula. Nalevo z podkruchtí se vystupuje na úroveň zpěváckého chóru.

Charakter vnitřního prostoru kostela se nejlépe ukazuje ve změnách kvantity a kvality pronikajícího světla. Při maximálním možném zalití světlem vyniká jeho vnitřní soudržnost, vymezená hranicemi prostorových forem. Hmoty pilířů, na které plynule navazují tvary kleneb, si není možné představit jako volně přisazené k ploše stěny, nýbrž že tato jednak vyplňuje interval mezi nimi a také je s nimi nerozdělitelně spjatá právě skrze jejich půdorysně šikmé boční úseky. Malovaná oválná rámování obrazových scén dokonce mohou vyvolávat představu, že výchozími jednotkami prostoru jsou právě ovály. Malby zajišťují nejen kontinuitu architektonizovaného prostoru, ale též důmyslně centralizují kostelní loď a navíc rafinovanou rytmizací orientují prostor k místu hlavního oltáře, čímž vnášejí do architektury jasný řád a ze stavby se tak stává kostel v pravém smyslu slova.

Zjištění původní či výchozí půdorysné situace dnešních Holan za účelem vytvoření představy urbanistického vývoje je při současném stavu poznání této lokality nemožné. Nelze ani říci, kdy, za jakých okolností a kdo založil původní středověký kostel sv. Máří Magdalény, poprvé písemně doložený krátce po polovině 14. století.[1/] Předpokladem rovněž zůstává, že kostel vznikl ve stejné době společně s vesnicí či zárodkem osídlení.[2/] Možné je se pouze domnívat, že charakter městečka získaly Holany nejspíše někdy v průběhu 14. století. Jak však středověké Holany vypadaly a na jakém místě v obci stál středověký kostel, známo rovněž není.[3/] Vznik Holanského rybníka, významného krajinně-urbanistického prvku, se spojuje s vybudováním tvrze či hrádku Rybnov koncem třicátých let 15. století, situované při severní části jeho východního břehu.[4/]

K roku 1754 došlo k obnovení instituce farnosti. Hlavními iniciátory jejího znovuzřízení byli Jan Josef hrabě Kounic, majitel novozámeckého panství, patron kostela, a Mořic Adolf kníže Saský, litoměřický biskup. Oba se také podíleli na financování zřízení budovy fary, protože ta předchozí již sloužila škole. Cílem založení beneficia bylo ušetřit obyvatele Holan a okolí náročné cesty do vzdáleného Jezvé nebo Pavlovic, kterou zejména v zimě značně znesnadňovaly závěje sněhu a nepřízeň počasí vůbec.[5/]

Stavba nynějšího holanského kostela sv. Máří Magdalény proběhla nejspíše někdy mezi lety 1785 až 1788.[6/] Pravděpodobně do 15. listopadu 1788 byl jeho architektonický prostor dotvořen výmalbou.[7/] Mobiliář pochází asi ponejvíce z kostelů zrušených za josefínských reforem.[8/] Ve stejné době se přikročilo k pořízení varhan.[9/]

Klíčovým iniciátorem realizace byl zřejmě „Joseph Franz Edler von Friedrich", císařskokrálovský stavební písař ve Vídni, který měl na vybudování nového kostela věnovat 8000 zlatých. Jeho otec dříve působil v Holanech jako učitel. Dřevo, cihly a materiál poskytla vrchnost jako patron kostela. Prosby pátera Girschiga dokázaly získat ještě další finanční příspěvky.[10/]

V děčínské pobočce litoměřického oblastního archivu se dochoval nepodepsaný a nedatovaný půdorys, který se však prokazatelně vztahuje k holanskému kostelu. Shodu potvrzuje jednak podoba celkového rozvrhu i členícího systému zamýšlené stavby, dále také vedení hřbitovní zdi se schodišti a nevelkým obdélným objektem, umístěným v jejím obvodu za sakristií. Vedle přístupu ke schodům naznačil projektant tenkými čarami polohu další, dodnes existující stavby. Na základě absence některých prvků (kruchta, schody vedoucí na kazatelnu v síle zdiva) či hledání celkové podoby stavby (situace vřetenových schodišť, vnější hrany

sakristií, jež nejsou okosené, zábradlí kněžiště) je možné výkres klasifikovat jako svého druhu architektonickou skicu, jež reprezentuje určitou fázi projektu kostela.[11/] Otázkou však zůstává, kdy vznikla ta část obvodu hřbitovní zdi, na níž vpředu před průčelím navazují ramena balustrád, která jsou nepochybně součástí projektu architektury kostela.[12/]

Autorství projektu kostela však není možné za nynější míry poznání určit. Skutečnost, že hlavní mecenáš stavby působil na místě stavebního písaře ve Vídni, kde jistě nebylo těžké sehnat vyhovující návrh, je stejně tak nápadná, jako může být zavádějící. Zda však návrh pochází přímo z ruky některého z architektů josefínské stavební byrokracie není až tak rozhodující jako volba charakteru stavby, který v zásadě odpovídá intencím a vkusu doby, kdy do rezonujícího pozdního baroka proniká střídmost josefínského stylu.[13/]

Za nejvýznamnější momenty barokní tradice vůbec lze označit tendenci k plastické souvislosti prostorových forem architektury kostela, naproti tomu však také způsob perspektivního rozvržení celku fasády průčelí při čelním pohledu z náměstí. Rovněž půdorysná struktura podmiňující charakter vnitřního prostoru kostela odpovídá dlouhé tradici projektování barokních architektur. Východiskem je pro ni tzv. hala s dovnitř vtaženými pilíři (Wandpfeilerhalle) vynášejícími baldachýny klenebních sfér.[14/] Výrazně pozdně barokním prvkem architektury je podoba iluzivního otevření kleneb malbami, jež vnitřní prostor výrazně spoluurčují.[15/] Zda zde však malíř pracoval po domluvě s projektantem, zadavatelem či zadavateli díla nebo postupoval čistě dle svého vlastního názoru není rovněž nijak zjistitelné. Možné je se pouze domnívat, že zde jednu z hlavních rolí hrálo tíhnutí ke sjednocení celého díla, natolik vlastní barokní tvůrčí intuici.[16/] Ač porůznu sehnaný, vykazuje jistou tendenci k jednotě také výběr kostelního mobiliáře, snad mající v poněkud skromnějších poměrech sugerovat výzdobu velkých barokních chrámů (kupř. sochy světců na konzolách mohou připomenout figury při pilířích chrámové lodi Sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně).[17/]

Před úplným závěrem mého příspěvku nutno konstatovat, že kostel sv. Máří Magdalény v Holanech je významnou regionální památkou dokládající v poměrně autentické podobě jednu z možných podob venkovského kostela doby josefínských reforem.[18/] Namísto jasných odpovědí a přesných zjištění jsem mohl předvést pouze zlomky historických skutečností a upozornit na některé momenty z oblasti estetického pozorování uměleckého díla. Cílem mého příspěvku však bylo poukázat na jedinečnost holanského kostela a Holan jako místa, kde si člověk může velmi

dobře uvědomit, že architektura nutně nemusí začínat a končit jen ve virtuálnu matematického prostoru, ale že její význam spočívá především v artikulaci reálného prostoru, jemuž takto uděluje smysl, ať už je tento jakéhokoli řádu (funkční, estetický, sakrální...). Škoda jen, že nebylo lze podat rovněž alespoň nástin vývoje půdorysu a charakteru zástavby samotné obce, jejichž znalost by přispěla ke scelení představy o podobě místa v jeho komplexnosti. Věřím však, že dodnes je v Holanech patrný, byť došlo zejména v nedávné době k řadě proměn tvářnosti obce, jasný řád, jasná hierarchie skutečnosti, v níž na nejvyšším místě stojí kostel jako centrum či těžiště prostoru, kde se odehrává životní pohyb člověka.[19]

POZNÁMKY

1/ Nejstarší písemná zmínka, která dokládá existenci středověkého farního kostela v Holanech, se vztahuje k roku 1352 (Vaněk 2001, s. 59). Území, na kterém se středověké Holany nacházely, náleželo ve druhé polovině 14. století Berkům z Dubé (Gabriel – Panáček 1994, s. 55–58). Jako doplněk uvádím údaj nalezený náhodně v Poznámkách k dějinám Starých Křečan („Notizen zur Geschichte Ehrenbergs und Umgebung...", druhý díl, s. 55, SOkA Děčín, Fond OÚ Staré Křečany): „Im Jahre 1359 den 1. April erhielt Johannes zu Holann auf Präsentation des edlen Herren Henricus dictus Berka de Dauba die Pfarre in Slaknav d. i. Schluckenau."

2) O vývoji sídelní struktury a postupu kolonizace zdejší oblasti podrobně pojednali František Gabriel a Jaroslav Panáček (1994, zejm. 50 a násl.). Dle archivních výzkumů medievalisty Vojtěcha Vaňka vznikl středověký farní kostel sv. Máří Magdalény v Holanech nejspíše v době po polovině 13. století, a to v souvislosti s vrcholně středověkou kolonizací daného území (2001, s. 38, s. 59; 2002, s. 509–510). Zdeněk Boháč kladl počátky holanského kostela do doby po roce 1250 (1973, s. 385).

3) Počátky Holan nebyly dodnes uspokojivě objasněny. Marie Vojtíšková se svého času domnívala, že jejich založení je slovanského původu (1970, s. 58). Tuto hypotézu může sice podporovat kromě samotného jména také půdorys dnešní návsi připomínající tvar lesní návesní vesnice (o tom pojednal např. Boháč 1986, zejm. s. 18), avšak nelze ji v současné době nikterak potvrdit jako historickou skutečnost. Zdeněk Boháč jednou uvažuje o kolonizování jižní části Českolipska „převážně českým obyvatelstvem" (1973, s. 385), jindy se zase zmiňuje o možnosti, že Holany a jejich okolí kolonizovali Lužičtí Srbové (1986, s. 34). Není ani přesně známo, kdy Holany získaly statut městečka, který se prvně dokládá k roku 1405 (Kracíková – Smetana 2000, s. 18). Vojtěch Vaněk se domnívá, že na sklonku 14. století (2001, s. 59). Dle údajů F. Hantschela byl v roce 1589 postaven v Holanech nouzový či provizorní dřevěný kostel, protože starý shořel roku 1545 společně s farou (1911, s. 829). Na jiném místě Hantschelovy vlastivědné práce se uvádí, že v místech za kostelem jsou prý dodnes (tedy v době před zhruba sto lety) patrné zbytky vojenských šancí budovaných v Holanech a okolí v roce 1778 (1911, s. 831). Zda však lze terén, který se

i dnes za kněžištěm kostela nezvykle zvedá, spojit právě se zbytkem vojenského opevnění, může prokázat nebo vyvrátit až řádný archeologický průzkum, jenž, tedy pokud je mi známo, zatím proveden nebyl.

4) Gabriel – Panáček 1994, s. 58; Kracíková – Smetana 2000, s. 18.

5) Fundační instrument založení holanské farnosti, 1753–1754 (SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 1, k. 23). Jednou z hlavních součástí života věřícího křesťana je nezemřít bez řádného zaopatření. Pro katolické obyvatele tehdejších Holan byla stálá přítomnost duchovního v místě jejich bydliště skutečnou milostí. Nejen že se nemuseli nikam vláčet, ale navíc mohli žít v bezpečí očekávání dobré smrti. Zřejmě nedlouho po sepsání fundace (u podpisu hraběte Kounice datum 17. 12. 1753, u podpisu biskupa 13. 2. 1754) se skutečně přikročilo ke stavbě budovy fary, protože následujícího roku již stála (Kniha kostelních počtů, srov. výdaje za rok 1755, kde zmínka o nově postavené faře, SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 126, k. 2). V těsné blízkosti hřbitova („so hart an dem Kirch Hoffe") stál tehdy zahradnický dům („...eines garttners"), který musel být z nařízení vrchnosti přemístěn, aby nedošlo k poškození zvonice („die Kirchen glocken Thurm"), nově postavené fary a školy („Neü = Erbaute Pfarrthe' = und Schullen") ohněm.

6) Písemných pramenů k dějinám kostela sv. Máří Magdalény v Holanech není v současné době k dispozici mnoho. Základními zdroji informací o jeho podobě proto jsou: Opis pamětního listu obce Holany („Abschrift von einem Gedenkblatt der Gemeinde Hohlen", SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 354, k. 26), Pamětní kniha městečka Holany („Gedenk Buch des Stadtel Hohlen und demselben zugetheilten Ortschaften Rübenau, Waslowitz, Hospitz, Kleinheide ac Lauben errichtet im Jahre 1836...", SOkA ČL, AO Holany, i. č. 23, k. 3V) a záznamy výdajů na provoz a údržbu stavby (Knihy kostelních účtů, SOkA ČL, FÚ Holany). Dle nedatovaného přepisu pamětního listu byly základy nynějšího holanského kostela položeny na jaře roku 1788. Došlo k tomu po zboření starého roku 1787. Ten již prý kapacitně nedostačoval a nacházel se ve velmi špatném stavu. Nový kostel tak prý mohl být vysvěcen do 15. listopadu roku 1788. K urychlení postupu stavebních prací přispěl svou horlivostí farář „Joseph Girschig". Dle Pamětní knihy městečka Holany byl roku 1785 stržen starý holanský kostel a ve třech následujících letech postaven nový. V dochovaných kostelních účtech (Kniha kostelních účtů, SOkA ČL, i. č. 127, k. 1) se o stavbě nového kostela objevuje pouze snadno přehlédnutelná zmínka (asi jediná), která se vztahuje k roku 1787 („...welches Geld künftig auf den neuen Kirchenbau verwendet werden solle"). Avšak vzhledem k tomu, že v letech 1785 až 1788 slábne suma výdajů na provoz kostela, je nabíledni, že vznikl právě v těchto letech. Sommerův topografický popis Království českého shodně uvádí, že stavba kostela proběhla v letech 1785 až 1788.

7) Malby v kostelní lodi a v presbyteriu (včetně tzv. fikcionalistického retáblu) provedl Josef Kramolín se svým pomocníkem Ignácem Tatscherem (Zuman 1934, s. 28; Preiss 1989, s. 772). Nápis (signatura) na oblouku nad kruchtou „Pinxit Iosephus Kramolin Carolo Thermensis" (dle Františka Zumana) je dnes obtížně čitelný. Nápis se jménem Kramolínova pomocníka (či žáka), dnes rovněž stěží čitelný, nemohl Zuman „pro vzdálenost dobře přečísti", a proto uvedl s otazníkem „Ignác Tatschnek" (mezi Kramolínovými spolupracovníky jmenuje Ignáce Tatschera později také Pavel Preiss). Nápis na konzole pod kruchtou „Anno 1788 Die 15. Novemb" označuje patrně konec malířských prací v kostele. O malíři Josefu Kramolínovi se též zmiňuje dopis

psaný Michaelem Karlem hrabětem Kounicem, datovaný „Prag den 23 März 1786" (SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs ČL, k. 701). Hrabě hned v úvodu svého listu adresovaného hospodářskému úřadu (oslovení „Liebe Beamte") novozámeckého panství píše: „Karlovarský malíř, který má vymalovat novou zámeckou kapli, mi nedávno psal, že by mohl práci provést v květnu a červnu. Je tedy nutné se zeptat políra, kdy kapli dovede do takového stavu, aby malíř mohl ihned provést svou práci..." O přestavbě zámku v Zahrádkách pojednaly Marie Heroutová a Olga Novosadová (SHP 1985, srov. zejm. s. 18, 65–67). Kramolínovy malby s cyklem se svatou Máří Magdalénou bohužel nezůstaly bez pozdějších zásahů, které jsou místy patrné na první pohled (srov. kupř.: Kniha kostelních účtů, výdaje za rok 1841, SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 128, k. 4).

8) Opis pamětního listu obce Holany, (SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 354, k. 26). Inventář kostelního mobiliáře, zač. 19. st. (SOkA ČL, FÚ Holany, k. 25). Viz též Dlabačžův Lexikon (II/1815, s. 183, heslo Lauermann, Joseph, bod 5); Ekertova Posvátná místa (II/1884, s. 367); Vlčkova Encyklopedie (2004, s. 361).
9) Horák 1996, s. 52. Opis pamětního listu obce Holany, (SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 354, k. 26).
10) Opis pamětního listu obce Holany (SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 354, k. 26). Pamětní kniha městečka Holany (SOkA ČL, AO Holany, i. č. 23, kar. 3 V, záznam vztažený k roku 1785). Hlavním zdrojem informací je i v této souvislosti nedatovaný přepis pamětní listiny. Pamětní kniha ani neuvádí jméno hlavního mecenáše, pouze jméno jeho otce: „...Adam Friedrich einstens in Hohlen Lehrer gewesen..." (Pamětní kniha městečka Holany, SOkA ČL, AO Holany, i. č. 23, k. 3 V, záznam vztažený k roku 1785). Účty za stavbu a vybavení kostela se patrně vedly samostatně, nezávisle na zaznamenávání běžných provozních výdajů farnosti (svíčky, drobné opravy, atd.). Do dnešní doby se však pravděpodobně nedochovaly. Dle nedatovaného přepisu byl vrchností a patronem kostela Michael Karel hrabě Kounic se svou manželkou Kristýnou rozenou hraběnkou Salmovou. V Pamětní knize se uvádí ještě jméno „Hackel", který měl na kostel věnovat 4000 zlatých. Snad se jedná o stejnou osobu, uváděnou v účetní knize holanského kostela mezi dobrodinci („Fundations capitalien") jménem „Franz Hackel" z Vídně (Kniha kostelních účtů, SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 127, k. 1, např. v letech 1783, 1784, 1786,...). Mezi sponzory („Fundations capitalien") holanského kostela se v knize příjmů a výdajů objevuje často také jméno: „Joseph Franz Edler von Friedrich, gewesten k: k: Bauschreiber in Wien" (Kniha kostelních účtů, SOkA ČL, i. č. 127, k. 1, např. 1784, 1786, 1787, ...). K mecenášství srov. též drobný příspěvek Ladislava Smejkala (2000, s. 8) opírající se o Pamětní knihu městečka Holany.
11) Kresba tuhou, bílý žebrovaný půlarch papíru nepříliš velké kvality, filigrán, používáním formy již dost opotřebovaný (orel s korunou, štítkem na prsou, žezlem a mečem); bez rámečku, měřítko bez označení, pravděpodobně však v dolnorakouských sázích. Rozměry: šířka kostelní lodi (vnější líce stěny) cca 89, 5 mm, šířka kostelní lodi (vnitřní líce stěny) cca 72 mm, délka kostelní lodi (od linie severní stěny k příčné ose) cca 50 mm. Místo uložení plánu: SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs ČL – NZ, Soubor stavebních plánů, i. č. (pořadové číslo) 43.
12) Není ani zcela jasné, jaký vztah mají k projektu kostela objekty zakreslené v obvodu hřbitovní zdi. Dle údajů nedatovaného přepisu (SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 354, k. 26) i Pamětní knihy (SOkA ČL, AO Holany, i. č. 23, k. 3 V) byla budova starého

kostela, který předcházel nynější architektuře, stržena ještě před zahájením stavby nové. Bohoslužby se prý během stavebních prací konaly v domě číslo 25, kde byl umístěn špitál (Pamětní kniha městečka Holany, SOkA ČL, AO Holany, i. č. 23, k. 3 V, záznam vztažený k roku 1785). Pakliže tedy bylo nutné kvůli novostavbě starý kostel odstranit, lze tedy důvodně předpokládat, že stál na jejím místě. Výrazy „Todtenbeinhauß" (Kniha kostelních účtů, výdaje za rok 1766, SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 127, k. 1) či „Todtenkapelle" (Kniha účtů, farní kostel v Holanech, výdaje za rok 1842, SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs ČL – NZ, k. 439) nebo „Totenhauschen" (Kniha kostelních účtů, výdaje za rok 1913, SOkA ČL) by pak bylo možné vztáhnout k drobné stavbičce za sakristií kostela, i když je přinejmenším zajímavé, proč nese na katastrálních mapách číslo. Kupř. ve výdajích za rok 1764 a 1777 (Kniha kostelních účtů, SOkA ČL, FÚ Holany, i. č. 127, k. 1) se objevují položky za opravu hřbitovní zdi (Kirchhofmauer). Zda však stál na místě dnešního kostela také ten středověký, jak předpokládá Vojtěch Vaněk (2001, s. 59), zůstává i nadále otevřenou otázkou.

13) Již před mnoha desítkami let razil tento pojem ve svých myšlenkově velmi plodných publikacích významný německy píšící badatel Dagobert Frey (srov. kupř.: 1923, 94). Nutné je však mít na vědomí, že jím lze označit toliko určitou tendenci své doby. Dle Jana Patočky je sloh či styl spojen nutně s určitým světonázorem, který ho zakládá, a tak vlastně historicky definuje (1970/1971, vyd. 2001, zejm. s. 76). Uměleckou tvorbu v okruhu Marie Terezie a Josefa II. chápala jako specifický dobový proud také vynikající rakouská historička umění Renate Wagner-Rieger (1981). V nedávné době se stylovým pluralismem (teorie „stylových modů") konce 18. století zabýval Jiří Kroupa (2000, s. 12), naposledy též Richard Biegel (2008, 305 ad.). Ke složité struktuře a fungování josefinské stavební byrokracie, která výrazně ovlivnila podobu sakrální architektury konce 18. století v rakouských zemích, se vyslovili např. Elisabeth Springer (1996) a Christian Benedik (1996). V sedmdesátých letech 18. století pracoval pro Michaela Karla hraběte Kounice architekt Anton Schmidt. I když je přesné datum úmrtí tohoto umělce nejisté, ani jemu však nelze projekt kostela za současného stavu poznání jeho díla připsat (srov. Naňková – Vlček – Zahradník 2004, s. 583–584, kde uvedeno, že snad zemřel po roce 1783). Při řešení otázky autorství je však nutné mít neustále na vědomí, že projektant situaci v Holanech dobře znal, lhostejno zda z autopsie nebo jiným způsobem nepřímo.

14) Z vlivných historiků a teoretiků barokní architektury to byl hlavně Heinrich Gerhard Franz, který prosadil pojem „Wandpfeilerhalle" do oborového diskurzu dějin umění. V jedné ze svých četných studií (1990, s. 81) ho vymezil takto: „Sestává (kostel typu Wandpfeilerhalle, pozn. aut.) z rozšířené obdélníkové lodi o dvou nebo o třech klenebních polích s vtaženými pilíři („Wandpfeiler"), ke které se jako užší prostory přimykají vstupní prostor s varhanní kruchtou a prostor presbyteria." Přízední pilíře tvoří pak s klenební zónou celek, který se tak stává výchozí strukturální komponentou prostorové artikulace.

15) Horyna 2004, s. 200.

16) O tendenci baroka vytvářet „Gesamtkunstwerk", tedy jednotná, ucelená umělecká díla, zvláště v oblasti sakrální architektury a její výpravy, znamenitě pojednal Karl Möseneder (1999). Jednotlivé umělecké druhy (architektura, sochařství, malířství) jsou v takovémto díle prostřednictvím architektonického rozvržení prostoru sloučeny v jednotu jak výtvarnou, tak významovou. Domnívám se, že estetická představa jednotně diferencovaného celku vnitřního prostoru stavby spoluurčovala také

podobu holanského kostela, byť nakonec vznikl celek sjednocený toliko v dekorativní rovině, avšak plně vyhovující tehdejšímu venkovskému vkusu, resp. cítění stavebníka či stavebníků.

17) Významný rakouský historik umění Hans Sedlmayr sice v jedné ze svých nejradikálnějších studií (1956, s. 27–30, 71–72) namítá, že takto vzniklé celky působí spíše jako muzea – soubory z původních souvislostí vytržených uměleckých děl, přesto však lze ve snaze po jednotném charakteru výzdoby holanského kostela spatřovat rezonanci pozdně barokního chápání sakrálního prostoru. I když má pochopitelně každé z historických období své možnosti při nabývání uměleckých děl, nelze podceňovat ani ekonomickou stránku celé záležitosti. Snad je možné se domnívat, že určitá okázalá forma šetření se stala příznačná právě pro dobu pozdního 18. století.

18) Ze stavebněhistorického hlediska bych rád upozornil alespoň na krov, jehož konstrukční schéma zdá se pocházet z doby výstavby kostela. Podrobný rozbor všech konstrukcí i uměleckořemeslných prvků bude záležitostí až řádného stavebněhistorického průzkumu, jenž by tak mohl být základem pro monografii holanského kostela, kterou si jistě zaslouží.

19) Na tomto místě bych rád poděkoval I. Jonákové, M. Jirákovi, V. Bláhovi, pracovníkům archivů, které jsem při psaní článku navštěvoval a v neposlední řadě též R. Bieglovi a T. Petrasové za laskavé zapůjčení literatury.

POUŽITÁ LITERATURA

Benedik, Ch.: Zur Geschichte der Zeichnungen hofbauamtlicher Provenienz, In: Bösel, R. – Benedik, Ch. – Kristan, M. (ed.): Exempla. Architekturzeichnungen der Graphischen Sammlung Albertina, Wien 1996, s. 42–61.

Benedik, Ch.: Organisierung und Regulierung der k. k. Generalbaudirektion und deren Landesstellen, In: Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts: 11. Band, Wien 1996, s. 13–28.

Biegel, R.: Hledání „Edlen Einförmigkeit": barokní počátky (neo) klasicismu v Čechách, Umění LVI/2008, s. 305–320.

Boháč, Z.: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, Československý časopis historický XXI, Praha 1973, s. 369–388.

Boháč, Z.: Geneze sídla a plužiny jako pramen k dějinám osídlení, Historická geografie 25, Praha 1986, s. 7–45.

Dlabacž, J. G.: Allgemeines historisches Künstler = Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien. Zweiter Band, Prag 1815.

Ekert, F.: Posvátná místa král. hl. města Prahy, Praha 1884.

Franz, H. G.: Ursprünge, Anfänge und Frühwerk des Kilian Ignaz Dientzenhofer, In: Liedke, V. (Hrsg.): Ars Bavarica 61/62, München 1990, s. 79–128.

Frey, D.: Johann Bernhard Fischer von Erlach. Eine Studie über seine Stellung in der Entwicklung der Wiener Palastfassade, Wien 1923.

Gabriel, F. – Panáček, J.: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství, Castellologica bohemica 4, Praha 1994, s. 27–62.

Hantschel, F.: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa, B. Leipa 1911, s. 827–832.

Heroutová, M. – Novosadová, O.: Zahrádky – zámek, SHP, SÚRPMO Praha 1985. (místo uložení tohoto pare: Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště Ústí nad Labem)
Horák, T.: Varhany a varhanáři na Českolipsku, Česká Lípa 1996, s. 52–53.
Horyna, M.: Několik poznámek ke vztahu hmoty a prostoru vrcholně barokní architektury, In: Fejtová, O. – Ledvinka, V. – Pešek, J. – Vlnas, V. (ed.): Barokní Praha – Barokní Čechie 1620–1740 (sborník příspěvků), Praha 2004, s. 193–222.
Kracíková, L. – Smetana, J.: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa, Praha 2000.
Kroupa, J.: Antropologický obrat a umění v českých zemích kolem roku 1800, In: Hojda, Z. – Prahl, R. (ed.): Mezi časy... Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800. Sborník příspěvků z 19. ročníku sympozií k problematice 19. století, Plzeň, 4.–6. března 1999, Praha 2000, s. 11–24.
Möseneder, K.: Zum Streben nach „Einheit" im österreichischen Barock, In: Lorenz, H. (Hrsg.): Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Band IV: Barock, München – London – New York – Wien 1999, s. 51–74.
Naňková, V. – Vlček, P. – Zahradník, P.: Schmidt, Anton, In: Vlček, P. (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, s. 583–584.
Patočka, J.: Problematika filozofie dějin umění u Václava Richtera (rukopis z přelomu let 1970 a 1971), In: Kudělka, Z. – Samek, B. (ed.): Umění a svět. Václav Richter, Praha 2001, s. 70–87.
Patočka, J: Úvahy nad Readovou knihou o sochařství, In: Černý, V. (ed.): Sborník pětadvacíti, Praha 1969, s. 181–191.
Preiss, P.: Malířství pozdního baroka a rokoka v Čechách, In: Dějiny českého výtvarného umění II (Od počátků renesance do závěru baroka), Praha 1989, s. 751–789.
Sedlmayr, H.: Verlust der Mitte, Frankfurt/M. 1956.
Smejkal, L.: Sklář Georg Kühnel, Českolipský deník, roč. 8, 2000, č. 22, s. 8.
Sommer, J. G.: Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. Erster Band. Leitmeritzer Kreis, Prag 1833, s. 318.
Springer, E.: Das Josephinische Musterkirche, In: Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts: 11. Band, Wien 1996, s. 67–99.
Vaněk, V.: Sakrální architektura děkanátu lipského v písemných pramenech doby předhusitské, In: Ústecký sborník historický. Gotické umění a jeho historické souvislosti I., Ústí nad Labem 2001, s. 33–78.
Vaněk, V.: Rejstříky papežských desátků a možnosti jejich využití, Český časopis historický 100, Praha 2002, s. 497–521.
Vlček, P.: Lauermann, Joseph, In: Vlček, P. (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, s. 360–361.
Vojtíšková, M.: Holany, In: Ruda, V. a kol.: Znaky severočeských měst, Most 1970, s. 58.
Wagner-Rieger, R.: Die Kunst zur Zeit Maria Theresias und Josephs II., In: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XXXIV, Wien 1981, s. 7–22.
Zuman, F.: Holany u České Lípy, In: Bezděz V, Česká Lípa 1934, s. 28.

POUŽITÉ PÍSEMNĚ A IKONOGRAFICKÉ PRAMENY

Státní okresní archiv v České Lípě

Fond Farní úřad Holany

Opis pamětního listu obce Holany (v závorkách v záhlaví první strany dvojlistu uvedeno:„Abschrift von einem Gedenkblatt der Gemeinde Hohlen"; na levém okraji první strany dvojlistu poznamenáno tužkou: „Laut Hohlener Gedenkbuch in Anno 1785"), asi konec 19. století, inv. č. 354, kar. 26.

Knihy kostelních účtů:

1668–1762, inv. č. 126, kar. 2.
1763–1806, inv. č. 127, kar. 1.
1807–1898, inv. č. 128, kar. 4.
1899–1936, (pouze uspořádáno).

Fundační instrument založení holanské farnosti, 1753–1754, inv. č. 1, kar. 23.

Inventář kostelního mobiliáře („Inventarium Der Pfarrkirchen Scta Magdalena, in dem Stadtl Hohlen auf der Herrschaft Neuschloß, unter dem Patronate ... Carl Michael Graf von Kaunitz."), nedatovaný, avšak dle letopočtu „...in Jahre 180 (zbytek nečitelný)" uvedeného u jednoho z evidovaných předmětů (strana 2), pochází nejdříve z prvního desetiletí 19. století. Na konci seznamu podpis „Joseph Girschig Pfarrer alda", kar. 25.

Fond Archiv obce Holany

Pamětní kniha městečka Holany („Gedenk Buch des Stadtel Hohlen und demselben zugetheilten Ortschaften Rübenau, Waslowitz, Hospitz, Kleinheide ac Lauben errichtet im Jahre 1836..."), inv. č. 23, kar. 3V.

Státní okresní archiv v Děčíně

Fond Okresní úřad Staré Křečany

Poznámky k dějinám Starých Křečan a okolí jako také severních Čech, shromáždil Josef Denk, vrchní učitel v penzi, druhý díl („Notizen zur Geschichte Ehrenbergs und Umgebung wie auch Nordböhmen gesammelt von Josef Denk Oberlehrer i. R., 2. Theil.").

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín

Fond Velkostatek Česká Lípa – Nový Zámek

Karton 439 (patronát, kostelní účty)

Karton 701 (vrchnostenská korespondence s úředníky)

Soubor stavebních plánů, i. č. (pořadové číslo) 43

Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa

Sbírka pohlednic a vedut

ND 8427 (80012), kolorovaná veduta, v poli pod obrázkem tužkou: „1/6 1905 Neuschloß"

ND 8498 (60825), pohled na návesní prostranství, 1899, určeno na základě srovnání s jinou pohlednicí (ND 8496, 80015)

ND 8497 (80013), pohled od Holanského rybníka, v pravém horním rohu tužkou: „4. Juni 1899."

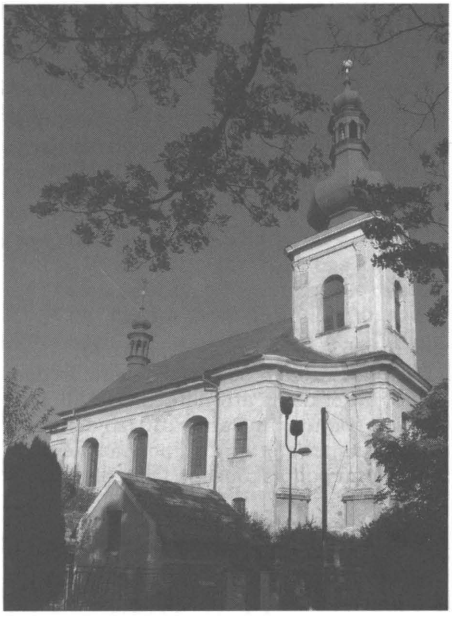

Obr. 1. Holany, kostel sv. Máří Magdalény, foto autor, září 2008.

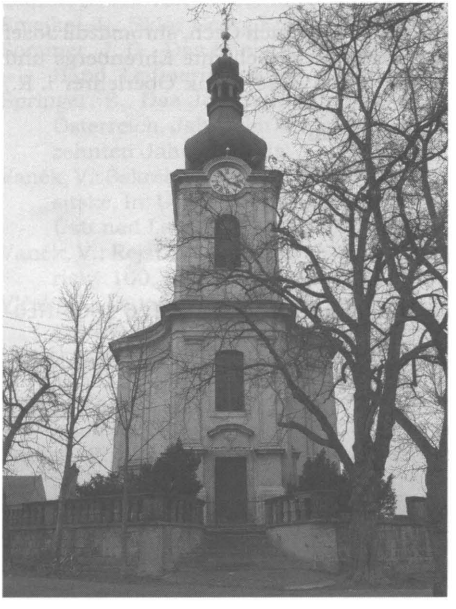

Obr. 2. Holany, kostel sv. Máří Magdalény, foto autor, únor 2008.

Obr. 3. Holany, kostel sv. Máří Magdalény, foto autor, srpen 2008.

Obr. 4. Holany, kostel sv. Máří Magdalény, pohled do presbyteria, foto autor, září 2008.

Obr. 5. Holany, kostel sv. Máří Magdalény, pohled do lodi, foto autor, září 2008.

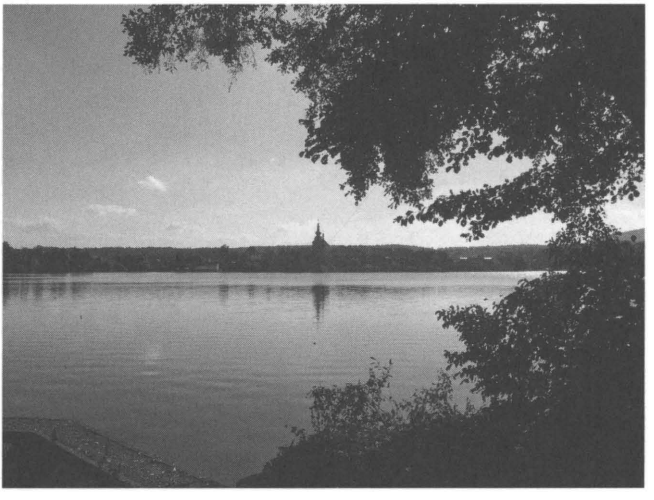

Obr. 6. Holany nad Holanským rybníkem, foto autor, září 2008.

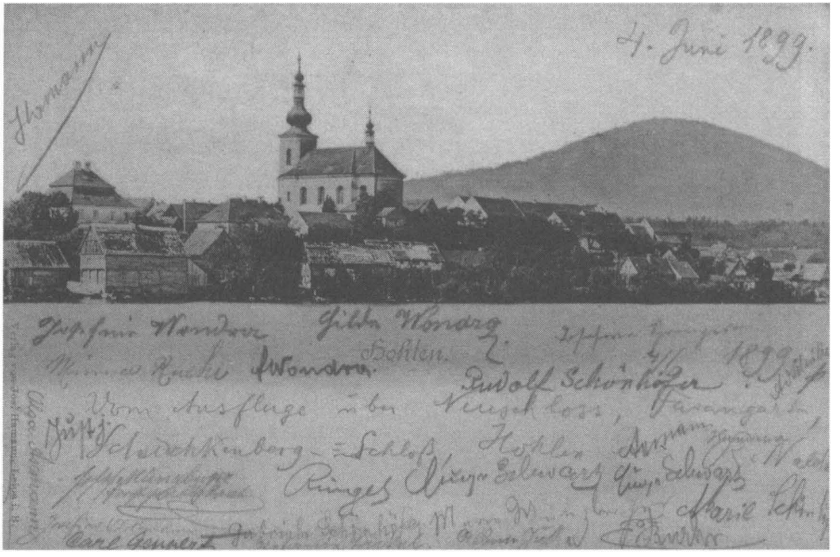

Obr. 7. Holany, dobová pohlednice, 1899 (nebo před).

Obr. 8. Holany, dobová pohlednice, okolo 1899.

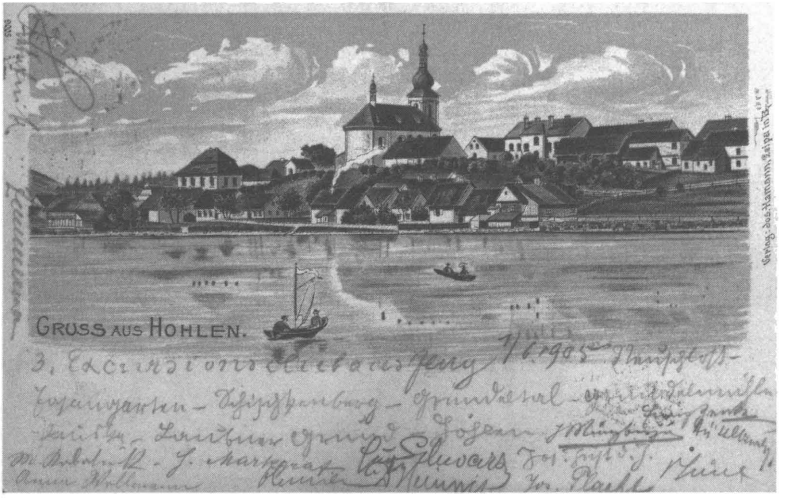

Obr. 9. Holany, dobová veduta, kolorováno, 1905 (nebo před).

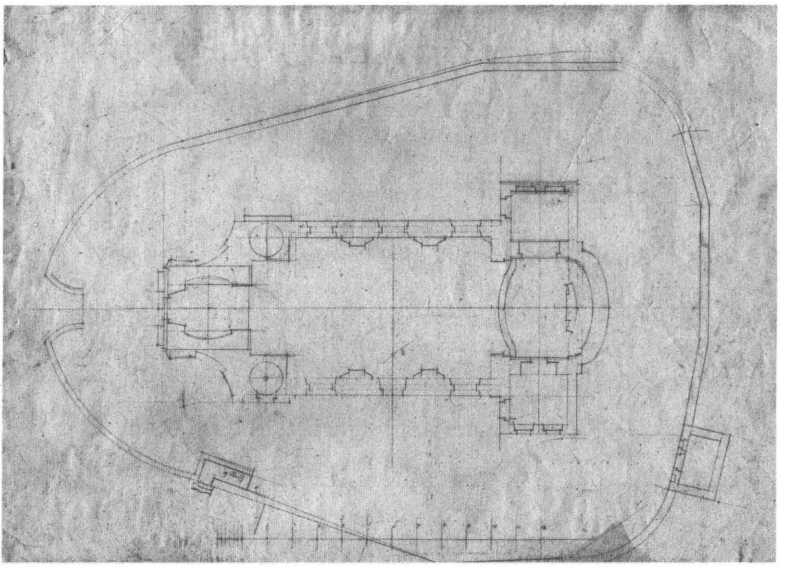

Obr. 10. Holany, půdorys kostela a obvodové zdi bývalého hřbitova, kresba tuhou, papír, měřítko, filigrán, pravděpodobně před 1785.

ČETNICKÝ POHOTOVOSTNÍ ODDÍL V NĚMECKÉM JABLONNÉM V LETECH 1933–1937

Jaroslav Beneš

Vzhledem k vývoji politické situace v Německu v první polovině 30. let a především vzhledem k jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem 30. ledna 1933 muselo československé ministerstvo vnitra přemýšlet, jakým způsobem posílí bezpečnostní složky v pohraničních oblastech státu osídlených silnou německou menšinou.

Na jaře roku 1933 došlo na základě výnosu ministerstva vnitra z 22. dubna 1933 k zesílení četnických stanic v pohraničních oblastech sousedících s Německem. Celkem bylo do pohraničí převeleno (dobově „odkomandováno") 430 četníků. Na základě výnosu ministerstva vnitra z 26. července 1933 bylo toto zesílení k 31. srpnu 1933 zrušeno a dnem 1. září 1933 došlo ke zřízení četnických pohotovostních oddílů (ČPO). K 1. září 1933 byli všichni odkomandovaní četníci na zkoušku odesláni na svá nově určená místa. Definitivní četníci, kteří byli odkomandováni do pohraničí, zesílili pohraniční četnické stanice na systematizovaný stav a zbylí byli odesláni zpět na své kmenové stanice.[1/] U některých pohraničních četnických oddělení, v naší blízkosti v České Lípě a Liberci, sloužili i četníci odkomandovaní sem od Zemského četnického velitelství Brno. I tito byli odesláni zpět na své kmenové stanice.

Od léta 1933 probíhaly přípravné práce pro zřízení četnických pohotovostních oddílů, tj. především pronájem místností a garáží, opatření kancelářského vybavení a potřeb, zajištění vybavení pro ubytování četníků apod. Vše se dělo s největším ohledem na úspornost a četnické pohotovostní oddíly byly zpočátku vybaveny jen tím nejnutnějším.

Četnické pohotovostní oddíly podléhaly jako výkonné bezpečnostní orgány politickým úřadům a ve výkonu služby se tedy řídily pokyny okresního úřadu v místě, kde byly zřízeny. Četnické pohotovostní oddíly, jako

samostatné jednotky, byly pak přímo podřízeny velitelům příslušných četnických oddělení. Velitel četnického oddělení řídil a kontroloval výkon služby pohotovostního oddílu a dozíral na jeho výcvik.[2] V čele ČPO stál velitel v hodnosti vrchního strážmistra s potřebným počtem instruktorů (což měli být četníci v hodnostech vrchních strážmistrů, praporčíků popř. i štábních strážmistrů, kteří absolvovali školu pro výcvik velitelů stanic).

Se zřizováním ČPO se započalo 1. září 1933 v pohraničních oblastech se Saskem a Pruskem kvůli nespolehlivému německému obyvatelstvu. K uvedenému datu vzniklo v příhraničních okresech s Německem prvních 10 četnických pohotovostních oddílů, ale ještě do konce roku 1933 došlo k vytvoření dalších oddílů na Moravě a na Slovensku. V roce 1935 vznikly četnické pohotovostní oddíly i na Podkarpatské Rusi. Počet ČPO rostl i v následujících letech.[3]

K 1. září 1933 došlo tedy ke zřízení četnických pohotovostních oddílů, a to v Chebu, Chomutově, Mostě, Teplicích-Šanově, Děčíně, Německém Jablonném (dnešní Jablonné v Podještědí), Trutnově, Frývaldově (dnešní Jeseník), Krnově a Hlučíně. Četnický pohotovostní oddíl v Německém Jablonném měl stanovenu působnost pro politické okresy frýdlantský, německo jablonský, rumburský, šluknovský, varnsdorfský a pro soudní okres chrastavský ovšem s vyloučením katastrálního území Machnína.[4] Byl zřízen rozkazem zemského četnického velitelství v Praze ze dne 5. srpna 1933 čís. jedn. 2.549 dův./1933.

Četnickému pohotovostnímu oddílu v Německém Jablonném velel od jeho vzniku vrchní strážmistr Vojtěch Mrázek. Oddíl podléhal veliteli četnického oddělení v Liberci, štábnímu kapitánovi četnictva Bohumilu Zemánkovi.[5] Funkci přednosty okresního úřadu v Německém Jablonném v roce 1933 zastával rada politické správy Bohumil Štulc (od 27. září 1933).

Vraťme se však ještě do léta roku 1933. V červenci požadovalo zemské četnické velitelství po veliteli četnického oddělení v Liberci předložit návrh na trvalé ubytování četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném v síle 6 četnických gážistů a 33 četníků na zkoušku včetně jedné kanceláře a garáže pro velké osobní auto. Celý četnický pohotovostní oddíl měl být ubytován pohromadě a v případě, že by nebylo možné k 1. září zajistit vhodné trvalé ubytování, bylo možno zařídit na určitou dobu prozatímní ubytování.

Se společným ubytováním oddílu v Německém Jablonném byl od počátku velký problém, nedařilo se najít vhodné prostory a začalo se tak

již vážně uvažovat, že příslušníci oddílu budou ve městě bydlet odděleně na třech místech. Štábní kapitán Zemánek však dostal 14. srpna rozkaz znovu hledat vhodné ubytování tak, aby celý oddíl mohl bydlet pohromadě. Garážování automobilu četnického oddílu v Německém Jablonném bylo domluveno v garáži v budově okresního úřadu, a to bezplatně. Četnický pohotovostní oddíl byl nakonec ubytován v Lemberku (dnes Lvová) u zámku v hostinci „Schlossgarten" číslo popisné 10. Toto ubytování bylo nevyhovující, již svou vzdáleností od města, ale lepší, přímo v Jablonném, se prostě nenašlo.

24. srpna se konala v Praze na Zemském četnickém velitelství porada velitelů četnických oddělení, jimž budou podřízeny nově ustanovené četnické pohotovostní oddíly. Poradu řídil generální velitel četnictva a za liberecké četnické oddělení se zúčastnil osobně štábní kapitán Zemánek. Již o pár dnů dříve 21. srpna se konala na Zemském úřadu v Praze porada zástupců politické správy, tj. vedoucích představitelů politických okresů, kde budou četnické pohotovostní oddíly zřízeny. Porada se zabývala především zavedením a působením oddílů a za okres Německé Jablonné se jí zúčastnil úřadující vrchní komisař politické správy Emerich Vyskočil.

V posledních srpnových dnech roku 1933 přípravy na zřízení četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném vyvrcholily. První velitel četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném vrchní strážmistr Vojtěch Mrázek přibyl do Jablonného ve středu 30. srpna večer. Vojtěch Mrázek před příchodem do Jablonného velel četnické stanici v Říčanech. Většina četníků přijela do Jablonného ve stejný den, zbylí dorazili 31. srpna 1933. Do Německého Jablonného se ve čtvrtek 31. srpna 1933 dostavil i štábní kapitán Zemánek, aby osobně zahájil činnost četnického pohotovostního oddílu.

O zřízení ČPO v Jablonném podal ještě 1. září 1933 vrchní strážmistr Mrázek Zemskému četnickému velitelství v Praze hlášení, z něhož vyjímám: *„...hlásím, že pohotovostní oddíl, zřízený dnem 1. září 1933, vstoupil dnem 1. září 1933 v Německém Jablonném v činnost a vykonává službu podle rozvrhu velitelství četnického oddělení v Liberci ze dne 30. srpna 1933, čís. jedn. 426 dův./33. K tomu účelu bylo do Německého Jablonného trvale odkomandováno 35 četníků na zkoušku, 5 instruktorů a velitel tohoto oddílu vrchní strážmistr Vojtěch Mrázek. Automobil nebyl doposud dodán."* Přehled četníků u četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném k 1. září 1933 udává tabulka č. 1. Četnický pohotovostní oddíl

v Jablonném se v době zřízení stal nejpočetnějším v republice. Ostatní pohotovostní oddíly měly stav od 20 do 30 mužů.

Autokar byl pohotovostnímu oddílu přidělen krátce po jeho zřízení, a to včetně řidiče. Autokar měl 14 míst k sezení (včetně místa řidiče), ale nebyl pro potřeby oddílu zcela vyhovující. Autokar svým výkonem nestačil na kopcovitý terén (na to si ostatně stěžovaly i jiné četnické pohotovostní oddíly). Při plném obsazení nedokázal vůz vyvinout potřebnou rychlost již při menším stoupání. Problematickou se tak ukázala i možnost příjezdu autokaru až k četnickým ubikacím v Lemberku. Z důvodu příkré a nekvalitní cesty k ubikacím museli četníci k autokaru scházet pod kopec pěšky.

Již po prvních zkušenostech s tímto vozem vyjádřil štábní kapitán Zemánek názor, že četnický pohotovostní oddíl by potřeboval autokary dva, nebo jeden, ale pro cca 25 osob a samozřejmě s výkonnějším motorem. Stávalo se totiž, že bylo potřeba mít celý pohotovostní oddíl najednou na příslušném místě a tak stávající autokar musel odvézt četníky na určené místo na několikrát. Četnické pohotovostní oddíly byly v následujících letech postupně vybaveny mimo autokarů i osobními automobily a motocykly. Od roku 1936 měl každý pohotovostní oddíl ve výzbroji i lehký kulomet vz. 26 (v roce 1938 obdržel každý ČPO další dva lehké kulomety).

Činnost ČPO spočívala v pravidelných objížďkách a pochůzkách v obvodu, pohotovostních službách v místě dislokace a v teoretické přípravě mužstva. ČPO prováděly také pravidelné obhlídky na státní hranici a zajišťovaly tak její střežení. Protože se stávalo, že příslušníci četnických pohotovostních oddílů, neznalí úplně místních poměrů, při obchůzce po státní hranici ji občas překročili, vydalo Zemské četnické velitelství v Praze rozkaz všem dotčeným velitelům četnických oddělení, aby poučili velitele četnických oddílů, jejich zástupce a instruktory o poměrech v pohraničí. Objížďky a obchůzky podél státní hranice měly být konány zpočátku v doprovodu místních četníků znalých průběhu státní hranice.

Úkolem pohotovostních oddílů byla tedy především podpora služební činnosti četnických stanic v přikázaném obvodu pohotovostního oddílu pokud jde o udržení veřejného pokoje a pořádku. Četnické pohotovostní oddíly nezakročovaly zpravidla samostatně, ale pouze společně s příslušnou místní stanicí, vyjma nebezpečí z prodlení. Kromě toho příslušníci četnických pohotovostních oddílů vykonávali samostatně další činnosti jako např. kontrolu silničního provozu, perlustraci obyvatel v pohraničí apod.

Mezi činnosti ČPO patřilo i vykonávání státně-policejního dozoru, tj. např. zjišťování smýšlení obyvatelstva, zjišťování protistátní činnosti některých osob nebo vrstev obyvatelstva apod. Další významná činnost ČPO spočívala ve sběru zpráv o poměrech v pohraničí i v zahraničí. Sbírání takovýchto důvěrných zpráv bylo ale pro příslušníky ČPO poměrně obtížné. Jednak neměli četníci k této činnosti žádné finanční fondy, ze kterých by mohli informátory odměňovat, jednak vzhledem k poměrně časté výměně četníků v ČPO vč. velitele bylo obtížné vytvořit stabilnější síť důvěrníků. Od června 1935 pak byla zpravodajská služba přenesena na vybraného úředníka okresního úřadu, většinou zástupce hejtmana. Zástupcem hejtmana v Německém Jablonném byl v roce 1935 komisař politické správy JUDr. Sušický, který byl na základě zmíněného červnového výnosu ustanoven k provádění a koordinaci zpravodajské činnosti v obvodu místního četnického pohotovostního oddílu a za součinnosti tohoto pohotovostního oddílu. Získané zprávy pak byly úřední cestou přes okresního hejtmana pravidelně předávány presidiu zemského úřadu.

Výše uvedenou činnost vykonávala vždy část pohotovostního oddílu, zatím co druhá část se věnovala především teoretické výuce, a to v předmětech, které se vyučovaly ve školách pro četníky na zkoušku. Do ČPO byli totiž jako mužstvo přidělováni výhradně četníci na zkoušku, kteří si tak osvojovali praktické i teoretické vědomosti. Velitelé četnických oddělení sestavovali, po dohodě s okresním hejtmanem, rozvrhy služby četnických pohotovostních oddílů vždy na jeden týden.

Velitelé četnických oddělení byli povinni vždy k prvnímu každého měsíce posílat na zemské četnické velitelství přehlednou zprávu o činnosti pohotovostního oddílu za uplynulý měsíc. Dne 30. září 1933 odeslal na Zemské četnické velitelství v Praze první hlášení o činnosti ČPO v Německém Jablonném za měsíc září i štábní kapitán Zemánek. Ve své několikastránkové zprávě uváděl, že oddíl objíždí místa ve svěřeném obvodu, dozírá zde na udržení veřejného pořádku, a to dle plánu a ve shodě s potřebami okresního úřadu v Německém Jablonném a doplňuje služební činnost četnických stanic ve svém obvodu. Plán objížděk a pochůzek sestavoval velitel četnického oddělení v dohodě s okresním úřadem.

Objížďky prováděli příslušníci četnického pohotovostního oddílu pomocí přiděleného autokaru nebo dráhou. Na menší vzdálenosti se předepisovaly pěší obchůzky. Objížďky a pochůzky byly různě kombinovány, a to třeba tak, že autokar odvezl silnější hlídku na vzdálenější místo u hranic, velitel zde hlídku rozdělil na dvě menší a ty poslal na obchůzku

podél státní hranice s různými úkoly. Současně velitel určil, kdy a kde se hlídky setkají. Z tohoto místa je autokar dopravil zpět do Německého Jablonného. Jestliže to bylo výhodné, využívaly hlídky železniční spojení do vzdálenějších míst a po obejití příslušného úseku státní hranice se vracely zpět opět vlakem nebo pěšky. Hlídky příslušníků pohotovostního oddílu zesilovaly také četnické stanice na těch místech, kde se očekávaly demonstrace nebo jiné porušení veřejného pořádku.

Již v prvním měsíci své činnosti zajížděl četnický pohotovostní oddíl pravidelně do Hrádku nad Nisou a Rumburku a jak si pochvaloval štábní kapitán Zemánek, od té doby nedošlo v těchto místech k porušení veřejného pořádku a pokoje. Četníci z pohotovostního oddílu také v září 1933 spolupůsobili s místními četníky při domovních prohlídkách v Bílém Kostele nad Nisou a Chrastavě. Dne 21. září 1933 vypomáhal prakticky kompletní pohotovostní oddíl (38 četníků) policejnímu ředitelství v Liberci, kde se očekávaly demonstrace z důvodu zahájení procesu proti žhářům podezřelým ze zapálení parlamentu v Berlíně (Reichstagu). Pohotovostní oddíl střežil budovu okresního úřadu a budovu německého konsulátu v Liberci. Jen díky tomu, že se ve městě objevilo velké množství četníků, nedošlo k demonstracím, ačkoli na předměstích Liberce došlo ke shlukování obyvatel.

V září 1933 vykonali četníci z pohotovostního oddílu v Jablonném celkem 3 pěší obchůzky přímo z Německého Jablonného, 4 služební jízdy drahou, 24 služebních objížděk autokarem. Úkolem většiny objížděk bylo zesílení četnických stanic při očekávaných demonstracích a střežení státních hranic. Ve 3 případech spolupůsobil oddíl při výkonu domovních prohlídek. Do 29. září ujel autokar četnického oddílu celkem 3 090 kilometrů, ovšem včetně zkušební předávací jízdy z Prahy přes Cheb do Německého Jablonného.

Četníci na zkoušku i instruktoři byli k výše uvedeným službám nasazováni střídavě, takže většinou část příslušníků četnického oddílu byla na pochůzkách a zbylí četníci se věnovali školení a teoretické přípravě podle předem vypracovaného učebního rozvrhu, který sestavoval velitel četnického oddělení.

Zřízení četnického pohotovostního oddílu v obvodu svého četnického oddělení hodnotil z pohledu obyvatelstva štábní kapitán Zemánek po měsíci jeho působení takto: *„Zřízení pohotovostního oddílu bylo nadšeně přijato obyvatelstvem české národnosti v pohraničí. U příslušníků německé národnosti jest pozorovati jakási nedůvěra a zdrženlivost při posuzování tohoto zařízení, jen malá menšina se vyslovila o podobných oddílech*

v Německu, již delší dobu zřízených. Němci nazývají pohotovostní oddíl Überfalskomando."

Četnický pohotovostní oddíl se podílel i na kulturním životě v Jablonném a v okolí. Kupříkladu 6. ledna 1934 uspořádali příslušníci četnického pohotovostního oddílu „Četnický ples" v sále hotelu Střelnice v Jablonném. Plesu se zúčastnilo místní české i německé obyvatelstvo. Čistý výtěžek plesu doplněný sbírkou dosáhl 700 korun. Obnos byl darován pozůstalým po hornících, kteří zahynuli 3. ledna 1934 při důlní katastrofě na dole Nelson II u Oseku. Protektorem plesu byl pan okresní hejtman rada politické správy Bohumil Štulc a městská rada v Německém Jablonném. K tanci hrála hudba pěšího pluku 44 z Liberce.

Koncem roku 1935 se začalo uvažovat o úpravě obvodu četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném. Zemské četnické velitelství vážně uvažovalo o vyjmutí okresů Šluknov, Rumburk a Varnsdorf z působnosti ČPO Německé Jablonné a o jejich převedení pod působnost ČPO Děčín. S touto změnou by od ČPO Německé Jablonné bylo převedeno 5 četníků do Děčína. Naopak k ČPO Německé Jablonné měl být přiřazen okres Jablonec nad Nisou. Cílem této změny bylo jednak zahrnout okres Jablonec nad Nisou pod působnost některého ČPO (do okresu Jablonec nad Nisou příslušníci ČPO z Jablonného příležitostně zajížděli, ale oficiálně jim nebyl přidělen), neboť v okrese Jablonec se nacházel důležitý hraniční přechod Grünthal u Polubného a dále šlo i o vyrovnání velikosti ČPO Děčín a Jablonné. ČPO Děčín byl přidělen pouze jeden okres, a to děčínský, kdežto obvod ČPO Německé Jablonné zahrnoval téměř šest okresů. Rozlehlost obvodu ČPO Německé Jablonné, nedostatečné spojení s ním a všechny další uvedené důvody k úpravě obvodů ČPO uznával ve své zprávě z 10. dubna 1936 i štábní kapitán Zemánek. Štábní kapitán Zemánek krom toho navrhoval zřídit nový četnický pohotovostní oddíl v Jablonci nad Nisou, který by zahrnoval okresy Jablonec, Frýdlant v Čechách a Jilemnici. O návrzích se diskutovalo ještě v první polovině roku 1936. A i když Zemský úřad v Praze, okresní hejtmani z Německého Jablonného i z Jablonce nad Nisou se změnou působnosti ČPO Německé Jablonné i Děčín souhlasili, nebyla nakonec realizována.

O běžné činnosti četnického pohotovostního oddílu není příliš podrobných zpráv, jedná se většinou o kusé zprávy. Ve státním okresním archivu Česká Lípa se dochovala „Staniční služební kniha" obsahující stručné zápisy od 27. května 1936 do 31. prosince 1937 (v té době ale sídlil již četnický pohotovostní oddíl v Liberci). Ze zápisů o službách v tomto

období můžeme vyčíst, že příslušníci četnického pohotovostního oddílu často asistovali na schůzích či táborech lidu SdP, někdy i na schůzích KSČ. Podle zápisů ve staniční knize nemuseli ale v letech 1936 a 1937 na žádné takovéto schůzi výrazněji zasahovat. Kromě této činnosti se četníci z pohotovostního oddílu věnovali předepsaným pochůzkám podél státní hranice, zesilování četnických stanic v okrese pro udržení pořádku a výkonu silniční policie. Často četnický pohotovostní oddíl zesiloval i četnické stanice v místech, kde se očekávala či probíhala stávka. Ve Varnsdorfu například 4. května 1937 probíhala stávka textilních dělníků, pohotovostní oddíl byl na místě, ale veřejný pořádek nebyl narušen a četníci nemuseli zasahovat.

Ze zajímavějších nasazení pohotovostního oddílu můžeme vzpomenout akci ze 17. února 1937. V tento den se příslušníci pohotovostního oddílu podíleli v Rumburku na pátrání po osobách podezřelých z vojenské zrady. Bylo zatčeno několik osob. Obdobně 16. dubna 1937, na telefonický příkaz okresního četnického velitele z České Lípy škpt. Voženílka nenastoupil oddíl plánovanou službu, ale přesunul se do Dolního Podluží, kde se zapojil do pátrání po pachatelích veřejného násilí (podrobnosti nejsou známy, šlo patrně o nějaké hromadné výtržnosti). Bylo zatčeno několik desítek osob, a to pro zločin veřejného násilí. Zatčení byli dopraveni pod dozorem četníků z pohotovostního oddílu ke krajskému soudu v České Lípě. Zatýkání pokračovalo i následující den ve Varnsdorfu a opět za pomoci četnického pohotovostního oddílu z Jablonného.

Příslušníci četnického pohotovostního oddílu také často kontrolovali stav tzv. „zvláštních zařízení sloužících k znemožnění dopravy na silnicích a cestách", dobově v zápisech ve staniční knize označovaných jako „opevňovací práce".[6/] Většinou však staniční kniha hovoří o „důvěrném šetření" na hranicích. Například 15. února a 27. dubna 1937 byla kontrolována zvláštní zařízení ve Světlé a v Krompachu, 24. února v okolí Hrádku nad Nisou.

Jestliže příslušníci četnického pohotovostního oddílu zjistili při kontrole na hranici zajímavé či závažné skutečnosti, podávali zprávu veliteli četnického oddělení do Liberce. Často se tak ve služební knize objevuje hlášení, že o „poznatcích na hranicích je učiněno zvláštní hlášení na velitelství čet. odd. v Liberci". Bohužel nikdy nemáme zprávu, co bylo předmětem tohoto zvláštního hlášení.

Jak již bylo uvedeno, prvním velitelem četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném byl vrchní strážmistr Vojtěch Mrázek, který velel oddílu až do podzimu 1935. Ke dni 15. října 1935 vystřídal

ve velení vrchního strážmistra Mrázka vrchní strážmistr Antonín Josef Holý. V roce 1936 převzal velení pohotovostního oddílu vrchní strážmistr František Volf a velel oddílu až do konce jeho působnosti v Německém Jablonném. Od 1. července 1937, tedy od přesunu do Liberce, velel četnickému pohotovostnímu oddílu vrchní strážmistr Josef Nádvorník.

V roce 1937 došlo k zapojení ČPO do struktur Stráže obrany státu. Oddíly se, až na výjimky, přestěhovaly do sídel praporů SOS a tvořily většinou dispoziční zálohu velitele praporu SOS. Tato reorganizace služebních obvodů a dislokace ČPO byla nařízena výnosem ministerstva vnitra ze dne 4. března 1937.[7] Četnický pohotovostní oddíl tak v červnu 1937 ukončil svou činnost v Německém Jablonném a dne 30. června 1937 se přesunul do Liberce, kde započal svou činnost od 1. července 1937. Do Liberce se 30. června přemístili všichni četníci ČPO i se vším kancelářským vybavením. Autokar přejel do Liberce po vlastní ose. Skutečně prokázané výlohy jednotlivých četníků za stěhování rodin a bytového zařízení z Jablonného do Liberce a event. i škody způsobené na přepravovaných věcech uhradilo po předložení písemné žádosti zemské četnické velitelství. V Liberci sídlil pohotovostní oddíl v pronajatých prostorách na adrese Liberec V., Röderova ulice čp. 81. Kromě obytných místností byla pronajata i jedna velká dvojgaráž.

S přesunem pohotovostního oddílu do Liberce došlo i ke změně jeho obvodu. Služební obvod pohotovostního oddílu v Liberci tvořily okresy: Liberec, Dubá, Frýdlant v Čechách, Mnichovo Hradiště, Jablonec nad Nisou, Německé Jablonné, Česká Lípa, Mělník, Rumburk, Šluknov, Turnov a Varnsdorf. Obvod ČPO Liberec se tak nyní zcela kryl s obvodem hlavního politického úřadu Liberec, což znamená s obvodem praporu SOS Liberec, což byl právě důvod stěhování.

Výcvik ČPO byl nadále více orientován na potřeby Stráže obrany státu. Četníci z pohotovostních oddílů prováděli součinnostní cvičení s družstvy Stráže obrany státu, a např. často dělali členům SOS při cvičení protivníky.

V červnu 1937 tak skončila historie četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném. V Liberci se četnický pohotovostní oddíl dočkal zesílení, když v květnu 1938 byly počty u ČPO zvětšeny na 43 mužů, tedy na jednu četu o 3 družstvech a následně v červenci 1938 došlo k postavení ještě druhé čety. Cílově ministerstvo vnitra počítalo pro četnické pohotovostní oddíly se třemi četami, což by pohotovostní oddíl

postavilo na roveň vojenské roty. První dvě čety pohotovostních oddílů měly být pěší, třetí měla být tvořena obrněnými automobily. K tomu však již nedošlo.

Četnický pohotovostní oddíl prodělal v Liberci květnovou ostrahu hranic i zářijové boje v našem pohraničí, kdy se aktivně podílel na pacifikaci povstání českých Němců. Po přijetí Mnichova musel také četnický pohotovostní oddíl ustoupit z pohraničí. K 15. březnu 1939 působila I. četa bývalého četnického pohotovostního oddílu Liberec v Nové Pace jako tamní ČPO a II. četa byla obdobně umístěna v Rychnově nad Kněžnou.

Stopy „našeho" ČPO bychom pak mohli hledat až do roku 1943, kdy v rámci reorganizace protektorátní policie byly četnické pohotovostní oddíly definitivně zrušeny a k 1. květnu 1943 byly nahrazeny nově zřízenými „pohotovostními oddíly uniformované protektorátní policie". Šlo v podstatě o nástupnické útvary dřívějších ČPO, které vznikly v důsledku prováděné reorganizace protektorátních bezpečnostních složek (sloučení četnictva, státní a komunální policie do jedné složky dle říšskoněmeckého vzoru). Náplň činnosti těchto oddílů se v podstatě oproti činnosti ČPO v období první republiky nezměnila. To je již ale zcela jiná historie.

Poděkování

Rád bych poděkoval paní Renatě Černé z Jablonného v Podještědí za cenné rady a doplňky k článku.

POZNÁMKY

1/ Nově přijatí četníci museli nejdříve odsloužit tzv. zkušební dobu a teprve poté byli definitivně přijati do stavu četnictva. Zkušební doba trvala jeden rok. Četníci na zkoušku nosili hodnost, jakou dosáhli u vojska, nejvýše však hodnost rotmistra, přičemž po šestiměsíční uspokojivé službě na zkoušku jim mohla být přiznána hodnost závodčího. Po uplynutí zkušební doby, nebyli-li mezitím propuštěni např. pro nezpůsobilost ke službě, delikt apod., převzalo četníka příslušné zemské četnické velitelství do svého stavu a zároveň byla četníkovi přiznána hodnost strážmistra.

2/ Četnictvo, jako orgán politické státní správy, bylo podřízeno ve věcech výkonu bezpečnostní služby státním politickým úřadům. Ve věcech výcviku, vyučování, kázně a kontroly služby, věcech správních, hospodářských bylo podřízeno četnickým důstojníkům. V obou uvedených směrech podléhalo četnictvo v poslední instanci ministerstvu vnitra.

3/ Dislokace ČPO v letech 1935 a 1936 byla následující:
– v zemi České: Broumov, Děčín, Domažlice, Hradec Králové, Cheb, Chomutov, Most, Německé Jablonné, Strakonice, Stříbro, Teplice – Šanov a Trutnov.

– v zemi Moravskoslezské: Český Těšín, Fryštát, Frývaldov, Hlučín, Jablunkov, Krnov a Mikulov.
– v zemi Slovenské: Banská Bystrica, Levice, Lučenec a Rožňava.
– v zemi Podkarpatoruské: Berehovo a Užhorod

4/ Obec Machnín spadala totiž do obvodu působnosti Policejního ředitelství v Liberci. Bezpečnostní službu zde tak vykonávala policie a ne četnictvo.

5/ Štábní kapitán četnictva Bohumil Zemánek byl k 1. 1. 1937 povýšen na majora četnictva.

6/ V polovině třicátých let se již značně rozvíjela motorizace a mechanizace vojsk. S cílem eliminovat možnost překvapivého překročení hranic a rychlého postupu nepřátelských armád k našemu hlavnímu obrannému postavení byla od roku 1936 budována soustava takzvaných „zvláštních zařízení sloužících k znemožnění dopravy na silnicích a cestách". Jejich stavbu zaštítil zákon č. 131/1936 sbírky zákonů a nařízení, o obraně státu. Vládní nařízení č. 203/1936 Sb., které patřilo mezi několik prováděcích nařízení k zákonu č. 131, definovalo jednotlivé druhy zvláštních zařízení takto:

a) přehrazení silnic a cest závorami, a to i s výhybným zařízením
b) trvalé uzavření komunikací stálými překážkami
c) stálá zařízení k zřizování překážek v době potřeby
d) stálá zařízení k ničení silnic a cest
e) skladiště na trhaviny a jiný materiál potřebný k znemožňování dopravy.

Na silnicích a cestách, kde nebylo možné provoz trvale zastavit už v míru, se stavěly mohutné pancéřové závory. Vyráběla je firma A. Ippen, mostárna a strojírna v Hradci Králové. Mohutné stojany závory byly většinou chráněny betonovými zdmi nebo jen zabetonovanými kolejnicemi. Dosti často na závoru či její betonové zdi navazovala řada zabetonovaných kolejnic.

Jako trvalé přerušení cest v bezprostřední blízkosti státní hranice se nejčastěji stavěly uzávěry ze dvou nebo tří řad kolejnic, které byly svisle zapuštěny do mohutného betonového prahu napříč cestou. Méně důležité cesty a stezky byly přerušovány příčnými příkopy a navršením zemní deponie (náspu). Jiným řešením bylo rozorání polní cesty. V lesích se provádělo též zalesnění cest. Podrobněji viz: Beneš J., Hamák B. a Stejskal J.: Lužické hory, příprava obrany Lužických hor v roce 1938, FORT-print, Dvůr Králové nad Labem, 2004, str. 36–51.

7/ Výnosem ministerstva vnitra č. 12872/12–1937 ze dne 4. března 1937 byla určena sídla ČPO s jednotlivými místními příslušnostmi takto:
– v zemi České: Hradec Králové, Jičín, Liberec, Litoměřice, Most, Kadaň, Falknov nad Ohří, Stříbro, Domažlice, Strakonice, České Budějovice, Jindřichův Hradec
– v zemi Moravskoslezské: Moravské Budějovice, Znojmo, Hodonín, Moravská Ostrava, Bruntál, Šumperk
– v zemi Slovenské: Bratislava, Nové Zámky, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Košice, Michalovce, Spišská Nová Ves, Liptovský sv. Mikuláš, Žilina
– v zemi Podkarpatoruské: Užhorod, Chrust

Sídla četnických pohotovostních oddílů měla tedy být v místech, kde sídlil příslušný prapor stráže obrany státu. Ve dvou případech ale k přestěhování nedošlo. ČPO pro prapor Rychnov nad Kněžnou se nepřesunul do Rychnova, ale zůstal v Hradci Králové a ČPO pro prapor SOS Liptovský sv. Mikuláš zůstal v Banské Bystrici. Na tuto skutečnost si velitelé obou dvou praporu SOS stěžovali, neb toto

různé umístění činilo problémy, např. při květnových mimořádných opatřeních v roce 1938.

PRAMENY

Národní archiv:
Fond Ministerstvo vnitra I, Praha, 1918–1953
Fond Zemské četnické velitelství Praha, 1850–1945
Státní okresní archiv Česká Lípa:
Fond Četnický pohotovostní oddíl Německé Jablonné, Staniční služební kniha 1936–1937

LITERATURA

Beneš J.: Stráž obrany státu 1936–1939, FORTprint, Dvůr Králové nad Labem, 2007.
Macek, P. – Uhlíř, L.: Dějiny policie a četnictva II., Police history, Praha, 1999.
Šelep, J.: Historie četnických pohotovostních oddílů, diplomová práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 2008.

PŘÍLOHY

Tabulka č. 1

Seznam četníků u četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném k 1. září 1933

hodnost	jméno	kmenová četnická stanice
velitel:		
vrchní strážmistr	Vojtěch Mrázek	Říčany
instruktoři:		
vrchní strážmistr, zástupce velitele	Antonín Pučelík	Dolní Bělá
štábní strážmistr	Josef Kmoch	četnická pátrací stanice Liberec
štábní strážmistr	Matěj Kalabza	Nymburk
štábní strážmistr	Václav Nový	Železná Ruda
štábní strážmistr	Cyril Franc	Litomyšl
mužstvo:		
četník na zkoušku	Rudolf Bubeníček	Meziměstí
četník na zkoušku	Martin Beran	Meziměstí
četník na zkoušku	Václav Čadek	Meziměstí
četník na zkoušku	Karel Kraják	Martínkovice
četník na zkoušku	Josef Antonín Kruliš	Martínkovice
četník na zkoušku	Josef Roman Baštář	Broumov
četník na zkoušku	Josef František Nymsa	Broumov
četník na zkoušku	František Zejda	Broumov
četník na zkoušku	Jan Kejzlar	Teplice nad Metují
četník na zkoušku	Josef Jůska	Teplice nad Metují
četník na zkoušku	Josef Farták	Horní Adršpach
četník na zkoušku	Jaroslav Grof	Horní Adršpach
četník na zkoušku	Zdeněk Fišer	Horní Adršpach
četník na zkoušku	Ferdinand Jan Kubíček	Machov
četník na zkoušku	František Königsmark	Machov
četník na zkoušku	Rudolf Bartošek	Kunštát
četník na zkoušku	Václav Ferdinand Babor	Kunštát
četník na zkoušku	Jan Tomáš Bařtipán	Kunštát
četník na zkoušku	Josef Prošek	Bartošovice
četník na zkoušku	František Dvořák	Bartošovice
četník na zkoušku	Josef Fiala	Bartošovice
četník na zkoušku	Jan Červený	Bartošovice
četník na zkoušku	Zdeněk Pěč	Lichkov
četník na zkoušku	Vlastimil Vraštil	Lichkov
četník na zkoušku	Josef Marek	Lichkov
četník na zkoušku	Jan Mrázek	Lichkov
četník na zkoušku	Jindřich Kukačka	Mladkov
četník na zkoušku	Stanislav Kašpar	Mladkov
četník na zkoušku	Stanislav Větrovec	Mladkov
četník na zkoušku	Antonín Felkl	Klášterec nad Orlicí
četník na zkoušku	Josef Krajbich	Klášterec nad Orlicí
četník na zkoušku	Alois Holovlaský	Klášterec nad Orlicí
četník na zkoušku	Jiří Zach	Králíky
četník na zkoušku	Josef Milfajt	Králíky
četník na zkoušku	Jiří Müller	Králíky

Tabulka č. 2
Přehled činnosti četnického pohotovostního oddílu v Německém Jablonném za měsíc červen 1937.
Poslední měsíc fungování četnického pohotovostního oddílu v Jablonném.

datum 1937	objížďky k účelům informativním		
	v obvodu četnické hlídky	síla hlídky	způsob provedení (autem, drahou, pěšky)
1. 6.		drahou	
2. 6.	Frýdlant v Č., Předlánce, Habartice	10	autem a pěšky
		drahou	
4. 6.	Šluknov, Mikulášovice, Velký Šenov, Dolní Poustevna, Lobendava	12	autem a pěšky
6. 6.	Jiříkov	11	autem
7. 6.		autem	
9. 6.	Habartice, Rückersdorf, Bulovka, Jindřichovice pod Smrkem, Nové Město pod Smrkem	10	autem a pěšky
11. 6.	Starý Ehrenberk, Šluknov, Doubice, Krásná Lípa	10	autem a pěšky
14. 6.		autem	
	Jablonné, Rynoltice, Kunratice u Cvikova	8	pěšky
15. 6.	Rynoltice	4	pěšky
16. 6.	Nové Město p. Smrkem, Hejnice, Jizerka	10	autem a pěšky
17. 6.	Německé Jablonné	4	pěšky
18. 6.	Georgswalde, Rumburk, Varnsdorf IV.	10	autem a pěšky
20. 6.		autem	

přechodné zesílení četnické stanice			počet ujetých km motorovým vozidlem	poznámka
v	k účelu	síla hlídky ČPO		
Cvikov	zamezení výtržností	3		
			139	střežení hranic od 6. do 22. hodiny
Rynoltice	zamezení výtržností	3		
			130	střežení hranic od 12. do 4. hodiny
			111	střežení hranic od 12. do 18. hodiny
Cvikov	zamezení výtržností	11		
Liberec, Rumburk	zamezení výtržností	17	148	
	?			střežení hranic od 5. do 22. hodiny
			135	střežení hranic od 5. do 19. hodiny
Liberec, Mladá Boleslav	Doprava služebního vozidla z Liberce do opravy v Mladé Boleslavi		149	
				výkon silniční policie
				střežení hranic od 3. do 18. hod.
			206	střežení hranic od 4. do 18. hod.
				střežení hranic od 5. do 19. hod.
			194	střežení hranic od 0. do 14. hod.
Rynoltice	zamezení výtržností	5	14	

Tabulka č. 2 – pokračování

datum 1937	objížďky k účelům informativním		
	v obvodu četnické hlídky	síla hlídky	způsob provedení (autem, drahou, pěšky)
21. 6.		autem	
24. 6.	Krompach v Č., Dolní Lichtenwalde	10	autem a pěšky
27. 6.		autem	
28. 6.	Hrádek nad Nisou, Chrastava, Liberec	10	autem a pěšky

Od 1. července 1937 působil již četnický pohotovostní oddíl v Liberci.

přechodné zesílení četnické stanice			počet ujetých km motorovým vozidlem	poznámka
v	k účelu	síla hlídky ČPO		
Chrastava, Hrádek nad Nisou, Rynoltice, Žibřidice, Německé Jablonné	zamezení výtržností	22	184	
			?	střežení hranic od 12. do 1. hod.
Rumburk	zamezení výtržností	11	74	
			94	střežení hranic od 19. do 1. hod.

Obr. 1. Světlotisková pohlednice z roku 1901 od fotografa a vydavatele Alfreda Hackela z Německého Jablonného. Na pohlednici jsou umístěny dva samostatné záběry – zámek Lemberk s vrchnostenským pivovarem a hostinec Schlossgarten (Zámecká zahradní restaurace), kde byl od roku 1933 ubytován četnický pohotovostní oddíl (pohlednice pochází ze sbírky Petra a Renaty Černých z Jablonného v Podještědí).

Obr. 2. Společná fotografie příslušníků četnického pohotovostního oddílu po jeho zřízení v září roku 1933. Uprostřed, na autokaru v brigadýrce, stojí první velitel oddílu vrchní strážmistr Vojtěch Mrázek. Výzbroj četníků tvořily krátké pušky vz. 33 (tak zněl oficiální název, běžně však byla puška v četnických předpisech i ostatních materiálech označována jako karabina), odvozené od čsl. armádní pušky vz. 24. Tyto pušky byly krom četnictva zavedeny i u finanční stráže. Jako krátké střelné zbraně byly u četnictva zavedeny především armádní pistole vz. 24 (sbírka Radana Láška).

Obr. 3. Příslušníci četnického pohotovostního oddílu z Německého Jablonného v létě 1934 na hraničním přechodu v Jiříkově ve Šluknovském výběžku. Kromě četníků jsou na snímku i příslušníci finanční stráže (první, třetí a čtvrtý muž zleva). Četníci mají většinou na hlavách přilby zavedené k četnictvu v roce 1928. Tyto přilby se následně staly charakteristickým znakem četnictva. Přilby se vyráběly ze zaječích a králičích chlupů ztužených šelakem a byly opatřeny odpovídajícím kováním. Vpředu byl na přilbě upevněn střední státní znak lemovaný lipovými lístky. (sbírka SOkA Česká Lípa).

Obr. 4. Příslušníci ČPO Německé Jablonné ve služebních stejnokrojích nastoupeni před svým autokarem. Zcela vpředu stojí štábní strážmistr četnictva, který má na opasku zavěšenu četnickou služební šavli vz. 29 a vlevo od ní má zavěšený obušek. Obušky byly u četnictva zavedeny v roce 1926, ale nosily se pouze tehdy, byli-li četníci zařazeni v semknutých oddílech, např. při výtržnostech, shluknutích apod. (sbírka SOkA Česká Lípa).

PADESÁT LET VÝSTAV Z OBORŮ MODERNÍCH DĚJIN V ČESKOLIPSKÉM MUZEU
Trocha faktů a vzpomínek

Ladislav Smejkal

V počátcích venkovských vlastivědných muzeí od konce 19. století se rodila různorodá sbírka předmětů jako celek a podle možností se členila na kolekci archeologickou, mineralogickou atd. Výstava, jejímž vůdčím hlediskem by byla dějinná událost doložená sbírkami různého druhu, spojenými pomocnými doklady, texty a fotografiemi, byla dlouho v muzejnictví věcí neznámou.

Teprve, když se zrodil pojem „muzejní depozitář" a základní sbírky se počaly dělit na část trvale vystavenou před zraky veřejnosti a další předstupující před návštěvníka z depozitáře jen příležitostně, počíná se éra tématického výstavnictví. V muzeích mimo velká centra od třicátých let 20. století je zřetelná. Vlastní muzejní expozice se po vytřídění stávají také sledem tématických výstav, ve sbírce historické postupují chronologicky při podávání dějin vymezeného území.[1/]

Prvním českým samostatným podnikem prezentace moderních dějin stávají se tak zvaná „osvobozenecká muzea" čili muzea legionářská. Sledovala úzce vymezenou látku z první světové války, boje legionářů v zahraničí a jejich návrat do vlasti. Události dokládala řadou sesbíraných předmětů od zbraní a uniforem až po literaturu, rukopisy a fotografie.[2/]

Českolipské městské muzeum po svém znovuvybudování a otevření 15. října 1933 v Červeném domě se od roku 1934 věnovalo muzejnímu výstavnictví. Nevyhledávalo témata z moderních dějin. Za války byla činnost muzea zastavena a jeho obnova trvala až do začátku padesátých let. V listopadu 1951 byla otevřena přírodovědná expozice ve Wedrichově muzeu u parku a současně uměleckohistorická v Červeném domě. V ambitu kláštera byl přístupný depozitář církevních svozů. V roce 1954 byla konečně rozdělena sbírka v Červeném domě na stálou expozici a depozitář

a doplněna i o dokladový materiál k soudobým dějinám. Otevírala se cesta k vlastnímu výstavnictví.[3/]

Pro československou historiografii a muzejnictví byl v padesátých letech pojem moderní dějiny cizí ne proto, že by byl nesrozumitelný, nýbrž právě proto, že byl zaváděn západními badateli jako univerzální označení historických procesů zpravidla zahrnující dobu od Velké francouzské revoluce až po současnost.[4/]

Československé muzejnictví se na počátku padesátých let nacházelo v krizi. Kulturní politika Zdeňka Nejedlého postrádala v muzeích aktivní angažovanost v obhajobě společenských hodnot vnucovaných novým režimem. Muzea se měla stát školou poznání historických zákonitostí, což samo o sobě je jistě věc pozitivní, šlo jen o to, že momenty třídního boje vyzvednuté do popředí a představené jako hnací síly dějin se dost dobře nedaly nalézt v dosavadní skladbě sbírek. K sestavování nových kolekcí a hlavně k obstarávání nových výkladů obsahu sbírek nebyli tehdejší muzejníci příliš připraveni.

Průlomovým okamžikem se měla stát výstava ke 30. výročí založení Komunistické strany Československa, která se v roce 1951 uskutečnila ve vinohradské tělocvičně v Praze. Stala se základem pozdějšího Muzea Klementa Gottwalda. Její vznik měl cosi shodného s osvobozeneckými muzei. Členové a funkcionáři strany z doby meziválečné a příslušníci odboje snášeli památky, tiskoviny a fotografie věnované své činnosti. K výstavě byla vydána příručka Václava Kopeckého, která byla snůškou ideologických schémat, s nimiž se musely vypořádat všechny výstavní akce až do roku 1989.[5/]

Prvním podnětem k osvětovému impulzu bylo rozhořčení části českolipské kulturní veřejnosti nad osudem Vodního hradu, tehdy ještě na středověkých základech stojícího zámku. V květnu 1956 se zřítilo východní nároží a budova se ocitla v zoufalém stavu. Bezprostředně potom vzniklo memorandum, jehož nepodepsaná kopie je uložena v dokumentaci muzea. Řadou výmluvných argumentů poukazuje na neznalost historické ceny objektu a naprostou ignoranci úřadů ve věci ochrany kulturního bohatství. Rozhořčený protest se možná díky své ostré formulaci ani nedostal do širší veřejnosti. Osud historické památky spěl nezadržitelně k zániku. Poměr velké části obyvatelstva k otázce zachování objektu se ukázal lhostejný – byla to prostě bouračka.

Při kampani před volbami do národních výborů v květnu 1957 si Dům osvěty vymyslel zvláštní prostředek názorného působení, tzv. Českolipskou televizi. Jednalo se o promítání diapozitivů ve výloze jednoho

obchodu na náměstí zadní projekcí tvarované jako obrazovka. Mezi jinými se zde objevily i obrázky historických partií města, ba i Vodního hradu, v únoru toho roku odstřeleného.

V roce 1958 se prvně vynořila představa o tom, že osmičkový rok je jistým způsobem souběhem osudových výročí. Utváření tohoto mínění posílila celostátní výstava archivních dokumentů v Praze, kdy prvně v dějinách země byly před zraky veřejnosti souborně předloženy vzácné listiny a doklady z našich dějin až do 20. století. Uskutečnila se ve Vladislavském sále Pražského hradu a k jejímu doprovodu patřila i výstava korunovačních klenotů. Předcházela jí velká regionální výstava stejného zaměření, která se uskutečnila v Severočeském muzeu v Liberci, kam byly zaslány i významné archiválie českolipské.[6/] Nepřímo, ale přece jen bezprostředně působila vzrušujícím způsobem na formování představ o genezi moderního světa a jeho vnímání Světová výstava v Bruselu, pro Československo velmi úspěšná.

Straničtí představitelé předložili na počátku roku 1958 kulturním činitelům k řešení určité přání, jak překonat jistou pasivitu obyvatel ve společenském životě. Většina obyvatelstva Českolipska byli dosídlenci z doby po roce 1945 a nic o svém novém domově nevěděla. Neznala podstatu česko-německého poměru od vzdálenější minulosti až do doby bezprostředně poválečné. Lidé k němu přistupovali jen ze zkušeností a dojmů z prožité války a nedokázali se orientovat v povaze a proměnách národnostního vztahu v podmínkách pohraničí. Nacionální zaslepenost ke všemu německému vedla k toleranci kulturního barbarství na památkách minulosti, vytvořených lidmi, jejichž mateřštinou byla němčina. K historii kraje bylo třeba dodat, že má také své české kořeny a hlubokou souvislost s národními dějinami.[7/]

Iniciativu v prezentaci dějin Českolipska převzal Okresní osvětový dům v České Lípě. Vedl ho vzdělaný výtvarník Josef Poláček (1925) a spolupracoval s ředitelem muzea Břetislavem Vojtíškem (1928), ředitelkou archivu Marií Vojtíškovou (1928) a středoškolským profesorem Jaroslavem Panáčkem (1908–1992) s přispěním mnoha dalších aktivistů. Vycházely články a byly konány přednášky o minulosti hradů a zámků s dějinami husitství, porážky bělohorské i selských bouří. Ke slovu přišly i dějiny 20. století, zejména sociální a hospodářské, skryté pod heslem dějin dělnického hnutí. K poslednímu bodu je třeba dodat, že těchto otázek se ujímali příležitostně straničtí propagandisté a jejich interpretace zplošťovala minulost pouze na lepší nebo spíše horší výklad třídních bojů.[8/]

Dům osvěty podpořil v roce 1958 vydání prvního díla o moderních dějinách České Lípy pod názvem Z kroniky revolučního dělnického hnutí v České Lípě. Kolektivní práce manželů Vojtíškových a Jaroslava Panáčka zahrnula stať o hladových bouřích za první světové války a pojednání o manželích Mikešových ze Sosnové, účastnících ruské říjnové revoluce v roce 1917 a následující občanské války. Dále zde byly zpracovány frontové vzpomínky z první světové války komunisty Bedřicha Pištory. Patrně z rukou Jaroslava Panáčka vyšla v tomto sborníku Kronika února 1948 v České Lípě, první faktografický soubor důležité události moderních dějin a to bez ideologických příkras s důrazem na popis rozložení politických sil.

V témže roce (1958) přišlo muzeum se svou první výstavou k dějinám století, které právě vkročilo do své druhé poloviny. V městském kině byla instalována výstava s názvem Již nikdy Mnichov, věnovaná 20. výročí událostí z roku 1938. Objevil se významný a vlastně pro českou veřejnost prvně publikovaný materiál z doby ohrožení republiky a počátku okupace. Hlavním reprodukčním fotografem byl Miloslav Ponocný, syn legionáře Rudolfa Ponocného ze Zahrádek. Písemné doklady snímal a prakticky faksimiloval Antonín Ulbricht, grafik a litograf německé národnosti. Výstava proběhla v září a říjnu uvedeného roku.

Setkání s okupační a osvobozeneckou látkou z roku 1945 vedlo ke kontaktu s řadou lidí, kteří měli leccos uschováno doma. První členové revolučního národního výboru dali k dispozici snímky z roku 1945, které téměř nemají obdoby v české dokumentaristice: fotbalové utkání místních Čechů se sovětskými vojáky 21. května 1945. Výročí osvobození Československa v letech 1960 a 1965 bylo připomenuto výstavami s řadou poutavých a neznámých bodů místního vývoje, které obohacují národní dějiny. Pro manžele Vojtíškovy to byla přímo náruživost objevovat nové souvislosti a nezabředat do schémat, k nimž je nutili ideologičtí tajemníci. Rád přiznávám, že právě tuto metodu „překračování prahů" jsem si také osvojil a vím, že po letech má znovuotevřená látka z minulosti co říci o skrytých a opomenutých souvislostech.

Zastavme se ještě u otázky budování sbírek k dějinám 20. století ve zdejším muzeu. Právě výstavy od začátku šedesátých let byly spojeny s kontakty s pamětníky událostí i s lidmi, kteří prostě schovali věci, nalezené v domech, kam se nastěhovali a pocházející od zdejších původních obyvatel. Třebaže šlo jen o zlomky bohatství dokumentace minulosti, přece jen to byly důležité body sbírkového fondu.

Působivé téma lidské práce a jejích dějin začalo být řešeno právě od roku 1958. Manželé Vojtíškovi navázali vztah s podnikem TON v Mimoni. Továrna ohýbaného nábytku vznikla v roce 1870. Židle a další drobný nábytek, včetně i školních lavic, vyráběný továrníkem Fischlem, je ve 21. století sběratelskou specialitou. Před padesáti lety publikovali v podnikovém časopise Naše práce články o historii závodu a jeho místě v dějinách Mimoně a okolí. Vytvořili základy pro studium sociálních otázek a soustřeďovaná obrazová dokumentace, společně s katalogy, tvoří základ výstav uměleckohistorických z „dějin práce".[9]

V roce 2006 jsme spojili v jeden celek téma moderních sociálních dějin a poutavost pracovního procesu v různých odvětvích na výstavě „Zapomenutý svět práce". I to je jistě překračováním prahů, když se sbližují jednotlivé žánry muzejních výstav.

Vraťme se zpět do začátku šedesátých let, do časů nepředstavitelných problémů pro tvůrčí práci, způsobených stýkáním a potýkáním se s ideologií komunistické strany. Výstavy z oboru dějin 20. století byly realizovány od roku 1960 v závodním klubu Tatra, v bývalé kavárně Central, později Sport, v tehdejší Gottwaldově ulici. Po výstavě k patnáctému výročí osvobození vznikla výstava k výročí komunistické strany a byla otevřena 30. dubna 1961. Okresní výbor strany založil zvláštní historickou komisi a soustřeďoval materiály od pamětníků a jejich vzpomínky. Výsledky práce se také promítly do doprovodné publikace k výstavě pod názvem Vzpomínky komunistů Českolipska.

Veškerý dokladový materiál od pamětníků má nesmírnou objektivní cenu. Dnes po jeho určitém vyhodnocení lze usuzovat, že první neučesaná a místy i zmatená svědectví v sobě zrcadlí dějiny od první světové války do zániku republiky v roce 1938 jako velmi pestrý střet názorových světů a rozmanitých vlivů. Vidíme spolkový život a zanícené polemiky o věcech důležitých i takových, které pohřbil sám život jako pouhé myšlenkové konstrukce. Kniha působí mnohem věrohodněji než svědectví shromážděná a revidovaná po roce 1968, kdy ruku pamětníků vedli školení straničtí propagandisté a snažili se o to, aby ilustrovali předepsané dějiny strany s jejich zavedenými stereotypy.[10]

Do dějin českolipského muzejnictví vstoupil rok 1968. Předpokladem pro celkový rozvoj muzea bylo získání nových výstavních prostor a odborného zázemí. V roce 1964 byl provoz muzea v Červeném domě přerušen odstoupením budovy čp. 59 ve prospěch Kulturní správy okresního národního výboru. Muzeum se muselo směstnat do dvou zbylých objektů čp. 57 a 58. Naproti tomu bylo již v roce 1960 rozhodnuto předat bývalý

klášter pro potřeby muzea a archivu po roce 1965. Pamětihodná výstava V rytmu dějin z roku 1965 o cestě společnosti od války k dnešku vznikla ve zpřístupněném ambitu kláštera. Prvně se tu výstavním způsobem formulovaly dějiny současnosti a při zápase s „papírovostí" výstavního projektu se využívalo kontaktů se závody a do muzea přišly a byly vystaveny první průmyslové vzorky, třebaže jen velmi výběrově.

V dubnu 1968 se vlastivědné muzeum nastěhovalo do budovy kláštera. Po nadšeném období vidiny společenských změn přišla deprese vyvolaná sovětskou okupací. Přirozeným reflexem byl obrat ke slavnější minulosti. Padesát let od vzniku Československé republiky bylo přivítáno s důstojností a určitým dojetím. Muzeum dostalo příležitost povzbudit sebevědomí současníků. Stalo se tak výstavou „Osmnáctá chasa v boji proti Deutschböhmen". Pokládám ji za vrchol desetileté etapy historie výstavnictví v českolipském muzeu. Důležitým činitelem při přípravě výstavy byli aktivisté z právě založeného Klubu přátel muzea (1967). Na tomto místě sluší připomenout druhého nejstaršího žijícího člena klubu (září 2008) Liboslava Havelku (1924), který obětavě vyhledával a vypisoval železniční kroniky a získal tak pro muzeum cenný pramen k poznání postupu českých vojáků při upevňování autority státu v listopadu a prosinci 1918. K výstavě vznikla doprovodná stejnojmenná publikace manželů Vojtíškových. Její grafické ztvárnění, právě tak jako výstava samotná, prověřilo schopnosti Vladimíra Hofmana, nového externího spolupracovníka muzea. Zaměstnán byl jako grafik v propagaci podniku Crystalex v Novém Boru a byl autorem úspěšných firemních značek.

Uvedenou výstavou se definitivně prosadily moderní dějiny v programu vlastivědného muzea jako samostatný útvar muzejní práce se svými sbírkami a vlastní prezentační a publikační činností. Přes intenzivní pracovní nasazení manželů Vojtíškových nebylo již pro ně dále možné zastávat práci v tomto úseku a oba chtěli své síly věnovat také jiným částem historických oborů.

1. července 1969 nastoupil do muzea historik moderních dějin Ladislav Smejkal, absolvent Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze. Od tohoto okamžiku se historiografie výstavnictví moderních dějin prostupuje s vlastními vzpomínkami.

Vytvořil jsem do roku 2008 přibližně sedmdesát důležitějších realizovaných libret výstav a připravil řadu výstavních akcí vedlejších. Tím mám na mysli výstavy z dokladů dodaných z ústředních muzeí a archivů, které bylo třeba obohatit o podklady místní provenience. Dále jsem spolupracoval na řadě výstav s různými partnery.[11]

Prvním záměrem mého účinkování v muzeu bylo vytvoření stálé expozice dějin Českolipska v rozmezí let 1914–1948. Postupem času jsem pracoval také na úseku let 1848–1914. Cílem každé stálé expozice je podat podstatný výběr motivů z dějin dobře a názorně doložitelných, a to skutečně s nadčasovým pohledem, protože expozice je dílem na dlouhé období prezentace. Otevřena byla 27. února 1972.

Stěžejní a současně velmi traumatizující záležitostí byla výstava k 50. výročí založení komunistické strany v roce 1971. Měl jsem stavět na odkazu předešlého desetiletí s množstvím dochovaných dokladů vcelku přijatelně rezonujících společenskou situaci. Těžký boj byl sveden zvláště o rok 1968, ale také o deformaci vývoje země v letech padesátých. Pro mne a blízké spolupracovníky bylo nepředstavitelné rozvíjet úplně jiná tvrzení, než byla historická pravda, a dávat pozitivní rozmach občanské aktivity do negativního světla. Neudělat výstavu by ohrozilo mnoho jiných věcí.

Nevím, zda bylo hrdinství nebo zbabělost překrýt prostor roku 1968 jen převzatým citátem z Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti.[12/] K tomu jsme přidali nicneříkající snímek. Současně jsme ohlásili, že negativy snímků fotodokumentace ze srpna 1968 jsme museli odevzdat. Dnes víme, že je StB zničila. Nakonec to dopadlo dobře. Stranické vedení v okrese bylo poněkud rozpolceno. Jedni by rádi viděli radikální verzi událostí památného roku, druzí už propadali známému jevu let normalizace – času zapomínání a vyhlazování paměti.[13/]

Na dobu několika let byla sestavena zvláštní komise „starých a zasloužilých členů KSČ", kteří měli konkrétně prověřovat veškerou výstavní činnost v souvislosti s nedostatečným „třídním vědomím" historika moderních dějin. Staří pánové, vlastně soudruzi, byli celkem hodní a vycházel jsem s nimi dobře, proto je také mohu jmenovat: Vilém Holánek, Adalbert Kesner a František Ajšman. Tehdy platila zásada, že když důležitější protagonisté stranické minulosti zemřeli, celá sláva přešla na ty mladší a oni se na výstavě v roce 1971 uviděli jako mladíci.

Jediným vítězstvím, třebaže s potížemi, z roku 1971 je možné se pochlubit. Když nás okresní národní výbor přemlouval k jubilejní stranické výstavě, opětovně jsme zdůrazňovali, že máme jen velmi chabé technické vybavení. Čas kliprámů byl ještě daleko před námi. Dvě velká skla sevřená silony se věšela na hřebíky ve zdi. Okresní výbor KSČ dal příkaz ke zhotovení výstavního nábytku, tehdy v ceně asi 75 000,- Kčs. Na svou dobu šlo o dobré technické řešení, vyhovující prezentaci moderní historie. Sklo v předním i zadním prostoru bylo možné instalovat v různých

formátech do postranic s vyvrtanými otvory a vkládat do špuntů. V meziprostoru bylo možné umístit poličku s trojrozměrnými exponáty v různé velikosti. Bohužel, vše vyrobili učňové, aby to bylo co nejlevnější a tak otvory byly někdy špatně provrtány, skla zapadala křivě a konstrukce byla nepevná. Termín k výstavě byl krátký. Nikdy v životě jsem nezažil tři plné dny a noci jen s kratičkým spánkem v křesle při práci. Výstava se současně stavěla a technické zařízení se přitom předělávalo. Otevřena byla 21. dubna 1971.

V roce 1973 jsem sestavil životopisnou výstavu k 90. výročí narození Karla Kreibicha (1883–1966), rodáka ze Cvikova, představitele komunistického hnutí. K přípravě bylo třeba schválení z nejvyšších míst, totiž od ředitele Ústavu marxismu-leninismu Antonína Faltyse. V té době panovala nejistota, zda Kreibich je „povolen nebo zakázán". Byl Němec, za války byl v exilu v Londýně. Pronikavý kritik způsobu podání komunistických dějin a nakonec posmrtně vydané články z jeho pera ostře kritizovaly kabinetní politiku komunistického vedení a její neupřímný přístup k veřejnosti.[14/] Výstava poskytla příležitost zachytit jeho dětství ve Cvikově a atmosféru doby vzniku sociální demokracie v prostředí tkalců v Lužických horách. Vznikl tehdy záměr vytvořit Pamětní síň v jeho rodném domě ve Cvikově. Z toho ale sešlo, podle dnešního výrazu „pro nedostatek politické vůle". Ve Cvikově byl v roce 1983 postaven jeho pomník, později odstraněný.

Roku 1974 poskytl jistý příznivec muzea publikaci, v níž francouzští odbojáři soustředili fotografické snímky z doby válečné perzekuce z řady zemí. V nich bylo zachyceno mnoho citově silných a výmluvných svědectví o utrpení jedinců i celých národů. Na pozadí těchto uměleckých dokumentů vznikla výstava Tvář fašismu. Předurčila můj záměr, který jsem mohl svobodně realizovat až po dvaceti letech – dějiny perzekucí. Tam, kde nestačí slova a nachází se málo autentických předmětů, tam musí děj nést dopředu výtvarný symbol. Výstava otevřená v březnu uvedeného roku byla realizována mladou, poněkud kontroverzní, ale opravdu talentovanou výtvarnicí – externistkou Sylvií Soldanovou.

Šedesáté výročí vzniku republiky v roce 1978 se odehrálo v časech, kdy byl již zrušen svátek 28. října. Výstava „Protirakouská a protimilitaristická hnutí v Čechách v letech 1914–1918" měla širší teritoriální záběr než regionální. Soustředěno bylo množství příležitostných textů karikatur a záznamů o perzekučních opatřeních ve válečném zázemí, takže se nabízela příležitost ke konfrontaci s některými jevy oficiální propagandy v časech po uveřejnění Charty 77. Výstavu pokládám za

nejlepší dílo výtvarníka Vladimíra Hofmana, kterému se podařilo dát sledu skutečností opravdovou „akčnost". Toto slovo se ještě ani neužívalo.

Těsně před otevřením výstavy přišla jedna „soudružka" z okresu s tím, že výstava by mohla způsobit diplomatický konflikt s Rakouskem. Nešlo o pouhé „plácnutí". Akce k zastavení výstavy se opravdu rozjížděla. Nakonec v posledním okamžiku zvítězil zdravý rozum. Zůstal jen pocit, že schvalovatelé projektu si nevěděli rady s tím, co ve skutečnosti znamená to naše „přehrabování se" v účincích rakouské válečné byrokracie.

V letech 1973–1980 proběhl cyklus výstav, jejichž cílem bylo přehledně podat ucelený pohled na dějiny od druhé poloviny 19. století až do současnosti a to dle stavu našich vědomostí a v rozsahu přípustném danými politickými poměry. Třeba říci, že politický dohled nad výstavami oslabil a v muzeu dokonce nastala situace, že zde nebyl zaměstnán ani jeden komunista.

Cyklus výstav Z tradic dělnického hnutí byl ukončen akcí Socialistické Českolipsko. Uskutečnili jsme nebývalý experiment. Rok 1980 byl rokem přestupným, takže jsme se zaměřili na pokud možno široké zachycení života okresu během jednoho dne. Vybraným všedním pracovním dnem byl 29. únor 1980. Za pomoci aktivistů jsme sledovali, zapisovali a fotografovali nástup lidí do práce a škol. Sledovali jsme dopravu, veřejný život až ke sportu a kultuře. Projektu se účastnili fotografové Jan Sommer a Miloslav Sovadina. Spolupracovala většina kronikářů okresu. Se složitým úkolem ztvárnit zachycenou dokumentaci se vypořádala mladá výtvarnice Eva Reslová.

V osmdesátých letech nastala poněkud příznivější společenská atmosféra, ale bohužel muzeum prošlo v tomto období vnitřními problémy a nestabilitou. V čele kulturní politiky stál Josef Medelský, který do značné míry usiloval o zvrat ve vývoji muzea. Výsledkem jeho nátlaků byl odchod Břetislava Vojtíška z funkce ředitele a nástup velmi problematické osobnosti Jaroslava Janovského do čela ústavu. Po jeho neobvykle rychlém odchodu v březnu 1985 se ujal vedení muzea Petr Svoboda a prováděl v letech 1986–1991 rozsáhlé rekonstrukční práce na budovách kláštera.

Významným podnikem na úseku moderních dějin byla pouze výstava „Rok 1945 – konfrontace", která byla otevřena 30. dubna 1985. Užil jsem zde dosud nezvyklou metodiku vnitřní konfrontace různorodých zkušeností a vnímání roku 1945: Vítězství nad fašismem kontra odsun

německého obyvatelstva a osídlení českým obyvatelstvem s prvky pozitivními i negativními. Zájem o výstavu byl značný a dokonce i nežádoucí, jak vyšlo najevo ještě před listopadem 1989. Výstava byla vyhodnocena státní bezpečností jako nežádoucí projev lítostí, sympatií a snad i omluv vůči německému obyvatelstvu zde žijícímu. Smyslem naší práce byla ale objektivní vyváženost.

V roce 1986 byla zadána nová expozice k dějinám Českolipska po roce 1945. V ambitu kláštera byla expozice tohoto druhu od roku 1975, ale byla naprosto nedostatečně vybavena a v mnoha směrech byla až příliš zkratkovitá. Vybudování nové expozice se již neuskutečnilo, avšak byly shromážděny významné doklady a poznatky zejména k vývoji sídelního útvaru České Lípy. Tento důležitý materiál byl v dalším období dále rozpracováván a jeho obsahová složka byla využívána v projektu Utváření města České Lípy, který zahrnoval dvě publikace, seriál článků i několik výstav.[15/]

Bezprostředně po roce 1989 byla díky stavební činnosti uzavřena část stálé expozice pro léta 1914–1948. K obnově došlo až po roce 1995 a expozice zahrnuje časové období jen do května 1945. Na několik let byla uzavřena také výstavní prostora v přízemí a posléze byla zařazena do přírodovědných expozic. Výstavní činnost oboru moderních dějin probíhala v tak důležitém období, kdy se jevila potřeba promluvit důrazněji, jen v provizorních podmínkách.

V roce 1990 jsme uskutečnili první dvě výstavy, které byly pokusem uchopit nové možnosti v muzejní práci. První se nazývala Co to jsou politické strany a využívala v roce prvních svobodných voleb obrovského potenciálu výtvarných a ideových prostředků z volební agitace v minulosti. Po ní následovala další kritická analýza a didaktický popis hroutící se politické masovosti a agitace. Šlo o výstavu 100 let Prvního máje. Došel jsem v té době ke zkušenosti, kterou jsem si ověřoval až po dnešek. Veřejnost byla dravým proudem nových možností upoutávána stále více ke konzumizmu a povrchní zábavnosti a tím vlastně pokračovala bezduchá ideovost a masovost v jiných podmínkách. Lidé čím dál tím méně reagují na podněty z vlastní minulosti národa, což vede k tomu, že se s ní nedokáží vypořádat a vlastně ani nechtějí. Vzdělávací a výstavní práce mezi tím značně vzrostla, ale přesto žiji v jistém pocitu volajícího na poušti. Naproti tomu konstatuji, že náměty k přemýšlení o cestě naší země v minulosti nacházejí své pozorné posluchače a diváky a získávají nemalou podporu ze strany města České Lípy, okresu a posléze i Libereckého kraje.

Od roku 2001 máme v muzeu vlastní výstavní prostor pro nové dějiny. Maštálkova síň byla otevřena výstavou Českolipsko ve století perzekucí. Výstava vyjádřila její program, totiž sledovat charakteristické okamžiky velkých konfrontací dějin 20. století z hlediska regionu a různých úhlů pohledu. Příkladem budiž výstava z roku 2002 „Já Josef Šorm" s podtitulem Dějiny 20.století pohledem člověka z ulice.

Minulé shromažďování průmyslových vzorků bylo příležitostí zamýšlet se nad historií podnikání (2003). Vznikla výstava, která byla největším podnikem v celé minulosti práce na úseku moderních dějin. K důležitým okamžikům mohu též počítat podíl dokumentace soudobých dějin při důležitých souborných výstavách na téma Vojenské výcvikové pásmo Ralsko a Lužické hory (1995, 1996).

Mohu-li bilancovat padesát let práce na úseku výstavnictví nových dějin, z toho čtyřicet let práce vlastní, musím napsat, že to byl dlouhý překážkový běh s podmínečnými úspěchy a mnoha otazníky. Na druhé straně mého hodnocení musím doznat, že k poznání dějin Českolipska v uplynulém století bylo sneseno mnoho látky a dány podněty k další práci.

Tento článek věnuji všem, kteří mne do muzejnictví zasvětili a kteří mi pomáhali realizační prací i radou v uplynulém období. Děkuji živým a s úctou vzpomínám těch, kteří zde již nejsou.

V České Lípě 30. září 2008

POZNÁMKY

1/ Špét, Jiří: Přehled vývoje českého muzejnictví, Praha 1979, s. 27–42.
2/ Tamtéž, s. 91–92.
3/ Smejkal, Ladislav: Českolipské muzeum 1945–1951, hledání orientace, Bezděz 1, 1990, s. 63–70.
4/ Durman, Karel – Svoboda, Miloslav: Slovník moderních světových dějin, 1969. Příručka, která v podmínkách Československa formulovala základní pojmy a členění období nových dějin.
5/ Kopecký, Václav: Třicet let KSČ, Praha 1951.
6/ Výstava archivních dokumentů Libereckého kraje (rozmnožený katalog), 1958.
7/ Formulace požadavku zvýšit úroveň historického povědomí občanů (hrdost na pokrokové tradice) se objevila v usnesení krajské konference KSČ v Liberci v květnu 1958. Problematika byla rozpracována v otištěném Plánu kulturního rozvoje

Libereckého kraje na léta 1959–1960, schváleného na zasedání Krajského národního výboru v Liberci 4. února 1959. Na straně patnáct je podáno schéma revolučních tradic, jimž má být věnována pozornost.

8/ Plán kulturního rozvoje Libereckého kraje na léta 1959–1960 rozvrhl předběžně vlastivědnou produkci Krajského nakladatelství v Liberci. Dal podnět k vydávání populárně vědeckých děl z historie a literatury kraje s významným podotknutím hledat bohaté pokrokové revoluční a kulturní tradice (s. 28). Marie Vojtíšková připravila v tomto smyslu svou první knihu Českolipsko (1958).

9/ Úplná bibliografie příspěvků pro časopis Naše práce se nachází v úvodu inventáře Města Mimoň, Státní okresní archiv Česká Lípa.

10/ Bojová cesta KSČ na Českolipsku, Osobní vzpomínky zasloužilých členů KSČ na boje pracujících za socializmu, 1978.

11/ Jednalo se o několik druhů výstav, kde vždy aspekt uměleckohistorický se prostupoval se záměrem dokumentovat moderní dějiny. Příkladem jsou např. výstavy fotografií Franze Hauptmanna z let 1999/2000 v České Lípě, Žitavě a v Budyšíně. Sem patří i výstava z roku 2008 Fotografující soudce Rudolf Aschenbrenner. Fotografové zachytili svět kolem sebe v dobovém kontextu. Jiným příkladem byly třeba výstavy Průmyslová veduta Antonína Ulbrichta (2004) nebo Poklady Jana Dukáta (2006).

12/ Stranické propagandistické aparáty vydávaly spoustu agitačního materiálu vhodného k ilustraci a tak se ustálil zvyk využít ho tam, kde jsme nechtěli a nemohli otevřeně vyjádřit vlastní názory.

13/ K výstavě vyšla doprovodná publikace s názvem Padesát let bojů a vítězství KSČ na Českolipsku. Podle pokynů okresních výborů strany měly být vydány ve všech okresech. Autorem byl Ladislav Smejkal, který odmítl napsat kapitolu o roce 1968 a byla sem dodána z ideologického oddělení strany. Všechno úsilí jsem zaměřil k tomu podat reálný výklad minulosti a výsledkem bylo, že jsem byl hodnocen jako odborník s málo třídním přístupem.

14/ Kreibich, Karel: Těsný domov, širý svět, 1969. Nedokončená kniha vzpomínek dávala mnoho podnětů k fresce z dějin Cvikova jeho dětství a severních Čech jeho mládí.

15/ Smejkal, Ladislav: Českou Lípou krok za krokem, Česká Lípa 2006. Tentýž, Stará Česká Lípa, Česká Lípa 2007 (druhé přepracované vydání knihy z roku 1996).

MATERIÁLY

HMOTNÉ PRAMENY Z NALEZIŠTĚ SKLÁŘSKÉ HUTĚ U NADĚJE NA CVIKOVSKU

Michal Gelnar

Sklářská huť, ke které nejsou dosud nalezeny žádné archivní prameny, stála v nynější osadě Hamr. Ta se rozkládá na katastrálním území obce Naděje jižně pod vrchem Volská hlava (526 m n. m.),[1/] který je na mnoha mapách bezejmenný. Severně nad ním leží Kamenný vrch (586 m n. m.), na starých mapách jmenovaný různě, jako Plitzenberg (578 m n. m.), Blitzen Berg (587 m n. m.), ale také Steinberg. Samotné naleziště hmotných pramenů po zaniklé sklárně je v okolí stodoly na severozápadním okraji osady na pravém břehu Hamerského potoka (obr. 1). První povrchové sběry byly provedeny koncem šedesátých let 20. století pracovníkem Sklářského muzea v Novém Boru Ing. Václavem Sacherem. Ty však nejsou dochovány.[2/] Další ohledání terénu se sběry pokračovalo hned na začátku sedmdesátých let autorem, kdy krátce před tím byla provedena těžkou technikou úprava terénu kolem stodoly po demolici objektu bývalé hospody. Ty jsou uloženy v novoborském Sklářském muzeu.[3/] Od roku 1970 následovaly autorem průběžné rekognoskace se sběry stále nepatrných hmotných pramenů. Proto na jaře 1989 byla za stodolou provedena menší ověřovací sonda (obr. 2).[4/] Na jejím dně se nacházela kamenná dlažba a v humusu nad ní byly nalézány hmotné prameny, dokládající v těchto místech provoz sklárny – taveniny skla a zlomky pánví. Další nálezy zlomků pánví a tavenin skla sbíraných níže v potoce při stavení pod můstkem (bývalá pila pracující do poloviny 20. století) autorovi předal v roce 2000 geolog Mgr. Petr Havránek, pár let před tím vysbírané.

Popis hmotných pramenů

Nalezenými hmotnými prameny – mimo několika zlomků užitkové keramiky sahající svým datováním až do poslední třetiny 20. století – jsou

zejména zlomky šamotových sklářských pánví (obr. 3), čtyři drobné zlomky keramických chladicích hrnců, malý šamotový zlomek okraje pracovního otvoru, neurčené kousky žáromateriálů, kousky pískovcové vyzdívky pece s některými plochami otavenými, zlomek cihly z podlahy sklářské tavicí pece velkým žárem slinutý, hrudky staveného, zřejmě sklářského kmene, větší množství drobného amorfního nístějového skla bezbarvého, nazelenalého, modrého a fialového, různé kapky skla, zlomky výrobků dutých a plochých z bezbarvého a nazelenalého skla různých sytostí a malý zlomek kuželovité trubičky (pravděpodobně pracovní odpad) dlouhé 19 mm ze skla téměř bezbarvého s velmi jemnými protaženým bublinkami. Zlomky okenních terčů jsou z nazelenalého skla, jejichž rekonstruovaný průměr je od 7 do 10 cm, k nim přináleží zlomek z bezbarvého velmi jemně bublinatého skla.[5] Z ostatních tenkých zlomků foukaných výrobků nelze rekonstruovat jejich tvary. Několik větších pochází z různě širokých válcových i projmutých výrobků. Z velmi světle zeleného a tenkého skla je horní část předmětu, jehož vrchol s otaveným otvorem je tvarován mírným „propadnutím" směrem dovnitř výrobku; zlomek má charakter historických kalamářů, jejichž vrchní část s otvorem je šikmě se propadající dovnitř předmětu.[6] Několik zlomků pochází nejspíše z lahvičky z lehce žlutozeleného skla. Tento nevýrazný konvolut zlomků výrobků doplňují tři kuličky (dvě z nazelenalého a jedna ze světle modrého skla), jejichž účel je nejasný. Průměr světle modré kuličky je 14 mm, ostatní dvě kuličky mají průměr 10 a 9 mm.

Historie sklárny je doposud nepoznána. Nejstarší dosud nalezený záznam je z roku 1834 v druhém díle Sommerova Království Čech (Sommer 1834, s. 265), při popisu nedaleko ležící ruiny hradu Milštejna, překlad textu: *„Také se zde nacházejí zbytky železářského hamru a skláren."*[7] Tento údaj se ale nutně nemusí vztahovat ke zde popisované hamerské sklářské huti. Topografa J. G. Sommera také cituje historik Edmund Schebek ve své knize o českém sklářském průmyslu a obchodu sklem (Schebek 1878, s. XIII). Připustíme-li ale, že hamr a sklárna (množné číslo u Sommera, a nejen u něj, nás nesmí mást) stojí na shodném místě, jde dosud o nejstarší uvedení sklářské hutě literaturou v tomto prostoru.

Jiná, z písemných pramenů dosud neznámá sklářská huť, situovaná výše proti proudu potoka, je opět drobnými hmotnými prameny předběžně datována někam do doby v rozmezí od poloviny 16. století do závěru první třetiny dalšího století (Gelnar 2002).

Patnáct let po Sommerovi vyjmenovává tehdejší cvikovský lékař a chirurg Anton Reim[8] mezi několika místy, kde v minulosti stávaly

sklářské hutě, také Hamr („*Hammermühle*"), pravděpodobně v námi popisované, později vzniklé osadě Hamr (Reim 1849, s. 13). Další zmínky jsou již víceméně jen k hamru, který, jak jsme nabyli přesvědčení, byl postaven na původním stanovišti v minulosti zaniklé sklářské hutě. V roce 1706 je uváděno na Hamerském potoce horní dílo na těžbu zlata a stříbra (Anonym 1933; Weikert 1937, s. 141–142). Také zdejší bývalý hostinec (viz výše) je uváděn regionálními autory názvem „*Zur Hammermühle*" již v 17. až 18. století (Weikert 1937, s. 142). Následně pak další vlastivědní badatelé a autoři psali již jen o bývalém hamru, Hamerském potoce či o osadě Hamr (Friedrich 1922, s. 336–340; Koch 1925, s. 49–50, 52; Zuman 1948; Hofmann 1964, s. 121 ad; Sacher 1966; Gelnar 1996, s. 48; týž 2002, s. 292–293 a pozn. 4).[9/]

Zajímavé údaje, vztahující se ke stáří hamru, ze kterých můžeme určit alespoň přibližný zánik sklárny na Hamerském potoce, uvádí Zuman v jím zpracovaných písemných pramenech ke sklářským hutím v Krompachu a Juliovce, kde uvádí, že roku 1637 krompašský rychtář a huťmistr Valentin Schürer mladší, obdržel od majitelky zákupského panství Anny Magdalény, vévodkyně Sasko-Lauenburské, opětné potvrzení privilegia na provozování svobodného umění sklářského, ve kterém se mj. uvádí: „*...kdyby on, nebo jeho dědici a nástupcové postavili* ***opět*** *huť novou pod Dürrenbergem,...*" (zvýrazněno M. G.) (Zuman 1936, s. 4). Onen Dürrenberg je nynější Suchý vrch, ležící severozápadně od obce Naděje.[10/] To znamená, že již někdy dříve před tímto datem, tj. před rokem 1637, zde byla v provozu sklářská huť, kterou ještě znala, či o ní z ústního podání věděla lidská paměť, resp. zákupská vrchnost. Byla-li to ona sklárna, jejíž naleziště bylo lokalizováno v roce 2001 na severozápadním úpatí Suchého vrchu na pravém břehu Hamerského potoka (katastrální území Horní Světlá),[11/] předběžně datované hmotnými prameny do širšího časového rozpětí od půlky 16. století do závěru první třetiny století následujícího (Gelnar 2002), nebo tato zde popisovaná, zůstává zatím nevyřešenou otázkou. Ke které z těchto dvou hutí lze vztáhnout informaci zákupské vrchnosti, nelze tak přesvědčivě určit. Dále Zuman uvádí zmínku o hamru v textu konceptu sklářských instrukcí pro sklárnu v pozdějším Juliusthalu (Juliovka) z ledna 1688, sepsaném bavorským sklářským mistrem („*churbayrischer Cristallmeister*") Janem Krištofem Fiedlerem z Mnichova „*...aby od vodního toku u hamru nahoru až na místa...*" (Zuman 1936, s. 158). To znamená, že hamr zde byl zbudován někdy před rokem 1688(!).

Ve staré regionální literatuře se na několika místech traduje nalezení horního díla na Hamerském potoce lidmi ze Cvikova s těžbou údajně

drahých kovů. Důl měl prý být provozován v 17. století v blízkosti obce Naděje. Cech je jmenován „*U dobré naděje*" („*Zum guten Hoffnung*"), také je někdy uváděn jako „*Potěšitelná naděje*" („*Erfreulichen Hoffnung*") (Anonym 1933; Weikert 1937, s. 141–142 a další autoři). Žádné takové horní dílo nebylo dodnes lokalizováno.

Můžeme tak stanovit rozmezí doby, kdy zde působila sklárna, a to od druhé poloviny 16. až nejpozději do počátku 17. století, tedy v přibližné časové shodě se sklárnou na horním toku Hamerského potoka. Tyto dvě sklářské hutě byly tedy činné v přibližném časovém období. Je snad pravděpodobné, že huť v místech později vzniklé osady Hamr, po vytěžení dřeva ve svém blízkém okolí, se za nezbytnou dřevní hmotou snad přestěhovala výše a to proti proudu potoka. Na základě sdělení Anny Magdalény, vévodkyně Sasko-Lauenburské, majitelky zákupského panství, vyplývá, že huť provozovali samotní krompašští Schürerové(!), což nám dosud žádné písemné prameny nesdělily.

Doufejme, že tato dosud archivními prameny neznámá sklářská huť, i její nedaleká vrstevnice, se jednou dočkají svých nalezení, aby tak upřesnily naše znalosti o tomto sklářském mikroregionu Mařenic s hutěmi na katastrech obcí Krompachu, Juliovky a Horní i Dolní Světlé, či snad i na katastrech okolních.

Červen 2008

POZNÁMKY

1/ Základní mapa ČSSR 03-13-11, měřítko 1 : 10 000, rok 1985.

2/ Jak autorovi osobně sdělil, první ohledání terénu v okolí pustého stavení – nyní již zbořené hospody, stojící poblíž seníku, provedl někdy před srpnem 1968, kdy byl správcem novoborského Sklářského muzea (1964–1968); podle jeho ústního sdělení autorovi byla sklárna z doby kolem 1590(!), z čeho tak odvodil, není dnes zřejmé. Tyto nálezy – spolu s řadou dalších nálezů, jako např. z lokality barokní sklárny Rollhütte na hoře Jedlové a ze sklářské hutě ve Svojkově – byly uloženy na půdě muzea a v roce 1969 při budování depozitáře skla v tomto půdním prostoru byly pracovníky tehdy nadřízeného Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou vyhozeny.

3/ Naposledy bylo ohledání terénu provedeno během srpna 2007, kdy bylo zjištěno, že v těsné blízkosti ruin bývalého technického objektu – hamru, byla někdy krátce předtím provedena těžba dřeva, která následně uvolnila světelné podmínky k následnému mohutnému růstu bylinného patra, jež velmi výrazně znesnadňuje přehlednost a „čitelnost" tohoto terénu s náhony, lednicí a odpadní strouhou. V sedmdesátých letech autor navrhoval tuto zajímavou technickou památku

s náhonem začínající pod vodní nádrží Naděje zapsat do seznamu technických památek českolipského okresu, žel bezvýsledně.

4/ Sonda přibližně o rozměrech 0,80 × 0,50 m byla cca 3 m západně od stodoly (směrem k lednici se zbytkem osy vodního kola a odpadní strouze vodního díla). Další drobné nálezy byly sbírány v prostoru mezi zbytky zdiva hamru, lednicí pro vodní kolo a pravým břehem potoka.

5/ Rekonstruované přibližné rozměry okenních terčů jsou: 70, 73, 78, 89, 97 a 100 mm.

6/ Obdobný předmět vyobrazen viz: Henkes 1994, s. 341, č. kat. 67.13.

7/ Běžně v němčině uváděno v množném čísle.

8/ Reim 1849, s. 12–13; Zuman 1948, s. 135.

9/ Zajímavé je, že Hofmann v *Soupisu železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu* uvádí, resp. jen cituje Chytilův Místopis republiky Československé z r. 1920: *Zákupy – Česká Lípa 4, 1920 Naděje (Hofnung): Hammer, skupina chalup* (Hofmann 1964, s. 121). Dobu provozu hamru neuvádí žádný. Kotyška 1895, s. 807 uvádí: *osada Hammer Rothe.*

10/ Zuman v závorce uvádí překlad názvu vrchu *Lysá hora.* Na staré nedatované německé mapě A. Richtera z Rumburku je název Dürre B. s vrcholovou kótou 639 m n. m. Na současných mapách je název Suchý vrch s kótou 638 m n. m., nebo 641 m n. m.

11/ Přesněji leží již na jihovýchodním úpatí nevýrazného Malého Stohu (552 m n. m.), viz Základní mapa ČSSR 02-24-15 v měřítku 1 : 10 000 z r. 1980.

POUŽITÁ LITERATURA

Anonym 1933: Gold und Silber in Nordböhmen. In: Beiträge zur Heimatskunde, Beilage zu Abwehr, s. 167–168. Warnsdorf.

Friedrich, J. 1922: Anmerkungen zur Geschichte der deutschböhmischen Glasindustrie. Mitteilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. 60, s. 336–340. Praha.

Gelnar, M. 1996: Sklářské hutě v Lužických horách a v jejich podhůří. Bezděz 4, s. 37–74.

Gelnar, M. 2002: Neznámá renesanční sklářská huť u Naděje. Bezděz 11, s. 291–295.

Henkes, H. E. 1994: Glas zonder glans / Glass without gloss. Rotterdam Papers 9, Rotterdam.

Hofmann, G. 1964: Soupis železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu. Rozpravy NTM v Praze, populárně vědecká řada, sv. 14. Národní technické muzeum v Praze.

Koch, D. 1925: Heimatkunde der Gerichtsbezirke Deutsch-Gabel und Zwickau in Böhmen. Zwickau.

Koch, D. b. d.: Heimatkunde des Schulbezirkes Deutsch-Gabel. Deutsch-Gabel.

Kotyška, V. 1895: Úplný místopisný slovník království Českého. Praha.

O. Sch. 1937: Wüste Marken im Grenzgebirge. In: Beiträge zur Heimatskunde, Beilage zu Abwehr, s. 74–77. Warnsdorf.

Reim, A. 1849: Die Burgruine Mühlstein und ihre nächste Umgebung. Neuhaus.

Sacher, V. 1966: Huť v Robči u České Lípy. Sklář č. 1, roč. 6, nestr., Nový Bor.

Schebek, E. 1878: Böhmens Glasindustrie und Glashandel. Prag.
Sommer, J. G. 1834: Das Königreich Böhmen II, Bunzlauer Kreis. Prag.
Weikert, J. 1937: Die Besiedelung des Lausche-Hochwaldgebietes. In: Beiträge zur Heimatskunde, Beilage zu Abwehr, Folge 16, s. 132–144. Warnsdorf.
Zuman, F. 1936: Instrukce sklářské huti ze XVII. století. Bezděz, roč. VII, s. 74–80.
Zuman, F. 1939: Dvě zaniklé sklárny na panství zákupském. Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. 47, s. 1–11, 84–92, 137–140, 154–165. Praha.

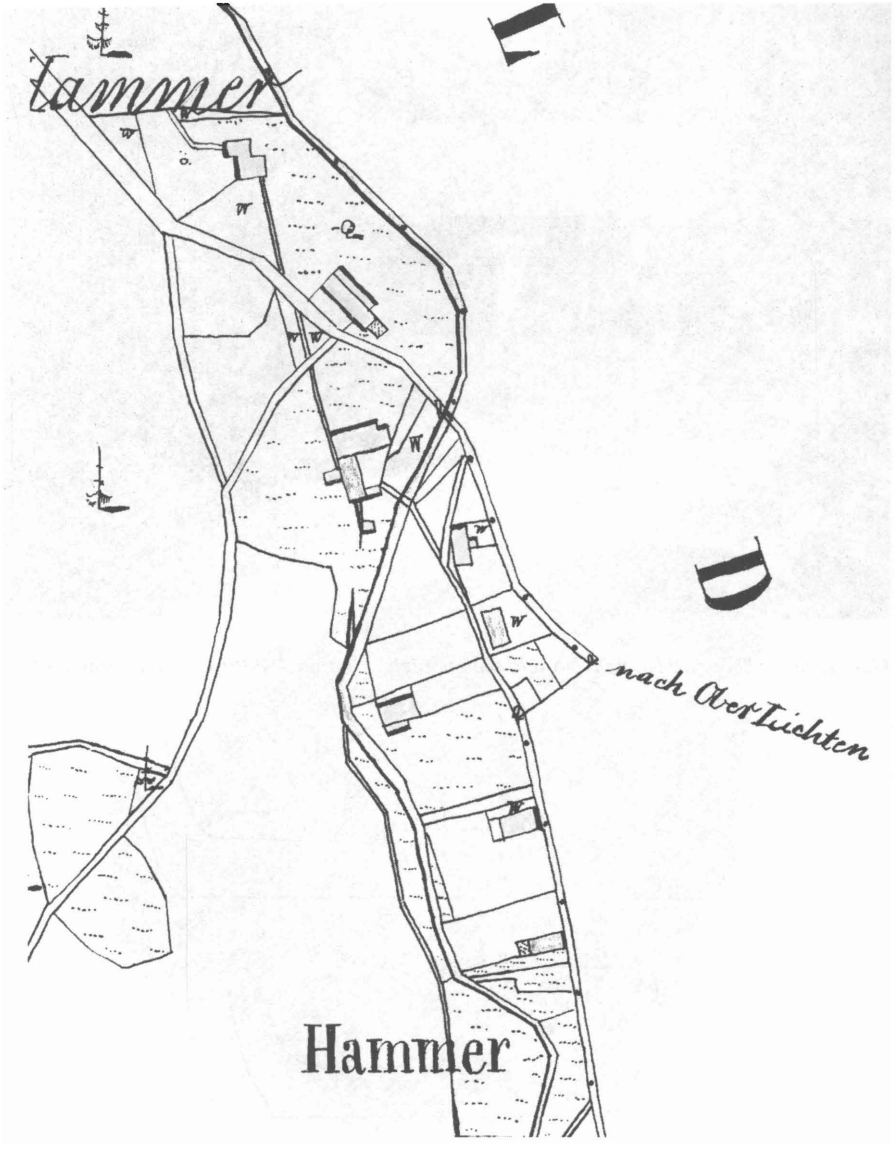

Obr. 1. Detail mapy stabilního katastru Hamru u Naděje z roku 1843 – naleziště hmotných pramenů po zaniklé sklárně je mezi prvním a druhým stavením odshora. Překreslil autor 1995.

Obr. 2. Seník v osadě Hamr u Naděje stojí v místech zaniklé sklárny. Foto autor 1998.

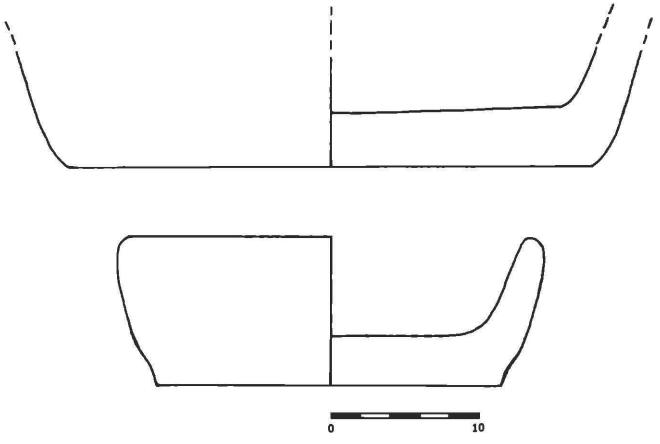

Obr. 3. Sklářské pánve z naleziště sklářské hutě v osadě Hamr u Naděje. Tvarová rekonstrukce a kresba autora 2004.

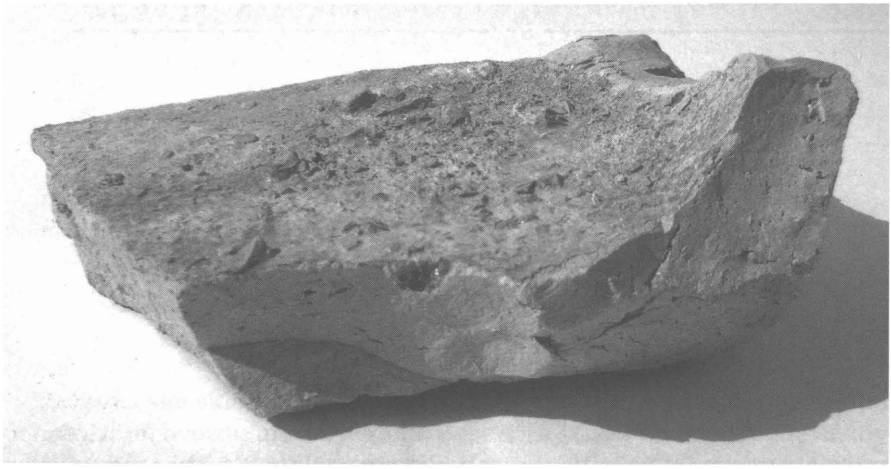

Obr. 4 a 5. Torzo sklářské pánve z naleziště sklářské hutě v osadě Hamr u Naděje. Foto autor 2008.

PODMALBY VINZENZE JANKEHO V ČESKOLIPSKÉM MUZEU

Eva Reslová – Petr Kühn

Severočeské sklářství je starého data. První sklářské hutě v tehdejším pohraničním hvozdu mezi Čechami, Saskem a Lužicí vznikly zřejmě někdy v druhé polovině 13. století, několik desítek let před jeho zemědělskou kolonizací (např. Gelnar 1997 1999), o rozsahu zdejší sklářské výroby v té době však dochované zprávy nepodávají žádné informace. Avšak teprve z mnohem pozdější doby, z 16. století, máme podrobnější zprávy o aktivitách známých sklářských rodin Friedrichů (Friedrich 2005), Preusslerů, Schürerů (Schebeck 1878), a dalších.

Třicetiletá válka tomuto rozmachu učinila náhlý konec, z něhož se sklářství zprvu jen pomalu vzpamatovávalo. Po uzavření vestfálského míru se v druhé polovině 17 století sklářská výroba začínala opět rychle rozvíjet a obchodní činností několika dobrodružných podnikatelů, kteří nejprve s krosnami, pak trakaři a nakonec celými karavanami formanských povozů rozváželi výrobky zdejších sklářů po celé Evropě, se severočeské sklo rychle dostávalo nejprve do Německa a Rakouska i do Dánska, Nizozemí a Anglie, nakonec do Pobaltí, do Moskvy, nejvíce však do Portugalska a Španělska a odtud i na severoamerický kontinent, a dokonce (v době tureckých válek!) na Balkán, do Srbska, Sedmihradska, Izmiru a Cařihradu (Schebek 1878; Schlesinger 1870).

Tato konjunktura však dlouho nevydržela. Významnou měrou k tomu přispěly i snahy jednotlivých států, v nichž severočeští obchodníci sklo prodávali, podporovat vznik a rozvoj vlastního sklářského průmyslu stanovením dovozních cel a zakládání vlastních sklářských hutí, k čemuž nezřídka verbovali kvalifikované skláře ze severních Čech, přestože císařovna Marie Terezie patentem ze 17. srpna 1752 vystěhovalectví sklářů zakázala.

K dalšímu radikálnímu poklesu odbytu českého skla v cizině přispěly napoleonské války, anglická kontinentální blokáda, později i rozmáhající se vývoz anglického olovnatého skla. Tehdy vznikající nové sklářské hutě pochopitelně měly snahu využívat nejnovější výsledky vědy a techniky, zatímco v severních Čechách stávající tradiční sklářská výroba v podstatě řemeslného charakteru měla snahu přidržovat se tradičních a zaběhnutých pracovních metod.

Tato další odbytová krize měla několik závažných důsledků. Byl to jednak větší důraz na výrobky pro širší potřebu, dostupné i méně majetným vrstvám obyvatelstva, jako přechod na bižuterní výrobu (na Jablonecku), na malování obrázků na sklo nebo rozmach výroby tabulového skla, ale projevil se i v odchodu řady pracovníků ve sklářství do jiných krajů Čech, ale i do ciziny). Toto vystěhovalectví mělo podíl i na vzniku významného střediska podmaleb v jihočesko-rakouském pohraničí v Pohoří v Čechách a v obdobném středisku Sandl v Rakousku (Kafka 2005; Voříšková, b. d.).

Významným střediskem sklářských podmaleb bývala Skalice, kde prý toto průmyslové odvětví vzniklo již v 17. století (Zinke 1884; Drahotová et al. 2005), možná v souvislosti se sklářskou hutí v Okrouhlé (Fechtner 1924; Gelnar 2004). F. Zuman (1948) píše, že sklárnu Nová Huť v roce 1750 založil „poddaný z Okrouhlé Jan Václav Müller, zaměstnán 17 let ve falknovské huti ... jako ...‚Tafelmachermeister'."

O výrobě podmaleb ve Skalici se nám zachovala jediná autentická zpráva jednoho z posledních zástupců tohoto výrobního odvětví (Zinke 1884), z níž čerpá i kapitola o podmalbách v kronice obce Skalice (Richter 1926). Od něho se dovídáme, že tato výroba byla ve Skalici velmi rozšířená a její výrobky byly po kopách rozváženy podomními obchodníky po poutích a jarmarcích do skoro celé Evropy, od Belgie a Nizozemska po Sedmihradsko. Počátkem 19. století zde však zbyly jen tři firmy: Staritz, Schwalb a Mosig-Zinke, z nichž již žádná neměla dorost, který by v práci pokračoval a jejich výrobky již nemohly konkurovat „krásnějším a lacinějším" (Zinke 1884) papírovým tištěným obrázkům.

Přesto, že se u tvorby těchto podmaleb na skle s převahou náboženských motivů jedná o řemeslnou práci a zdejší malíři v poměrně krátkém časovém údobí rezignovali na vyšší tvůrčí ambice (Kafka 2005), našla se mezi nimi malířská individualita, která se nedala ovlivnit pokleslým řemeslným charakterem běžné produkce podmaleb; protože autor však svá díla signoval jen zcela ojediněle, zůstal až do nedávné doby prakticky neznámý. Teprve objev dvou signovaných podmaleb ukázal, že jeho díla

jsou natolik charakteristická, že je můžeme bezpečně odlišit od ostatní produkce. V první řadě jsou nápadné ruce – dlaně zobrazených postav. Ty mají charakteristické polštářky, chcete-li, bochánky, které je nejlépe vidět na rukou otočených dlaní vzhůru. Dalším znakem jsou pastelové tóny barev pozadí obrazu, oblaka a mraky, které jsou na všech obrazech velmi podobné, jemně dramatické, s plynulým přechodem z jedné barvy do druhé. Zajímavé je i zvláštní, jemné konturování záhybů na drapériích a oděvech.

Ze životopisných dat Vinzenze Jankeho se dosud podařilo zjistit jen velmi málo a nepodařilo se dosud ani zjistit jeho vztah ke slavné rodině Georga Antona Janckeho, zakladatele kdysi věhlasné obchodní společnosti Jancke & Comp., působící v Portugalsku a Španělsku. Vinzenz Janke se narodil ve Skalici dne 9. dubna 1769, dá se předpokládat, že se vyučil malířem skla v zrcadlárnách hraběte Kinského. Později se objevuje ve sklárnách a zrcadlárnách v Hůrce u Železné rudy, poté se vrací do rodného kraje, kde 29. října 1804 uzavírá sňatek s Marií Tischerovou. V roce 1810 získává Janke povolení postavit si dům v Novém Boru, kde v knize obyvatel Nového Boru z roku 1830 je zaznamenán s manželkou a 2 dcerami a žije zde až do své smrti 28. března 1838.

Při zpracovávání sbírky podmaleb ve Vlastivědném muzeu v České Lípě bylo shledáno, že jeho sbírka obsahuje 13 obrazů z dílny Vinzenze Jankeho, mezi nimiž jsou zastoupena jeho díla jak s náboženskou, tak světskou tématikou. Část jeho tvorby najdeme vystavenou ve stálé expozici muzea v České Lípě, část je uložena v depozitáři, ale bylo ji možné shlédnout v letech 2007–2008 v galerii muzea, kde byla sbírka prezentována vedle podmaleb jiných autorů.

Zdejší sbírka podmaleb byla ještě před několika lety v dost zuboženém stavu, a proto jsme při jejím zpracování stáli před problémem, jak zastavit destrukci obrazů a vrátit jim jejich původní krásu. Samozřejmě není problém najít restaurátora a zaplatit, ale ne vždy se dostávají peníze a tady bylo třeba jednat rychle.

Část obrázků byla zadána restaurátorce J. Hřevušové, která opravila dva Jankeho obrázky, a to jednu „Galantní dvojici" a „Zrození Krista". Restaurování podmalby samotné má vždy stejný postup. Vyčistění, zafixování malby a retuše buď na podkladový papír nebo na zafixovanou vrstvu malby. Různý pak je přístup k zrcadlovému rámu. Restaurátorka zvolila postup vylévání chybějících částí (střepů) zrcadla a jejich podbarvení.

Další obrazy naší sbírky jsme začali opravovat v našich dílnách sami. Do boje s časem se pustila paní Zuzana Korolusová, absolventka sklářské

školy v Novém Boru, a po konzultacích s odborníky se dala do práce na opravách. Zrcadlový rám k druhé „Galantní dvojici" začala doplňovat úplně jiným způsobem, a to tzv. Tiffany technikou, která vlastně doplněné části (kousky zrcadla vybroušeného do tvaru) přiznává, jsou více vidět díky jemné obrubičce, která střep drží na místě. Celkový dojem je ale podobný a tímto způsobem je pro nás dostupnější. Dnes má naše restaurátorka na svém kontě již hezkou řádku obrázků i rámů. Obrazy jsou v současné době všechny dobře uloženy a můžeme si být jisti, že již jsou mimo nebezpečí.

Jako při každé takto náročné práci, tak i v tomto případě jsme naše postupy konzultovali s odborníky na podmalby, a tak se stalo, že se o prezentaci sbírky českolipského muzea začali zajímat organizátoři v tomto oboru věhlasného sympozia v rakouském Sandlu. Sympozií se účastní odborníci z celé Evropy s přednáškami zaměřenými na podmalby celosvětové provenience. Na 16. sympoziu v roce 2006 byla pomocí fotografií p. Ladislava Štěpánského prezentována celá sbírka podmaleb našeho muzea, na 18. sympoziu v roce 2008 potom již jen sbírka obrazů Vinzenze Jankeho rozšířená o ukázky ze sbírek muzea ve Varnsdorfu a v Novém Boru. Podle reakce posluchačů a následující diskuse měly obě prezentace úspěch.

Účelem tohoto článku není popsat všechny obrazy naší kolekce, což by mělo být předmětem podrobnější zprávy doplněné obrazovou dokumentací; zde můžeme podat jen stručný popis vybraných obrazů z této donedávna neznámé kolekce.

První dva obrázky sbírky jsou portréty:

1. Ježíš Kristus, obraz o velikosti 30 × 23 cm.

2. Ježíš Kristus s planoucím srdcem, obraz velikosti 29 × 24 cm.

Oba dva jsou si velmi podobné, mají stejné detaily očí, koutky úst, stínování nosu, jemně růžové tváře. Na prvním obraze je pozadí modré, na druhém hnědé, v obou případech je kolem hlavy světlejší a směrem dolů v obou plynule přechází do tmavě hnědé.

3. Řeholnice s křížem, knihou a růžencem, vel. 24 × 18 cm.

Obrázek se jen mírně odlišuje od předcházejících, někteří badatelé však Jankeho autorství zpochybňují. Obrázek je oválný, okolí až k obdélníkovému rámečku je vyplněno amalgamovým pozadím s výbrusem a leptem do rostlinného dekoru. Postava jeptišky má typické znaky Jankeho tvorby včetně okrového pozadí s mraky, které dolů přecházejí do šedé barvy. Možná, že se jedná o ranější práci, při srovnání s ostatními jí chybí ona mistrovská dokonalost, kterou nalezneme již na následujících dílech.

4. Svatá Františka, rozměr obrázku i s rámem je 38 × 24 cm.

Vrcholné dílo s reprezentativním zrcadlovým rámem benátského typu. Obrázek představuje polopostavu stojící řeholnice v bílém šatě s černou pokrývkou hlavy. Na prsou má kříž, pravým loktem se opírá o knihu s lebkou ležící na stole s modrou drapérií. Levá ruka je mírně zvednutá, dlaní otočená k divákovi. Zde je vidět ono typické „polštářování". Pozadí je modré, přechází směrem od postavy do hnědé až vínové barvy, nahoře do žluté s růžovými až hnědými mraky. Na tomto obrázku je vidět dokonalé, mistrovské zvládnutí techniky a školenou Jankeho ruku.

5.–6. Další dva obrazy jsou ukázkou děl se světskou tematikou. Oba jsou zasazeny do reprezentativního rámu benátského typu, bohatě zdobeného s korunou na vrcholu. Rozměry výjevu samotného jsou 26 × 20,5 cm, rámu 58 × 33 cm.

Na prvním obrázku je galantní dvojice v rokokovém oděvu. Muž sedí na zeleně čalouněné židli, žena stojí vpravo, v pravé ruce drží girlandu květů sahající až na zem. Druhý výjev zobrazuje podobnou dvojici, dáma stojí vlevo, muž vpravo, mezi sebou oba drží snítku s růžovými a bílými květy, u nohou mají podstavec ovinutý stejnými květy a na něm symbol hořícího srdce. Tyto dva obrazy jsou po náročných restaurátorských zásazích; ještě před třemi lety byly pouze hromádkami střepů.

7. Posledním obrazem v zrcadlovém rámu je svatá Rozálie. Rozměr výjevu je 25 × 20 cm, rámu 55 × 31,5 cm.

Světice sedí na plochém kameni, na hlavě má věneček s růží, po levém boku jí leží lebka, v ruce nad ní drží krucifix. Pod výjevem v pruhu je text: S. ROSALIA. Obraz je dalším mistrovským dílem autora s typickými znaky jeho tvorby. Podobný obraz sv. Rozálie je vystaven ve stálé expozici muzea v České Lípě.

8. Dalším obrazem je poměrně větší dílo s výjevem narození Krista. Obraz má rozměry 53 × 41 cm.

Je to dokonale kompozičně a barevně sladěný výjev, postavy jsou v pohybu, nejedná se o klasickou kompozici, Marie zde drží Ježíška na klíně v bílé plachetce. Svatý Josef pravou rukou objímá trám, podpírající střechu, sklání se nad Marií a nahlíží na dítě přes Mariinu hlavu. Zprava se Ježíškovi klaní tři muži, odění do výrazně barevných šatů. Obraz byl v roce 2007 restaurován, protože malba byla odhalená a značně opadávala.

9. Posledním zmíněným obrazem je Ukřižovaný Kristus, rozměry 75 × 55 cm.

Motiv se objevuje v tvorbě Vinzenze Jankeho velmi často a je zastoupen v naší sbírce i ve sbírkách jiných muzeí. Asi největší poklad představuje

obraz ve sbírce muzea v Novém Boru, protože je autorem signovaný. Obraz v naší sbírce je zase výjimečný svými rozměry, je to doposud největší známý obraz z dílny Vinzenze Jankeho. Na výjevu je ukřižovaný Kristus s Marií a Maří Magdalenou pod křížem. Obraz byl do sbírky získán koupí v roce 2001.

Vinzenz Janke je bezesporu světově uznávaný malíř, který se v poslední době stal středem zájmu našich i zahraničních sběratelů, ale i obchodníků. Za důkaz můžeme považovat fakt, že v roce 2007 byl ve známé zahraniční aukční síni za více než 100 000,- Kč vydražen obraz s podobným galantním motivem jako obraz ve sbírce našeho muzea. Můžeme si jen přát, aby i v ostatních muzeích došlo ke zpracování podmaleb a aby tvorba Vinzenze Jankeho byla zmapována po celém území České republiky.

LITERATURA

Drahotová O. a kol. 2005: Historie sklářské výroby v Českých zemích, Praha.

Fechtner K. 1923: Aus vergangener Zeit, Mitteilungen des Nordböhmischen Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege (vormals: Nordböhmischer Exkursions-Klub) 46, 24.

Friedrich W. A. 2005: Die Wurzeln der nordböhmischen Glasindustrie und die Glasmacherfamilie Friedrich, Fürth.

Gelnar M. 1997: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část I., Bezděz 6, 41–60.

Gelnar M. 1999: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část II., Bezděz 8, 51–95.

Gelnar M. 2004: Sklářská huť v Okrouhlé, Bezděz 13, 249–262.

Kafka L. 2005: Malované na skle. Lidové podmalby, Praha.

Richter J. 1926: Gemeindechronik von Langenau I, rkp., SOkA Česká Lípa.

Schebeck E. 1878: Böhmens Glasindustrie und Glashandel. Quellen zu ihrer Geschichte, Praha.

Schlesinger L. 1870: Reisebeschreibung eines deutschböhm. Glasschneiders, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 8, 220–235.

Voříšková A. b.d.: Podmalby na skle ve sbírkách Národního muzea v Praze. Text v průvodci k výstavě Goethe-Institutu a Národního muzea „Podmalby na skle z Evropy, Asie a Afriky," Praha.

Zinke A. 1884: Die Glasbildermalerei, Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs 7, 216–217.

Zuman F. 1948: Sklárna Nová Huť na zákupském panství, Bezděz X, 38–44, 69–72, 131–142, 166–168.

PAMĚTNÍ SÍŇ MARŠÁLA RADECKÉHO NA NOVÉM FALKENBURKU

Petr Kühn

V roce 2008 uplynulo právě 150 let od smrti Jana Josefa Václava Antonína Františka Karla hraběte Radeckého z Radče (2. 11. 1766–5. 1. 1858), jednoho z největších vojáků, vyšlých z české země a posledního vynikajícího vojevůdce c. k. rakouského císařství.

V Praze stával od roku 1858 na Malostranském náměstí (před rokem 1918 „Radeckého náměstí") jeho pomník, vynikající dílo sloupských rodáků Josefa a Emanuela Maxe; roku 1918 byl jako připomínka starého rakousko-uherského mocnářství odstraněn, měl však lepší osud než známější Mariánský sloup. V roce 1936 se dokonce tehdejší rakouský kancléř Schuschnigg pokoušel dojednat přenesení pomníku do Lince, k tomu však již nedošlo, a tak pomník dosud přežívá v lapidáriu Národního muzea; snad se někdy dočkáme i jeho „zmrtvýchvstání".

Památník maršála Radeckého se také nacházel na Českolipsku, a to na zámku Nový Falkenburk (Neu-Falkenburg) u Jablonného v Podještědí, kde jej zřídil velkoprůmyslník z Liberce, Johann Moritz Baron von Liebig. Osudy zámku byly dosti pohnuté. Původně Jindřichem Berkou roku 1572 na místě poplužního dvora Krotenful postavený renesanční zámek byl v roce 1759 přestavěn v barokním slohu. V jeho držení se pak vystřídalo několik šlechtických rodů, až 1867 byl tehdejší majitel panství Robert Pachta nucen prodat panství se zámkem saskému baronovi Palmeovi, aby mohl uspokojit dědické nároky manželů svých tří sester. Palme pak v roce 1878 prodal zámek i s panstvím Ernstu Mattauschovi, továrníkovi z Benešova nad Ploučnicí, který zámeckou budovu nepoužil jako svoje sídlo, ale zřídil v něm sýpku sousedního velkostatku, takže zámek rychle chátral. V roce 1901 jej od Mattausche koupil velkoprůmyslník z Liberce Johann Moritz von Liebig, který jej dal zrenovovat ve stylu vrcholného baroka. Když ho po něm v roce 1928 zdědil jeho synovec Wolfgang Liebig,

dal jej v letech 1930–1931 znovu přestavět, a to ve slohu rokokovém. O využívání zámku v letech 1938–1945 konkrétní zprávy chybějí, v roce 1945 byl zámek zkonfiskován a nejprve byl nakrátko přidělen nově založenému okresu Jablonné v Podještědí a v roce 1948 v něm byla uspořádána výstava o „Budování okresu Jablonné". Roku 1948 byl zámek převeden nejprve do majetku ministerstva dopravy, jemuž sloužil jako výcvikové středisko a později jako zemědělské učiliště, od roku 1966 dodnes je v něm umístěn domov mládeže. Další rozsáhlou rekonstrukci prodělal zámek po roce 1999.

Baron Johann Moritz Liebig dal po barokní přestavbě zámku počátkem 20. století zřídit pamětní síň slavného polního maršála Radeckého. Podnět k tomu dal sňatek jeho dcery Gabriely Jany Theodory Aloisie von Liebig (21. 2. 1863–1. 3. 1888) s maršálovým vnukem Theodorem Josefem Antonem hrabětem Radeckém z Radče (20. 7. 1851–19. 8. 1890). Oba manželé zemřeli v poměrně mladém věku (Theodor 39, Gabriela 25 let) a zůstaly po nich tři nezletilé děti:

Josef Frank Theodor (Dr. Jur., 18. 8. 1884–30. 6. 1966),

Theodor Frank Leopold (14. 12. 1885 – padl 6. 6. 1917),

Egon Alfred Jan Theodor (30. 4. 1887 – zahynul při autonehodě 4. 12. 1927)

Jejich poručníkem se stal matčin otec, baron Johann Moritz Liebig, který v zámku shromáždil bohatou sbírku zajímavých předmětů z osobního majetku jejich pradědečka, slavného maršála Radeckého z Radče a jeho manželky, včetně maršálovy posmrtné masky.

Zpráv o pamětní síni a o jejích upomínkách na polního maršála se ani z doby starého Rakousko-Uherska mnoho nezachovalo; po roce 1918 se zmínky o ní ztrácejí vůbec, protože nebylo žádoucí připomínat Radeckého, který byl považován za „oporu c. k. rakouské monarchie". Po letech 1930–31, kdy proběhla druhá rekonstrukce zámku, se ve zdejších novinách objevila již jen jediná zmínka (Nordböhmischer 1932), že na zámku Nový Falkenburk před válkou bylo a snad ještě dnes je mnoho upomínek na rakouského polního maršálka Josefa hraběte Radeckého z Radče.

V našem povědomí maršál Radecký žije většinou jen jako „opora nenáviděného rakousko-uherského mocnářství", jejíž vítězné boje v severní Itálii prodloužily život monarchie o řadu let; méně je již známo, že se podstatnou měrou zasloužil o vysvobození Evropy z napoleonského diktátu. Známá je odrhovačka z Haškova „Dobrého vojáka Švejka"

Radecký, Radecký,
To byl generál!

Buchty dal vojákům,
Maso sežral sám."

Ta však podává hrubě zkreslený, skutečnosti naprosto odporující obraz maršála, který nemohlo změnit ani známé vyprávění válečného vysloužilce z básně Svatopluka Čecha „Ve stínu lípy":

Rád myslí zalétám v ty krásné doby,
když otec Radecký nás k slávě ved´,
Maršálek taký nezrodí se zas!
Když před bitvou tak vstoupil mezi nás
A laskavě jen začal: „Dítky moje –„
Hned rty se třásly, zrak nám slzou tál ...

Málokterý z velitelů nejen jeho doby dbal tak starostlivě o své podřízené jako právě on. Nikdy je nehnal do příliš riskantních střetnutí se zbytečným proléváním krve a v době klidu zbraní trval na tom, že *„každý vojín musí mít svou železnou postel a plný žaludek"* a dosáhl i zrušení tělesných trestů v armádě.

Od maršála s povahou, jakou mu připisuje Haškova píseň, bychom sotva mohli očekávat, že ve svých instrukcích bude od důstojníků požadovat *„Ustavičnou snahu o splnění všech potřeb vojáka, péči dnem i nocí, na pochodech a v bivacích, o jeho zaopatření, ošacení, obutí, přítomnost i outěcha v situacích zlých, při stížnostech a svízelích ... konečně péče o zdraví jeho a dobrá zacházení – toť předpoklady základní povinnosti hlavní toho, kdo hodlá nazývati se skutečným vojska velitelem."* Nic o jeho povaze asi nesvědčí lépe než jeho charakteristika v díle Montanelliho a Nozzy o revolucionáři a sjednotiteli Itálie Giuseppe Garribaldim, jehož autory, přesvědčené italské vlastence, rozhodně nemůžeme podezřívat z toho, že by Radeckému chtěli pochlebovat. Píší tam o něm: *„... protřelý starý lišák maršál Radecký, nejlepší voják habsburského impéria. V legendách je zobrazen jako „šibeničník", hrubý a krutý kaprál. Není na tom ani zbla pravdy. Byl to vynikající stratég a velitel a také velký pán, který se snažil co nejčistším způsobem vykonávat špinavé řemeslo, jež mu bylo svěřeno. ... Ještě když Radeckému bylo už osmdesát let, zachoval si všechny schopnosti fyzické a duševní."*

Z nejstarší známé zprávy o rodu Radeckých se dovídáme, že roku 1329 dostal Jan Radecký z Radče a Trnova, jehož sídlem byl hrádek Radeč v severovýchodních Čechách, od krále Jana Lucemburského šlechtický titul a erb. Hrádek Radeč byl za husitských válek zničen a později na jeho území Albrecht z Valdštejna zřídil oboru. Jedním z Janových potomků byl kanovník Václav Radecký z Radče, ředitel stavby chrámu sv. Víta

na Hradčanech, jehož busta se vedle bust jiných známějších osob nachází v triforiu chrámu. Později však Radečtí zchudli a v roce 1594 se bratři Matouš a Jan živili plavením dříví; z dalších členů rodu však někteří působili jako vyšší zemští úředníci, krajští hejtmani a vojáci v Čechách. Maršálův otec Petr Eusebius prošel jako důstojník celou sedmiletou válkou a žil pak se svou manželkou, Marií Venancií, rozenou Bechyňovou z Lažan, na zámku v Třebnici u Sedlčan. Zde mu manželka 2. listopadu 1766 porodila syna Jana Josefa Václava Antonína Františka Karla Radeckého. Matka však po porodu zemřela a o deset let později zemřel i otec; o sirotka pečoval pak jeho děd, a když ten také brzo zemřel, ujal se sirotka strýc. Již od mládí toužil stát se vojákem, dvakrát byl odmítnut, protože „*by nesnesl námahy vojenského života*" a až potřetí byl přijat ke kyrysníkům, ale na vlastní náklady. Narodil se tedy za vlády Marie Terezie a zemřel za panování císaře Františka Josefa I., mezi tím věrně a poctivě sloužil čtyřem dalším císařům. Miloval odvážné jezdecké kousky, ale osvědčil se i ve štábní službě a jako výtečný organizátor; proto také vytrvale kritizoval poměry v rakouské armádě. Za dobu své vojenské služby prodělal celkem 17 polních tažení a byl v nich sedmkrát raněn, přesto se dožil 92 let, z nichž 72 let prožil v aktivní službě. Často je citováno jeho vyznání: „*Neměl jsem rodiče ani domov. Rozhodl jsem se pro vojenský stav a nikdy jsem nelitoval. V něm jsem nalezl svůj domov...*"

Svou vojenskou kariéru začal Radecký pod Gideonem Ernstem Laudonem ve válce proti Turkům. Pak byl vyslán do Nizozemska a později do Itálie. V krátké mírové době po bojích s Francouzi v Itálii se 22. dubna 1798 stihl oženit s Františkou Romanou, dcerou štýrského hejtmana Strassoldo-Graffenberka, která mu dala sedm dětí, z nichž maršála přežil pouze syn Theodor Konstantin hrabě Radecký z Radče (15. 1. 1813 až 20. 7. 1878) a dcera Bedřiška (Fritzi) (18. 12. 1816–1866). Ale již roku 1799 byl opět v Itálii jako pobočník generála Suvorova, velitele ruského pomocného sboru. Přitom rychle stoupal v hodnostech výše, přestože bombardoval císaře a císařův generální štáb memorandy o zlepšení stavu a výcviku armády. Na jaře roku 1813 vypracoval pozoruhodné memorandum na téma „O postavení silné armády za účelem zajištění míru".

Ve stejném roce se stal náčelníkem generálního štábu tzv. českého vojska, shromážděného v Čechách k boji proti Napoleonovi pod velením Karla Filipa Schwarzenberga. Pro těchto asi 120 000 „vojáků" ovšem nemělo Rakousko ještě v srpnu 1813 uniformy ani boty, dokonce ani zbraně. Radecký tedy svolal ze všech stran do Prahy krejčí k šití vojenských uniforem, mobilizoval koně a potahy, zorganizoval výrobu a opravu

zbraní, takže koncem září mohl prohlásit, že 120 tisíc mužů české armády je sice nevycvičeno, ale v každém případě alespoň oblečeno a vyzbrojeno. Když se Napoleon dověděl, že Radecký je náčelníkem generálního štábu spojenců, pohrdlivě o něm prohlásil, že nemá zkušenosti, jaké toto postavení vyžaduje. Byl to jeden z mála omylů, kterých se Napoleon dopustil, měl však pro něho nečekaně dalekosáhlé důsledky. Přes obtížnou situaci, kdy maršál Václav Radecký z Radče musel jednat nejen s vrchním velitelem knížetem Karlem Schwarzenbergem, ale také s generály rakouskými, ruskými a pruskými, z nichž každý sledoval vlastní dílčí a často protichůdné zájmy, a kdy se maršál sám pohyboval i na bitevním poli, kde pod ním zabili dva koně a také byl zraněn, je přes všechny spory historiků zřejmé, že Radecký byl jeden z nejvýznamnějších, možná tím nejvýznamnějším strůjcem Napoleonovy porážky u Lipska. Frankenberger opatrně cituje: „Jeden z významných kritiků německé historiografie připomenul: *„Jen málo lidí se smí dovědět, že rozhodující bitva u Lipska byla vybojována podle plánů náčelníka rakouského štábu Radeckého ...*"

Ani to však nestačilo. V roce 1831 se stal velitelem rakouské armády v Benátsku a Lombardii, kde se mohl plně věnovat reorganizaci armády i výcviku svěřených vojáků. To se Rakousku vyplatilo ještě v roce 1848 a 1849, kdy Radecký ve svých dvaaosmdesáti letech dokázal obratným vedením bojů a bitvami u Custozzy a Novary porazit vojska sardinského krále Karla Alberta a tak prodloužit rakouské panství v severní Itálii ještě o dalších 17 let. Po tomto vítězství v Itálii se ve Vídni konalo vojenské defilé před devatenáctiletým císařem Františkem Josefem I. a třiaosmdesátiletým generálem Radeckým; prvně při něm zazněl slavný „Radeckého pochod" Johanna Strausse. V knize „Cirkus Humberto" jej Bass charakterizuje: *„Radecky-marš, to je, pánové, válka vedená primabalerinou. Všecka sláva monarchie na špičkách. Jedinečná muzika, pánové ... jedinečná ... šampaňské překomponované pro plukovní bandu...*".

V lednu 1854 zemřela Radeckého manželka, její a maršálovy dluhy zaplatil armádní dodavatel Josef Pargfrieder a dal maršálovi na poslední roky života k dispozici zámek v Klein-Wetzdorfu nedaleko Vídně, aby tu mohl prožít bezstarostné stáří. Za to mu musel slíbit, že se dá pohřbít v zámecké zahradě. Když pak maršál ve svých 92 letech, dne 5. ledna 1858 v 8 hodin ráno ve Villa Reale v Miláně zemřel, byl 17. ledna převezen do Vídně; druhého dne, 18. ledna 1858, ho pak vídeňská posádka slavnostně vyprovodila na vídeňské severní nádraží, odkud byly jeho tělesné pozůstatky zvláštním vlakem převezeny do Klein-Wetzdorfu, kde byly uloženy do tzv. Vrchu hrdinů (Heldenberg) v zámeckém parku, v němž

již odpočíval maršál Wimpfen. V roce 1863 tam byl – vsedě na koni a v rytířském brnění – pochován i majitel zámku Josef Pargfrieder. Památky na maršála pak byly v roce 1735 rozprodány v dražbě.

Neměli bychom nakonec ani zapomenout na to, že maršál měl zájmy a zásluhy i jiné než vojenské: v jedné zprávě do Vídně upozornil na „telecí kotletu obalovanou vejcem a strouhankou a smaženou na másle", oblíbenou v Itálii, z níž se po letech stal slavný „Wiener Schnitzel", který jako „vídeňský řízek" dokázal vážně ohrozit i naše jaksi lidovější „české národní" jídlo „vepřo-knedlo-zelo".

Svědectví o inventáři pamětní síně se nám dochovalo v podstatě náhodou, protože pamětní síň maršála zřejmě neměla povahu veřejného muzea a mohli si ji asi prohlédnout jen návštěvníci pozvaní majitelem zámku. Časopis Exkurzního klubu v České Lípě otiskl krátké svědectví o návštěvě jeho členů v pamětní síni, na níž byli členové klubu baronem Liebigem před několika lety pozváni, podepsané zkratkou K. v. Z. (Karl von Zimmermann-Göllheim). O to významnější je svědectví kapitána Augusta Roulanda, který na pozvání barona Liebiga zámek navštívil a pak svoje dojmy dosti romanticky vylíčil v časopise „Vedette" (vedeta – předsunutá polní stráž, hlídka). Tento popis, v němž autor uvedl i některé památky, umístěné mimo vlastní pamětní síň, je natolik podrobný, že z něho bylo možné sestavit inventář. Text doslovně přetiskly liberecké noviny „Reichenberger Zeitung" z 3. ledna 1911. Dvě fotografie vybavení pamětní síně také otisklo „Sdružení hostinských a výčepních Jablonného a okolí" ve svém turistickém průvodci Jablonného a okolí, vydaném v roce 1908.

Auguste Rouland vyjmenovává ve svém článku následující předměty, uložené v pamětní síni:

1, 2 dva maršálovy generálské klobouky,
3 čestná šavle od Karla Alberta, krále Itálie, kterou předal jeho syn Viktor Emanuel maršálovi Radeckému den po bitvě u Novary v upomínku
4 čestná šavle, dar ruského cara Mikuláše I.
5 olejomalba mladistvého císaře Františka Josefa v maršálské uniformě, osobní dar Jeho veličenstva
6 olejový portrét Její milosti císařovny Alžběty od Schrotzberga, dar arcivévodkyně Žofie, předaný maršálovi o vánocích 1854 ve Veroně.
7 několik stojacích lamp z maršálovy pozůstalosti

8 několik bronzových sošek, jedna z nich od De Centeho z Wiener Neustadt s letopočtem 1848.
9 prostá čajová konvice s porcelánovým šálkem a plechová krabička na čaj
10, 11 dvě jezdecké šavle z pozůstalosti maršálovy
12, 13 dvě drahocenné vázy s bohatou figurální výzdobou, dary Radeckému
14 porcelánová polévková miska, kterou maršál používal až do dne své smrti
15 skleněný kalíšek se stříbrným víčkem, používaný Radeckým v Praze roku 1813, když se léčil po zranění
16 masivní dřevěná deska bohatě zdobená ornamenty a reliéfy, dar města Milána. Na horním konci nese znak Radeckých, nohy spočívají na dělových koulích
17 bronzový popelník, představující révovým listím ověnčenou menádu pod révovými keři
18 ve zlatě zasazená miniatura s podobiznou Napoleona I.
19 stříbrný svícen
20 stolní zvonek
21 zapalovač
22 hrací hodiny
23 kyvadlové hodiny z úmrtního pokoje Radeckého
24 porcelánová soška představující mladistvý císařský pár na promenádě
25 bronzová soška rytíře v brnění, mířícího kopím na protivníka ležícího na zemi
26, 27 zlatá šperkovnice s achátovým víkem z majetku hraběnky Radecké, v ní stříbrný amulet
28 bronzová soška Radeckého s vyrytým věnováním: „Curtatone-Sommacampagna-Custoza-Mailand-Novara 1848–1849." Podle této sošky byla vytvořena socha stojící před vilou v Laibachu a v hraběcích salmovských železárnách v Blansku odlitá socha, stojící v zahradě pana Engela v Döblingu
29 miniaturní hodiny z hraběnčiny pozůstalosti
30 domácí lékárnička, kterou Radecký používal až do své smrti
31 zažloutlé vydání Casparisovy knihy „Homöopathie" z roku 1856
32 kožená taštička s miniaturními portréty polního maršálka a jeho manželky, malovanými Fischerem podle přírody ve Veroně roku 1850

33 perletí vykládaná hra domino v dřevěné bedničce
34 šperkovnice z toaletního stolku hraběnky
35 bronzová schránka na klíče od hodin
36 tmavé kožené pouzdro s posmrtnou maskou Radeckého z carrarského mramoru od Giuseppe Pierottiho
37 akvarel bratra hraběnky, hraběte Michaela Strassolda, štýrského místodržícího s manželkou, rozenou Malovcovou, a dětmi
38, 39 triedr a druhý triedr ze slonoviny maršála Radeckého
40 miska na vizitky z hraběnčina salónu
41 basreliéf Radeckého
42 repliky většiny tuzemských a zahraničních řádů a vyznamenání, jichž Radecký dosáhl 46
43 prsten s podobiznou generálmajora hraběte Theodora Radeckého
44 prsten s miniaturami hraběte a hraběnky z roku 1851
45 perlami lemovaný prsten s portrétem císaře Ferdinanda, osobní dar císaře
46 stříbrné hodiny, které Radecký jako Feldmarschall-Leutnant a šéf generálního štábu nosil v bitvě u Lipska roku 1813
47 stříbrné tepané pečetítko, dar císaře Ferdinanda
48 růženec, věnovaný papežem Piem IX. roku 1848 maršálově manželce
49 polní šerpa
50 pouzdro na doutníky se dvěma viržinkami
51, 52 důstojnická čepice a polní čepice z roku 1848
53 polní láhev
54, 55 dýmka a zapalovač
56 jezdecká soška nebožky Jejího veličenstva císařovny Alžběty
57 bronzové psací náčiní
58 jezdecká soška arcivévody Karla s praporem Zachova pěšího pluku
59, 60 velká lupa na mapy, používaná maršálkem v taženích let 1848–1849 a další zvětšovací sklo
61 pečetidlo s rodinným erbem Radeckých
62, 63 vyšívaný měšec a vyšívaná náprsní taška, kterou používal maršál v letech 1780 až 1790
64 těžítko a různé psací potřeby
65 taštička se slonovinovým basreliéfem George Washingtona
66 v bílém hedvábí se zlatou ořízkou vázaná knížečka, věnovaná Tyrolským centrálním spolkem Radeckého dne 2. listopadu 1856 maršálkovi k oslavě jeho 90. narozenin a 73 služebních let, s věnováním:

„Blahopřejeme"; obsahuje výběr ze sbírky autografů Radeckého alba
67 těžítko, vyrobené z kusu dřeva fregaty „Novara", ztroskotané 20. února 1869
68 hrací kostky s kalíškem
69 jeden lornět
70 bohatě výšivkami zdobený koš na papír, který Radecký používal od válečných let 1848–1849 až do své smrti
71 mramorová busta maršálka v životní velikosti
72 olejový portrét maršálka – kopie, malovaná po jeho smrti
73 maršálkův portrét (pastel)
74 prostá španělka se slonovinovou rukojetí, nejmilejší procházková hůlka Radeckého, kterou používal až do konce svého života
75 soustrastné psaní císaře Františka Josefa Radeckému k úmrtí maršálovy manželky v rámu zdobeném říšskou orlicí a korunou
76 hedvábím vyšitý obrázek, setkání Radeckého s králem Viktorem Emanuelem po bitvě u Novary na dvoře statku Vignale u Novary
77 zámecké nádvoří v Novaře (akvarel)
78 fotografie Radeckého z posledních let jeho života
79 přepychové Radeckého album, vydané uměleckým nakladatelstvím bratří Adamových v Mnichově
80 fotografická reprodukce Třebnice, rodinného zámku Radeckých
81 album, věnované J. Pargfriederem, majitelem Klein-Wetzdorfu, a ukazující „Vrch hrdinů" v Klein-Wetzdorfu
82 nádherné tablo, čestný dar města Terstu, s emailovými obrazy: udělení řádu Marie Terezie, setkání maršála s Viktorem Emanuelem, maršál v pracovním pokoji, alegorická scéna,
83 sametový, perlami vyšitý jehelníček z hraběnčina toaletního stolku
84 malá toaletní skřínka s modlitební knížkou a několika vějíři z pozůstalosti hraběnky
85 bohatě vyšívaný a zlatem prošívaný polštářek, na němž byly vítěznému maršálovi předány klíče města Milána.

Z předmětů, umístěných mimo vlastní pamětní místnost (na chodbě, v jídelně), uvádí:

86 císařovo rukopisné psaní
87 několik „symbolologicko-historických tableau"
88 mědirytina: Radecký v hlavním stanu v Monze roku 1850

89 pohřební průvod v Miláně
90 několik anglických barvotisků z pozůstalosti Radeckého
91 tři nádherné a drahocenné lovecké výjevy z míšeňského porcelánu
92 bronzové bohatě zdobené hodiny, na jejichž podstavci trůní Klio zapisující kovovým pisátkem dějiny, z pozůstalosti Radeckého.

Převládaly zde tedy zjevně předměty, mající přímý vztah k osobnímu životu maršála a jeho manželky. Ale i památek na jeho vojenské úspěchy tu nebylo málo. Mimo repliky maršálových řádů a vyznamenání, jichž se mu dostal požehnaný počet (46), se v kolekci také nacházely předměty, které dostal v upomínku na své vojenské úspěchy, mezi nimi převážně upomínky na maršálovo vedení války v severní Itálii v letech 1848–1849: čestná šavle od Karla Alberta, krále Sardinského, kterou mu po porážce u Novary předal králův syn a nástupce, Viktor Emanuel; k ní se také vztahoval hedvábím vyšitý obrázek, znázorňující setkání Radeckého s králem Viktorem Emanuelem po bitvě na dvoře statku Vignale u Novary, a bronzová soška Radeckého s vyrytým věnováním: „Curtatone-Sommacampagna-Custoza-Mailand-Novara 1848–1849." K těmto památkám patřil také bohatě vyšívaný a zlatem prošívaný polštářek, na němž byly vítěznému maršálovi předány klíče města Milana. Vystavena byla také čestná šavle, dar ruského cara Mikuláše I. Zvláštní pozornost budila i maršálova domácí lékárnička a zažloutlé vydání Casparisovy knihy „Homöopathie" z roku 1856. Za nejcennější památku asi bývalo považováno tmavé kožené pouzdro s posmrtnou maskou Radeckého z carrarského mramoru od Giuseppe Pierottiho.

V souboru památek na maršála byl však vystaven i jeden předmět, který také příliš nesvědčí ve prospěch běžného tvrzení, že Radecký byl „konzervativní aristokrat", a to taštička se slonovinovým basreliéfem George Washingtona, prezidenta Spojených států severoamerických. V císařsko-královském Rakousku ji maršál sotva mohl dostat jako oficiální dar, takže svědčí spíše ve prospěch liberálnějších názorů maršála, jak se projevovaly i v jeho snahách o zlepšení poměrů v rakouské armádě. I toto ukazuje, že maršál zdaleka nebyl tím bezduchým důstojníkem, jak bývá líčen, ale že přinejmenším projevoval určité sympatie k modernějším, demokratičtějším názorům. S tím může souviset i Bělinův názor, že maršál *„dobře věděl, proč vzdoroval snahám o sjednocení Itálie a nepřímo i Německa; jako by tušil, že po dovršení těchto snah v roce 1871 bude připravena půda pro strašlivou první světovou válku. Byl si jist, že po rozbití*

Rakouska zavládne ve střední Evropě chaos, nemohl však předvídat, že se v něm budou nejbystřeji orientovat němečtí nacisté a ruští bolševici.“

Poznámka na závěr:

Podnětem mého zájmu o historii pamětní síně Radeckého na zámku Nový Falkenburk u Jablonného v Podještědí byl následující krátký dotaz autorovi internetových stránek o Lužických horách:

„When I was looking for information about my family, I found your website with a text about the castle Nový Falkenburk.

You mentioned a memorial room dedicated to the famous Austrian fieldmarshall Radetzky, a member of my family. I am very interested in this man and his career etc. Can you give me more information about the memorials of Radetzky in this castle?

I thank you in advance for your information.

Yours sincerely, Drs. Rita Radetzky.“

POUŽITÁ LITERATURA

Bass, E. 1941: Cirkus Humberto. Praha

Bauer, J. 2007: Životy slavných českých vojevůdců. Brno.

Bělina, P. 2008: Voják, který stále budí temné vášně. MF Dnes, 25. června 2008.

Čapka, F. 1999: Dějiny zemí Koruny české v datech. 3. vydání. Praha.

Deutsch 1908: Deutsch-Gabel und Umgebung. (Německé Jablonné a okolí). Jablonné v Podještědí

Deutsche 1936: Das Prager Radetzky-Denkmal nach Linz. (Pražský pomník Radeckého do Lince). Deutsche Leipaer Zeitung, 31. ledna 1936.

Frankenberger, O. 1990: Václav Radecký z Radče. Slovo k historii, č. 22. Praha.

Havel, P. – Romaňák, A. 2000: Maršál Radecký, vojevůdce pěti císařů. Praha.

K. v. Z. 1911: Radetzky-Erinnerungen im Schloss Neufalkenburg bei Deutsch-Gabel (Památky na Radeckého v zámku Nový Falkenburk u Německého Jablonného). Mitteilungen des Nordböhmischen Exkursions-Klubs 34, 143. Česká Lípa.

Montanelli, I. – Nozza, M.: Giuseppe Garibaldi. (citováno podle Frankenberger 1990).

Nordböhmischer 1932: Nordböhmischer Volksanzeiger, 9. ledna 1932. Nový Bor.

Rouland, A. 1911: Radetzky-Erinnerungen im Schloss Neufalkenburg bei Deutsch-Gabel. (Památky na Radeckého na zámku Nový Falkenburk u Německého Jablonného). Reichenberger Zeitung, 3. ledna 1911.

NOVÉ DRUHY NETOPÝRŮ NA ČESKOLIPSKU

Daniel Horáček – Zdeněk Vitáček

V posledních několika letech pokročil výzkum létajících savců a za pomoci nově používaných metod byly zjištěny na Českolipsku nové druhy netopýrů. Ještě před deseti lety bylo pro území okresu Česká Lípa uváděno 12 druhů netopýrů a jeden druh vrápence. Dnes víme o výskytu 19 druhů netopýrů a jednoho vrápence.

Mimo kontrol zimovišť a letních kolonií, kdy je používáno vizuální bezdotykové určování druhů, jsme začali používat i odchyt do nylonových nárazových sítí a především ultrazvukové detektory. Odchyt do nárazových sítí (tzv. japonek) je prováděn v letním a především v podzimním období na vybraných lokalitách, které jsou pro netopýry tzv. náhradními úkryty. Jsou to většinou podzemní prostory, kde se setkávají různé druhy netopýrů, příslušníci odlišných kolonií, samci, samice i mláďata. Druhové určení je prováděno na základě morfologických znaků. Zjišťujeme pohlaví, stáří i zdravotní stav. Netopýři jsou proměřeni a zváženi.

Ultrazvukový detektor je přístroj převádějící vysokofrekvenční hlasy netopýrů do slyšitelného spektra a umožňující ve spojení s nahrávacím zařízením jejich další analýzu (Anděra – Horáček 2005). Vzhledem k tomu, že jednotlivé druhy mají odlišitelné hlasové projevy, je možné určit přímo v terénu nebo následnou analýzou i příslušný druh.

Nové metody výzkumu přinášejí řadu nových poznatků a často se díky nim daří popsat i nové druhy, a to nejen pro Českolipsko, ale i pro Evropu. Jedním z nich je i netopýr nejmenší (*Pipistrellus pygmaeus*). Ten byl rozlišen na základě rozdílu terminálních frekvencí echolokačních hlasů od druhu netopýra hvízdavého (*Pipistrellus pipistrellus*). Při výzkumu hlasů bylo zjištěno, že někteří jedinci mají terminální frekvenci 45 kHz a jiní 55 kHz (Anděra – Horáček 2005; Barlow – Jones 1999; Sendor et. al. 2002). Oba druhy jsou si značně podobné a dosud nebyly

stanoveny spolehlivé vnější (morfologické) znaky pro rozlišení těchto druhů. Odlišení je možné pouze na molekulární úrovni pomocí DNA (Barratt et al. 1995) nebo právě detektorováním charakteristických echolokačních hlasů. Výskytem obou druhů na území ČR se zabýval především Řehák et al. (2008). Výskyt netopýra hvízdavého (*Pipistrellus pipistrellus)* byl prokázán na celém území ČR mimo vysokohorských poloh. Netopýr nejmenší (*Pipistrellus pygmaeus)* se vyskytuje především v nižších polohách, a to společně právě s netopýrem hvízdavým. Nejblíže Českolipsku byl netopýr nejmenší zjištěn v nivě řeky Nisy u Sant Marientalu (Schmidt 2007) v blízkosti Žitavy. Je zajímavé, že na území ČR se v povodí Nisy již tento druh nevyskytuje. Prvně byl na Českolipsku nahrán netopýr nejmenší na sutích PR Klíč (5253, CL, k. ú. Svor, Klíč) při detektorování 6. 9. 2006 (Horáček 2006). Celkem byly pořízeny dvě nahrávky na 52 kHz. Později byl tento druh zjištěn i na jiných místech okresu Česká Lípa. Jedná se však vždy jen o jednotlivé kusy s ostrůvkovitým výskytem. Na Lemberku (5254, CL/LB, k. ú. Lvová, Lemberk, Horáček) byl zastižen 14. 6. 2007 v blízkosti roubených chalup (2 nahrávky, 54–58 kHz) a téhož dne (2 nahrávky, 50–52 kHz) také v NPR Jezevčí vrch (5254, CL, k. ú. Mařenice a v Podještědí Heřmanice, Výří skála, 14. 6. 2007, Horáček). Dále byl zaznamenán 16. 7. 2007 v Žizníkově (5353, CL, k. ú. Žizníkov, Ploučnice, Horáček) u mostu přes řeku Ploučnici (1 nahrávka, 55–56 kHz). Poslední dosud získaná nahrávka netopýra nejmenšího je z 21. 7. 2007 (5255, CL, k. ú. Hamr na Jezeře, Horáček) z hráze Hamerského rybníka (1 nahrávka, 52–53 kHz).

Také netopýr parkový (*Pipistrellus nathussi)*, který patří mezi menší druhy, byl nově zjištěn detektorováním v roce 2005 na hrázi Břehyňského rybníka (5454, CL, k. ú. Doksy, 24. 6. 2005, Horáček). V následujících letech byl pak zjištěn v Žandově pod dvěma mostky přes řeku Ploučnici (5252, CL, k. ú. Žandov, 30. 5. 2007, Horáček), u Mlýnského rybníka (5254, CL/LB, k. ú. Jablonné v Podještědí, 21. 7. 2007, Horáček), ve Velkém Valtinově (5254, CL, k. ú. Velký Valtinov, pod mostkem přes Panenský potok, 23. 7. 2008, Horáček). Určovacími morfologickými znaky je osrstění ocasní blány, utváření žilnatiny křídla, tvar penisu a znaky na zubech. Před 20 lety byl naším nejvzácnějším netopýrem. V posledních deseti letech se však počet nálezů zvýšil. Stalo se tak nejen na základě nových technik výzkumu, ale i v důsledku posunutí jeho areálu na naše území.

Novým druhem je i netopýr stromový (*Nyctalus leisleri),* který byl zjištěn detektorováním 25. 8. 2003 v NPR Novozámecký rybník (5353, CL, k. ú. Jestřebí, Novozámecký rybník, Horáček), 24. 6. 2005 na Břehyňském

rybníce (5454, CL, k. ú. Doksy, Horáček), 24. 7. 2005 v okolí hájovny Trojzubec a v NPR Břehyně-Pecopala, kde byl velmi hojný (5354; 5454, k. ú. Ralsko a Doksy, Horáček), 30. 5. 2007 na řece Ploučnici u Žandova (5252, CL, k. ú. Žandov, Dolní Police, Horáček), 27. 1. 2007 ve Stráži pod Ralskem (5254, CL, k. ú. Stráž pod Ralskem, Horecký rybník, Horáček) a 16. 7. 2007 na řece Ploučnici u Heřmaniček (5353, CL, k. ú. Heřmaničky, Ploučnice, Horáček). Určovacími morfologickými znaky je sytě hnědé zbarvení srsti, osrstění svrchní strany předloketní blány, charakteristický je i krátký masitý boltec s paličkovitým tragem (ušním víčkem). Rozšíření je ostrůvkovité a jedná se o vzácný druh netopýra.

Nově byl pro Českolipsko zjištěn také netopýr velkouchý (*Myotis bechsteinii*). Je to středně velký netopýr s nápadně velkými ušními boltci. Vzhledem k malému počtu nálezů je řazen k našim nejvzácnějším netopýrům. Je však druhem stromovým, a proto unikal naší pozornosti. Pro Českolipsko byl zjištěn při odchytech do nárazových sítí u Ledové jeskyně u Naděje (5153, CL, k. ú. Naděje, Ledová jeskyně, 9. 9. 2002, 5. 9. 2003, 12. 8. 2004, 4. 9. 2004, 2. 9. 2005, Horáček et al.) a na Bezdězu (5454, CL, k. ú. Bezděz, Ledová jeskyně, 8. a 9. 9. 2005, 5 kusů, 23. 8. 2007, 4 kusy a 6. 8. 2008, 5 kusů, Horáček). Identifikován byl také při detektorování na zřícenině hradu Ronov 17. 8. 2005 (5352, CL, k. ú. Blíževedly, Horáček).

Také netopýr pestrý (*Vespertilio murinus*) je novým a patrně i nejvzácnějším druhem na Českolipsku. Byl zjištěn pouze 24. 6. 2005 při detektorování v NPR Břehyně-Pecopala v bukovém lese (5454, CL, k. ú. Doksy, Horáček). Netopýr pestrý je robustní, středně velký druh s krátkými masitými boltci. Nezaměnitelné je stříbřité zbarvení na hřbetě a šedožluté nebo šedobílé na břiše a hrdle. Je druhem štěrbinovým, který osídluje především skalní pukliny a dutiny.

Dalším novým druhem zjištěným na Českolipsku je netopýr brvitý (*Myotis emarginatus*). Charakteristické je rezavé až hnědočervené zbarvení hřbetu. Hlavním znakem je však pravoúhlý zářez na vnějším okraji ušního boltce. Již v minulosti bylo prokázáno šíření tohoto druhu z Moravy na západ, kdy tento druh následuje výskyt vrápence malého (*Rhinolophus hipposideros*) v Čechách (Benda – Hanák 2003). Netopýr brvitý byl na Českolipsku poprvé zjištěn při odchytu v roce 1996 před železnorudnou štolou na zřícenině hradu Děvín u Hamru na Jezeře (5355, CL, k. ú. Hamr na Jezeře, Děvín, 18. 8. 1996, Horáček et al.). Další tři nálezy pocházejí z odchytů před Ledovou jeskyní na Bezdězu (5454, CL, k. ú. Bezděz, Ledová jeskyně, 18. 8. 2006, 23. 8. 2007, 6. 8. 2008, Horáček et

al.). V roce 2008 byla pořízena nahrávka při detektorování na úpatí Tlustce v části obce Tlustce (5254, CL, k. ú. Postřelná, Horáček) ze dne 23. 7. 2008, na okraji lesa v blízkosti intravilánu. Dle této nahrávky se jedná o jeden ze dvou druhů, buď netopýr brvitý *(Myotis emarginatus)* nebo netopýr nymfin *(Myotis alcathoe)* (1 nahrávka, 52–54 kHz). Oba tyto druhy mají velmi podobné signály a nelze je spolehlivě rozeznat.

Zcela novým druhem zjištěným na Českolipsku je netopýr nymfin (*Myotis alcathoe*).

Tento druh byl popsán teprve nedávno Otou von Helversenem et al. (2001). Jeho výskyt byl prokázán nejprve na Ukrajině a ve Francii (Mayer – Helversen 2001). Z tohoto rozšíření bylo možné usuzovat na výskyt i na našem území. Ten byl potvrzen zjištěním výskytu na Moravě (Řehák et al. 2008) a na Křivoklátsku (Lučan 2007; Neckářová 2007). V poslední publikované práci o tomto druhu uvádí Lučan et. al. (2009) již 12 lokalit z území ČR. Při odchytu na Bezdězu (5454, CL, k. ú. Bezděz, Ledová jeskyně), prováděném Horáčkem dne 7. 10. 2008 ve 20:55, se do 12 metrové sítě před vlezem do Ledové jeskyně chytila dospělá samice druhu netopýra nymfina (*Myotis alcathoe*). Naměřená délka předloktí (LAt) byla 30,8 mm a zjištěná hmotnost 5,2 g. Samici byl také odebrán vzorek z létací blány na analýzu DNA. Ten jsme předali k analýze pro jednoznačné potvrzení druhového zařazení.

Vzhledem ke změnám, které nastávají nejen v rámci klimatu, dochází také k řadě změn i v areálech rozšíření létajících savců. Je proto důležité věnovat se jejich dalšímu výzkumu, který je základem i pro následnou druhovou ochranu netopýrů a vrápenců.

LITERATURA

Anděra M. & Horáček I. 2005: *Poznáváme naše savce, druhé doplněné vydání.* Sobotáles, Praha.

Barlow E. & Jones G. 1999: Roost, echolocation falos and wing morfhology of Honic types af *Pipistrellus pipistrellus. Zeitschrift für Säugetierkunde,* 64: 257–268.

Barratt & Bruford & Burland & Jones & Rascey & Wayne 1995: Characterization of mitochondrial DNA vytiability within the microchiropteran genus Pipistrellus: approaches and applications. *Symp. Zool. Soc. Land,* Londýn, 67: 377–386.

Benda P. & Hanák V. 2003: Současný stav rozšíření netopýra brvitého (*Myotis emarginatus*) v Čechách. *Vespertilio,* Praha, 7: 71–86.

Horáček D. 2000: Výsledky výzkumu netopýrů Ještědského hřbetu a okolí prováděného v letech 1989–1999. *Vespertilio,* Praha, 4: 67–95.

Horáček D. 2006: The phenomenon of periglacial-like caves and their importance for bats. *Bats of hte Sudets,* Německo, 3: 61–65.

Horáček D. 2007: Výsledky odchytů netopýrů na Ještědském hřebeni v letech 1995 až 2000. *Vespertilio,* Praha, 11: 47–55.

Lučan R. 2007: *Netopýři NPR Vůznice – zhodnocení společenstva a ochranářské priority – nové údaje k ekologii netopýra nymfina (Myotis alcathoe): výsledky výzkumu 2006 a 2007.* Msc., interní zpráva, ČESON, Praha.

Lučan R. & Andrea M. & Bartonička T. & Březinová T. & Neckářová J. & Šálek M. & Horáček I. 2009: Krytová a potravní ekologie netopýra nymfina (*Myotis alcathoe*) v České republice. *Zoologické dny Brno 2009. Sborník abstraktů z konference 12.–13. února 2009.* Brno: 120–121.

Mayer F. & Von Helversen O. 2001: Cryptic diversity in European bats. *The roal society,* 2001: 1825–1832.

Neckářová J. 2007: *Výskyt netopýrů za okenicemi chat v CHKO Český kras a CHKO Křivoklátsko se zaměřením na netopýra Brandtova (Myotis brandtii), netopýra vousatého (Myotis mystacinus) a netopýra menšího (Myotis alcathoe).* Msc., interní zpráva, ČESON, Praha.

Řehák Z. & Bartonicka T. & Bryja J. & Gaisler J. 2008: New records of the Alcathoe bat, *Myotis alcathoe* in Moravia (Czech Republic). *Folia Zoologica,* Brno: 465–469.

Sendor T. & Roedenbeck I. & Hasmpl S. & Ferrari M. & Somin M. 2002: Revision of Morphological identification of pipistrelle bat Honic tzpes (*Pipistrellus pipistrellus* Schreber, 1774). *Myotis,* Bonn, 40: 11–17.

Schmidt C. 2007: Summer distribution of *Pipistrellus pipistrellus, P. Pygmeus* and *P. nathusii* in the Oberlausitz Mountains and the Oberlausitz pond landscape areal – preliminary results. *3 rd. International Konference Bats of the Sudety Mountains,* Görlitz, 2007: 37–42.

Von Helversen O. & Heller & Mayer & Nemeth & Volleth & Gombkötö 2001: Cryptic mammalian species: a new species of whiskered bat (*Myotis alcathoe* n. sp.) in Europe. *Naturwissenschaften,* 88: 217–223.

POUŽITÉ ZKRATKY

PR: Přírodní rezervace
NPR: Národní přírodní rezervace
DNA: Deoxyribonukleová kyselina

OBRATLOVCI ZJIŠTĚNÍ NA LOKALITĚ OKŘEŠICKÉ LOUKY

Zdeněk Vitáček

ÚVOD

V zájmovém území připravované přírodní památky „Okřešické louky" byl proveden v roce 2007 přírodovědný inventarizační průzkum, který byl zaměřen také na zoologii obratlovců, a to na skupiny plazi, obojživelníci, ptáci a savci. Průzkum zahrnul i okolí navrhovaného zvláště chráněného území s důrazem na ochranné pásmo budoucí přírodní památky. Navrhovaná přírodní památka „Okřešické louky" se nachází 3,5 km JV směrem od České Lípy v blízkosti železniční trati Česká Lípa–Doksy ve čtverci 5353, k. ú. Okřešice. Louky, bezkolencového vegetačního typu, jsou bez intenzivní seče. V okrajích převládá rákos, hojně se vyskytují náletové dřeviny a keře. Ze severní strany navazují z větší části pastviny. Z jižní strany jsou louky obklopeny smíšeným lesem malého hospodářského významu.

MATERIÁL A METODIKA

Průzkum byl proveden v období od 28. 4. do 10. 11. 2007. Při terénních návštěvách zájmového území bylo použito v kombinaci několika metod zjišťování živočichů v území, například aktivní vyhledávání dospělců na biotopech ve vymezeném území přímým pozorováním v opakovaných návštěvách lokalit v různých denních a nočních úsecích, zjišťování a determinace snůšek a vývojových stádií obojživelníků, determinace druhů dle hlasových projevů, identifikace pobytových značek živočichů, vyhledávání hnízd liniovým procházením území a pozorováním hnízdního chování ptáků, odchyt do živochytných a zemních pastí.

V rámci průzkumu území jsem se zaměřil na vyhledávání především možných rozmnožovišť, hnízdišť a zimovišť živočichů vázaných přímo na zájmové území.

Při zpracovávání výsledků byly využity i podklady z databanky výskytu obratlovců na území okresu Česká Lípa vedené na Přírodovědném oddělení Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě.

VÝSLEDKY

Na základě inventarizačního průzkumu a vyhodnocení vyhledávání v databance výskytu obratlovců na území okresu Česká Lípa byl zjištěn výskyt těchto druhů obratlovců.

Obojživelníci (Amphibia)

Ropucha obecná *(Bufo bufo)* je běžným druhem s plošným rozšířením. Populace skokana štíhlého *(Rana dalmatina)* je zde početně výrazně vyšší než u skokana hnědého *(Rana temporaria)*.

Plazi (Reptilia)

Ještěrka obecná *(Lacerta agilis)* se vyskytuje především v okrajových, přechodových partiích luk a na okrajích smíšených lesních porostů. Populace je zde velmi silná. Rozmnožuje se v písečných březích. Ještěrka živorodá *(Zootoca vivipara)* se vyskytuje v zájmovém území jen ojediněle. Populace je slabá a soustředěná do okrajových, zastíněných a podmáčených lokalit území. Slepýš křehký *(Anguis fragilis)* se vyskytuje především na okrajích smíšených lesních porostů. Užovka obojková *(Natrix natrix)* je svým výskytem vázána na zamokřené plochy a její výskyt je méně častý. Zmije obecná *(Vipera berus)* byla zjištěna ojediněle především v místech hromad rostlinného materiálu, v přechodových okrajích mezi loukou a smíšeným lesním porostem. Náhodně byla zjištěna i na vlastním náspu železniční tratě.

Ptáci (Aves)

Bažant obecný *(Phasianus colchicus)*, brhlík lesní *(Sitta europaea)*, budníček lesní *(Phylloscopus sibilatrix)*, budníček větší *(Phylloscopus trochilus)*, červenka obecná *(Erithacus rubecula)*, drozd zpěvný *(Turdus philomelos)*, holub domácí *(Columba livia f. domestica)*, holub hřivnáč *(Columba palumbus)*, hrdlička divoká *(Streptopelia turtur)*, hrdlička zahradní *(Streptopelia decaocto)*, hýl obecný *(Pyrrhula pyrrhula)*, chřástal polní *(Crex crex)*, jiřička obecná *(Delichon urbica)*, káně lesní *(Buteo buteo)*, koroptev polní *(Perdix perdix)*, kos černý *(Turdus merula)*, králíček obecný *(Regulus regulus)*, krutihlav obecný *(Jynx torquilla)*, krkavec velký *(Corvus corax)*, křepelka polní *(Coturnix coturnix)*, kukačka obecná *(Cuculus canorus)*, lejsek bělokrký *(Ficedula albicollis)*, pěnice černohlavá *(Sylvia atricapilla)*, pěnice hnědokřídlá *(Sylvia communis)*, pěnice pokřovní *(Sylvia curruca)*, pěnkava obecná *(Fringilla coelebs)*, poštolka obecná *(Falco tinnunculus)*, rehek zahradní *(Phoenicurus phoenicurus)*, skřivan polní *(Alauda arvensis)*, sojka obecná *(Garrulus glandarius)*, straka obecná *(Pica pica)*, strakapoud velký *(Dendrocopos major)*, strnad obecný *(Emberiza citrinella)*, střízlík obecný

(Troglodytes troglodytes), sýkora koňadra *(Parus major)*, sýkora modřinka *(Parus caeruleus)*, špaček obecný *(Sturnus vulgaris)*, šoupálek dlouhoprstý *(Certhia familiaris)*, vrabec domácí *(Passer domesticus)*, zvonek zelený *(Carduelis chloris)*, žluna zelená *(Picus viridis)*.

Uvedené druhy byly zjištěny v zájmovém území většinou při potulce nebo sběru potravy. Přímo v zájmovém území hnízdí především křovinově hnízdící druhy. Ornitofauna není vázána svým výskytem na zájmové území a zjištěné druhy jsou rozšířeny plošně.

Savci (Mammalia)

Hraboš polní *(Microtus arvalis)*, hryzec vodní *(Arvicola terrestris)*, ježek západní *(Erinaceus europaeus)*, kolčava *(Mustela nivalis)*, krtek obecný *(Talpa europaea)*, kuna skalní *(Martes foina)*, liška obecná *(Vulpes vulpes)*, myška drobná *(Micromys minutus)*, myšice křovinná *(Apodemus sylvaticus)*, norník rudý *(Clethrionomys glareolus)*, rejsek obecný *(Sorex araneus)*, rejsek malý *(Sorex minutus)*, srnec *(Capreolus capreolus)*, veverka obecná *(Sciurus vulgaris)*, zajíc polní *(Lepus europaeus)*. Jde o běžné druhy s plošným rozšířením.

ZÁVĚR A DISKUSE

V zájmovém území připravované přírodní památky „Okřešické louky" byl zjištěn výskyt 3 druhů obojživelníků, 5 druhů plazů, 41 druhů ptáků a 15 druhů savců. Z těchto druhů je 13 druhů zvláště chráněných. V kategorii ohrožených druhů je zařazeno 5 druhů, v kategorii silně ohrožených druhů je zařazeno 7 a v kategorii kriticky ohrožených druhů je zařazen 1 druh.

V „Červeném seznamu ohrožených a vzácných druhů kruhoústých, ryb, obojživelníků, plazů a savců ČSSR" (Baruš a kol. 1989) a „Červeném seznamu ohrožených a vzácných druhů ptáků ČSSR" (Baruš a kol. 1988) jsou v kategorii ohrožený druh zařazeni: koroptev polní *(Perdix perdix)*, krutihlav obecný *(Jynx torquilla)*, křepelka polní *(Coturnix coturnix)*, chřástal polní *(Crex crex)*, rehek zahradní *(Phoenicurus phoenicurus)*, veverka obecná *(Sciurus vulgaris)* a ježek západní *(Erinaceus europaeus)*. V kategorii druhy vyžadující další pozornost je krkavec velký *(Corvus corax)*.

Druhy zvláště chráněné dle Prováděcí vyhlášky č. 395/1992 Sb. a vyhlášky č. 175/2006 k Zákonu č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění jsou v kategorii druhů ohrožených ropucha obecná *(Bufo bufo)*, užovka obojková *(Natrix natrix)*, krkavec velký *(Corvus corax)*, koroptev polní *(Perdix perdix)*, veverka obecná *(Sciurus vulgaris)*.

Mezi druhy silně ohrožené patří skokan štíhlý *(Rana dalmatina)*, ještěrka živorodá *(Zootoca vivipara)*, ještěrka obecná *(Lacerta agilis)*, slepýš

křehký *(Anguis fragilis)*, chřástal polní *(Crex crex)*, krutihlav obecný *(Jynx torquilla)* a křepelka polní *(Coturnix coturnix)*.

Druhem kriticky ohroženým je zmije obecná *(Vipera berus)*.

Sporný je výskyt užovky hladké *(Coronella austriaca)*. Její výskyt nebyl doložen přímo v zájmovém území. Neověřeně byla zjištěna na náspu železniční tratě Česká Lípa – Doksy v blízkosti Okřešic (Štěpánský). Do současné doby není výskyt užovky hladké v oblasti Okřešic a Srní u České Lípy prokazatelně ověřen a doložen.

Nejvíce vázanými na zájmové území jsou obojživelníci a plazi. Tyto skupiny živočichů proto mohou být nejvíce ovlivněny managementem, který bude v navrhované přírodní památce prováděn. Vzhledem k výskytu zvláště chráněných druhů obojživelníků a plazů nedoporučuji pálení posekané hmoty. Za vhodnější považuji její odvoz. V zamokřené východní části lokality je možné uvažovat o vybudování mělké vodní plochy (hloubky cca 60 až 100 cm) s pozvolným svažováním břehů. Vytvoří se tak vhodné podmínky pro rozmnožování obojživelníků. Vznik vodní plochy podpoří i rozvoj mokřadní vegetace. Do budoucna však bude nutné ochránit vodní plochu před zazemňováním a zarůstáním. Doporučuji ponechat dvě skládky posekané hmoty na okraji a uvnitř navazujícího lesa, které budou sloužit pro zimování a ukrývání obojživelníků a plazů. U skupiny ptáků a savců nebyla prokázána přímá vazba na zájmové území. Zjištěné vyskytující se druhy mají plošné rozšíření a vliv prováděného botanického managementu nebude mít vliv na složení zoocenóz a početnost populací. Většina zjištěných druhů v zájmovém území nehnízdí nebo hnízdí v křovinném a stromovém patře. Hnízdění chřástala polního, koroptve polní a křepelky polní nebylo v zájmovém území doloženo. Tyto druhy sem přicházejí pouze za potravou. Hnízdění probíhá na plochách v okolí.

Z pohledu výskytu výše uvedených druhů živočichů nepředstavuje lokalita připravované přírodní památky „Okřešické louky" zvláště cenné území. Zjištěné druhy mají většinou plošné rozšíření v okolí lokality i v širším území Českolipska.

LITERATURA

BARUŠ, V. a kol., 1989: *Červená kniha 2 ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR. Kruhoústí, ryby, obojživelníci, plazi a savci.* Státní zemědělské nakladatelství, Praha.

SEDLÁČEK, K. a kol., 1988: *Červená kniha 1 ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR. Ptáci.* Státní zemědělské nakladatelství, Praha.

ZPRÁVY

PODAŘÍ SE ZACHRÁNIT ROZHLEDNU NA STUDENCI?

Petr Kühn

Na západním konci Lužických hor mezi Českou Kamenicí a Chřibskou se zvedá rozložitý masiv Studence, jehož vrchol převyšuje většinu svých nejbližších sousedů o více než 50 m. Je jen o asi 20 m nižší než Klíč a jeho mohutná, široce rozlehlá kupa tvoří výraznou dominantu západního konce hřbetu Lužických hor. Roku 1854 zde byla postavena dřevěná rozhledna, o níž se píše, že byla po rozhledně na Kleti druhou nejstarší v Čechách. Ve zdejším podnebí však dlouho vydržela a musela být po jedenácti letech stržena.

Před 120 lety, roku 1888, bylo na vrcholku Studence neobvykle živo. Na místě dřívější dřevěné rozhledny se tu rozhledna stavěla nová, tentokrát železná věž, na jejímž postavení se dne 28. února 1888 usnesl děčínský Horský spolek pro České Švýcarsko (Gebirgsverein für die böhmische Schweiz). Její stavbu zadal Pražské strojírenské společnosti a. s. (dříve Ruston a spol.), která práce na vrcholu Studence započala 24. dubna 1888. Již 15. července téhož roku byla rozhledna dokončena a mohla být slavnostně odevzdána turistické veřejnosti. Po Slovance v Jizerských horách je ta na Studenci druhou nejstarší kovovou rozhlednou u nás, a je také o rok starší než jiná, mnohem známější věž, postavená panem Eiffelem v Paříži.

Horský spolek si ovšem sám bez vydatné pomoci spořitelen v Děčíně a České Kamenici, tehdejšího okresu Česká Kamenice a obcí Líska a Chřibská i řady soukromníků (hrabě Kinský, průmyslník Preidel a jiní) nemohl takovou stavbu dovolit, protože náklady na celou stavbu se prý vyšplhaly na 3500, podle jiných údajů na více než 6000 zl. Samotnému spolku se podařilo shromáždit celkem 135 zl. 11 kr.

Toho slavného 15. července se dole v České Kamenici sešlo nebývalé shromáždění, jehož se účastnili četní členové českokamenického okresního

a obecního zastupitelstva, členstvo tělocvičných spolků z Kamenice a Děčína, členové sekcí Alpského spolku z Drážďan, Varnsdorfu, Sebnitz a Teplic, sekcí Děčín, Podmokly, Růžová, Kamenický Šenov a Kamenice pořádajícího Horského spolku pro České Švýcarsko, dále četní zástupci sekcí Horského spolku pro nejsevernější Čechy z Varnsdorfu, Chřibské, Vlčí hory, Zahrad a Krásné Lípy, Spolku pro České středohoří a Krušné hory a nespočítaní neorganizovaní účastníci ze širokého okolí.[1)]

V České Kamenici je přivítal předseda okresního zastupitelství JUDr. Wenzel a zástupci sekce Líska Horského spolku pro České Švýcarsko a pak se slavnostní průvod, vedený kapelou kamenického střeleckého spolku, vydal na cestu. Horský spolek se sice postaral i o „elegantní vozidla" k dopravě účastníků, většina však dala přednost pěšímu výletu.

Na vrcholu Studence přivítal účastníky jménem hraběte Kinského správce panství pan Heřmanowsky, slavnostní projev místo předsedy Horského spolku pro České Švýcarsko Manzera přednesl jeho zástupce Victor Wetzel a po četných dalších řečnících ukončil oslavu pan starosta České Kamenice Nowak a jménem obce Líska pan učitel Rehschuh poděkoval za podporu stavby a za hojnou účast na slavnosti.

Několik let nato (otevřena 14. května 1893) dal nedaleko rozhledny postavit kníže Kinský pěknou roubenou turistickou chatu i s možností ubytování, kterou prý během turistické sezóny ročně navštívilo i několik tisíc turistů.

Vlastivědný časopis českolipského Exkurzního klubu[2)] zveřejnil podrobný popis této tehdy u nás neobvyklé stavby: její konstrukce je celá ze železa, je 16,3 m vysoká a slouží k upevnění litinového točivého schodiště s 92 stupni, vedoucího uvnitř věže; schody mají do čtvrtého poschodí šířku 935 mm, v posledních dvou poschodích jen 630 mm. V pohledu se jeví celá kostra jako čtyřboký komolý jehlan se slabě parabolicky prohnutými rohovými vzpěrami ze železných profilů „U" vysokých 100 mm, které ve skoro dvou třetinách své délky byly vyztuženy přinýtovanými úhlovými železy. Délka strany jehlanu dole je 5 m, nahoře 2 m.

Při výstupu ze 6. poschodí vstoupí návštěvník na vyhlídkovou plošinu s podlahou ze žebrovaného plechu; Její půdorys má tvar čtverce se zaoblenými rohy, jehož strany jsou dlouhé 3,2 m a vnější délka je 3,4 m; ochrana plošiny je zajištěna jednoduchým, dostatečně silným zábradlím z kujného železa. V každém poschodí s výjimkou pátého je umístěna odpočivná plošina o šířce čtyř schodů, aby se návštěvníci mohli vyhnout nebo si mohli odpočinout. Mimoto byla ve třetím poschodí zařazena odpočivná plošina v celé šířce jehlanu. Zařazením odpočivných ploch po vždy

15 až 17 schodech je zajištěno, že výstup po točitém schodišti není namáhavý; k tomu také přispívá dostatečná šířka schodů.

Velká pozornost byla věnována zajištění co možná nejtužšího spojení nejen rohových prutů mezi sebou, ale i spojení protilehlých prutů, aby čtvercový tvar jehlanu i při namáhání vodorovnými silami zůstal pokud možná nezměněn. Roviny jednotlivých poschodí byly proto provedeny jako čtvercové mřížované rámy, které současně slouží k uložení odpočivných ploch a k upevnění točivého schodiště, takže samo schodiště je velmi stabilní a nemůže se kývat. Aby se zabránilo propadání těchto čtvercových rámů, jsou rámy po celé výšce mezi sebou zavěšeny. V ploše stěny jehlanu jsou jednotlivá poschodí propojena tuhými ondřejskými kříži. Všechny spoje byly provedeny nýtováním, aby se zajistila co největší trvanlivost konstrukce. Každá noha kostry je dvěma šrouby o průměru 32 mm zakotvena do zděných základových bloků, do nichž zasahují do hloubky přibližně 1,2 m.

Železná konstrukce byla vypočtena pro tlak větru 270 kg na 1 m^2 zasažené plochy, přičemž se vycházelo z předpokladu, že větrem budou plně zatíženy asi tři desetiny plochy vyhlídkové plošiny. Celková hmotnost konstrukce dosáhla 9000 kg. Ačkoliv byly použity jen poměrně úzké železné profily (většinou úhlové), dělá železná kostra dojem velké solidnosti.

Nakonec autor upozornil na to, že náklady na vybudování železných věží jsou podstatně nižší než náklady na dosud většinou používané kamenné stavby, jsou však vyšší než u dřevěných věží, že se však nesmí zapomínat na to, že dřevěné mají jen mnohem kratší životnost, takže vyšší náklady na železnou konstrukci jsou více než vyváženy jejich podstatně větší trvanlivostí. Autor však nezapočítal náklady na udržovací práce; podle výroční schůze majitele věže, Horského spolku pro české Švýcarsko, v roce 1921 dosáhly náklady na nejnutnější opravy věže 4 000 korun československých. Dnes ovšem vidíme, že právě věž na Studenci může sloužit za příklad trvanlivosti zvolené konstrukce; přestože od roku 1940 na ní nebyly prováděny vůbec žádné udržovací práce a nakonec byla již ve značně zuboženém stavu, kdy z železných desek, tvořících schody, nezbylo již skoro nic, přežila až do nedávné doby, kdy se konečně podařilo vyřešit majetkové problémy a mohlo se přikročit k její důkladné opravě.

Když totiž počátkem roku 1995 z podnětu Společnosti přátel Děčína – Amici Decini (AD), která měla zájem o to, aby rozhledna v červenci 1998 ke 110. výročí svého vzniku stála opravená opět v plné své kráse, svolali zástupce Lesů ČR, Správy CHKO Lužické hory, MÚ Česká Kamenice a OÚ Děčín, aby jednali o možnostech její záchrany, ukázalo se, že snahu

AD o obnovení rozhledny nepodpoří ani Lesy ČR, ani Správa CHKO. Lesy ČR dokonce na základě výzvy stavebního úřadu v České Kamenici, požadující zabezpečení rozhledny jako havarijního objektu, chtěly v půli března 1996 dát rozhlednu snést – čti zbourat. Na základě znaleckého posudku, označujícího rozhlednu za unikátní stavbu svého druhu, hodnou prohlášení za technickou památku, se však AD doslova v hodině dvanácté, prý jediný den před termínem jejího zbourání, podařilo dosáhnout, že věž byla prohlášena za chráněnou technickou kulturní památku.

Tím ovšem problémy neskončily, protože se jaksi zapomnělo na to, že původním majitelem rozhledny byl německý Horský spolek pro české Švýcarsko (Gebirgsverein für die böhmische Schweiz), který vyhnáním německého obyvatelstva v roce 1945 zanikl. Věž tím přišla o majitele a nebylo tedy ani nikoho, kdo by opravu financoval. Lesy ČR, na jejichž pozemku rozhledna stojí, se k ní znát nechtěly, Klub českých turistů sice o ní zájem měl, ale neměl prostředky na její zakoupení a opravu. Teprve zásahem města Česká Kamenice spolu se sdružením Amici Decini a Občanským sdružením Studený a Lipnice se situace obrátila a koncem roku 2007 mohla být kovová konstrukce vrtulníkem snesena a odvezena k opravě. Oprava byla ukončena koncem roku 2008 a celá konstrukce měla být, opět vrtulníkem, během prosince přenesena na původní místo. Povětrnostní podmínky však bohužel tuto akci zhatily; ani další, původně navrhovaný termín, aby rozhledna byla již na Silvestra přístupná, nemohl být uskutečněn a tak si budeme na daleký výhled ze zachráněné rozhledny muset počkat na příhodnější jarní počasí. Můžeme jen doufat, že v době, kdy dostanete toto upozornění do ruky, už bude na vrcholu Studence štíhlá stodvacetiletá krasavice ve své obnovené kráse vítat další návštěvníky, kteří, jak pevně doufáme, budou brát patřičný ohled také na to, že se pohybují v jednom z nejzachovalejších koutů Lužických hor.

POZNÁMKY

1/ Podle Nouzy (Jizerské a Lužické hory, březen 1996, str. 8–9) se slavnostního otevření zúčastnili i zástupci Exkurzního klubu z České Lípy, v anonymním článku o slavnostním otevření v Nordböhmische Touristen-Zeitung 3, 1888, 132–133 se však uvádí, že Exkursions-Klub poslal blahopřejný telegram.

2/ A. Jonasch: Der Aussichtthurm auf dem Kaltenberge bei Böhm. Kamnitz. Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs 17, 1894, 277–278. Tento text představuje přepis článku J. Cecerleho, ředitele projekční kanceláře pro mostní konstrukce akciové společnosti Pražské strojírny a. s., původně zveřejněný v týdeníku Rakouské společnosti inženýrů a architektů sv. 16, č. 12 ze dne 20. března 1891.

Podařilo se!

V sobotu dne 14. března 2009 byly díly opravené rozhledny během 5 hodin vrtulníkem dopraveny na vrchol Studence a tam smontovány. Akce skončila ve 12:40 hodin a stejného dne večer se i diváci České televize mohli přesvědčit o tom, že rozhledna opět stojí na svém místě. Poděkujme tedy aktérům záchranné akce, Společností přátel Děčína – Amici Decini, občanskému sdružení Studený a Lipnice a městu Česká Kamenice, že se nedali odradit potížemi a nedovolili, aby tato pozoruhodná památka sdílela osud tak mnohých jiných turistických zařízení Lužických hor.

Slavnostní znovuotevření rozhledny bylo ohlášeno na neděli dne 21. června 2009 v 11 hodin dopoledne a bude uspořádáno v rámci hudebního festivalu v České Kamenici.

KRONIKA

JAROSLAVU PANÁČKOVI K ŠEDESÁTINÁM

Dne 28. června 2008 dovršil dlouholetý badatel v oboru regionální historie Ing. Jaroslav Panáček šedesátý rok života. Narodil se v České Lípě v rodině učitele, kronikáře, organizátora sportovního a kulturního života a posléze i archiváře a historika Jaroslava Panáčka. Po ukončení základní školy absolvoval Střední průmyslovou školu strojní v České Lípě a poté Vysokou školu strojní a textilní v Liberci. Novopečený strojní inženýr Jaroslav Panáček nastoupil v roce 1972 do českolipského podniku na výrobu elektrického nářadí Narex a pracuje v něm i přes změnu jeho názvu dodnes. Je ženatý, má dvě děti a tři vnoučata. Krátce po návratu ze studií do rodného města začal projevovat intenzívní zájem o region a jeho historii. V té době byl jeho otec jako penzionovaný učitel zaměstnán v archivu. Jubilant sice popírá myšlenku, že ho otec v rozhodnutí zabývat se regionální historií přímo ovlivnil, nicméně na jeho badatelské úsilí zjevně navazuje. Při badatelských návštěvách okresního archivu se spřátelil s Miloslavem Sovadinou, který jej postupně zasvětil do tajů historikovy práce. Přátelství a společné zájmy Jaroslava Panáčka s archeologem Františkem Gabrielem spojilo tyto dva muže na dlouhá léta v autorskou dvojici. Několik článků napsal již také se synem Michalem, který se profesionálně věnuje památkové péči.

Jaroslav Panáček je nesmírně pilným a systematickým badatelem. Jeho práce se vyznačují technickou precizností a jsou výhradně založeny na zkoumání pramenů. Poznatky načerpané z archivních pramenů a odborné literatury konfrontuje s výsledky zkoumání hmotných pramenů a poznáním daného místa. Pracovitost, soustavnost, zájem a znalost reálií již dávno u Jaroslava Panáčka vynahradily absenci odborného vzdělání.

V sedmém čísle vlastivědného sborníku Bezděz, vydaném v roce 1998, je zveřejněna bibliografie prací Jaroslava Panáčka publikovaných do roku 1997. Uplynulé desetiletí ohraničené léty 1998–2008 je zjevným vyvrcholením historikovy celoživotní badatelské činnosti – přineslo jeho stěžejní práce. Úplný bibliografický soupis je uveden v příloze tohoto medailonu.

V roce 1998 se autorsky podílel na vydání knih o dějinách Žandova a Jablonného v Podještědí, v následujícím roce vyšla kniha Z dějin České Lípy. Vydala ji Magdaléna Sobotová a napsali ji Jaroslav Panáček, Marie Vojtíšková a Ladislav Smejkal. Právě Marie Vojtíšková v roce 1976 publikovala spolu s jubilantovým otcem první poválečné dějiny města.

Rok 2000 byl pro Jaroslava Panáčka z hlediska počtu a významu publikovaných prací mimořádně úspěšným, připomeňme si dvě nejvýznamnější. Výsledkem dlouhodobého zájmu o středověké dějiny rodného města je kniha nazvaná Regesta Lippensia s podtitulem Anotovaná edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437, kterou vydal Státní okresní archiv Česká Lípa. Pražské nakladatelství Argo vydalo téhož roku výpravnou a obsáhlou knihu Hrady okresu Česká Lípa, kterou lze chápat jako završení dosavadní spolupráce J. Panáčka s F. Gabrielem. V roce 2003 zveřejnil v Ústeckém sborníku historickém obsáhlou studii Česká Lípa v době gotické.

Nemalé zásluhy má také na vydání edice nejstarší českolipské městské knihy. Snaha vydat českolipskou městskou knihu z let 1461–1722 jakožto jedinečný pramen poznání se datuje od sedmdesátých let minulého století. Jaroslav Panáček se o nedokončenou edici intenzívně zajímal a podněcoval odborné pracovníky českolipského archivu k tomu, aby se k záměru knihu editovat vrátili. Edice vyšla v rámci grantového projektu Libri civitatis v roce 2005 a J. Panáček do ní přispěl úvodní kapitolou o dějinách raně novověké České Lípy a zpracováním místního a věcného rejstříku.

Jeho nejčerstvějším publikačním počinem je reprezentativní vydání českolipských vedut a vyobrazení města na starých plánech a mapách. Jubilant také každým rokem přispěl jednou studií do sborníku Bezděz, pravidelně publikuje ve sbornících Castellologica bohemica a Acta onomastica, příležitostně pak v řadě dalších periodik.

V loňském roce zároveň uplynulo sto let od narození jeho otce. Jaroslav Panáček inicioval a poté i autorsky zpracoval výstavu, která se na podzim uskutečnila v Maštálkově výstavní síni Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. V závěru roku po odchodu Petra Gajdošíka z České Lípy převzal Jaroslav Panáček funkci vedoucího redakční rady sborníku Bezděz. Vedle toho i nadále zůstává předsedou Vlastivědného spolku Českolipska.

Přeji našemu předsedovi, šéfredaktorovi, badateli a historikovi Ing. Jaroslavu Panáčkovi pevné zdraví a neutuchající pracovní elán a badatelské nadšení. Těšíme se na jeho nové práce.

Jana Blažková

Bibliografie Jaroslava Panáčka za léta 1998–2008

Bibliografie navazuje na předchozí seznam, publikovaný ve sborníku Bezděz 7, 1998.

Severočeské hrady na kupách. CB 6, 1998, 69–106 (s F. Gabrielem).
Město Žandov a blízké okolí. Žandov 1998 (s kolektivem autorů), 133 s.
Secese v České Lípě. Kavárna Union. Jizerské a Lužické hory 3, 1998, č. 11–12, 20–21.
Stručně o počátcích města. In: Jablonné v Podještědí – Pohledy do minulosti. Česká Lípa, 1998, 6–7.
K dějinám špitálu v České Lípě. Bezděz 8, 1999, 35–50.
PhDr. František Gabriel – padesátiletý. Bezděz 8, 1999, 335–339.
Z dějin České Lípy. Česká Lípa, 1999, 186 s. (s M. Vojtíškovou a L. Smejkalem).
Rybníky v povodí Bobřího potoka na Českolipsku. AO XL, 1999, 164–177.
Regesta Lippensia. Anotovaná edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437. Česká Lípa 2000, 219 s.
Dějiny hrnčířství v České Lípě. Bezděz 9, 2000, 5–41 (s F. Gabrielem).
Hrady okresu Česká Lípa. Praha 2000 (s F. Gabrielem).
Pustý zámek u Zakšína. CB 7, 2000, 111–125 (s F. Gabrielem).
Jubileum PhDr. Františka Gabriela. CB 7, 2000, 409–412.
Rybníky v povodí Mlýnského potoka na Českolipsku. Onomastické práce 4, 2000, 389–399.
Počátky pánů z Klinštejna a z Ronova (Teze přednášky SPS). MVP 38 – ČSPS 108, 2000, 242–244.
Konrád Pflüger v České Lípě? Bezděz 10, 2001, 87–104 (s M. Panáčkem).
Založení České Lípy a městské právo. Bezděz 11, 2002, 5–30.
Architektonické články ze zaniklého kostela v České Lípě. PP I/2002, 104–114 (s M. Panáčkem).
Dobředělej nebo Machsgut? AO XLIII, 2002, 54–57.
Sídla nižší šlechty na Českolipsku v době předhusitské. Rozbor současného stavu poznání. CB 8, 2002, 9–32.
Hrnčířská rodina Machsgut (Dobředělej) v České Lípě. Bezděz 12, 2003, 91–100.
I. konference stavebně historického průzkumu v Zahrádkách u České Lípy v roce 2002. Bezděz 12, 2003, 453–457.
Česká Lípa v době gotické. In: Ústecký sborník historický 2003/1. Gotické umění a jeho historické souvislosti II, 157–211.
Dělení Berků z Dubé v roce 1502. Bezděz 13, 2004, 23–48.
Popis českolipského hradu z roku 1502. CB 9, 2004, 371–381.
Jména osedlých v České Lípě v 16. a 17. století. AO XLV, 2004, 40–51.
Lada. Kaple Neposkvrněného početí Panny Marie. Rukopis SHP, Česká Lípa 2004 (s M. Panáčkem).
Ke vzniku českolipské veduty tzv. tovaryšského listu. Bezděz 14, 2005, 5–20.
Nejstarší českolipská městská kniha a její využití v dosavadní historiografii. In: Pamětní kniha města České Lípy 1461–1722. Libri civitatis I. Ústí nad Labem 2005, 9–11 (s I. Ebelovou).
Paměť města. In: Pamětní kniha města České Lípy 1461–1722. Libri civitatis I. Ústí nad Labem 2005, 13–32.
Zaniklý farní kostel sv. Petra a Pavla v České Lípě. Věčko V, 2006, č. 1, 66–69.
Radnice a náměstí v České Lípě. Věčko V, 2006, č. 2, 60–63.
Pivovary a várečné právo v České Lípě. Bezděz 15, 2006, 25–44.

Bedřich Smetana v České Lípě? Bezděz 15, 2006, 167–172.
Gotika a renesance v České Lípě. Véčko V, 2006, č. 3, 84–87.
Českou Lípou 19. a 20. století. Véčko V, 2006, č. 4, 34–37.
Jména českolipských měšťanů v době předhusitské. AO XLVII, 2006, 386–391.
Abondio nebo Aponte? Průzkumy památek II/2006, 125–130.
Hrad Lemberk, jeho vznik a vývoj. CB 10, 2006, 109–130 (s F. Gabrielem).
Rod pánů ze Smojna. MVP 44 – ČSPS 114, 2006, 13–31.
Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa" a jeho rod. Bezděz 16, 2007, 5–26.
Zaniklá farní ves Mnichov a její držitelé. Bezděz 17, 2008, 5–25.
Rod Vlků z Kvítkova. MVP 46 – ČSPS 116, 2008, 3–19.
Jména hostinců v České Lípě do roku 1945. AO IL, 2008, 280–289.
Historické mapy, plány a veduty České Lípy. Česká Lípa 2008.
Opravy hradu Ralsko v letech 1937–1939. CB 11, 2008, v tisku.

ZKRATKY

AO: Acta onomastica
CB: Castellologica bohemica
MVP – ČSPS: Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností
PP: Průzkumy památek
SPS: Společnost přátel starožitností

K ŠEDESÁTINÁM MILOSLAVA SOVADINY

Když před deseti lety přinesl Bezděz stať k padesátinám Miloslava Sovadiny, vystihl všechny základní charakteristiky jeho odborného i lidského profilu. Archivář a historik mezi padesátkou a šedesátkou prožívá zpravidla období dozrávání velkých projektů, monografického řešení zásadních otázek a přistupuje k významnějším syntézám. Přijímá první příležitosti ohlédnout se zpět a psát také v duchu memoárovém.

Vzestup a růst odborného potenciálu je na prvním místě podmíněn bohatstvím životních zkušeností. K tomu, aby zralost vlastního poznání se přenesla do plodů tvůrčí práce, je třeba také mít jisté podmínky, které snad zkráceně lze označit za životní štěstí. Zdraví, osobní pohoda a slušné podmínky na pracovišti jsou východiskem k tomu, aby talent a tvůrčí energie mohly vyzařovat.

Při vstupu do nového tisíciletí vydal jubilant první svazek ročenky Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa. Navázal na zpracování vlastivědné problematiky na stránkách dřívějších okresních novin Nástup za třicet let od roku 1960. Práce bibliografa je nevděčná. Veřejnosti se jeví jako taková úředničina někde na statistice. Bibliografie se nečte, v ní se jen hledá zadané heslo. Stačí ale vzít svazek do ruky a listovat, hledat vzájemné souvislosti a porovnávat dílčí kapitoly. Najednou máme před sebou regionální historiografii v její pestrosti jako na dlani. Do rukou se dostává klíč k přehlédnutí rozsáhlé práce amatérských historiků. Sledujeme přínos žurnalistické a publicistické práce pro objasnění aktuálních otázek minulosti a dostáváme se také někdy k obtížně dosažitelným titulům cizích historiků, zajímajících se o vztahy regionu a širších otázek národních i zahraničních dějin. Jedna ročenka nestačí na postižení celé košatosti lokálního dějepisectví a k hledání odpovědi na otázku jeho opravdových hodnot. Dnes již máme před sebou téměř desetiletou řadu a lze říci, že je to velký přínos pro hodnocení vývoje a stavu historiografie nejen v jednom kraji, nýbrž také v rámci celé naší země. Pochopitelně nám chybí na stejném principu sestavené příručky z jiných částí naší země, ale je dost jiného srovnávacího materiálu,

který ukazuje dosti podstatné ukazatele pro srovnávání míry a hodnoty našeho kulturního povědomí.

Většina odborné práce Miloslava Sovadiny je ukryta v úředních písemnostech Státního okresního archivu v České Lípě, totiž v inventářích archivních fondů. Jejich sestavování představuje nekonečně trpělivou práci při třídění a popisu archiválií. V této činnosti je uloženo více tvůrčích sil, než příkladně v některých historických esejích, kde myšlenka klouže po vlnách dějů a otevírá obrazy představivosti. Inventáře jsou lekturou suchou, ale můžeme je označit za přesnou evidenci databáze minulosti.

Miloslav Sovadina se vážně střetl s osudovými problémy. Po smrti své druhé ženy, která vnášela jas do jeho dnů, se značnou měrou stáhl z veřejného života k lítosti všech, kteří se těší na jeho další práce. Nad dny našeho žití visí jednou mraky a bouře bičují svými blesky. Brzy zase může zasvítit slunce a obzory se projasní. Dokud dýcháme, mohou se i naše dny zatřpytit v jasu slunce a ruce se pozvednou k nebesům.

Co jiného přát právě 2. ledna 2009 dnešnímu jubilantovi, než zdraví, jasnou hlavu a pohodu.

Ladislav Smejkal

Bibliografie Miloslava Sovadiny za léta 1999–2008

Bibliografie navazuje na předchozí seznam, publikovaný ve sborníku Bezděz 8, 1999.

Obecní kroniky na okrese Česká Lípa do roku 1945. Bezděz 8, 1999, s. 277–293.
O starobylém městě Jablonném v Podještědí. Sedmsetpadesát let od první zmínky. Jizerské a Lužické hory 4, 1999, č. 3, s. 4.
Výroba automobilů Gatter v Zákupech. Bezděz 9, 2000, s. 177–205.
Svatba Františka Ferdinanda d'Este v Zákupech. Bezděz 9, 2000, s. 439–442.
Rok vlády Václava III. In: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků, Brno 2000, s. 155–167.
Kdo byl otcem Jindřicha z Lipé. Mediaevalia historica Bohemica 7, 2000, s. 91–108 (s Richardem Klosem).
Jindřich z Lipé. První muž království I. Časopis Matice moravské 120, 2001, s. 5–36.
Pekařské řemeslo na Českolipsku. In: Historie pekárenství v Českých zemích. Ed. Dagmar Broncová, Praha, Milpo Media, 2001, s. 132–135.
Ediční činnost Státního okresního archivu Česká Lípa po patnácti letech. Archivní časopis 51, 2001, s. 116–118.
Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2000, Česká Lípa 2001, 48 s.
Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2001, Česká Lípa 2002, 51 s.
Jindřich z Lipé. První muž království I. (dokončení). Časopis Matice moravské 121, 2002, s. 3–32.
Iniciativa Zákup ve správní reformě v letech 1848–1850. Bezděz 11, 2002, s. 121–129.
Dislokace vojenských orgánů a útvarů československé armády v letech 1918–1938 na Českolipsku. Bezděz 11, 2002, s. 317–319.
Osudy kamenickošenovského městského archivu 1–3. Šenovské listy 2002, č. 1–2, s. 13–14; č. 3, s. 7–8; č. 4, s. 11–12.
Školní kroniky na okrese Česká Lípa. Bezděz 12, 2003, s. 367–389 (s Jaroslavou Jarolímkovou).
Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2002, Česká Lípa 2003, 49 s.
Jindřich z Lipé. Dominium nostrum atque bona nostra II. Časopis Matice moravské 122, 2003, č. 1, s. 21–59.
Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2003, Česká Lípa 2004, 60 s.
O hrozných nestvůrách. Bezděz 12, 2003, s. 443–449.
O hrozných nestvůrách. Muzejní a vlastivědná práce – Časopis společnosti přátel starožitností 112, 2004, roč. 42, č. 4, s. 181–184.
Spolkové kroniky na okrese Česká Lípa. Bezděz 13, 2004, s. 263–270 (s Jaroslavou Jarolímkovou).
Tajemný hrad v Lužických horách. Bezděz 13, 2004, s. 5–21 (s Richardem Klosem).
Zpráva o činnosti Klubu přátel muzea za léta 1990–2003. Bezděz 13, 2004, s. 313–318 (s Ladislavem Smejkalem).
Farní kroniky na okrese Česká Lípa. Bezděz 14, 2005, s. 241–263 (s Jaroslavou Jarolímkovou).
Eine Geheimnisvolle Burg in den Lausitzer Bergen. Oberlausitzer Heimatblätter 5, 2005, s. 32–47 (s Richardem Klosem).

Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2004, Česká Lípa 2005, 59 s.

Jindřich z Lipé. Zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské roč. 120 (2001), 121 (2002) a 122 (2003), Brno, Matice moravská, 2005, 59 s.

Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2005, Česká Lípa 2006, 63 s.

Edice nejstarší českolipské městské knihy. Bezděz 15, 2006, s. 197–199.

Ladislavu Smejkalovi k šedesátým narozeninám. Bezděz 15, 2006, s. 209–210.

Zpráva o činnosti Vlastivědného spolku Českolipska – Klubu přátel muzea za léta 2004 a 2005. Bezděz 15, 2006, s. 201–203.

Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2006, Česká Lípa 2007, 55 s.

Stopami vlastivědy. Čtyřicet let činnosti Klubu přátel muzea. Bezděz 16, 2007, s. 191–214 (s Ladislavem Smejkalem).

Změna v územním rozsahu okresu Česká Lípa. Bezděz 16, 2007, s. 283–286.

Rozloučení s JUDr. Richardem Klosem. Bezděz 16, 2007, s. 293–294.

Bibliografie historicko-vlastivědné literatury okresu Česká Lípa za rok 2007, Česká Lípa 2008, 54 s.

Bibliografii sestavila Jana Blažková

ŽIVOTNÍ JUBILEUM PhDr. FRANTIŠKA GABRIELA, Ph.D.

Když jsem před deseti lety psal do tohoto sborníku své laudatio k padesátinám archeologa a přítele Františka Gabriela, právě jsme spolu dokončili po patnácti letech průzkum a zaměřování všech hradů na okrese Česká Lípa. Po zpracování do podoby publikace vydalo kompendium hradů Českolipska nakladatelství ARGO v roce 2000.

Nemyslím, že by mělo smysl po deseti letech opakovat celý životní běh Františka Gabriela, proto bych se chtěl zaměřit na právě uplynulé desetiletí, v němž přibyl za jménem Františkovým titul Ph.D. Předchozí činnost jubilantova směřovala k vytvoření chronologie severočeské středověké keramiky na základě výzkumu hrnčířského výrobního centra v České Lípě a dalších výzkumů v regionu. Shrnutí výzkumu hrnčířských dílen v České Lípě jsme spolu s archivními prameny publikovali v článku o dějinách hrnčířství v roce 2000 (Bezděz 9) a periodizace a chronologie středověké keramiky v severních Čechách byla aplikována v mnoha pracích o lokalitách severočeského regionu. V institucionální rovině se Františkovi stalo prostředkem detašované pracoviště pro výzkum, průzkum a dokumentaci územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Ústí nad Labem, které založil a vybudoval v roce 1991 v České Lípě.

Při pohledu na publikační aktivitu jubilantovu, která je odrazem bohatých pracovních výsledků, můžeme vidět dva okruhy jeho profesního zájmu. Nepočítaje řadu nálezových zpráv z výzkumů a elaboráty stavebně historického průzkumu profánní i sakrální architektury jsou to na jedné straně práce řešící vývoj osídlení a konkrétních sídelních aglomerací a na druhé hlavní okruh jeho zájmu, tedy samotné hrady.

Při hledání nejpravděpodobnějšího modelu vývoje osídlení odmítl již v roce 1980 spolu s J. Smetanou tezi o založení města České Lípy ve 13. století (AH 5), aby na ni o deset let později navázal s J. Panáčkem prací, řešící vznik a počátky tohoto města (Bezděz 1). Podobné otázky odmítající omyly starších badatelů řešil při vývoji osídlení Horního území novozámeckého panství v rámci geneze panských sídel na tomto území

rovněž s J. Panáčkem (CB 2, 3, 4). Vztahu hradů a měst v severních Čechách se týká studie z roku 1999 (CBe 6) a v roce 2000 pojednal osídlovací proces v širším měřítku ve své práci Vesnice, hrad a město v severních Čechách (AH 25), kde se pokusil postihnout vztahy těchto sídelních prvků od 13. do 15. století v uvedeném regionu. Rok poté se zaměřil na základě nových poznatků na středověkou sídelní aglomeraci Bezděz (ČSPS 109). Navázal na již zmíněnou práci o sídelně historických aspektech vzniku města České Lípy (AH 5), kde sloužila lokace města pod Bezdězem k ověření teze o nemožnosti založení České Lípy ve 13. století. V nové hypotéze předložil model postupného vzniku a vazeb hradu, nezdařeného založení královského města a pravděpodobně hornické osady na Malém Bezdězu. K tématu hradů a sídlišť v severních Čechách se vrátil znovu ještě v roce 2004 (CBe 7).

Stejně jako u Bezdězu souvisejí i další studie úzce se vznikem panských sídel. S V. Vaňkem podal v roce 2006 nový pohled na středověké osídlení Českého Švýcarska (VK SPS sv. 13), kde hlavní roli hraje šest dnes známých hradů. Zajímavým tématem bylo zkoumání objektů „městečka" v pískovcových skalách na předpolí hradu Valečova, které publikoval s K. Podroužkem v roce 2007 (AH 32). Autoři zde rozlišili tři časové horizonty s různou funkcí lokality. Zatím posledním publikovaným objektem Františkova zájmu o osídlení byla v roce 2008 sídelní aglomerace Zákup, kde lze vysledovat složitý vývoj již před lokací městečka (ČSPS 116).

Druhé či spíše první a hlavní téma Františkovy práce – hrady, s nimiž ovšem výše zmíněné studie úzce souvisejí, bylo v poslední dekádě rovněž námětem mnoha jeho prací. Přestože již byly pojednány souhrnně hrady na kupách v oblasti mezi Labem a Jizerou k severním hranicím Čech (s J. Panáčkem; CB 6, 1998) a komplexně všechny hradní lokality na okrese Česká Lípa (s J. Panáčkem; ARGO 2000), došlo v uvedeném období na zajímavé studie o jednotlivých objektech. V témže roce, kdy vyšla publikace Hrady okresu Česká Lípa, jsme spolu zaměřili pozornost na Pustý zámek u Zakšína, jenž jsme se pokusili zapojit do historických a sídelních souvislostí (CB 7). V roce 2001 zpochybnil František Gabriel spolu s K. Podroužkem a P. Zahradníkem funkci sídla na pískovcovém suku u Sloupu, dosud tradovaného jako středověký hrad (VK SPS, sv. 10). O rok později publikoval sám podrobné výsledky svého výzkumu hradu Frýdštejna v letech 1985–1987 (CB 8). Podobně jsme pak spolu v roce 2006 zevrubně popsali vznik a vývoj hradu Lemberka v konfrontaci s archeologickými nálezy a výsledky výzkumu v letech 1994–1995 (CB 10). Závěrem práce byla komparace lokality s jinými hrady bergfritové

dispozice. V témže sborníku publikoval s I. Peřinou stručný článek o zjištění bergfritu na zámku v Milešově. Zatím posledním výstupem výzkumů na hradech bylo pojednání o zásobnici na hradě Houska, na němž se František podílel s I. Peřinou v roce 2008 (Bezděz 17).

Prakticky čtyři desetiletí trvající jubilantovo poznávání hradů jej opravňuje a přímo předurčuje k zobecňování poznatků a jejich ukládání v syntetických teoretických dílech. František s prací tohoto charakteru začal již před dvaceti lety v prvním čísle sborníku Castellologica bohemica a v následujících letech publikoval další své úvahy k tomuto tématu. V poslední dekádě však k tomu přispěl několika zásadními studiemi, zaměřenými – jak jinak – na jeho oblíbené a v severních Čechách hojné hrady na pískovcích. Již v roce 1998 pojednal komunikace severočeských hradů (AH 23), v roce 2002 formy opevnění na hradech pískovcového podloží (AH 27) a postavení staveb obecně mezi historickými prameny (ČSPS 110). Téhož roku ještě vstoupil do diskuse o smyslu kastelologie svým příspěvkem Quo vadis vědo o hradech? (CB 8). Podrobným studiem utřídil a v roce 2004 publikoval stopy konstrukcí hradních staveb na pískovcovém podloží (CB 9), které doplnil o dva roky později německy pojednanými příspěvky o funkci objektů formální struktury hradů na pískovcích (CBe 8) a o podloží hradních staveb v severních Čechách (CBe 9). Shrnutím jeho dosavadních výzkumů na hradech je publikace Teoretické aspekty studia hradních staveb, kterou vydala v roce 2006 Filosofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.

Na závěr jsem si nechal Františkovy aktivity na dvou jeho oblíbených lokalitách, na hradech Helfenburk u Úštěku a Lipý v České Lípě. V uplynulém desetiletí zakončil na obou hradech dlouhodobý výzkum. Od roku 1981 probíhaly každoročně na hradě Helfenburku konzervační práce doprovázené archeologickými výzkumy pod vedením našeho oslavence. V roce 2003 publikoval článek o otopném zařízení na tomto hradě (Svorník 1) a před několika lety byly výsledky výzkumů zpracovány spolu s J. Panáčkem a K. Podroužkem do podoby rozsáhlé publikace o hradě, zahrnující veškerou plánovou a ikonografickou dokumentaci. Jako komplexní zpracování jedné hradní lokality nemá u nás obdoby. V poslední době se ukazuje šance na vydání této publikace.

Výzkum hradu v České Lípě zahájil František již v roce 1984 sondou na předhradí, pokračoval roku 1986 sondami v nádvoří a od roku 1994 probíhal systematický výzkum hradu až do roku 2002. Poslední výzkum na severní straně historiky tušeného a Františkem odhaleného gotického

mostu před východní branou proběhl od května do září 2007. V dalších letech se předpokládalo zpracování všech nálezů z hradu. Do hry však vstoupili politikové a vymysleli si zřízení již dříve zrušených krajů, samozřejmě však v jiné podobě než původně. Vlivem zřízení územních odborných pracovišť NPÚ ve všech krajích došlo v červnu 2008 ke zrušení detašovaného pracoviště NPÚ v České Lípě a předání veškerých archeologických nálezů z České Lípy na územní odborné pracoviště NPÚ v Liberci, pod jehož působnost nyní Česká Lípa bohužel spadá. Zpracování bohatých nálezových souborů z hradu se tak zatím odsouvá...

Nepochybně jsem při výčtu jubilantových aktivit za poslední desetiletí záměrně či bezděky na některé zapomněl. Připomenuto by mělo být jeho pedagogické působení na Filosofické fakultě UJEP v Ústí nad Labem, jeho činnost ve výboru Společnosti přátel starožitností, v dozorčí radě společnosti Archaia, v redakčních radách specializovaných periodik (CB, ČSPS, Bezděz), v řadě archeologických, ministerských a jiných komisí, v organizaci Castrum Bene a řada dalších aktivit. Desítky zpracovaných stavebně historických průzkumů, řada archeologických výzkumů a průzkumů přispěly k poznání našeho památkového fondu a k jeho zachování pro budoucnost.

Přeji tedy Františkovi jménem svým a všech jeho přátel do dalších let mnoho zdraví, fyzických a duševních sil i elánu ke zvládnutí dalších úkolů, které před něj život postaví.

Jaroslav Panáček

Bibliografie Františka Gabriela za léta 1999–2008

Bibliografie navazuje na předchozí seznam, publikovaný ve sborníku Bezděz 8, 1999.

Burg Lipý. CBe 6, 1999, 95–98.
Die Beziehung der Burgen und Städte in Nordböhmen. CBe 6, 1999, 89–94.
Archeologie Libereckého kraje 1. ČSPS 107, 1999, 121–123.
Entwicklung der mittelalterlichen Stadtbebauung in Nordböhmen. In: Historischer Haus- und Stadtbau im böhmisch-sächsischen Raum, Dresden 2000, 18–24.
Dějiny hrnčířství v České Lípě. Bezděz 9, 2000, 5–41 (s J. Panáčkem).
Vesnice, hrad a město v severních Čechách. AH 25, 2000, 205–213.
Hrady okresu Česká Lípa. Praha 2000 (s J. Panáčkem).
Skalní sídliště Sloup. PP I, 2000, 3–14 (s K. Podroužkem).
Pustý zámek u Zakšína. CB 7, 2000, 111–125 (s J. Panáčkem).
Hrad Valdštejn. Turnov 2000.
Skalní sídlo u Sloupu. VK SPS, sv. 10, Praha 2001 (s K. Podroužkem – P. Zahradníkem).
Středověká sídelní aglomerace Bezděz. ČSPS 109, 2001, 65–85.
Český Krumlov, Radniční ul. č. 29. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 2001, 269–274 (s M. Erneé).
Formy opevnění na hradech pískovcového podloží. AH 27, 2002, 51–59.
Castle at Česká Lípa – The past, the present and the future. EN Bulletin 55, 2002, 45–50 (s V. Girsou).
Hradní stavby na pískovcovém podloží. Rkp. disertační práce FA ČVUT, Česká Lípa 2002.
Postavení staveb mezi historickými prameny. ČSPS 110, 2002, 150–161.
Hrad Frýdštejn. CB 8, 2002, 173–192.
Quo vadis vědo o hradech? CB 8, 2002, 499–502.
Otopná zařízení na hradě Helfenburku u Ústěku. Svorník 1, 2003, 141–152.
Historické problémy nového správního uspořádání ČR. ČSPS 111, 2003, 93–99.
Stopy konstrukcí hradních staveb na pískovcovém podloží. CB 9, 2004, 9–26
Die Burgen und die Siedlungen in Nordböhmen. CBe 7, 2004, 79–86 (s L. Kracíkovou).
Kostel sv. Mikuláše v Drchlavě. AH 30, 2005, 397–401 (s L. Kracíkovou).
Castrum Bene 9 Excursionsführer. Ústí nad Labem – Praha 2005 (s T. Durdíkem – P. Chotěborem – I. Peřinou).
Hrad Lemberk, jeho vznik a vývoj. CB 10, 2006, 109–130 (s J. Panáčkem).
Funktion von Objekten formaler Struktur in Burgen auf Sandstein. CBe 8, 2006, 19–25 (s K. Podroužkem – L. Kursovou).
Burguntergrund in Nordböhmen. CBe 9, 2006, 121–126.
Pracovní hypotéza k raně novověkému sídlení na pískovcích. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 11, 2006,121–128 (s K. Podroužkem).
Bergfrit na zámku v Milešově. CB 10, 2006, 401–404 (s I. Peřinou).
Teoretické aspekty studia hradních staveb. Ústí nad Labem 2006.
České Švýcarsko ve středověku. VK SPS, sv. 13, Praha 2006 (s V. Vaňkem).
Typy objektů valečovského „městečka". AH 32, 2007, 211–224 (s K. Podroužkem).
Vývoj sídelní aglomerace Zákup u České Lípy. ČSPS 116, 2008, 20–28.
Zásobnice na hradě Houska ve světle archeologických výzkumů. Bezděz 17, 2008, 241–248 (s I. Peřinou).

ZKRATKY

AH: Archaeologia historica
CB: Castellologica bohemica
CBe: Castrum Bene
ČSPS: Časopis Společnosti přátel starožitností
FA ČVUT: Fakulta architektury Českého vysokého učení technického
NPÚ: Národní památkový ústav
PP: Průzkumy památek
UJEP: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
VK SPS: Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností

KONZERVÁTOR PETR CHARVÁT – 70 LET

Časné zážitky z dětství dvou letošních jubilantů z řad pracovníků českolipského muzea se vzájemně prolínají. Petr Charvát se narodil jen o tři dny dříve než dr. Miroslav Honců, 9. května 1939. Oba zakusili strach z padajících bomb na konci války. Petr Charvát v Kralupech nad Vltavou a Miroslav Honců v Kbelích u Prahy.

Cesta třebívlického rodáka Petra Charváta, pocházejícího z rodiny lékaře, vedla do Kralup a odtud na studia na střední a vysokou školu v oboru dřevozpracujícího průmyslu. Vysokoškolské studium nedokončil. V šedesátých letech se usadil v České Lípě a v roce 1967 vstoupil do služeb muzea jako historicky první konzervátor v oboru dřeva. Poměry muzea, které se záhy na to stěhovalo z Červeného domu do kláštera, byly v oblasti personálního obsazení ještě dosti obtížné. Každému pracovníku bylo dáno zastávat více míst najednou. Petr Charvát byl konzervátorem, údržbářem, řidičem a do určité míry i výtvarníkem instalujícím výstavy. Za dvě desetiletí odvedl v muzeu pořádný kus práce, a to na všech úsecích, kde působil. Těžko bylo vymýšlet výstavy a psát k nim libreta, když by se nikdo nepostaral o jejich instalaci. Budova bývalého kláštera byla velkou prostorou, kterou bylo nutné nejen zaplnit, ale také se pravidelně starat o zdejší inventář.

Jádrem jeho práce byla konzervace nábytku. Příkazem doby po roce 1945 bylo sbírat, zachraňovat co se dá, protože na mnoha místech byl vztah ke kulturnímu dědictví minulých věků více než podivný. Kolik vzácného dobového nábytku a dřevěných součástek bylo spáleno, to už nikdo nespočítá. Nejprve bylo třeba předměty nalézt, zachránit a někdy velmi složitě převézt do muzea, poskytnout jim jednoduchou první pomoc v podobě prvotního ošetření dřeva. Až později bylo možné pomýšlet na odborné zpracování.

Netřeba se ani zvláště šířit o tom, že se vše dělalo bez velkého využití nástrojů, přístrojů a strojního vybavení. Na moderní konzervátorské pracoviště nebylo dlouho pomyšlení. Z dějin muzea od začátku sedmdesátých let víme, že velmi dobře obstálo v nepříznivém čase. Vznikly základní

expozice a rozvinul se výstavní program. Práce Petra Charváta zůstala v těchto souvislostech vlastně skrytou činností, bez níž by nebylo ale možné existovat. Jeho truhlařinu i práce konzervátorské můžeme potkávat v budově kláštera na mnoha místech dodnes.

V malém, pozvolna se rozrůstajícím, kolektivu pracovníků muzea byl vždy přijímán pro své bezprostřední jednání a ochotu plnit různé úkoly bez ohledu na denní dobu. Díky určité ochraně před stranicko-politickými vlivy, o což se snažil ředitel Břetislav Vojtíšek, bylo možné žít v muzeu jako na určitém relativně svobodném ostrově. To také ve své době kolektiv velmi sdružovalo.

Z muzea odešel na přelomu osmdesátých a devadesátých let v době, kdy tak činili i konzervátoři jinde, „udělal se pro sebe" a stal se restaurátorem nábytku. Přejeme mu k jeho sedmdesátinám vše nejlepší.

Ladislav Smejkal

RNDr. MIROSLAV HONCŮ – 70 LET

Před deseti lety jsem v jubilejním článku v Bezdězu konstatoval jeho úžasnou vitalitu a šíři zájmů o přírodovědné discipliny a vracím-li se po časovém odstupu k jeho tvůrčí aktivitě, nemohu než ji znovu obdivovat.

Při každém svém vystoupení a ve všech studiích a statích zahrnuje posluchače a čtenáře úžasným množstvím detailních informací. Nejsou to úmorná odříkávání se snahou blýsknout se latinskými názvy, nýbrž je to plastický a prokreslený obraz mnohotvárné přírodní scenérie. V jeho díle pozorujeme vzestup i zánik jednotlivých druhů v lokalitách a dozvídáme se, po jak dlouhém časovém odstupu se zase objevily již v místě zaniklé rostliny a přilétli ptáci, kteří již kdysi dávno opustili zde svá hnízda. S úžasem se dozvídáme, že příslušníci živočišné říše ze Středozemí se usazují v našich krajích a žijí zde vedle druhů přicházejících od severu.

Historický aspekt zcela zvláštního druhu dokazuje, že Miroslav Honců vidí přírodu ve zdejším teritoriu nejen v horizontu svých úctyhodných téměř padesáti let opakovaných návštěv a bádání, nýbrž ještě z hlubší časové vrstvy, protože pečlivě vypsal, co zaznamenali „staří pánové" ze spolku Excursionsclub, když chodili po kraji. Opravdu vědecké nazírání nachází jevy v časovém pohybu a chápe podstatu jedinečnosti a výjimečnosti. Nejpatrnější to je ve světě rostlin a hmyzu, kde silně vnímáme součinnost přírodních procesů a lidských zásahů. Jejich poměr se stále měnil a výsledkem je křehký a nepředvídatelný vývoj přírodního prostředí jako celku.

Právě takto působící přírodovědec dokonale zapadá do profilu vlastivědného muzea, jehož programem je „podati obraz vlasti" (František Palacký). Pozorovat přírodu a pečlivě popisovat její jednotlivé složky v daném území. Takový je princip muzejní dokumentace shodný s přístupem muzejníka k materii historické.

RNDr. Miroslav Honců je zralá osobnost s pronikavým viděním celého přírodního prostředí. K jeho pozornému vnímání přispěly i zážitky, o něž byl v mladších letech ochuzován, totiž možnost cestovat po světě, objevovat

jiné a nevídané zástupce říše rostlin i živočichů. Dovede ocenit to, co je kolem nás v kontextu opravdu evropském. Právě poslední desetiletí jeho práce bylo ve znamení účasti na evropském programu Natura 2000, kde naše země předkládala návrhy na ochranu zdejšího přírodního bohatství důležitého pro Evropu a lidstvo.

Závěrem několik životopisných dat převzatých z textu napsaného před deseti lety. Miroslav Honců se narodil 12. května 1939 a nejútlejší dětství prožil v Kbelích u Prahy, nepříliš daleko vojenského letiště. Díky zaměstnání svého otce prožíval další léta v sousedství vojenského prostoru v Milovicích a možná právě zde získal zvláštní cit pro přírodní hodnoty uzavřených lokalit na jedné straně ničených vojenským provozem, ale na druhé straně chráněných před civilní expanzí. Po maturitě na reálném gymnáziu v Nymburce v roce 1956 odešel na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy studovat obor biologie – chemie.

V roce 1961 nastoupil do českolipského muzea. Sám k tomu napsal: „Nevím, co mě na práci v muzeu zaujalo, snad to byla osoba tehdejšího ředitele B. Vojtíška, který práci v muzeu chápal jako životní poslání. Přírodovědné sbírky tu rozhodně nebyly zvláštní a až na Dvořákovu sbírku motýlů žádná entomologie". Miroslav Honců je zakladatelem přírodovědných sbírek všech oborů, protože i dosavadní přírodniny zde uložené, příkladně exotické preparáty ze sbírky Heinricha Wedricha, byly bez odborníka, který by je popsal jen jako mrtvou hmotu. Přes obrovský rozsah činnosti je nejvlastnější doménou jeho působení entomologie. Život mezi brouky, tak jsme to viděli my, jeho kolegové v muzeu z jiných oborů. Preparáty také občas někomu nevoní, ale všichni museli uznat, že otevřel pohled do úžasného světa málo viditelné části přírody. V budově kláštera vytvořil stálou regionální expozici přírodovědnou (1969), první podobu expozice exotické zvířeny (1976) a moderní expozici Svět hmyzu v roce 1998.

Dodatek k jeho bibliografii za poslední desetiletí prozrazuje jakými tématy a projekty se zabýval. Všichni mu přejeme ještě dlouhá léta zasvěcená sklizni bohaté žně přírodovědného výzkumu Českolipska.

Ladislav Smejkal

Bibliografie Miroslava Honců za léta 1999–2008

Bibliografie navazuje na předchozí seznam (Honců 1999) publikovaný ve sborníku Bezděz.

Entomologie

Honců, M. 2000: Käfer (Coleoptera) der Blockhalden des Berges Kamenec bei Merboltice (Steinberg bei Mertendorf, NW Böhmen). *Acta Universitatis Purkynianae.* Ústí n. L. *Studia Biologica* 4: 159–174, 2000.

Honců, M. 2000: Entomologický průzkum Luže v Lužických horách v roce 1998 a 1999. *Bezděz,* Č. Lípa, 9: 307–324.

Honců, M. 2001: Výskyt klínatky rohaté Ophiogomphus cecilia (Odonata: Gomphidae) na okrese Česká Lípa a návrh části toku Ploučnice na zařazení do soustavy Natura 2000. *Vážky 2001. Sborník referátů IV. celostátního semináře odonatologů na Šumavě.* ZO ČSOP Vlašim, 2001: 131–142.

Honců, M. 2002: Tesařík alpský – Rosalia alpina alpina (Linnaeus, 1758), (Coleoptera, Cerambycidae) na Českolipsku. *Bezděz,* Č. Lípa, 11: 219–232.

Honců, M. 2002: Entomologische Befunde in Rahmen der aktuellen naturwissenschaftlichen Erdkundung der Lausche (Luž) im Jahre 1998 und 1999. *Berichte der Naturforschenden Gesellschaft der Oberlausitz* 10: 57–66 (2002).

Honců, M. 2004: Vážky (Odonata) NPR Novozámecký rybník u Zahrádek. *Vážky 2004. Sborník referátů VII. celostátního semináře odonatologů v Krušných horách.* ZO ČSOP Vlašim, 2004: 63–78.

Honců, M. 2004: Faunistické nálezy vážek (Odonata) v rámci VII. odonatologických dnů v červenci 2004 v Krušných horách. *Vážky 2004. Sborník referátů VII. celostátního semináře odonatologů v Krušných horách.* ZO ČSOP Vlašim, 2004: 10–16.

Honců, M. 2005: Střevlíkovití (Carabidae) národní přírodní rezervace Novozámecký rybník. *Bezděz,* Č. Lípa, 14: 177–210.

Honců, M. 2006: Přírodovědné hodnocení pískovny v Provodíně, k. ú. Provodín, okr. Česká Lípa. *Bezděz,* Č. Lípa, 15: 141–157.

Honců, M. 2006: Vážky (Odonata) Kokořínska. *Bohemia centralis,* Praha, 27: 231–239.

Honců, M. 2006: Brouci (Coleoptera) CHKO Kokořínsko I. *Bohemia centralis,* Praha, 27: 519–547.

Honců, M. & Filip, K. 2003 Vážky (Odonata) Obecního lesa u České Lípy. *Bezděz,* Č. Lípa, 12: 259–278.

Honců, M. & Kašpar, L. 2003: Krasci (Buprestidae) Českolipska. *Bezděz,* Č. Lípa, 12: 279–306.

Honců, M. & Kašpar, L. 2008: Krasci (Buprestidae) Českolipska. Dodatek I., *Bezděz,* Č. Lípa, 17: 175–185.

Honců, M. & Marcin, F. 2007 Nález hnízdotvorky pospolné (*Atherix ibis* (F.), hnízdotvorkovití (Athericidae) na řece Ploučnici. *Bezděz,* Č. Lípa, 16: 125–134.

Honců, M. & Roztočil, O. 2001: Výsledky mapování vážek (Odonata) na Českolipsku. *Vážky 2001. Sborník referátů IV. celostátního semináře odonatologů na Šumavě.* ZO ČSOP Vlašim, 2001: 79–108.

Honců, M. & Roztočil, O. 2002: Výsledky mapování vážek (Odonata) na Českolipsku v roce 2002. *Vážky 2002. Sborník referátů V. celostátního semináře odonatologů v Labských pískovcích,* ZO ČSOP Vlašim, 2002: 91–139.

Honců, M. & Roztočil, O. 2004: Faunistické nálezy vážek (Odonata) zjištěných v rámci VII. odonatologických dnů v červenci 2004 v Krušných horách. *Vážky 2004. Sborník*

referátů VII. celostátního semináře odonatologů v Krušných horách. ZO ČSOP Vlašim, 2004: 10–16.
Honců, M. & Roztočil, O. 2004: Výsledky monitorování vážek rodu Leucorrhinia (Odonata: Libelluloidae) na Českolipsku v letech 2003–2004. *Vážky 2004. Sborník referátů VII. celostátního semináře odonatologů v Krušných horách.* ZO ČSOP Vlašim, 2004: 22–34.
Honců, M. & Roztočil, O. 2006: Faunistické nálezy vážek (Odonata) v rámci exkursí VIII. celostátního setkání odonatologů ve Ždárských vrších v červnu 2005. *Vážky 2005. Sborník referátů VIII. celostátního setkání odonatologů ve Ždárských vrších.* ZO ČSOP Vlašim 2006: 7–14.
Honců, M. & Roztočil, O. 2006: Významné druhy vážek (Odonata) na Českolipsku z let 2003–2005. *Vážky 2005. Sborník referátů VIII. celostátního setkání odonatologů ve Ždárských vrších.* ZO ČSOP Vlašim 2006: 49–63.
Honců, M. & Roztočil, O. 2008: Faunistické nálezy vážek (Odonata) z exkurzí IX. celostátního setkání odonatologů na Chebsku 2006. pp. 103–112. In: Dolný, A. (ed.): *Vážky 2008. Sborník referátů XI. celostátního semináře odonatologů v Českém lese.* ZO ČSOP Vlašim.
Honců, M.& Waldhauser, M. 2000: Vážky Hraničního rybníka a Jedlovských rybníků v Lužických horách. *Vážky 2000. Sborník referátů III. celostátního semináře odonatologů v CHKO Třeboňsko.* ZO ČSOP Vlašim, 2000: 78–85.
Honců, M. & Waldhauser, M. & Roztočil, O. 2008: Celostátní setkání odonatologů v letech 2006–2008, pp. 99–102. In: Dolný, A. (ed.): *Vážky 2008. Sborník referátů XI. celostátního semináře odonatologů v Českém lese.* ZO ČSOP Vlašim.
Honců, M. & Waldhauser, M. & Roztočil, O. 2008: Faunistické nálezy vážek (Odonata) z exkurzí X. celostátního setkání odonatologů v Českém ráji 2007, pp. 113–123. In: Dolný, A. (ed.): *Vážky 2008. Sborník referátů XI. celostátního semináře odonatologů v Českém lese.* ZO ČSOP Vlašim.
Špryňar, P. & Honců, M. 2006: Brouci čeledí Anthribidae a Curculionidae (Coleoptera) CHKO Kokořínsko, *Bohemia centralis,* Praha 27: 563–572.
Řehounek, J. & Honců, M. 2006: Mandelinky (Coleoptera: Chrysomelidae) CHKO Kokořínsko. *Bohemia centralis,* Praha, 27: 549–561.
Vonička, P. & Honců, M. & Blažej, L. 2005: Příspěvek k poznání rozšíření a ekologie střevlíka Leistus rufomarginatus (Coleoptera, Carabidae) – nového druhu pro faunu Čech. *Klapalekiana,* 41: 257–260.
Waldhauser, M.& Honců, M. & Roztočil, O. 2008: Faunistické nálezy vážek (Odonata) z exkursí XI. celostátního setkání odonatologů v Českém lese 2008 s uvedením dalších nálezů oblasti. p. 124–137. In: Dolný, A. (ed.): *Vážky 2008. Sborník referátů XI. celostátního semináře odonatologů v Českém lese.* ZO ČSOP Vlašim.

Ornitologie

Honců, M. 1999: Zvířena CHKO Kokořínsko a Holanských rybníků. *Bezděz,* Č. Lípa, 8: 209–226.
Honců, M. 2000: Pozorování významných druhů ptáků. *Bezděz.* Č. Lípa, 9: 457.
Honců, M. 2003: SPA Českolipsko (Dokeské pískovce a mokřady), 2 pp. *Zpravodaj IBA* 2, květen 2003. Zpravodaj projektu významná ptačí území v České republice.
Honců, M. 2004: Příspěvek k zoologickému hodnocení řeky Ploučnice na okrese Česká Lípa. *Bezděz,* Č. Lípa, 13: 197–231.
Honců, M. 2006: Vycházka za ptákem roku – orlem mořským. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO,* Mělník, 3: 11.

Honců, M. 2006: Zimní sčítání vodních ptáků na Českolipsku. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 3: 12.
Honců, M. 2006: Přírodovědné hodnocení pískovny v Provodíně. *Bezděz*, Č. Lípa, 15: 141–157.
Honců, M. 2007: Monitoring orla mořského (Haliaeetus albicilla) na Českolipsku. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 5: 18.
Honců M., 2007: Sčítání jeřábů popelavých na Českolipsku v r. 2007. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 6: 11–12.
Honců, M. 2007: Vycházka do ptačí oblasti Českolipsko. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 6: 12–13.
Honců, M. 2007: *Ptačí oblast Českolipsko*, (text skládačky). Česká společnost ornitologická. Praha.
Honců, M. 2008: Reintrodukce husy velké na Českolipsku v r. 2007. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 7: 7–8.
Honců, M. 2008: Podzimní odlet jeřábů popelavých z Českolipska. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 7: 10–11.
Honců, M. 2008: Kausa kormoráni na Českolipsku. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 7: 12–13.
Honců, M. 2008: Za jeřáby na Českolipsku. *Kominíček, Zpravodaj SPČSO*, Mělník, 8: 6–7.
Honců, M. & Volf, O. 2002: 7. Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady, pp. 7/1–7/4. In: Hora, J. & Marhoul, P. & Urban, T. (eds.): *Natura 2000 v České republice. Návrh ptačích oblastí.* ČSO, Praha.
Procházka, J. & Honců, M. 2005: *Ptačí oblast Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady.* Text skládačky. Správa CHKO Kokořínsko ve spolupráci s VMG v Č. Lípě.

Spolkové zprávy

Honců, M. 2004: Zápis z výroční schůze Severočeské pobočky České společnosti ornitologické. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 1: 4–7.
Honců, M. 2006: Zápis z výroční schůze Severočeské pobočky České společnosti ornitologické za r. 2005. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 3: 3–7.
Honců, M. 2006: Vyhodnocení práce patronátní skupiny pro významnou ptačí oblast Českolipsko. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 3: 7–8.
Honců, M. 2006: Jarní schůze regionálních klubů Severočeské pobočky ČSO, (Č. Lípa). *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 4: 4–5.
Honců, M. 2007: Setkání „jeřábologů" na Mělníku. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 5: 17–18.
Honců, M. & Benda, P. & Lumpe, P. 2007: Jiří Vondráček čestným členem ČSO. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 6: 4.
Honců, M. 2007: Regionální schůze v České Lípě. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 6: 6–7.
Honců, M. 2008: Zápis z podzimní schůze Severočeské pobočky ČSO. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 7: 3–8.
Honců, M. 2008: Regionální schůze v České Lípě. *Kominíček, Zpravodaj SP ČSO*, Mělník, 8: 4–5.

Region

Honců, M. 2006: Přírodovědné hodnocení Ploučnice, zejména úseku zasahujícího do bývalého VVP Ralsko. Ploučnice a její přínos pro region z hlediska cestovního ruchu. *Sborník příspěvků z konference.* Mimoň, p. 52–53.

Botanika

Knauerová, M. & Honců, M. 2001: Změny ve složení vegetace v nivě Ploužnice, Svébořického potoka a v LHC Zbyňsko, mapovaném v rámci programu Natura 2000. *Sborník Příroda*, AOPK Praha, 8: 25–29, 2001.

Knihy

Holuša, O. & Dolný, A. & Waldhauser, M. & Honců, M. 2007: Odonatologická bibliografie České republiky, p.76–89, In: Dolný, A., Bárta, B., Waldhauser, M., Holuša, O., Hanel, L. et al. 2007: *Vážky České republiky: Ekologie, ochrana a rozšíření. The Dragonflies of the Czech Republic: Ecology, Conservation and Distribution.* Vlašim. Český svaz ochránců přírody Vlašim, 672 pp.

Mikuláš, R. & Adamovič, J. & Hoffman, A. & Beran, L. & Honců, M. 2008: Kokořín and Doksy area (Czech Republic), p. 339–343. In: Härtel, H., Cílek, V., Herben, T., Andrew, J., Rendel, W. 2008: *Sandstone Landscape.* Akademia Praha, pp. 493.

Mikuláš, R. & Adamovič, J. & Hoffman, A. & Beran, L. & Honců, M. 2008: Česká Lípa and Ralsko Hill area, p. 343–346. In: Härtel, H., Cílek, V., Herben, T., Andrew, J., Rendel, W. 2008: *Sandstone Landscape.* Akademia Praha, pp. 493.

Honců, M. & Voženílek, P. 1999: Zoologická charakteristika Ústecka, p. 46–50. In: Mackovčin, P., Kuncová, J. (eds.) 1999: *Chráněná území ČR, Ústecko sv. I.* Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a Státní fond životního prostředí. Praha, 350 pp.

Honců, M. 2002: Zoologická charakteristika Liberecka, p. 47–52, In: Mackovčin, P., Sedláček, M. a Kuncová, J. (eds.) 2002: *Liberecko.* In: Mackovčin, P. a Sedláček, M. (eds.) 2002: *Chráněná území ČR sv. III.* Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 331 pp.

Honců, M. & Vitáček, Z. & Kühn, P. 2002: Charakteristika okresu Česká Lípa, p. 75–79. In: Mackovčin, P., Sedláček, M. a Kuncová, J. (eds.) 2002*: Liberecko.* In: Mackovčin, P. a Sedláček, M. (eds.): *Chráněná území ČR, svazek III.* Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 331 pp.

ZKRATKY

AOPK: Agentura ochrany přírody a krajiny
CHKO: Chráněná krajinná oblast
LHC: Lesní hospodářský celek
Msc. (Manuscript): Rukopis
NPR: Národní přírodní rezervace
NW (Nordwest): Severozápadní
PP: Přírodní památka
SPA (Special protection areas): Zvláštní území ochrany
SP ČSO: Severočeská pobočka České společnosti ornitologické
VMG: Vlastivědné muzeum a galerie
ZO ČSOP: Základní organizace Českého svazu ochránců přírody

K OSMDESÁTÝM NAROZENINÁM RNDr. PETRA KÜHNA, CSc.

V roce 2004 jsme si v Bezdězu připomenuli významné jubileum doktora Petra Kühna a ocenili jeho aktivitu. Dnes po pěti letech můžeme s údivem konstatovat, že se vlastně nic nezměnilo. Jubilant není na odpočinku, je stále pracovníkem Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě, byť již ne na plný úvazek, a pokračuje ve vědecké činnosti.

Významně se podílel na grantových projektech Geologického ústavu Akademie věd České republiky. V rámci výzkumu železivců to bylo petrografické studium horninových vzorků kontaktů vulkanit – pískovec, samotných železitých výstelek nebo železitých pískovců z Housky, Mariánského vrchu u Drchlavy, Havířského vrchu, Brennského lesa, Hamerského Špičáku a Děvína, Brady u Svébořic, Míšeňské doliny. Na to navazovaly bodové chemické analýzy těchto vzorků na mikrosondě. Mimo to mikroskopicky zpracoval nábrusy z lokalit Mlýnský vrch u Břehyně, Rolleberg, Lemberk, Dědek a Schiessstätte u Doks. Výsledkem bude společná studie s J. Adamovičem o petrografii železivců a jejich kontaktů. Spolupracuje s P. Havránkem na průzkumu nově vymapovaných vulkanitů v Lužických horách.

Nezanedbával ani terénní průzkum, ověřoval stará důlní díla na železné rudy v Brennském lese, věnoval se i výskytům sloupkovitě odlučných pískovců na Luži, nevynechal ani pověstmi opředenou Míšeňskou dolinu jižně od Tolštejna.

Přičiněním doktora Kühna se daří navázat na práci německých geologů, působících na česko-saském pomezí, jejichž díla jsou těžko dostupná a bez odborného překladu nepoužitelná pro amatérské zájemce o geologii. To je důležité, je totiž na co navazovat a vakuum vzniklé po roce 1945 postupně mizí. V této souvislosti je na místě připomenout jeho nezištnou metodickou podporu amatérských montanistů působících na děčínské straně Lužických hor a ve Šluknovském výběžku. Jeho přednášky jsou vítaným bodem programu seminářů pořádaných Správami CHKO Lužické hory a Kokořínsko.

Významným počinem je zpracování publikace Geologické zajímavosti Libereckého kraje, vydané v roce 2006 Libereckým krajem. Výběr lokalit je reprezentativní a čtenářům se tak dostalo prvotní geologické informace na patřičné úrovni. To je výrazná změna proti obvyklým barvotiskovým slátaninám, dosud běžně produkovaným na podporu „cestovního ruchu".

Není ročníku vlastivědného sborníku Bezděz, kde by v posledních pěti letech nebyl jubilantův článek nebo studie. Přiblížil několik poutavých témat opomíjených jinými přírodovědci, kterým chybí jeho schopnost přechodu do kulturních dějin. Zájem o historii rudného dolování v Jiřetíně obohatil a usměrnil důkladnou studií o mineralogii tohoto naleziště (2004). Stať o hornině Holého vrchu na okraji České Lípy prohlubuje poznání stále diskutovaného a stále ještě nezvelebeného místa v rekreační zóně obyvatel okresního města (2005). K osudu nevelkého, ale významného návrší, se vrátil o rok později, kdy svými poznatky obohatil dvě dosud studované složky přírodních a historických kvalit: botaniku a historii tamní poustevny. Ve studii Poznámky k tajemnému hradu „Winterstein" vstoupil plně do přitažlivého prostředí objasňování tajemství minulosti a hledání ztracených bodů historie (2006). V roce 2007 se vrací ke svému hledání z poloviny let devadesátých, kdy ho upoutaly pomníčky a památníčky v přírodě upomínající na dramatické události. V Bezdězu v tom roce psal o souvislostech neobjasněné vraždy u Kaufmannova buku nedaleko Nové Hutě v Lužických horách v roce 1928. Odběratelé prospektů a drobných tiskovin k propagaci města Česká Lípa ocenili jeho skládačku o pozoruhodném díle v městském parku zvaném Císařské sloupy, založeném v roce 1879 jako skalka s desítkami kamenů z různých míst severních Čech.

Petr Havránek – Ladislav Smejkal

Bibliografie prací RNDr. Petra Kühna, CSc. za léta 2004 – 2008

Bibliografie navazuje na předchozí seznam, publikovaný ve sborníku Bezděz 13, 2004.

179. Mineralogie rudních žil v Jiřetíně pod Jedlovou. – Bezděz 13, 181–196 (2004).
180. Další hraniční kameny v polesí mezi Brennou a Mimoní. – Bezděz 13, 289–294 (2004).
181. Osudy soch Panny Marie ve Sloupu. – Bezděz 13, 295–298 (2004).
182. Reliéf sv. Trojice mezi Mařenicemi a Kunraticemi u Cvikova. – Bezděz 13, 299–304 (2004).
183. Zázrak u Lipnické kaple. – Bezděz 13, 305–308 (2004).
184. Hornina Holého vrchu u České Lípy. – Bezděz 14, 119–131 (2005).
185. Svatý Jan podruhé umučený. – Bezděz 14, 279–286 (2005).
186. Modrý hřeben v Lužických horách. Sto let od vydání Paudlerovy knihy o první značené dálkové cestě v Lužických horách. – Bezděz 14, 297–300 (2005).
187. Die Toneisensteine des Lausitzer/Zittauer Gebirges und ihre Entstehung. – Berichte der naturforschenden Gesellschaft der Oberlausitz 13, Görlitz, 35–48 (2005).
188. Beim Triefbortel. Die Botenfrau 4, č. 3, Hinterhermsdorf, 38 (2004).
189. Geologické zajímavosti Libereckého kraje. Liberec (2006).
190. Osudy Holého vrchu u České Lípy. – Bezděz 15, 65–82 (2006).
191. Zlaté a stříbrné doly u Naděje a Mimoně? – Bezděz 15, 183–194 (2006).
192. Řeka Ploučnice v průběhu časů. In: Ploučnice a její přínos pro region z hlediska cestovního ruchu, Mimoň, str. 42–53 (2006).
193. Poznámky k tajemnému hradu „Winterstein" v Lužických horách. – Bezděz 16, 27–48 (2007).
194. Málo známý nápis na Dutém kameni u Cvikova. – Bezděz 16, 275–281 (2007).
195. Tajemná vražda Josefa Kaufmanna z Horní Světlé v roce 1928 ve světle zpráv v soudobých novinách. – Bezděz 17, 85–100 (2008).
196. Minerály opuštěného čedičového lomu na vrchu Lipka u Stráže pod Ralskem. – Bezděz 17, 291–298 (2008).
197. Podstavec sochy svatého Jana u Hradčan. – Almanach 2007. Občanské sdružení Drobné památky severních Čech. Česká Lípa, březen 2008, str. 91–96.
198. Sloup sv. Antonína mezi Skalicí a Pihelem. – Almanach 2007. Občanské sdružení Drobné památky severních Čech. Česká Lípa, březen 2008, str. 99–100.
199. Tajemný kříž ve „Svińském dole". – Almanach 2007. Občanské sdružení Drobné památky severních Čech. Česká Lípa, březen 2008, str. 101–102.

SEZNAM AUTORŮ

Mgr. Martin ASCHENBRENNER, Gymnázium Česká Lípa
Jaroslav BENEŠ, Škoda Auto a. s. Mladá Boleslav
PhDr. Jana BLAŽKOVÁ, Státní okresní archiv Česká Lípa
Mgr. Lukáš ČÍŽEK, Ph.D., Entomologický ústav, BC AV ČR a Přírodovědecká fakulta JČU, České Budějovice
Michal GELNAR, Česká sklářská společnost, Praha
David HAUCK, Brno
Mgr. Petr HAVRÁNEK, Jablonné v Podještědí
RNDr. Miroslav HONCŮ, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Daniel HORÁČEK, Liberec
Mgr. Kateřina JOKLOVÁ, Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
PhDr. Robert KREJCAR, Česká Lípa
RNDr. Petr KÜHN, CSc., Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Mgr. Petr MANDAŽIEV, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ing. Jaroslav PANÁČEK, Protool Česká Lípa
RNDr. Marta PLÁNSKÁ, Střední lesnická škola Šluknov
Bc. Pavel POKLUDA, Přírodovědecká fakulta JČU, České Budějovice
Eva RESLOVÁ, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Oldřich ROZTOČIL, Český svaz ochránců přírody Aron, Česká Lípa
Josef SLAVÍČEK, Česká vědecká společnost pro mykologii Hradec Králové
Mgr. Ladislav SMEJKAL, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
RNDr. Jarmila SÝKOROVÁ, Krajský úřad Libereckého kraje, Liberec
Mgr. Richard VIŠŇÁK, Ph.D., Stráž pod Ralskem
Ing. Zdeněk VITÁČEK, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

POKYNY PRO ÚPRAVU PŘÍSPĚVKŮ PUBLIKOVANÝCH VE SBORNÍKU BEZDĚZ

Pro zjednodušení a usnadnění redakční přípravy sborníku Bezděz prosíme autory o dodržování následujících zásad při odevzdávání rukopisu:

Pokyny všeobecné:

1. Články a studie by neměly svým rozsahem, včetně poznámek a seznamu pramenů a literatury, přesáhnout 20 stran normovaného textu (1 strana odpovídá 1800 znakům včetně mezer).

2. Práce (včetně příloh) se přijímají v jednom tištěném exempláři a na disketě či CD v textovém editoru MS Word (verze 6.0 nebo novější), případně zaslané E-mailem. Pište průběžně na celý řádek, jednoduché řádkování, stránky (řádky) na pravé straně nezarovnávejte, nedělte slova na konci řádku. Ucelené odstavce odklepněte klávesou „Enter". Neupravujte text ani výčty do více sloupců. Rukopis nijak neupravujte, bude upraven jednotně pro celý sborník. Pište vše obyčejným písmem, slova uvnitř textu nezdůrazňujte. **Nepoužívejte formátování textu!**

3. Přílohy: Nákresy předkládejte na formátu A 4 kreslené tuší, fotografie formátu 9 × 13 cm, kontrastní, lesklé. Grafické přílohy (pérovky, grafy, mapky aj.) se přijímají pouze černobílé, kontrastní s ohledem na předpokládané zmenšení. Přílohy lze předkládat v elektronické podobě (formát TIFF nebo JPG), vždy jako zvláštní soubor. Tabulky číslované nevkládejte do textu. Je třeba je dodat na zvláštním listu. Texty k tabulkám, grafům a mapkám musí být dostatečně vysvětlující. Označení tabulek: Tab. 1, 2... (ve všech jazycích). Označení obrázků: Obr. (v češtině), Fig. (v angličtině), Abb. (v němčině)

4. Poznámky se píší na konci textu, nikoli na stránku pod textem dole. Poznámky se číslují průběžně bez ohledu na eventuální kapitoly článku. Jsou to samostatné věty, píší se tedy na začátku velkým písmenem a končí tečkou. V textu se vyznačují za interpunkčním znaménkem číslicemi v horním indexu, za číslem následuje lomítko – /. Vlastní text poznámky číslujte a pište písmem stejné velikosti jako text, za číslem udělejte lomítko – /. **Nepoužívejte automatické poznámkování a číslování!**

5. Práce se otiskují v češtině, abstrakt (stručný obsah článku v maximálním rozsahu 15 řádků rukopisu.) v angličtině. U článků a studií je nutný na konci práce souhrn (resumé) psaný v němčině. Souhrn, včetně názvu článku, v rozsahu asi 1/10 textu vypracujte v češtině, překlady zajistí redakce.

6. Práce schvaluje k přijetí do časopisu redakční rada, ta si může vyžádat recenzní posudek. Za věcný obsah příspěvku a za přesnost a pravdivost údajů odpovídá autor. Redakční rada si vyhrazuje právo k stylistickým, pravopisným a formálním (nikoli obsahovým) zásahům do textu prací. O sporných případech, které tyto „Pokyny" neobsahují, se autor dohodne přímo s redakcí.

Po sazbě dostanou autoři svoji práci k provedení tiskové korektury.

7. Příspěvky se nehonorují. Autoři obdrží zdarma 1 autorský výtisk sborníku a 10 separátů každé původní práce.

Pokyny pro úpravu přírodovědných článků

8. Práce (odevzdaný rukopis) má mít toto základní uspořádání (v uvedeném pořadí): název, jméno a příjmení autora(ů), abstrakt, vlastní text práce, případné poděkování, literatura, cizojazyčný souhrn, texty k přílohám (na samostatném listu), přílohy (obrázky, grafy, tabulky, mapy).

Vlastní text práce se obvykle dělí na úvod, materiál a metodiku, výsledky, diskusi a souhrn, případně závěry. Jednotlivé části mohou být spojeny (např. výsledky s diskusí). V nutných případech je možno členění zjednodušit (faunistické práce), u krátkých sdělení a ostatních článků (recenze, personálie a informační články) nemusí být text práce členěn.

9. Jména taxonů uvádějte při první zmínce v práci celá. Tam, kde by mohlo dojít k záměně a nejasnostem, uvádějte i autora popisu, letopočet a případné závorky. V dalším textu při opakování je možno rodová jména zkracovat nebo autora popisu a letopočet neuvádět.

Taxony se v abstraktu uvádějí nezkráceně.

Kódy lokalit pro síťové mapování pište před vlastní název a popis lokality (5253, k. ú. Mimoň, městský park...). Názvy lokalit vypisujte celé (Stráž pod Ralskem) s uvedením katastru.

Faunistické údaje zapisujte takto: kód, zemi, okres, katastr, název lokality (případně bližší specifikaci), datum nálezu, počet kusů (exemplářů, případně samců a samic), jméno autora nálezu, determinátora, majitele sbírky, autora revize, chovu nebo pozorování – lze u běžných druhů vynechat.

Jednotlivé údaje je možno vyjádřit standardními latinskými zkratkami: c. = centralis – střední, sept. = septentrionalis nebo bor. = borealis – severní, mer. = meridionalis – jižní, or. = orientalis – východní, occ. = occidentalis – západní, ex. o. = ex ovo, množné číslo ex ovis – z vajíčka, z vajíček, ex. l. = ex larva, množné číslo ex larvis – z larvy, z larev, z housenky, z housenek, ex. p. = ex pupa, množ. č. ex pupis – z kukly, z kukel, lgt. nebo leg. = legit – sbíral, det. = determinavit – určil, revid. = revidit – revidoval, educ. = edu-cavit – vychoval, observ. = observavit – pozoroval, coll. = collectio –sbírka.

Zkratky se píší za jméno a spojují se spojkou „et" = a – např.: A. Novák lgt., det. et coll.

Pouze taxony živočichů a rostlin na úrovni rodů, druhů a poddruhů (ne však čeledí a vyšších taxonomických jednotek) pište vždy kurzívou, ne však autory popisů taxonů, letopočty a zkratky ssp., sp., spp., f. a další.

Datum se píše obvyklým způsobem arabskými číslicemi (nevypíše-li autor např. ze stylistických důvodů slovní název měsíce), za tečkou se dělá vždy mezera (19. 10. 1963, 18. 2. 2000). V anglickém textu je třeba dodržovat tamní jazykový úzus a psát římské číslice malými písmeny (19.x.1963, 18.ii.2000). V angličtině se též píše desetinná tečka místo čárky (63.9 mm).

Názvy kapitol (ÚVOD, MATERIÁL A METODIKA, VÝSLEDKY, LITERATURA apod.) pište velkými písmeny.

10. Citace literatury v textu pište dle vzoru: Pavel (1970), (Pavel 1970), Pavel – Petr (1970), (Pavel – Petr 1970), Pavel et al. (1970) – při více než dvou autorech.

V seznamu literatury na konci článku se uvádějí pouze práce citované v textu. Autoři se píší v seznamu literatury v abecedním pořadí, práce od jednoho autora v chronologickém sledu, při více pracích téhož autora z jednoho roku používejte označení a, b, c,..., za příslušným rokem. Čárkou se oddělují jen jména autorů, není-li použito & (Hudec K., Chytil J., Šťastný K. & Bejček V. 1995:)

Jméno autora začíná na novém řádku. Nevejde-li se citace na jeden řádek, začínají další řádky této citace na 3. místě (po dvou prázdných úderech).

Citace prací z časopisů, periodik a řad sborníků:

Název práce včetně rodových a druhových jmen se píše standardním písmem, latinské jméno kurzívou. Název časopisu se píše kurzívou. U časopisů se uvádí: název časopisu, ročník, číslo (je-li v ročníku každé číslo stránkováno samostatně), za dvojtečkou a mezerou následují stránky (od–do) bez označení „p., pp., s.," (např.: *Klapalekiana* 17: 75–124.; *Bezděz* 6: 60–79.). Názvy časopisů je možno zkrátit vžitými zkratkami, na příslušném místě abecedního seznamu literatury je však třeba uvést použitou zkratku a její vysvětlení (nezkrácený název časopisu).

Příklad citace:
Bárta Z. 1967a: Nové druhy savců pro oblast Labských kvádrových pískovců. *Sborn. Severočes. Muz. - Přír. Vědy* 3: 175–183.
Sborn. Severočes. Muz. - Přír. Vědy: Sborník severočeského muzea – Přírodní vědy

Citace knih a samostatných publikací:
Název knihy se píše kurzívou, ostatní údaje standardním písmem. Uvádí se autor, rok vydání, název, nakladatelství a místo vydání. Příklad citace:
Horák J. 1950: *Zvířena středních Čech.* Melantrich, Praha.

Citace nepublikovaných rukopisů (diplomové práce, závěrečné zprávy z výzkumů apod.): Název se píše kurzívou, ostatní údaje standardním písmem. Uvádí se název práce, zkratka Msc., případně typ práce (dipl. práce, habil. práce apod.), dále jedno z míst (název instituce a město), kde je práce dostupná. Příklad citace:
Plocek A. 1974: *Ryby v řece Ploučnici.* Msc., dipl. práce, dep. in katedra zoologie, Přír. fak. UK, Praha.

Pokyny pro úpravu článků z oboru historie

11. Poznámky a citaci literatury je možno upravit dvojím způsobem.

a) Je možno použít tradičních číslovaných poznámek, v nichž bude citována příslušná literatura a prameny. Citace uvádějte podle vzoru, včetně dodržení uvedené interpunkce:
Žemlička, J.: Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století, Praha 1980, s. 135.

Při opakování díla stačí uvést zkrácenou citaci : Žemlička, J.: Vývoj osídlení, s. 90.
Při opakování autora i díla: Tamtéž, s. 102–103.
Při opakování autora: Týž: Čechy v době knížecí (1034–1198). Praha 1997, s. 125.

Citace článku dvou autorů v periodické publikaci:
Panáček, J. – Gabriel, F.: Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše. Bezděz 7, 1998, s. 42.

Citace článku ze sborníku:
Maur, E.: Hrad Vlčtejn a Pabiankové. K počátkům husitství na Plzeňsku. In: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 81.

Citace vydaných pramenů:
Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V - 2. Edd. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1981, s. 216, č. 614. (V další citaci již stačí CDB V - 2, s. 217, č. 615.)

Při citaci nevydaných pramenů uveďte: název archivu a jeho sídla, název příslušného archivního fondu, inventární číslo a název archiválie, u úředních knih též folio:
Státní okresní archiv (SOkA) Česká Lípa, Archiv města (AM) Česká Lípa, inv. č. 2274 - Vyvlastnění pozemků pro stavbu Severní dráhy.

Při použití tohoto způsobu citace se již na konci článku nesestavuje samostatný soupis použitých pramenů a literatury.

b) Odkazy na literaturu a prameny je možno umístit do textu do závorky: (Žemlička 1980, 135); ... jak tvrdí J. V. Šimák (1917, 52); (CDB V - 2, s. 148, č. 570); (SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv.č. 2523 Hokynářský řád pro Českou Lípu).

Seznam literatury a pramenů se uvede na konci článku. Autoři se píší v abecedním pořadí, práce od jednoho autora v chronologickém sledu, při více pracích téhož autora z jednoho roku se použije označení a, b, c,..., za příslušným rokem:
Lahmer, R. 1889a: Zur Geschichte der nordböhmischen Leinen-Industrie, MNEC 12, s. 97–105.
Lahmer, R. 1889b: Einiges von der nordböhmischen Kattunindustrie, MNEC 12, s. 298–304.

Seznam se doplní o soupis použitých zkratek:
MNEC: Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs.
SAP: Sborník archivních prací.

Číslovaných poznámek je možno využít na vysvětlení různých vedlejších okolností a problémů, nebo k odkazům na takový druh pramene, který nelze v krátké a jednoduché formě umístit do závorky v textu.

PŘEHLED DOSUD VYDANÝCH SVAZKŮ BEZDĚZU

Bezděz 1/1990, 141 stran, rozebráno
F. Gabriel – J. Panáček: Vznik a počátky České Lípy; O. Sykáčková: Český muzejní spolek v České Lípě a jeho sbírky; L. Smejkal: Českolipské muzeum 1945–1951 – hledání orientace; M. Honců: Zvířena Lužických hor; M. Benda: Přírodní poměry Kravařské oblasti; M. Honců – Z. Vitáček: Obojživelníci okresu Česká Lípa. Zprávy.

Bezděz 2/1994, 130 stran, rozebráno
J. Panáček – F. Gabriel: K otázce kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě; J. Úlovec: O bývalé tvrzi v Tlustecké – Novém Tolzbachu; J. Brožová: Řezáč skla František de Paula Zach 1820–1881; Z. Vitáček: Plazi okresu Česká Lípa; Z. Vitáček: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa; P. Kühn: Krokodýli na Českolipsku?; P. Kühn: Skalní hřiby ve Vranovských skalách. Pozorování v přírodě.

Bezděz 3/1995, 189 stran, 25 Kč
M. Sovadina: Tři příspěvky k počátkům města Kravař; J. Panáček – F. Gabriel: Kostel sv. M. Magdaleny v České Lípě; R. Hais: Friedrich Egermann (1777–1864) a jeho příspěvky v oblasti sklářské technologie; J. Brožová: Severočeští rafinéři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století; V. Ryšavý: Dům čp. 152 v Alšově ulici v Novém Boru; M. Honců: Vstavačovité (Orchidacae). Materiály: J. Barták – J. Macháček – J. Pacovský – J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lipá (I. část); M. Plánská: Pokus s přesazováním prstnatců.

Bezděz 4/1996: Lužické hory – příroda a dějiny. 289 stran, rozebráno
J. Kuncová: CHKO Lužické hory dvacetiletá (Historie vzniku CHKO); F. Gabriel – J. Panáček: Hrad Milštejn; M. Gelnar: Sklářské hutě v Lužických horách a v jejich podhůří; L. Smejkal: Povaha sociálních rozdílů na Cvikovsku a přístupy k jejich řešení do roku 1920; P. Sajdl – L. Smejkal – M. Sovadina: Staré mlýny (Pověst Lužických hor); P. Havránek: Geologie Lužických hor; P. Chvátal: Geologický inventarizační průzkum přírodní památky Bílé kameny; P. Kühn: Čedičová zeď Jánských kamenů u Krompachu v Lužických horách; O. Fabiánek: Těžba rud v Lužických horách; P. Havránek: Dobývání železných rud v okolí Mařenic; P. Kučírek: Postglaciální vývoj lesních ekosystémů Lužických hor; M. Plánská: Příspěvek k poznání květeny Lužických hor a jejich okolí; M. Plánská: Botanický inventarizační průzkum a biomonitoring NPR Jezevčí vrch v Lužických horách; M. Plánská – M. Honců: Chráněné rostliny Lužických hor; M. Honců: Zoologický průzkum Jedlové v Lužických horách; M. Honců – J. Vondráček: Chráněné druhy živočichů Lužických hor. Zprávy.

Bezděz 5/1997 – Bývalý vojenský výcvikový prostor Ralsko
577 stran, rozebráno
J. Blažková: Vznik vojenského újezdu Ralsko; F. Gabriel – J. Panáček: Prameny k dějinám středověkého osídlení vojenského prostoru Ralsko; M. Gelnar: Zaniklé sklárny ve vojenském prostoru Ralsko; J. Adamovič: Vývoj poznání geologické stavby západní části VVP Ralsko; P. Kühn: Pozůstatky staré těžby na jižním úbočí Hamerského Špičáku; P. Kühn: Radioaktivní znečištění údolní nivy Ploučnice v bývalém VVP Ralsko; E. Balátová a kol.: Předběžný přehled rostlinných společenstev bývalého VVP Ralsko s poznámkami k vegetaci; V. Zavadil – M. Honců: Listonoh letní – Triops cancriformis cancriformis Linné 1758 – a žábronožka letní – Branchipus Schaefferi Fischer 1834 – (Anostraca et Notostraca: Branchiopoda: Crustacea) v bývalém VVP Ralsko: výsledky předběžného výzkumu; A. Kůrka: Arachnofauna VVP Ralsko (Pavouci – Araneida); M. Honců: Průzkum vážek (Odonata) na území bývalého VVP Ralsko; M. Honců: Rovnokřídlí (Orthoptera) bývalého VVP Ralsko; M. Honců – P. Vonička: Střevlíkovití (Carabidae) bývalého VVP Ralsko; P. Vonička: Příspěvek k poznání koprofágních vrubounovitých (Coleoptera: Scarabaeidae) bývalého VVP Ralsko; M. Bouma: Entomologický průzkum Lepidopter bývalého VVP Ralsko; J. Vávra a kol.: Motýlí fauna přírodní reservace „Hradčanské rybníky" v bývalém vojenském újezdu Ralsko (Lepidoptera); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – Vodní obratlovci: Kruhoústí (Cyclostomata), ryby (Pisces, Osteichthyes); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – obojživelníci (Amphibia); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – plazi (Reptilia); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – ptáci (Aves); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – savci (Mammalia); J. Kuncová Zájmy ochrany přírody ve vojenském prostoru Ralsko a přilehlých území; K. Brotz: Fonolit na vrchu Ralsko a jeho ověření metodou radiestezie. Zprávy.

Bezděz 6/1997, 153 stran, 50 Kč
M. Sovadina: Ronovci a Žitava ve 13. a v první čtvrtině 14. století; J. Panáček – F. Gabriel: Kostel sv Kříže na českolipském předměstí; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku; J. Brožová: Severočeští rafinéři a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století (2. část); J. Vondráček – M. Honců: Zvlášť chráněné ptačí druhy v avifauně Lužických hor. Materiály: J. Barták – J. Macháček – J. Pacovský – J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lipá (2. část); T. Andres: Tavení skla dřevem. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 7/1998, 246 stran, 70 Kč
M. Sovadina: Život zasvěcený historii; M. Sovadina: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století; F. Gabriel – J. Panáček: Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše; J. F. Firsov: Český historik Jaroslav Papoušek v Rusku jeho neznámé dopisy z Butyrek N. F. Melnikové – Kedrové – Řivnáčové; L. Smejkal: Jak vznikl a vycházel Bezděz; J. Vondráček: Inventarizační zoologický průzkum NPP Peklo; M. Honců: Entomologický průzkum kopce Tlustec v Ralské pahorkatině;

L. Beran: Vodní měkkýši Ploučnice; P. Míka: Brouci čeledi Latridiidae Českolipska a Lužických hor; M. Plánská: Orchidejové louky v Lužických horách. Materiály: V. Had: Sluneční dvůr v Jestřebí. Přehled vývoje v letech 1912–1959; Z. Rydygr: Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 8/1999, 349 stran, 90 Kč

J. Svoboda – V. Cílek – L. Jarošová: Mezolit na Českolipsku. Poznámky k současnému stavu výzkumu; J. Panáček: K dějinám špitálu v České Lípě; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část II: Okres Děčín; M. Veselý: „Stříbrné doly" u Jedlové; V. Čelko: Podíl spolku Excusions Club na vlastivědném bádání, vytvoření regionálních sbírek a muzeí; L. Smejkal: Lužické oddělení českého muzea v České Lípě; L. Smejkal: Legionářské oddělení českého muzea v České Lípě; J. Blažková: Společenstvo řezníků a uzenářů v České Lípě; P. Kühn: Povaha železných rud těžených v minulosti na Českolipsku; M. Honců: Zvířena CHKO Kokořínsko a Holanských rybníků; Z. Mrlíková: Etoekologické a sociobiologické vztahy v populaci sysla obecného (Spermophilus citellus L.) na lokalitě Mimoň – hřebčín v letech 1996 a 1997; L. Beran: Vodní měkkýši Svitávky; M. Plánská: Přírodní památka „Louka u Brodských" v Dolní Chřibské; L. Smejkal – O. Sykáčková: Karel Löwe a Heinrich Wedrich – rekonstrukce dvou umělecko historických sbírek Okresního vlastivědného muzea v České Lípě; M. Sovadina: Obecní kroniky na okrese Česká Lípa do roku 1945. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 9/2000, 488 stran, 130 Kč

F. Gabriel – J. Panáček: Dějiny hrnčířství v České Lípě; J. Úlovec: Tvrz a zámek v Kuřívodech u Mimoně; P. Gajdošík: Blektové z Útěchovic. Příspěvek ke genealogii rytířského rodu; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část III: Shrnutí; M. Gelnar – M. Plekanec – J. Štika: Kde ležely Gläsendorfy?; M. Veselý: Důl „Anton Segen Gotes" ve Světlinách u Dolního Podluží; P. Kühn: Mečový kámen u Kravař; M. Sovadina: Výroba automobilů Gatter v Zákupech; L. Smejkal: Desátý ročník Bezdězu 1947–1948; P. Kühn: Rudolf Korb a jeho „Boží zahrada"; P. Brzák – O. Fabiánek – P. Havránek: Jeskyně na Milštejně; Z. Vitáček: Deset let sledování netopýrů a vrápenců na Českolipsku; M. Honců: Entomologický průzkum Luže v Lužických horách v roce 1998 a 1999; M. Benda: Ohrožená květena Kravařska po deseti letech; M. Plánská: Inventarizační průzkum přírodní reservace (PR) Klíč; V. Vosálová: Českolipský kronikář Hans Kriesche a jeho kronika; M. Plekanec: Míšeňská dolina. Drobnosti. Zprávy.

Bezděz 10/2001, 439 stran, 130 Kč

J. Šouša: Laudatio Bezdězu k dovršení první desítky; J. Svoboda: Paleolit Českolipska a přilehlých území severních Čech; V. Peša: Archeologie okolí Doks; J. Panáček – M. Panáček: Konrád Pflüger v České Lípě?; M. Veselý: Hnědouhelné doly u Dolního Podluží; P. Havránek – J. Štika – M. Plekanec: Nové poznatky o dobývání a zpracování železných rud v Lužických horách; L. Smejkal: Síň umění v Českém muzeu pro kraj Českolipský; J. Blažková: Internační a sběrné středisko v České Lípě; J. Slabý: Dominikánský klášter v Jablonném v Podještědí v letech 1945–1950; P. Kühn: Radioaktivní znečištění údolí Ploučnice a rybníčků severně Mimoně; M. Plánská: Inventarizační průzkum přírodní památky Kytlice; F. Cvrk: XXII. strážní

prapor a válečné deníky jeho jednotek (23. 9. – 11. 11. 1938); M. Plánská: Botanický průzkum mokřadu nad Hraničním rybníkem. Drobnosti. Zprávy.

Bezděz 11/2002, 351 stran, 164 Kč

J. Panáček: Založení České Lípy a městské právo; P. Gajdošík: Matrika židovského obyvatelstva ze Stráže pod Ralskem 1838–1898; J. Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – I. Mistrovice (I. část); M. Veselý: Pokusy o dobývání hnědého uhlí u Horní Police a Žandova; M. Sovadina: Iniciativa Zákup ve správní reformě v letech 1848–1850; L. Smejkal: Turistické oddělení Českého muzea pro kraj Českolipský; R. Mikuláš: Stopy po činnosti bezobratlých (ichnofosilie) v horninách křídového stáří na Českolipsku; P. Kühn: K předmětu ochrany v CHPV Dutý kámen u Cvikova; J. Klápště – K. Filip: Protahuje budníček větší východoevropský Phylloscopus trochilus acredula (Silviidae) přes naše území?; I. Solovka: Průzkum motýlů (Lepidoptera) v oblasti Jezové v bývalém VVP Ralsko, M. Honců: Tesařík alpský – Rosalia alpina alpina (Linnaeus, 1758), (Coleoptera, Cerambycidae) na Českolipsku; S. Kasík: Nové symboly měst a obcí okresu Česká Lípa v letech 1990–2000; M. Panáček: Krov kostela sv. Kříže v České Lípě; P. Havránek: Milíře v Horní Světlé. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 12/2003, 477 stran, 164 Kč

V. Peša: Archeologické poznávání dějin Mimoně; M. Kolka: Vývoj rybniční soustavy na bezdězském panství do roku 1554; P. Gajdošík: Obchod se solí v České Lípě 1576–1617 a jeho význam pro městské finance; J. Panáček: Hrnčířská rodina Machsgut (Dobředělej) v České Lípě; J. N. Jiřiště: Speculum Marianum Lippense. Mariánská úcta na Českolipsku v 17. a 18. století; D. Šimánková: Vznik a vývoj sklářské obchodní kompanie Janke a její podíl na vývozu českého skla v letech 1766–1773 do Španělska; J. Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – I. Mistrovice (2.část); M. Veselý: Historie dolování uhlí ve Varnsdorfu do roku 1892; L. Smejkal: Památková agenda Josefa Maštálka 1945–1950; J. Vomáčka: Portrét českolipského demokratického učitele Josefa Vodičky (1906–1992); L. Beran: Vodní měkkýši manušických rybníků; M. Honců – K. Filip: Vážky (*Odonata*) Obecního lesa u České Lípy; M. Honců – L. Kašpar: Krasci (*Buprestidae*) Českolipska; J. Holuša: Výsledky faunistického průzkumu sarančí (*Orthoptera: Caelifera*) a kobylek (*Orthoptera: Ensifera*) na území Chráněné krajinné oblasti Kokořínsko; M. Plánská: Inventarizační průzkum navrhované přírodní památky (PP) přechodového rašeliniště Mařeničky; V. Jindra – V. Peša – M. Dobisíková: Pozůstatky morového hřbitova na náměstí Míru v Novém Boru; J. Jarolímková – M. Sovadina: Školní kroniky na okrese Česká Lípa. Drobnosti. Diskuse. Zprávy. Kronika.

Bezděz 13/2004, 359 stran, 164 Kč

Richard Klos – Miloslav Sovadina: Tajemný hrad v Lužických horách; Jaroslav Panáček: Dělení Berků z Dubé v roce 1502; Jan Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – II. Kamenický Šenov (1. část); Vladimír Peša: Podzemní lomy na Českolipsku; Ladislav Smejkal: Huťmistr Rückl; Jana Blažková: Mimořádný lidový soud v České Lípě; Miroslav Plekanec: Zapomenuté naleziště drahých kamenů v Míšeňské dolině; Petr Kühn: Mineralogie rudných žil v Jiřetíně

pod Jedlovou; Miroslav Honců: Příspěvek k zoologickému hodnocení řeky Ploučnice na okrese Česká Lípa; Marta Plánská: Mikrolesy – Microsylvae v Polevsku; Michal Gelnar: Sklářská huť v Okrouhlé; Jaroslava Jarolímková – Miloslav Sovadina: Kroniky spolků na okrese Česká Lípa. Drobnosti. Zprávy. Kronika.

Bezděz 14/2005, 326 stran, 152 Kč
Jaroslav Panáček: Ke vzniku českolipské veduty tzv. tovaryšského listu; Jan Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – II. Kamenický Šenov (2. část); Martin Barus: Prusko-rakouská válka 1866 na Mnichovohradišťsku; Zuzana Raková: Oslavy 600. výročí prvního listinného doložení města České Lípy v roce 1937; Ladislav Smejkal: Květen 1945. Dodatky k situaci na Českolipsku 1.–9. 5. 1945; Petr Kühn: Hornina Holého vrchu u České Lípy; Petr Havránek – Jiří Adamovič: Prokřemenění pískovců na Milštejně v Lužických horách; Luboš Puchart: Příspěvek k poznání střevlíkovitých (Coleoptera, Carabidea) Českolipska; Miroslav Honců: Střevlíkovití (Carabidae) Národní přírodní rezervace Novozámecký rybník; Tomáš Lorenc: Velikost populace lelka lesního (Caprimulgus europaeues) v bývalém VVP Ralsko; Martin Aschenbrenner: Zákupský inventář z roku 1608; Jaroslava Jarolímková – Miloslav Sovadina: Farní kroniky na okrese Česká Lípa. Drobnosti.

Bezděz 15/2006, 227 stran, 100 Kč
Jiří Úlovec: Příspěvek k historii a stavební podobě tvrze v Útěchovicích; Jaroslav Panáček; Pivovary a várečné právo v České Lípě; Martin Aschenbrenner: Ferdinand V. Dobrotivý očima místního tisku; Petr Kühn: Osudy Holého vrchu u České Lípy; Zuzana Raková: Oslavy státních svátků v České Lípě v období první republiky; Václav Frömmel: Odborná škola pro kreslení a modelování. Světové výročí 150 let od otevření školy v Kamenickém Šenově v roce 1856; Jaroslav Beneš: Návrat na staré hranice. Obnovení finanční stráže v Lužických horách v květnu a červnu 1945; Miroslav Honců: Přírodovědné hodnocení pískovny v Provodíně, k.ú. Provodín, okr. Česká Lípa. – Drobnosti. Zprávy. Kronika.

Bezděz 16/2007, 307 stran, 140 Kč
Jaroslav Panáček: Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa" a jeho rod; Petr Kühn: Poznámky k tajemnému hradu „Winterstein" v Lužických horách; Jiří Úlovec: Tvrz a zámek ve Velkém Valtínově; Petr Gajdošík: K počátkům hornolibchavského panství řádu Maltézských rytířů; Ladislav Smejkal: Proč vznikla Jednota bratrská v Dubé; Zuzana Raková: Boj o výročí. Spor o oprávněnost oslav 600. výročí města České Lípy v roce 1937; Miroslav Honců – František Marcin: Nález hnízdotvorky pospolné (Atherix ibis (F.), hnízdotvorkovití (Athericidae) na řece Ploučnici; Marta Plánská: Inventarizační průzkum přírodní rezervace (PR) Vápenka. – Materiály. Drobnosti.

Bezděz 17/2008, 319 stran, 135 Kč
Jaroslav Panáček: Zaniklá farní ves Mnichov a její držitelé; Martin Aschenbrenner: Císař Ferdinand V. Dobrotivý očima děkanské kroniky; Robert Krejcar: Počátky periodického tisku v České Lípě; Martin Klement: Městské lázně v Doksech mezi lety 1906 až 1945; Petr Kühn: Tajemná vražda Josefa Kaufmanna z Horní Světlé v roce 1928 ve světle zpráv v soudobých novinách; Zuzana Raková: Kulturní aktivity

českolipských spolků v meziválečném období (1918–1938); Jana Blažková: „Odveďte to, oddělejte to a zahrabte to!". Případ s nejasným koncem; Pavel Bezděčka – Klára Bezděčková: Mravenec rašelinný (Formica picea Nylander, 1846) na Českolipsku; Miroslav Honců – Ludvík Kašpar: Krasci (Buprestidae) Českolipska. Dodatek I.; Marta Plánská: Botanický inventarizační průzkum přírodní rezervace (PR) Spravedlnost; Josef Slavíček: Příspěvek k poznání vyšších hub (Makromycety) Českolipska. – Drobnosti.

OBSAH

ČLÁNKY A STUDIE

Jaroslav Panáček
Školy a univerzitní studenti na Českolipsku v době předhusitské 7

Michal Gelnar
Hyality, agatiny a uranová skla ze sklárny Nová Huť na svorském katastru 27

Martin Aschenbrenner
Ferdinand V. Dobrotivý ve světle knih denních hlášení 53

Robert Krejcar
Zmatená doba před příchodem Bergmanna
(Od Leipaer Zeitung přes Leipaer deutsche Zeitung k Deutsche Leipaer Zeitung 1882–1892). 79

Kateřina Joklová
Vražda agenta StB Jiřího Daneše-Hradeckého aneb dohra politického procesu Milada Horáková a spol. na Českolipsku 107

Lukáš Čížek – Pavel Pokluda – David Hauck – Oldřich Roztočil – Miroslav Honců
Monitoring tesaříka alpského v Ralské pahorkatině 125

Miroslav Honců
Průzkum bezobratlých živočichů PP Okřešické louky, okr. Česká Lípa 141

Marta Plánská
Rozšíření vstavačovitých v Lužických horách a vliv biotechnických zásahů na jejich populační dynamiku ve vybraných lokalitách 153

Josef Slavíček
Výsledky výzkumu Macromycetů na lokalitě Jílovka u Holan 173

Jarmila Sýkorová – Richard Višňák
Okřešické louky – nová přírodní památka na Českolipsku, botanický průzkum 193

DROBNOSTI

Petr Mandažiev
Několik poznámek k architektuře kostela sv. Máří Magdaleny v Holanech u České Lípy 215

Jaroslav Beneš
Četnický pohotovostní oddíl v Německém Jablonném v letech 1933–1937 231

Ladislav Smejkal
Padesát let výstav z oborů moderních dějin v českolipském muzeu *(Trocha faktů a vzpomínek)* 251

MATERIÁLY

Michal Gelnar
Hmotné prameny z naleziště sklářské hutě u Naděje na Cvikovsku 265

Eva Reslová – Petr Kühn
Podmalby Vinzenze Jankeho v českolipském muzeu 275

Petr Kühn
Pamětní síň maršála Radeckého na Novém Falkenburku 281

Daniel Horáček – Zdeněk Vitáček
Nové druhy netopýrů na Českolipsku 293

Zdeněk Vitáček
Obratlovci zjištění na lokalitě Okřešické louky 299

ZPRÁVY

Petr Kühn
Podaří se zachránit rozhlednu na Studenci? 305

KRONIKA

Jana Blažková
Jaroslavu Panáčkovi k šedesátinám 313

Ladislav Smejkal
K šedesátinám Miloslava Sovadiny 317

Jaroslav Panáček
Životní jubileum PhDr. Františka Gabriela, Ph.D. 321

Ladislav Smejkal
Konzervátor Petr Charvát – 70 let 327

Ladislav Smejkal
RNDr. Miroslav Honců – 70 let 329

Petr Havránek – Ladislav Smejkal
K 80. narozeninám RNDr. Petra Kühna, CSc. 335

Seznam autorů 338

Pokyny pro úpravu příspěvků publikovaných
ve sborníku Bezděz 339

BEZDĚZ 18

Obálku navrhl:
Vladimír Hofmann

Překlad anglických abstraktů:
Ivan Stýblo, Petr Kühn, Kateřina Joklová

Redakční rada:
Martin Aschenbrenner, Jana Blažková, František Gabriel,
Petr Gajdošík, Miroslav Honců, Petr Kühn, Jaroslav Panáček, Michal Rádl,
Ladislav Smejkal, Miloslav Sovadina, Zdeněk Vitáček.

Adresa redakce:
Státní okresní archiv Česká Lípa, Střelnice 3035, PSČ 470 05

Náklad:
500 výtisků
1. vydání
Česká Lípa 2009
Vydal Vlastivědný spolek Českolipska, Státní okresní archiv Česká Lípa,
Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Příprava tiskových podkladů D. Houšková, Unicornis Praha
Tisk PBtisk Příbram

ISBN 978-80-86319-12-4
ISSN 1211 9172